

Wikicràcia

La silenciosa revolució

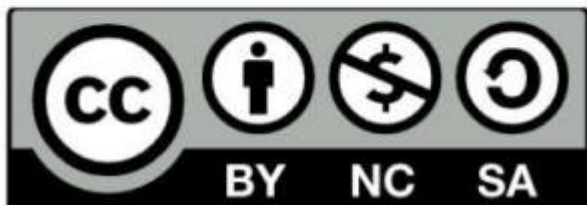
P2P dels Comuns

Oberta, descentralitzada i entre iguals

Dídac Costa del Puig Amat

Llicència *Creative Commons*, amb
Reconeixement, Compartir Igual i No comercial

Primera edició: Març 2022

Dipòsit legal: AL 3775-2021

ISBN: 978-84-1115-860-2

Impressió i enquadernació: *Editorial Círculo Rojo*

© Del text: *Wikicràcia*

© Maquetació i disseny: Dídac Costa

Editorial Círculo Rojo

www.editorialcirculo rojo.com

info@editorialcirculo rojo.com

Imprès a Espanya - Printed in Spain

El paper usat per a imprimir el llibre és

100% lliure de clor i, per tant, ecològic.

Un **Wiki** (*ràpid* en hawaia) és una aplicació d'Internet semblant a una pàgina web interactiva, que tot usuari pot modificar, el que permet un treball cooperatiu on-line. Aquest prefix evoca la capacitat de creació conjunta i col·laborativa entre milers o milions d'usuaris.

Per **P2P** s'entén de manera col·loquial les *xarxes d'igual a igual* (*peer to peer*, que en anglès sona igual que peer “two” peer, P2P) entre ordinadors. On no n'hi ha cap que faci de *client* ni de *servidor central*, que controli i redistribueixi les dades, sinó que tots són *nodes descentralitzats* de la xarxa, que es comporten com iguals entre sí. El terme *P2P* dóna nom a una cultura i una forma de relacions socials basades en el treball col·laboratiu lliure, en xarxa, entre iguals i sense intermediaris.

Dedicat a qui encara gosa somiar
i aporta en la construcció d'un món millor.

0. Introducció

Vivim temps de grans transformacions. Diversos motors de canvi social, tecnològic, econòmic i cultural conflueixen, creant nous escenaris inèdits i transformadors. Al que s'ha afegit el 2020 la gran sacsejada global del Covid19 i el 2022 la invasió russa a Ucraïna.

En aquest llibre observarem algunes d'aquestes noves tendències socials, com la **Globalització**, les **Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC)**, el marc de **crisi sistèmica** en què ens trobem i molts nous **moviments socials transformadors**. Veurem els nous conceptes culturals que aporten, les idees d'avenç social que introdueixen i les innovacions que generen en la gestió d'empreses i organitzacions *intel·ligents*, empenyent-nos cap a nous models de societat que podríem anomenar *P2P*, *Wikicràtics* o *eco-llibertaris*.

Observarem alguns d'aquests catalitzadors de canvi social com l'arribada de la *Societat del Coneixement* i moviments socials com *l'Ecologia*, *l'Economia Alternativa* i la *Cultura Lliure*, *Col·laborativa* o *P2P*. Per últim veurem globalment els canvis que assenyalen totes aquestes innovacions cap a nous models socials llargament reclamats des de sectors progressistes, que topen frontalment amb dinàmiques i estructures encara hegemòniques.

L'anàlisi d'organitzacions innovadores ens permet entreveure, quan reconeixem els trets comuns que les identifiquen en sectors tan distants com *Google*, l'economia social, l'ecologisme o el software lliure, que som davant de noves tendències transversals que afecten tota la societat, amb nous models d'organització social basats en l'*horitzontalitat*, l'*obertura*, la *igualtat* i la *llibertat*, que deixen enrere les estructures *piramidals*, *tancades*, *jeràrquiques* i *autoritàries* que encara ens governen, malgrat els avenços tecnològics que les fan obsoletes. Tot i els intents dels actuals centres de poder de frenar aquestes dinàmiques innovadores, aquestes semblen cridades a substituir-les i a esdevenir hegemòniques.

Les TIC no només ens conviden sinó que ens empenyen de manera pràctica, pacífica i creativa a superar aquests models socials decimonònics i a organitzar-nos *en xarxa*, de forma *descentralitzada*, *oberta* i *lliure*, en entorns de treball *col·laboratiu* on impera la *transparència* i l'*horitzontalitat* de les relacions. La tecnologia s'ha avançat a les propostes de canvi social, i fins i tot a les utopies més agosarades.

Tot això ens situa davant d'una important cruïlla històrica. Un dels camins ens porta a aprofundir en la naturalesa de la nova societat en xarxa per explorar nivells més profunds i integrals de democràcia, amb un rol molt més participatiu dels ciutadans en tots els afers que els afecten. L'altre ens situa, en canvi, en un món on unes unes poques i poderoses corporacions, unides de forma cartelística o oligopolística, controlin, vigilin i manipulin -encara més- els estats, les democràcies i la població. Una cruïlla entre un model *wiki* d'organització de la societat del coneixement, i sistemes totalitaris propers al malson orwellià del *Gran Germà*, que ens obliga a prendre grans decisions sobre quin camí emprenem. Aquest llibre vol contribuir a poder prendre aquesta decisió amb alguns elements més d'anàlisi.

Motors de canvi social

Sens dubte un dels disruptors més importants que ha sacsejat de forma irreversible les nostres societats és l'arribada d'Internet i tot el seguit d'innovacions tecnològiques que l'acompanya. Ens ha endinsat en pocs anys a una veritable *Revolució de la Informació* que genera un distanciament creixent entre les possibilitats que ofereixen les TIC, ja incorporades amb naturalitat al nostre dia a dia, i els models de gestió social, empresarial i organitzacional clàssics i encara majoritaris. Alfonso Vázquez descriu de forma clara aquests desajustos:

“Anunciem amb gran volada l'adveniment de la Societat de la Informació i el Coneixement, mentre que les nostres estructures més determinants com les empreses, l'educació o les institucions polítiques i socials segueixen ancorades en la seva concepció original, en les funcions bàsiques que les varen conformar el segle XIX, si bé ara replicades a un nivell planetari.”

Tot i així trobem canvis que alteren de forma àmplia i transversal les organitzacions, sacsejant els mètodes convencionals de gestió, independentment del seu sector o posicionament polític. Veiem sorgir empreses amb nous models de negoci i de gestió dels recursos humans (*Google*); noves dinàmiques de treball obertes i col·laboratives (*Programari Lliure*); noves llicències de propietat intel·lectual (*Copyleft*, *Creative Commons*), noves formes de crear una enciclopèdia global (*Wikipedia*), d'organitzar el consum alimentari (cooperatives de consum i *AMAP's*), els diners (monedes locals i P2P), el periodisme (*Indymedia*, *blogosfera*, *youtubers*), l'enginyeria (*Open Source Hardware*), el transport (*Über*, *Car share*), el comerç global (comerç just) o les finances (banca ètica), entre d'altres.

Totes aquestes innovacions provoquen canvis socials i una redefinició de les estratègies de gestió de moltes organitzacions. Sovint apareixen com opcions minoritàries o moviments socials contraculturals, que creixen fins arribar a influenciar altres espais i crear models de gestió radicalment diferents.

Les *organitzacions*: empreses, associacions, administracions públiques, clubs, escoles, ONG's, partits polítics, etc, són les peces bàsiques de tota societat. I com a tals, la majoria d'elles reproduïxen les lògiques, els valors i les dinàmiques socials hegemòniques; l'estatus quo. Tret de les de tipus innovador o alternatiu, que són, justament les que veiem en aquest llibre, que permeten la crítica i la subversió primer i la superació després dels ordres socials establerts. Són les que promouen la innovació i l'avenç social, necessaris per a l'evolució que hem viscut com espècie del neolític fins ara. Per això l'observació de les *organitzacions innovadores* i els canvis que generen ens permet entreveure noves tendències socials, en molts casos embrionàries, però clares i ben definides. Són, a més, espais des d'on poden fer-se canvis socials que costa fer des de les instàncies estatals o globals.

Després d'observar les iniciatives i els conceptes innovadors que es recullen en aquest llibre, queda clar que tot el que podem saber del cert, és que no podem saber del cert com seran les nostres societats a les properes dècades. Només podem intuir que som davant de l'inici d'un canvi profund, però alhora gradual i orgànic (com ho ha estat el pas de l'economia industrial a la del coneixement), cap a formes molt diferents d'entendre i gestionar les societats i les organitzacions del SXXI.

Com apunta Michel Bauwens, de la *P2P Foundation*, al llarg de la història hem vist aparèixer noves tendències i tecnologies que més tard identifiquem com els fonaments de canvis socials posteriors, com la impremta per a desencadenar l'era moderna. Avui ja podem veure com moltes d'aquestes noves eines i tendències poden ser els embrions de nous models socials, comercials o polítics que superaran els actuals, que provenien d'un context industrial, tecnològic i cultural molt diferent al d'ara. I que semblen cridats o bé a desaparèixer per ser reemplaçats per noves lògiques i models organitzatius, o bé a dur a terme grans canvis.

En analitzar les noves tendències socials i a les organitzacions trobem una significativa coincidència entre les reivindicacions històriques de sectors progressistes, revolucionaris i de l'economia social per a la democratització de l'empresa, i algunes de les dinàmiques més innovadores de gestió d'empreses com *Google* o els canvis del treball fordista al *cognitiu*, la *wikinomia*, o en el concepte de *Responsabilitat Social Empresarial* (RSE), avui present -si més no formalment- a moltes multinacionals. Aquesta insospitada convergència ens permet pensar que som davant d'un canvi de les formes d'entendre i gestionar les nostres organitzacions de forma sistèmica i estructural, i amb elles, les nostres societats. La tecnologia ens convida a fer-ho, i la globalització i Internet eleven aquestes possibilitats a unes dimensions fins fa poc inconcebibles.

Actualment podem identificar almenys 6 grans eixos que alteren de manera profunda i transversal les nostres societats -al que cal afegir la recent sacsejada del Covid19, de conseqüències encara imprevisibles:

Crisi sistèmica

Vivim el solapament de diverses crisis, unes ja antigues i estructurals com l'*alimentària* i de *pobresa* global; d'altres més recents com l'*ecològica*, les *migratòries*, l'*econòmica*, la *financera* del 2008 i la *sanitària* del 2020. Això fa palès que ens trobem davant d'una *crisi completa* o *sistèmica* del model capitalista industrial, urbà i financer en conjunt, malgrat sigui encara hegemònic. Un escenari que ens obliga a crear noves alternatives socials i econòmiques. O que, si més no, amplia aquesta possibilitat, tan restringida a les últimes quatre dècades de

pensament únic neoliberal. Resituant les propostes de canvi social vistes fins fa poc com extremistes, a una centralitat política i cultural. En poques dècades passen de ser esperances d'uns pocs radicals i utòpics, a esdevenir demandes populars i obligacions de governs, empreses i ciutadans per evitar un col·lapse planetari.

Pensament únic neoliberal: nom que el periodista Ignacio Ramonet va donar a l'ambient polític i econòmic que impera des dels anys 90 quan, després de la caiguda del mur de Berlín, els fonaments de l'economia neoliberal es veuen com els únics possibles. Deixant de banda qualsevol alternativa econòmica més social o equitativa, amb gestió pública o comunitària, que es consideren quimeres ingènues i irresponsables. Autors lliberals com Francis Fukujama anuncien la fi de la història i les ideologies, i l'imperi definitiu d'una de sola, la *ciència* econòmica neoliberal, exercida per tècnics situats *més enllà de les velles ideologies*.

La Revolució de la Informació i la Societat del Coneixement

Una infinitat de revolucions tecnològiques al voltant d'Internet en gairebé tots els camps de la vida generen cada dia noves eines que transformen la comunicació humana i l'economia. Apareix un nou món de relacions socials amb una naturalesa oberta, horitzontal, plural, il·limitada, gratuïta i global. El paradigma de l'escassetat, per exemple, central al capitalisme, deixa de ser vàlid a la nova *e-economia*, on tot recurs o coneixement humà que pugui ser traslladat a un format virtual pot ser multiplicat infinitament sense pràcticament cap cost i des de qualsevol ordinador. Les relacions entre el treball i el capital es transformen, amb independència de les opcions polítiques, ja que a la *nova economia*, el treballador és qui posseeix l'element més rellevant de generació de riquesa: el coneixement. El que redefineix els models de gestió eficients de tota societat i organització.

Observarem els canvis generats per l'aparició del *treball cognitiu*, la *wikinomia*, noves maneres d'entendre la gestió empresarial o exemples de grans corporacions *intel·ligents* com *Google i Facebook*; les dinàmiques innovadores de treball col·laboratiu en xarxa, wiki o P2P, com *Wikipedia, Indymedia*, les xarxes *P2P*, el *software lliure* o el *creative commons*.

La Globalització

Qüestió de profunds i debatuts anàlisis, on no hi ha un consens clar sobre el seu significat i implicacions. Hem viscut fins fa poc un primer procés de globalització del comerç, la producció i les finances que podríem datar en l'inici del colonialisme clàssic, i que s'intensifica al llarg del SXX, sempre sota un prisma colonial, liberal i des dels anys 70 neoliberal. Un liberalisme econòmic que s'imposa als països del Sud geopolític, però que admet, en canvi, cínicament, dinàmiques intervencionistes i proteccionistes a les economies riques del Nord per tal de protegir i promoure els seus productes, ja siguin industrials o agroalimentaris. Una globalització que permet la llibertat de moviment de capital, que es desplaça instintivament cap a països amb menors regulacions laborals, democràtiques i ambientals, però no en canvi el de les persones, ni tan sols en la seva condició econòmica de força laboral.

Davant d'aquestes i altres injustícies en les relacions Nord-Sud, protesta i reclama alternatives l'anomenat moviment *antiglobalització* o *alterglobalista*, articulat entorn del Fòrum Social Mundial i altres expressions arreu del món. El concepte *antiglobalització* potser no els fa justícia, ja que es nodreixen en gran mesura de les esquerres que històricament han advocat per tot el contrari: per l'internacionalisme obrer i solidari. Mentre que les dretes neoliberals que es proclamen defensors de la globalització, actuen sota criteris nacionalistes en la defensa dels interessos econòmics de cada estat i les seves empreses a les institucions globals on actuen, com el G8, el G20, la OMC, el Banc Mundial, l'FMI o l'ONU. Advocant per un mercat-món desregulat on no es defensa un projecte global, sinó l'agregació dels interessos geoestratègics de les principals economies i els seus centenars de grans corporacions, que coincideixen en una voluntat de domini de caràcter gairebé neo-colonial.

Aquest primer procés de globalització empresarial, que afecta, en realitat, a uns pocs milers d'empreses que poden actuar internacionalment, es retroba més tard amb la irrupció d'Internet, que obre la porta a una nova globalització més humana i cultural, amb un creixement insòlit dels intercanvis i les interaccions entre les diferents nacions i individus del món. Creant una nova globalització cultural, social i humana, enxarxada globalment, i una nova dimensió de la comunicació, el pensament, l'acció i la creació.

Fòrum Social Mundial (FSM)

Trobada que es planteja en oposició al *Fòrum Econòmic Mundial* de Davos, Suïssa, on es retroba cada any l'elit global per

posar en comú una agenda marcadament neoliberal. Celebrat per primer cop a Porto Alegre, Brasil, el 2001, el FSM s'erigeix durant la dècada del 2000 com un espai de confluència global imprescindible de les propostes alterglobalistes. Acull cada any (cada dos des del 2009) durant 5 dies entre 50 i 150.000 participants d'arreu del món, que comparteixen experiències i inquietuds per a la construcció d'un *altre món possible*, com resa el seu principal eslògan. Arreu del món s'organitzen fòrums socials locals, nacionals o continentals de

manera autònoma i descentralitzada, amb la única condició de respectar la *Carta de Principis* del Fòrum Social.

Aldea da Paz, 5^è Fòrum Social Mundial,
Porto Alegre, Brasil, 2005

L'Ecologia

En pocs anys, l'ecologisme passa de ser el clam enèrgic d'un reduït moviment contestatari i contracultural, a convertir-se en una inquietud compartida per una considerable massa crítica, i a estar present, si més no formalment, a les agendes de molts governs i empreses. Introdueix noves maneres d'entendre l'economia, les societats i la relació entre l'ésser humà i la natura, generant canvis profunds en moltes pràctiques de consum, d'habitatge, treball o transport, amb una comprensió més ampla del paper dels éssers humans a la Terra, que qüestiona els models socio-econòmics actuals. Ofereix nous marcs teòrics i exemples pràctics de formes de vida més sostenibles com les *EcoViles*, les *Transition Towns* o les *AMAP*.

Tot i així es tracta sovint encara de grups minoritaris de ciutadans actius que elaboren respostes imaginatives i innovadores per provar de superar la ineficiència del mercat i les institucions per resoldre l'actual col·lapse ecològic planetari. *Pensant globalment i actuant localment*. En alguns casos, s'alien amb mètodes de l'economia solidària o amb tradicions ancestrals d'economia col·lectiva, creant noves opcions de treball i consum post-capitalistes.

L'Economia Alternativa

També anomenada *social*, *solidària*, *cooperativa* o *anti* o *post-capitalista*, és una economia que situa l'ésser humà al centre de l'activitat, enlloc del benefici desvinculat del planeta i les societats on actua, que el capitalisme considera *externalitats* del procés econòmic. Gairebé sempre vinculada a l'ecologisme, posa en

comú moltes experiències diverses arreu del món que comparteixen una visió més humana, solidària, sistèmica i sostenible de l'economia.

Aquest sector, les arrels del qual es remunten al S XIX -ahora que a tradicions comunitàries ancestrals- entén que la *cooperació* és el model de treball i econòmic natural i desitjable. Més fidel i interessada en entendre com hauria de ser una economia justa i sostenible que en adaptar-se a l'economia tal com és avui, cobreix, encara parcialment, molts dels camps necessaris a tot sistema econòmic: el comerç just, el treball cooperatiu, el consum responsable, les finances ètiques, les monedes socials, l'accés a l'habitatge, la relocalització econòmica, etc.

Actualment comencen a generar-se noves dinàmiques d'integració i enxarxament entre aquests camps, que els reforcen i ens permeten entreveure que podrien ser, com apunten molts autors de l'economia solidària, *els embrions* d'una nova economia. Veurem exemples en l'àmbit de la *producció/treball*, el *consum*, la *moneda*, les *finances* i l'*habitatge*.

*Cooperativa de Rochdale,
al Regne Unit, considerada
la primera cooperativa*

El Feminisme

El segle XX ha estat sens dubte el de la revolució de les dones. Aquestes, és a dir, el 50% de la humanitat, han deixat de tenir a la majoria dels països occidentals (si més no formalment i cada vegada més *de fet*) una relació de submissió i opressió a la família, la societat i el mercat laboral. Obligada històricament a fer les tasques no remunerades de reproducció, cura i socialització primària, la dona ha passat a ocupar tasques productives en espais que fins fa poc estaven reservats en exclusiva als homes.

Això sens dubte suposa un gran avenç social i democràtic, però no resol completament molts aspectes relacionats amb les desigualtats de gènere, com la seva gestió de les tasques reproductives que fan elles de forma majoritària, sovint amb dobles jornades laborals. Així com la valorització encara no igualitària de les tasques productives i les reproductives. Existeix una significativa correlació inversa entre el desenvolupament econòmic dels països i una baixa natalitat. També ha portat a *terciaritzar* en empreses i estats àmbits fonamentals del procés de socialització primària dels infants, que fins llavors duïen a terme les famílies. El que suposa una pèrdua de sobirania ciutadana, comunitària i familiar en la seva educació en favor de l'estat i les empreses.

Tot sembla indicar que l'alliberament de la dona de les estructures patriarcales seculars que encara l'oprimeixen, s'assolirà de manera més plena quan el mercat laboral i l'economia hagin generat canvis que permetin conciliar millor el treball productiu remunerat amb les tasques imprescindibles de reproducció humana. Transitant del que l'economista brasiler Marcos Arruda considera com formes *d'economia masculines* avui imperants, jeràrquiques, autoritàries i excloents, cap a models més *femenins* d'economia: circulars, inclusius i empàtics.

Aquestes són precisament algunes de les característiques i virtuts de l'economia social i de la cultura *Wiki* i *P2P* en moltes de les seves expressions. I observem també com arreu del món les dones són sovint les impulsores o receptores principals dels nous mecanismes d'economia social com els microcrèdits, les xarxes d'intercanvi o les cooperatives.

Una de les majors i més completes realitzacions del feminisme la trobem al Kurdistan del nord de Síria, **Rojava**, en el que s'ha anomenat *la revolució de les dones*. A més dels grans avenços en els drets de gènere, tan vulnerats a l'Orient Mitjà, el fet de situar la dona i el feminisme al cor de la revolució social que s'està produint als territoris alliberats del terrorisme d'Estat Islàmic des de les revoltes àrabs i l'inici de la guerra a Síria el 2011, s'ha mostrat com una estratègia molt

exitosa de canvi social i de consolidació de les conquestes revolucionàries, en introduir la revolució a dintre de casa, a les relacions familiars i tribals. I aportant molts valors femenins a la societat, amb espais de diàleg, d'acollida i de plena paritat de gènere, religió o origen ètnic a les escoles, ajuntaments o milícies.

Guerrilleres kurdes de Rojava¹

L'Octubre del 2019 el govern turc d'Erdogan va iniciar un cruel atac, l'endemà de la retirada de les tropes nord-americanes que havien col·laborat amb els kurds fins aleshores, bombardejant i envaint aquesta regió en un pla de genocidi etno-polític contra les revolucionàries kurdes. El que constitueix probablement un dels majors atacs globals del masclisme al feminisme, per tal d'esborrar el que Rojava estava aportant al planeta en substituir el projecte més inhumà que patim avui, el d'Estat Islàmic, amb un de completament oposat, creant una de les societats més avançades humanament, lliure, igualitària, feminista, ecològica i cooperativa.

En aquest llibre ens centrem en les transformacions generades en tres d'aquests grans eixos: *l'ecologia*, *l'economia alternativa* i la *revolució de la informació*, parant atenció a les noves tendències de creació col·lectiva de tipus Wiki i P2P.

---

¹Foto: <https://anarquismopr.org/tag/mulher-trabalhadora/>

1. La Revolució de la Informació

La possibilitat de compartir a nivell global tota mena de creacions a Internet entre milions d'usuaris, de manera gairebé gratuïta i instantània, situa l'experiència humana davant de possibilitats inèdites.

Cada dia noves invencions i aplicacions obren nous camps a la creació cultural, tecnològica i artística, i redefeixen Internet i els nostres mètodes de comunicació a un nivell profund, gairebé antropològic. Apareixen nous mètodes de comunicació a escala planetària que ens apropen a una nova *meta intel·ligència* global que supera de forma emergent el que coneixíem fins ara com a cultura humana. Comunicacions i interaccions que abans d'Internet haurien trigat molt i es distribuïen des de grans centres de poder informatiu, poden fer-se avui de manera instantània, gratuïta i en xarxa. Accelerant de forma exponencial la generació de coneixement i la socialització de la informació, amb noves dinàmiques de col·laboració en massa, i nous espais de treball i pensament col·lectiu a escala planetària.

Internet i les TIC fan volar pels aires, sense ni tan sols confrontar-les, moltes velles estructures piramidals i tancades que encara dominen les nostres societats. Quan les organitzacions, des d'empreses a partits polítics, institucions o associacions no fan ús d'aquests nous mitjans, esdevenen lentes i ineficients, i desaprofiten el potencial de les TIC.

Aquests canvis afecten tota mena d'organitzacions: les administracions públiques poden establir vincles molt més estrets i participatius amb els ciutadans; les empreses poden fer el mateix amb els seus clients i proveïdors; les associacions, cooperatives i entitats del tercer sector poden crear nous mecanismes de difusió, organització, participació o cooperació.

L'aparició d'un nou treballador de tipus *cognitiu* (vinculat al coneixement) o dinàmiques com el *crowdsourcing* (ús de fonts obertes i multitudinàries) inspirats en *Wikipedia* o en el *programari lliure*, creen canvis que afecten tant les xarxes socials

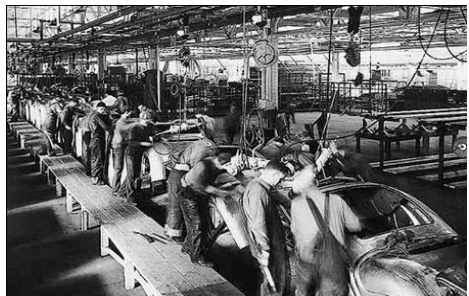
ciutadanes com la gestió de grans empreses. Canvis que empenyen, per imperatius tecnològics, cap a una societat diferent, *oberta i en xarxa*.

A les empreses, l'eficiència, a diferència del que passava fins ara, no augmenta amb la *competència*, el *tancament* i el *secret corporatiu*, o amb la *disciplina jeràrquica*, sinó tot el contrari, amb la *cooperació*, l'*obertura* i el *treball col·lectiu entre iguals*. Això afecta dràsticament els models de gestió convencionals, portant moltes empreses a apostar per mètodes més humans i cooperatius. Encara que sigui només per tal de fer créixer la productivitat, optimitzar els recursos i les oportunitats que ofereixen les TIC, i no quedar enrere tecnològicament.

1.1 Treball cognitiu

Un dels canvis més rellevants sorgits amb l'arribada de la Societat del Coneixement és la transformació en la naturalesa del treball. En pocs anys els models *fordistes i tayloristes* de producció en cadena han estat en bona part reemplaçats per un tipus molt diferent de treballador de tipus *cognitiu*.

Fordisme i taylorisme. Mètodes de treball alienats i mecanitzats, on l'ésser humà exerceix una micro-tasca especialitzada similar al d'una màquina. Superà en eficiència empresarial als models anteriors, amb una lògica dirigida únicament al compliment d'unes tasques

específiques de la cadena de muntatge, senzilles, i repetitives. Elaborades i aplicades pels empresaris nord-americans Ford i Taylor a les seves fàbriques, ràpidament es van estendre a moltes altres indústries i sectors, arribant a configurar un model de societat, de formació laboral i fins i tot d'escola i d'universitat afins a l'optimització de la utilitat mercantil del treball humà. Gairebé un model de ramaderia intensiva del treball humà.

Vázquez descriu així el pas del model fordista al del treballador cognitiu:

“L'era industrial es desenvolupa i es fonamenta en un treball simple, mesurable, manual i previsible, tret del rol que correspon als màxims directius, que assumeixen com a pròpia i de forma única la complexitat del desenvolupament empresarial. Un treball connectat cap a la complexitat a través de capes de supervisors, capatassos, caps i directors. Tot índex d'intel·ligència o d'emoció, interrompien la cadena de producció com tan magistralment va mostrar Chaplin a *Temps Moderns*. Al model fordista, el sistema de comandament es basava -a la fàbrica i a la societat- en la disciplina, ja que era essencial que cadascú complís exactament les ordres rebudes per tal que la cadena funcionés. El treball va quedar subjecte a la definició científica proposada per Taylor: tasques molt ben definides, micro-moviments, ordenació suprema del mecanisme.”

A la societat del coneixement, en canvi, el centre de l'empresa ja no està en la màquina o el capital, sinó en la capacitat dels treballadors de generar coneixement, de gestionar-lo i de fer-lo circular de forma útil i eficient, prenent decisions adequades per tal d'optimitzar el valor econòmic del seu treball. Les lògiques del capitalisme clàssic, basades en un treballador simple i disciplinat, es redefeixen i s'humanitzen en el mateix sentit que ha reclamat sempre l'economia social i les esquerres. Vázquez descriu així aquests canvis:

“El coneixement es situa no només al centre del sistema productiu, sinó, fins i tot, com a factor massiu de la producció. El valor es troba en el coneixement, que fa que milions de dades cobrin sentit. A l'era industrial, la propietat o el capital invertia en terrenys, edificis, màquines i llocs de treball. El treball estava centrat en els elements tangibles: el capital. Qui tenia el capital tenia l'empresa. Actualment el valor d'una empresa està en un intangible: el coneixement. I qui posseeix coneixements són les persones.”

Això fa que el treballador cobri una nova dimensió; creix la seva importància relativa, alhora que es redueix la del capital com a element central. Al que s'afegeix la reducció de costos que ofereixen les TIC a l'hora d'iniciar una empresa o cooperativa a la nova economia.

A més de la revalorització del treballador, apareixen a l'empresa dinàmiques de treball molt diferents a les convencionals. El coneixement es mou, creix i s'optimitza a través de la *comunicació*; i aquesta es dona d'una manera més fluida i eficient quan hi ha un *entorn cooperatiu*. El que es facilita quan les jerarquies no interfereixen en el flux orgànic d'informacions. Es valoren, per tant, qüestions que el capitalisme tendia a minimitzar i que ara esdevenen centrals per a augmentar la productivitat: la comunicació, la cooperació i la valorització del treballador. Segons Vázquez,

“La *cooperació* és l'aspecte central al treball del coneixement, ja que aquest només té sentit en la interacció social, i només es pot reproduir en ella. La cooperació exigeix nivells de llibertat i espais de cooperació que són bastant aliens a la realitat econòmica, educativa o política actual. El treball passa d'estar centrat en allò físic a estar centrat en allò *cognitiu*. L'eina essencial de l'economia del coneixement és *lingüística, dialògica, social, lliure*. Es genera amb la *interacció* i mitjançant *connexions*; s'activa amb la *cooperació*, utilitza l'*autoorganització* i és fonamentalment *creativa*. És un treball *relacional* que projecta constantment formes de cooperació entre coneixement. Es qüestionen els principis de propietat, poder i organització. Les noves dinàmiques no admeten mediació o representació externa o superior, les interaccions es produeixen de forma directa entre les persones.”

Tot això que aquí veiem en l'àmbit empresarial ho trobem de manera semblant en moltes altres organitzacions com partits polítics, associacions culturals, administracions o entitats del tercer sector.

Un exemple de la introducció d'aquestes dinàmiques el trobem a la companyia centenària *Autobuses Irizar*, assessorada per Vázquez. Considerada la primera al seu sector a Espanya i la segona a Europa, fou guardonada l'any 2000 com la millor

empresa del País Basc i com una de les 13 millors a l'UE², així com “l'empresa més eficient del món” per *The Economist*. El 1991 *Irizar* va iniciar una transformació gradual “d'una organització jeràrquico-funcional gestionada per àrees o departaments, cap a una altra gestionada per equips multidisciplinaris autogestionats.”

www.irizar.com

www.hobbest.com

---

² Segons l'*European Quality Award*

1.2 Wikinomia

També en el camp de la gestió empresarial trobem el concepte de *Wikinomia*, desenvolupat pels autors Don Tapscott i Anthony Williams al seu llibre *Wikinomics*, publicat el 2008.

En pocs anys Internet ha passat d'un model rígid i estàtic, on es podia llegir el contingut de moltes webs, però amb les que no es podia interactuar, a un nou model anomenat *Web 2.0*, molt més dinàmic i interactiu, on l'usuari utilitza una eina, aplicació o plataforma per fer les seves pròpies creacions. Exemples d'això són els populars *Facebook*, *Twitter*, *Instagram* o *Tik Tok*, entre d'altres. Són eines que s'ofereixen perquè els usuaris siguin co-creadors dels seus continguts, enlloc de receptors passius. L'empresa ven una aplicació amb la què el consumidor obté el producte final gràcies a la seva interacció, convertint-se així en un co-creador que la personalitza, sense el que l'aplicació no té sentit.

Els usuaris d'aquestes pàgines no són els *clients* de l'empresa en el sentit habitual del terme, ja que no paguen pels serveis que usen, sinó tot el contrari, els *proveïdors*: *proveeixen informació* en un nou mercat de dades que genera el seu ús personal d'Internet. I alhora són *receptors de publicitat* d'una manera més dirigida i personalitzada. Els ingressos de *Google* o *Facebook* provenen dels anunciants a les pàgines de les seves aplicacions. I de la venda de la informació dels usuaris a empreses que les fan servir per a finalitats estadístiques i comercials en el mercat del *Big Data*. Aquest canvi en l'origen dels ingressos transforma la manera d'entendre els processos productius de moltes empreses, i porta, junt amb altres avenços tecnològics, a l'aparició de la *Wikinomia*, de la que Tapscott i Williams, n'identifiquen quatre trets bàsics:

1. **Obertura:** s'estableixen comunicacions honestes, reduint o eliminant les barreres, tal com passa a les plataformes de *codi obert*.
2. **Col·laboració:** enlloc de l'establiment de jerarquies.
3. **Compartir:** facilitar l'intercanvi d'informació.
4. **Una actuació global,** on l'empresa pot comptar amb aliances però també amb competència de qualsevol lloc del món.

Tapscott defineix a *The digital economy* (1996) la Wikinomia com:

“Una economia basada en el coneixement, molecular i en xarxa; on es democratitzen les interaccions amb els clients i es generen empreses més extenses i menys nuclears, el que facilita l'entrada de noves empreses menors, que poden obtenir avantatges competitius en ser més àgils, independents i flexibles. S'eliminen els intermediaris: consumidors i productors poden comunicar-se fàcilment mitjançant relacions directes, reduint dràsticament la distància. La innovació apareix com un factor central. És una economia basada en temps real i els cicles es compten en mesos.”

La competitivitat de les empreses que s'obren cap enfora supera de forma exponencial les que romanen tancades en elles mateixes. Resulta evident que, per més que es compti amb molts treballadors i aquests estiguin molt capacitats i siguin molt eficients, sempre hi haurà més i millors idees a la resta del planeta que dins de qualsevol empresa. La tasca consisteix a implementar els mecanismes que permetin una interacció amb aquest infinit públic potencial de col·laboradors, clients i proveïdors, adaptant-se i optimitzant l'ús de les TIC.

Castells (1997) va identificar ja a mitjan anys 90 l'empresa *Cisco Systems* com una de les primeres en usar aquest tipus de mètodes:

“Les empreses van a la web de Cisco i expressen, a partir del que hi ha allà, les seves necessitats, el que volen comprar. No ha de ser un dels productes o una combinació, sinó que poden dir: 'aquest és el tipus de producte que volem, amb aquestes característiques i necessitats', i la informació passa als proveïdors. Cisco és una empresa industrial, manufacturera. Fabrica, però no té fàbriques. Té, en realitat, una fàbrica i 29 fàbriques privilegiades que no formen part de Cisco Systems. Aquestes també es dirigeixen a la web i miren què s'està demanant aquell dia i en aquella hora, i amb quines característiques tècniques. I ofereixen productes que s'adapten a l'especificació tècnica de Cisco, i al que aquestes fàbriques poden produir, indicant en quin temps i amb quin cost resultarà el que els clients estan demanant. I a partir d'allà es realitza la transacció. El 85% de les operacions de Cisco passen per la seva web i el 50%

de les vendes es realitzen sense cap intervenció dels enginyers de Cisco. Llavors, què ven Cisco? Ven coneixement, però no només coneixement tecnològic, sinó d'aplicació d'enginyeria i de quin tipus de proveïdors existeixen al món. La seva web s'actualitza cada dia i, a vegades, cada hora! És a dir, capacitat d'adaptació partint de coneixement i informació.”

En introduir al comprador al disseny dels productes es pot rebre un *feedback* abans de començar a fabricar, el que optimitza els processos de desenvolupament del producte, l'assistència tècnica, el màrqueting, les finances o la gestió. Els avantatges més grans d'aquesta economia oberta i basada en la col·laboració no els trobem tant en la reducció de costos com en el potencial d'innovació, que assoleix noves dimensions en comptar amb plataformes obertes de participació a nivell planetari.

Les empreses que fan ús d'aquestes possibilitats poden fer estudis, enquestes o debats oberts a escala mundial entre professionals o experts d'una determinada àrea per resoldre reptes tecnològics. El que permet passar la recerca de processos únicament interns a dirigir-se a aquests espais oberts o *ideàgores*, àgores d'idees. *IBM* va recollir així 48.000 noves idees, entre les que en va seleccionar 10, que va patrocinar i desenvolupar. *Procter & Gamble* va fer el mateix per escollir prop del 35% dels seus nous productes. I fins i tot l'empresa minera *Goldcorp* va fer-ho per trobar or, compensant amb un total de mig milió d'euros als qui van contribuir oferint dades geològiques sobre la seva localització, que van ser sobradament recuperats.

Hem vist com l'empresa pot obrir-se i fer-se més horitzontal cap endins amb el treball cognitiu per recollir millor les aportacions dels seus treballadors, i cap enfora amb els clients, col·laboradors o proveïdors externs. El que ens mostra que el treball en xarxa, obert i cooperatiu resulta útil també a grans empreses capitalistes, transformant molts dels seus antics mètodes de gestió. Esdevenen més obertes i horitzontals, i les persones i les idees flueixen amb més llibertat i naturalitat dins i fora de l'empresa. S'introdueixen nous models de gestió que aporten més coneixement, tant a les empreses com a les universitats o a d'altres organitzacions, integrant de manera eficient les aportacions externes.

Crowdsourcing

Aquest terme, molt vinculat a la *Wikinomia*, es refereix als mètodes de producció i de desenvolupament basats en la col·laboració, l'obertura i l'ús de *fonts multitudinàries*. En fer-ho, l'empresa pot beneficiar-se de la incorporació de molts possibles col·laboradors externs per fer tasques que abans només feien els treballadors de l'empresa.

Això desdibuixa la nítida frontera entre l'empresa i els seus clients o proveïdors, que passen a col·laborar com a socis, incorporant-se al procés de producció. Poden participar, com en el cas de *Cisco*, en el disseny dels productes o serveis que ofereixen o cerquen, reduint la distància entre consumidor i productor, transformant l'empresa i fent aparèixer un nou tipus de *prosumidor* o *consumactor*:

Prosumidor. Qui produeix i consumeix alhora, com a les xarxes d'intercanvi.

Consumactor (*Consumacteur*): terme encunyat a França per descriure el *consumidor* que és alhora un *actor* conscient del seu acte de consum.

També permet contractar treballadors autònoms per realitzar microtasques remunerades amb pocs euros, i és molt present a l'àmbit científic i acadèmic. Projectes creats des del MIT³, com l'*Open Wet Ware*, usen un espai *wiki* per intercanviar dades i fins i tot per a compartir material i equips. El MIT també ofereix gratuïtament l'opció d'accedir a continguts de les classes de la universitat a través de plataformes obertes on-line. No es poden obtenir diplomes universitaris, però sí accedir lliurement al coneixement generat per la universitat.

Un altre cas d'èxit de l'ús de fonts obertes i multitudinàries per al treball científic és el del *Genoma Humà*. Durant anys, les grans empreses farmacèutiques van fer projectes de recerca privats per obtenir els drets de propietat sobre descobertes en aquest camp, com fan en el desenvolupament de fàrmacs. Però la magnitud d'aquesta recerca les va obligar a canviar l'estratègia i la manera en què planejaven treure profit dels resultats, reforçant la seva col·laboració.

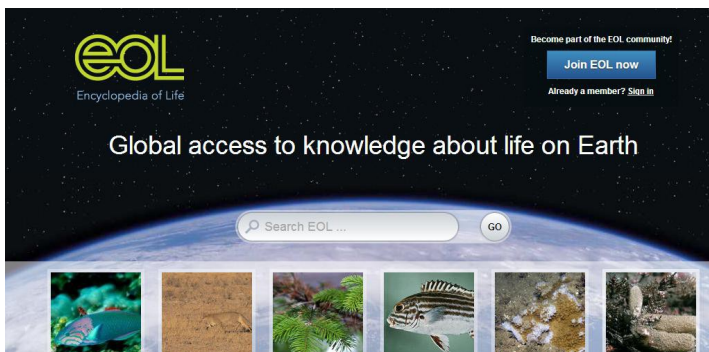
---

³Massachusetts Institute of Technology

O l'*Enciclopèdia de la Vida* (EOL, *Encyclopedia of Life*), un projecte creat per organitzar i oferir on-line tota la informació sobre la vida que hi ha al planeta. Conté una enorme base de dades que creix a mida que avancen les descobertes, amb pàgines web per a cada una de les 1,8 milions d'espècies conegudes fins ara, que inclou continguts històrics, biològics, imatges, vídeos o mapes.

Pretén difondre i compartir tota la biodiversitat de la Terra, a partir d'una col·laboració sense precedents entre museus d'història natural, jardins botànics, institucions de recerca i particulars, que poden ser científics, professors, estudiants, mitjans de comunicació, gestors ambientals, polítics, educadors, etc. És una altra iniciativa clarament beneficiosa per al conjunt de la cultura humana, que hauria estat impossible des d'una sola empresa o institució, amb criteris mercantils o amb formes de treball tancades i corporatives pròpies del SXX. I que només ha estat viable en comptar amb aportacions multitudinàries i voluntàries d'arreu del món com les que ofereix el *crowdsourcing*.

www.eol.org

Lectures recomanades

Libert, Barry; Spector, John ("i milers de col·laboradors") (2007) *We are smarter than me, How to unleash the power of crowds in your business*. EUA.

Tapscott, Don i Williams, Anthony D. *Wikinomics*, EUA 2008

1.3 Google i Facebook

Google i *Facebook* són bons exemples de com s'apliquen algunes d'aquestes noves formes d'entendre la gestió i l'organització empresarial en grans corporacions globals d'èxit. Introdueixen dinàmiques de treball com les que hem vist i veurem a *Wikipedia* o al *Software Lliure*, però de manera parcial i amb la finalitat d'obtenir beneficis econòmics privats. Tot i així, en fer-ho, generen formes de treball i de gestió innovadores i més horitzontals i cooperatives, que revolucionen el seu sector. Transformant les maneres d'entendre l'empresa, els serveis que ofereixen, les fonts d'ingressos i la interacció amb els clients.

El principal producte de *Google* és el famós cercador, que domina les cerques a Internet amb un 67% de quota de mercat i 3 bilions de cerques al dia. Però ofereix una vintena d'aplicacions més, totes elles gratuïtes i també d'ús massiu i que han revolucionat la comunicació i fins i tot la nostra percepció del planeta, com *Google Earth*, *G.Maps*, *G.Docs*, *G.Translate* o *Gmail*, el major proveïdor de correu mundial, amb 425 milions d'usuaris.

Pel que fa a *Facebook*, superava els 2.000 milions d'usuaris actius el 2020 (és a dir gairebé un terç de la humanitat), i ha creat un nou món de *xarxes socials* que, juntament amb *Twitter*, amb 330 milions d'usuaris actius el 2020 i 1 bilió de *tweets* al dia, constitueixen nous formats de comunicació humana i d'interacció social que no existien abans de la seva aparició. *Facebook* i *Instagram* permeten publicar les activitats diàries, fotos i opinions personals en molts formats, generant un nou univers de *microperiodistes* i *opinadors* ciutadans, amb un impacte que arriba a centenars o milers d'amics i coneguts. *Twitter* ens ha obligat a sintetitzar en 140 caràcters (280 des de 2017) visions del món pròpies, des d'un senzill ciutadà a un destacat polític o el Papa de Roma, que poden ser *retwitejades* per milers si tenen èxit. Bona part del debat polític parlamentari ja transcorre en declaracions via *twitter*. L'ex-president Trump el va convertir en la seva principal eina de comunicació, el que li permeté esquivar la intermediació dels grans mitjans de comunicació. Posant així un límit al control oligàrquic que aquests exerceixen sobre la informació com a quart poder; però també eliminant el diàleg i les preguntes

incòmodes dels periodistes. Fins que *Twitter* li tancà el compte al final del seu mandat per l'excés de *fake news* i crides a la violència als seus seguidors.

Però per tenir èxit a *Twitter* no cal ser un polític o un personatge públic. De nou, com en una *ideocràcia*, les millors idees, acudits o anàlisis circulen ràpidament pel ciberespai, sent compartides, *retwitejades* i enxarxades globalment en funció del seu èxit, arribant en alguns casos a tenir un gran impacte. Ja ha reemplaçat també molts mitjans d'informació tradicionals: cada cop més persones abandonen el diari clàssic per obrir *Facebook* i *Twitter* i *clicar* els enllaços a blogs i a articles de diaris digitals, sovint petits, locals o alternatius, que *retwitegen* o *postegen* els amics i les xarxes d'afinitat. Cal dir, però, que això, a més de facilitar les *fake news*, genera una dinàmica que porta a radicalitzar els posicionaments polítics a les societats, ja que molts ciutadans passen a estar informats i rebre opinions únicament de determinats cercles o opcions polítiques afins, retroalimentant posicions i eliminant el debat i el contrast d'opinions. *Facebook* ha tingut un important conflicte el 2021 amb el govern australià, arrel de les notícies de mitjans de comunicació convencionals que ofereix a la seva web, pel fet que molts usuaris no arriben a entrar al mitjà i llegeixen la notícia a *Facebook*, sent ell qui guanya visites que augmenta el preu que paguen els anunciants, enlloc del mitjà que ha elaborat la notícia.

Google, *Facebook* o *Twitter* son grans empreses capitalistes amb molts ingressos, però les tres ofereixen els seus serveis gratuïtament. Les tres necessiten de la interacció de l'usuari, sense el que l'aplicació no té sentit, en dinàmiques de comunicació en xarxa P2P. Les tres fan una gestió innovadora dels recursos humans dintre de l'empresa. Però sobretot, les tres fan un ús intel·ligent de les TIC, fins al punt de generar nous mecanismes de comunicació humana, que en pocs anys passen de no existir a ser imprescindibles.

L'estudi d'aquestes corporacions en aquest llibre, on el protagonisme el tenen els nous moviments socials transformadors de caràcter post capitalista, no es fa per considerar que formin part de moviments socials contraculturals, sinó pel seu caràcter innovador. I perquè el fet que comparteixin, en part, formes i lògiques semblants, reforça la tesi central del llibre: que ens trobem davant de l'inici de grans

canvis socials que afecten de forma transversal les societats, independentment d'opcions polítiques.

Google, entre el campus i l'empresa

Google va ignorar els mètodes convencionals de gestió empresarial. I tot i així el negoci no només ha anat bé, sinó que avui ha esdevingut una de les corporacions més grans del món, un referent en la gestió i, sens dubte l'empresa que, junt amb *Microsoft*, més condiciona les nostres maneres de treballar, relacionar-nos i veure el món.

Tot i estar ja consolidada com una de les majors corporacions globals, segueix desafiant les regles clàssiques de gestió i reinventant les dinàmiques de treball i de distribució del poder a l'empresa, la gestió dels recursos humans o les fonts d'ingressos.

L'esperit científic o acadèmic del primer grup de fundadors ha estat decisiu a l'hora de construir nous models de gestió: funciona amb mètodes més propers als de la universitat que als d'una empresa convencional. Va ser precisament la inexperiència empresarial i el fet que els seus fundadors fossin enginyers el que va fer que apliquessin la única cultura organitzativa que coneixien: la de l'entorn universitari del que provenien. Igual que al món acadèmic i les comunitats científiques, a *Google* l'estatus personal no depèn tant del lloc nominal que es té, com del prestigi atorgat per l'opinió d'altres companys de feina, en funció de les aportacions fetes. Igual que passa, com veurem, al *programari lliure*.

L'èxit de *Google* no ens hauria d'estranyar, ja que a la Societat del Coneixement, on la major part del valor prové justament, com hem vist, del *coneixement* i les seves formes d'interacció, els mètodes empresarials convencionals no poden ser millors que els que la universitat ha desenvolupat durant segles com a institució de generació, gestió i difusió del saber.

Però tot i la capacitat d'innovació d'aquesta gran empresa, també rep moltes crítiques que qüestionen aquesta visió gairebé romàntica d'una nova forma més humana de

treball. En el cas de *Facebook*, *Twitter* o *Google* es centren en les diferències laborals entre els enginyers i els treballadors administratius, en les dificultats per crear o integrar-se en sindicats, desbloquejant tan sols el 2020, i en l'ús que fan de la molta informació que recullen dels seus usuaris. El que ens permet comprovar que, com diu Vázquez, les TIC no eliminen per elles mateixes les condicions d'explotació laboral intrínseques del capitalisme. Que en empreses com *Google* milloren entre els enginyers i programadors, ja que ells són la font principal de generació de riquesa, però no arriben a la resta del personal contractat.

Com veurem més endavant, aquestes empreses són clars exponents del capitalisme *netàrquic* o *de xarxa*, que, tot i treballar en l'àmbit de les TIC i amb dinàmiques P2P, generant innovació tecnològica de primer ordre i creant avenços socials destacables, no alteren les relacions d'explotació laboral i la gestió tancada i centralitzada de plataformes i aplicacions.

Gestió innovadora del treball

Tot i així, entre els seus enginyers, *Google* genera propostes interessants i avançades en l'àmbit del treball i de les formes d'entendre la gestió eficient d'una empresa a la Societat del Coneixement. A més d'oferir piscines, massatges o taules de billar als seus treballadors, ha creat noves dinàmiques de feina col·lectives, més cooperatives, participatives i igualitàries.

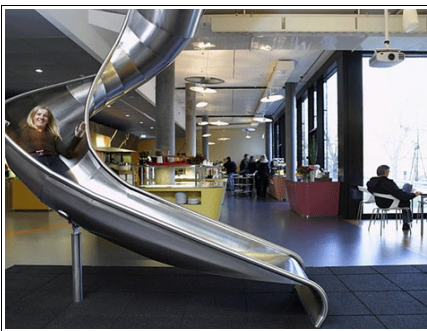
Moltes tasques es fan en equips semiautònoms de no més de 6 treballadors, de manera que la informació pugui fluir de manera més natural, i puguin assolir-se objectius més fàcilment. Les idees i els projectes no les valoren, com a la resta d'empreses convencionals, els càrrecs directius o administratius superiors jeràrquicament, sinó la resta de companys d'un mateix equip de treball. Que, mitjançant processos de revisió entre iguals (*peer review*), són els qui més poden

aportar, ja que són els que tenen un millor coneixement per comprendre i valorar les tasques i projectes.

Peer Review. *Revisió entre iguals (o parells), sense relacions jeràrquiques. Com passa al desenvolupament científic, al programari lliure i a les noves dinàmiques en empreses innovadores. Ha estat sempre una eina bàsica del control recíproc de la qualitat del treball científic. Les TIC acceleren radicalment aquest procés.*

Això és evident quan es prové d'un entorn universitari o científic, però resulta encara subversiu i contraintuïtiu en la gestió empresarial convencional. Els treballadors que formen aquests grups de treball entre iguals, parlen un mateix llenguatge i estableixen relacions horitzontals que permeten crear un entorn per a un diàleg més fluid i dinàmic a l'hora de millorar els productes, innovar i crear-ne de nous. També és fonamental per a això la política de canviar amb freqüència (uns 3 mesos) la composició dels equips de treball. Amb les persones es mouen les idees i les experiències, barrejant-se contínuament i formant noves combinacions. El coneixement es mou, i en fer-ho, genera més coneixement. O la possibilitat de destinar un 20% de l'horari laboral i determinats recursos de l'empresa a projectes personals, d'on han *Google News* o *Gmail*.

Google és sens dubte una empresa singular, i evidentment, la implementació d'aquest tipus de dinàmiques no garanteix èxits semblants. Però si que assenyala l'arribada de nous mètodes més àgils i eficients de fer circular el coneixement amb fluïdesa a l'empresa. Creant els mecanismes que permeten optimitzar-lo com a factor de generació de riquesa i d'innovació.

Demostra també que els mètodes universitaris de transmissió del coneixement generen models més apropiats i ajustats a la naturalesa de la nova economia, centrada en el saber. Com hem dit, no ha d'estranyar que una empresa amb sistemes de gestió més propis d'una institució de generació de coneixement com és la universitat, estigui més ben adaptada a la societat del coneixement i del treball cognitiu que les empreses tradicionals, ancorades encara en estructures de distribució del poder fortament jeràrquiques i autoritàries, gairebé militaritzades, que entorpeixen la comunicació. El que sorprèn és que la posada en marxa d'aquests mètodes hagi fet de *Google* una de les empreses més grans de la història i hagi generat un nou model de gestió, basat en un ús intel·ligent i en un millor aprofitament del potencial del nou treballador cognitiu. Mètodes que enllacen també, com veurem, encara que sigui només de forma tangencial, amb algunes dinàmiques en el camp de l'economia social.

Un nou model de publicitat

Tot i la gratuïtat dels serveis de *Google*, que tenen una demanda global insòlita (possiblement cap eina hagi estat mai més usada, i en tan pocs anys, com el seu cercador), aquesta és avui una de les corporacions amb més beneficis del món. Això ha generat canvis a l'hora d'entendre les fonts d'ingressos a Internet.

Per oferir els seus serveis gratuïtament, *Google* ha creat un model econòmic que ja ha estat copiat per moltes altres empreses. Com que els usuaris no paguen per l'ús de les aplicacions, els ingressos provenen dels anunciants, que sí que paguen per promocionar-s'hi a través del sistema *AdWords*, desenvolupat per l'empresa. Aquest model de negoci ofereix alternatives similars en altres terrenys com l'intercanvi d'arxius i creacions culturals, on els ingressos provenen dels anunciants i no del fet d'escoltar una cançó o usar una aplicació. Una solució que, junt amb l'*streaming*, ha aconseguit resoldre part de l'actual disputa sobre la distribució cultural que veurem més endavant.

El sistema *AdWords* permet decidir quin text es vol col·locar a l'anunci. Els anunciants escullen i compren paraules clau vinculades al contingut dels seus productes. Cada paraula té un preu específic, calculat en funció de la seva demanda i

popularitat. Com que *Google* té tota la informació sobre el perfil de la persona que visita les seves webs, els anuncis que troba al seu correu o al cercador estan relacionats amb les paraules clau que *Google* identifica al seu correu personal o a les seves cerques a Internet. Fins i tot quan esborrem un correu, *Google* el manté als seus servidors i el pot analitzar. I pot oferir-nos ofertes de feina adaptades al nostre perfil per un correu no enviat i esborrat on per exemple critiquem el nostre lloc de treball.

Això planteja un profund debat sobre la privacitat de les dades dels usuaris. Pot veure's com una intromissió il·legítima a la privacitat, o com una sofisticació de la publicitat, que arriba de manera molt més selectiva i dirigida al consumidor. El que sens dubte és més favorable per a l'anunciant, però també per al receptor de propaganda, que si més no s'estalvia de rebre, com a la resta de la publicitat, ofertes de béns i serveis per als que no té el menor interès, i pot en canvi, rebre anuncis sobre cotxes després d'haver fet una cerca a *Google* sobre venda de vehicles.

La captació de dades dels usuaris

Google i *Facebook* tenen també una posició destacada al mercat del *BigData*. És l'altra cara del monopoli que tenen com a proveïdors d'aplicacions interactives on els usuaris depositen milions de dades privades. Son l'exemple més destacat d'un ús privat i lucratiu del registre de la informació oferida pels ciutadans gràcies a mecanismes P2P. Són les empreses que més informació tenen de la població global i les que més valor afegit han sabut generar al voltant del fet que vulguem compartir les nostres dades personals a les xarxes socials: gustos, localitzacions, activitats, consum, etc.

És aquí on més podem veure el contrast entre aquestes empreses i el món cooperatiu del software lliure: en els beneficis privats que obtenen d'aquestes dades, el que facilita la feina als serveis d'intel·ligència i d'espionatge estatal o comercials. Això planteja una qüestió ètica i política de grans dimensions. No en va, un dels lemes dintre de les oficines de *Google* és “*don't be evil*” (no sigueu malvats), ja que, sens dubte, són el més semblant al *Gran Germà* que tot ho vigila, i tenen un poder sense precedents sobre la humanitat.

L'ús de les dades i els anuncis personalitzats a *Google* i *Facebook*, que és molt semblant, fa bona la dita que diu que *si l'aplicació és gratuïta, és que l'usuari és el producte*. El 2018 es va descobrir que *Facebook* va cedir les dades de 50 milions d'usuaris a l'empresa *Cambridge Analytica*, que les va usar entre d'altres coses per alterar amb èxit les eleccions nord-americanes en favor de Trump. De la mateixa manera, la descàrrega de moltes aplicacions gratuïtes com jocs o brúixoles per al mòbil són estratègies per accedir a dades dels usuaris.

Nous grans poders globals

El poder d'aquestes empreses és enorme, i segueix creixent. A més dels perills que comporta el registre i maneig de tanta informació dels ciutadans, estem veient darrerament altres grans amenaces d'aquestes immenses corporacions. El 2017 *Google*, amb 57.000 treballadors a 70 centres tecnològics a 40 països, igualà el seu pes econòmic al de l'Estat Espanyol, el que el situa a les taules de negociació com un estat poderós del G20.

Les empreses tecnològiques tenen una proporció de benefici per treballador 10 vegades més gran que les velles corporacions industrials. Mentre Ford, amb 200.000 treballadors obté un benefici brut de 15.440 milions de dòlars l'any, el que equival a un benefici per treballador de 133.000\$/any, *Facebook* amb només 15.000 treballadors factura 11.475 milions, el que suposa 764.000\$/any per treballador.

Les seves dimensions d'escala els permeten créixer exponencialment, generant una mena de feudalisme virtual controlat per una desena d'immenses corporacions que han creat eines de les que ja no podem prescindir. Detecten necessitats socials i les cobreixen, tornant-se imprescindibles, i ofereixen aquests serveis de manera monopolística o oligopolística. Algunes poden ser ètiques i estar compromeses amb el desenvolupament humà i amb una honesta aplicació de la RSE. Però l'entorn de capitalisme agressiu i la retallada de drets socials i llibertats civils de les últimes dècades, així com la voluntat de *Google*, *Apple*, *Amazon* o *Facebook* (també anomenades conjuntament GAFA) de créixer de forma il·limitada en mida i poder, obliga a meditar detingudament sobre els perills reals del seu control corporatiu sobre les nostres vides.

Les *GAFAs* o *Big Tech* adquireixen les aplicacions que podrien suposar competència o un fre al seu domini complet de determinades àrees com les xarxes socials. *Facebook* comprà *Instagram*, que li hauria pogut treure popularitat, i que, en efecte, avui ja l'ha reemplaçat com a xarxa social preferida entre els més joves. Així com *Twitter* i *WhatsApp*, que representaven noves eines de comunicació, eliminant-les com a competidores i integrant-les al seu sistema. L'absorció de *WhatsApp* per *Facebook* va generar una polèmica sobre l'ús combinat de dades, però només un usuari nord-americà va plantejar una demanda a la justícia nord-americana. *Facebook* també ha entrat amb força al món de la realitat virtual.

Però la voluntat d'expansió d'aquestes empreses va molt més enllà d'aquests serveis que encara podrien entendre's com una extensió i consolidació natural dels objectius de l'empresa. També estan fent l'abordatge a sectors aparentment del tot aliens als seus propòsits inicials. Per exemple, *Google* va comprar *YouTube* el 2007, només 2 anys després de la seva creació. Ha entrat amb força al món dels telèfons, dels cotxes elèctrics i autònoms amb *GoogleCars* i el projecte *Titan*, i és el principal inversor d'*Uber*, que veurem més endavant. Ara desenvolupa *Calico*, *California Life Corporation*, un laboratori biotecnològic amb el què vol evitar l'envelliment i fins i tot provar de posar fi a la mort!

Apple va anar deixant els ordinadors personals amb el seu mític *MacIntosh* del 1984, per vendre telèfons mòbils, també amb el seu ja mític *I-Phone* el 2007 que obriria les portes als *smart phones*, on trucar ja és el menys important, i que ha fet que a molts ens costi avui viure sense portar Internet a la butxaca. Més tard les *tablets*, reproductors de música i rellotges.

Amazon ja no només ven llibres sinó tot el que puguem imaginar. Fins i tot béns immaterials, com l'emmagatzematge de dades al núvol o llibres electrònics, el que ja els genera 10.000 milions d'euros l'any. L'expansió més enllà dels llibres va començar amb l'adquisició de webs que venien ofertes de roba, i s'ha ampliat a molts altres sectors del comerç, incloent fruïteries de mercats locals, on *Amazon* fa la compra i ho porta a domicili. El que pot reportar al comerç local, com a algunes parades d'un mercat tradicional de Madrid, entre 50 i 100 noves comandes diàries. Altres parades del mateix mercat rebutgen el servei per les altes comissions, del

25%. *Amazon* ofereix el seu servei a moltes petites *Pimes* que abans tenien webs pròpies per vendre on-line o bé no operaven a Internet i que ara poden penjar els seus productes directament a *Amazon*. A més d'aquest comerç de proximitat, també ha entrat amb força al sector del producte ecològic, amb la compra als EEUU l'any 2017 d'una cadena de comerç ecològic: *World Foods*.

Això genera un debat semblant al que hi ha des de fa anys al voltant de l'entrada del producte ecològic o de comerç just als supermercats. D'una banda reforça el domini monopolístic del comerç global per part de poques corporacions, el que pot perjudicar o fer desaparèixer aquests mercats socials i ecològics de proximitat, destruint les xarxes tradicionals de distribució i eliminant el contacte humà entre productor i comprador d'aquest tipus de comerç. Els productors perden visibilitat i no obtenen les dades del consumidor, el que perjudica la seva competitivitat a mig i llarg termini. Però d'altra banda els permet entrar al comerç internacional amb un aparador d'escala global que inclou tota la logística de venda i transport a qualsevol racó del món. Les veus crítiques alerten que *Amazon* arribarà aviat a controlar de manera monopolística gairebé tot el comerç global de tota mena de productes a totes les escales.

Moltes petites cooperatives i projectes locals poden beneficiar-se amb *Amazon* o aplicacions semblants pel fet de comptar amb noves opcions de venda complementàries sense haver de crear webs ni xarxes de distribució pròpies. Que, tot i ser intermediades per una gran empresa, es dona de manera més directa i senzilla que en les actuals cadenes de la Gran Distribució Alimentària (GDA). Facilita la gestió de la distribució i la seva presència a Internet, reduint intermediaris i ajudant a prescindir dels circuits convencionals de distribució, dominat per poques grans empreses agro-industrials. I els productors i comerços locals no estan obligats, com sí trobem en molts contractes amb les GDA, a produir exclusivament per a una sola empresa, sinó que poden combinar el comerç local amb una internacionalització del producte de manera senzilla. Però a canvi, el productor local cedeix també a *Amazon* tota la informació dels seus clients, mentre que *Amazon* va recopilant informació molt valuosa de clients que a llarg termini li garanteix guanyar majors graus de control de tots els mercats.

Pel que fa a les qüestions laborals, tot i els avenços que hem mencionat de les grans tecnològiques en determinats àmbits, es denuncia la subcontractació massiva, especialment a empreses d'assemblatge de hardware com fa *Apple* a Xina, amb condicions semi esclaves. Explotació laboral pròpia del SXIX que, com en moltes altres indústries europees o nord-americanes, senzillament han estat desplaçades a països on això s'admet i on les pressions dels consumidors per exigir condicions de treball dignes en l'elaboració del que consumeixen és més difícil d'articular. Es denuncien mètodes de vigilància dels treballadors amb els mateixos sistemes TIC, que, com hem vist, son armes de doble tall entre una major democratització i un major control social. També han rebut crítiques per dur a terme pràctiques cartelístiques per mantenir el control dels salaris a les empreses informàtiques, el que ja inicià l'aclamat Steve Jobs, creador d'*Apple*.

Des del 2016 la UE ha provat de frenar *Google* amb noves lleis per evitar els abusos sobre la competència i afavorir anunciants propis. El 2020 ja havia pagat 8.000 milions d'euros en multes dictades per la Comissió Europea. Alguns analistes creuen que el *Brexit* ha estat afavorit en part per les grans tecnològiques californianes per provar d'afeblir la UE, que és un dels pocs contrapoders globals a Silicon Valley.

També es critica el fet que aquestes empreses no paguin impostos als països on obtenen beneficis, sinó on tenen la seu fiscal, en paradisos fiscals o en d'altres amb baixa fiscalitat, com Irlanda, on l'impost de societats és del 12,5%. Saben bastir operacions fiscals complexes, difícils de rastrejar, que sovint acaben en territoris britànics d'ultramar que fa dècades que estan especialitzats en l'elusió o evasió d'impostos de les grans fortunes. Les GAFA acaben pagant sumes ridícules a molts països, malgrat ser les corporacions més grans i amb més beneficis a nivell planetari. Al juny del 2021 la UE i el president Biden estan proposant una nova fiscalitat que afecti aquestes empreses, amb un mínim universal del 15%. Sumes que per si mateixes podrien generar molts més ingressos a les arques públiques que els milions de petits treballadors, assalariats i autònoms que no poden escapar a una fiscalitat que, proporcionalment, és molt més elevada que la que s'aplica a aquestes grans empreses. Mesures que les GAFA han rebut de manera positiva.

Per últim, un dels salts més importants d'aquestes tecnològiques a altres sectors és el que estan fent al món de les monedes i els serveis bancaris. La possibilitat de fer pagaments on-line a través seu s'ha anat estenent fins a la creació de nous models de pagament. La banca convencional ja alerta de l'arribada de nous actors que amenacen els seus vells monopolis. Estimen que companyies com *Amazon*, *Facebook* i *Google* podrien aconseguir el 30% dels serveis bancaris com la gestió de pagaments i préstecs. El que suposa un nou eix d'innovació monetària que cal afegir a les monedes locals i les P2P com el *Bitcoin*, que indica que en un terreny tan decisiu com és el monetari i financer, també caminem cap a una descentralització i estructures P2P o Wiki.

1.4 Big Data

Big Data Computing és el nom que rep la captació i l'ús estadístic de la immensa quantitat de dades que queden registrades amb el nostre ús quotidià d'Internet i d'un nombre cada cop més gran de dispositius electrònics. Des de les targetes de crèdit, a l'e-mail, les cerques de *Google*, el que mirem a *YouTube*, els indrets on hem estat, els *likes* que hem clicat a xarxes socials, la gent amb qui ens trobem, i fins i tot les converses que tenim amb un telèfon mòbil a prop. El que fins fa poc semblaven teories conspiratives: creure que les nostres converses i moviments eren escoltats a través del mòbil, ja és un fet reconegut: si un dia parlem amb un amic de vehicles, l'endemà és molt probable que en encendre qualsevol dispositiu i accedir a qualsevol web o xarxa social, trobem anuncis de vehicles. Aquesta recollida i sistematització de dades i el seu estudi per a tota mena de finalitats de màrqueting empresarial o polític s'ha convertit en pocs anys en un immens nou camp de negocis i, molt probablement, de control social. A la majoria de països està prohibit registrar i comerciar amb les dades personals dels usuaris, però no quan es fa de forma agregada.

L'ús interactiu de la *Web 2.0* i el fet que cada dia resolguem més accions quotidianes amb eines virtuals connectades, que es multiplicarà enormement amb el 5G i l'*Internet de les coses*, permet una vigilància completa de les nostres tendències i actituds. Això pot facilitar, d'una banda, models estadístics perfectament ajustats a la realitat social, que assoleixin un nivell d'eficiència insòlita en l'assignació pública de recursos i en la comprensió de les nostres dinàmiques socials per a usos socialment benèfics. Amb mercats i administracions públiques molt més ben informades de la demanda real o esperada dels seus productes i serveis, gràcies a prospectives basades en una recollida estadística de dades reals virtualment infinita i a temps real, que supera qualsevol enquesta. Però també permet un nou nivell de control i direccionament de l'opinió pública per part de grans empreses o poders polítics. De nou, les TIC es revelen com una arma de doble tall: com portadores d'una utopia de fraternitat universal, lliure, transparent i d'iguals, on l'anàlisi de les dades que descriuen dinàmiques socials de manera tan eficient permeti fer millores col·lectives per al bé comú; o bé com eines per crear nous mecanismes de control, vigilància i

màrqueting més complets, on una oligarquia pugui controlar les nostres vides de dalt a baix.

Gràcies al *Big Data*, les empreses i organitzacions poden afinar molt els seus anàlisis i previsions. Al *Bank of America* els va permetre saber que els treballadors que compartien temps fora de l'horari laboral produïen millor. Van promou-re-ho a l'empresa i la productivitat va créixer un 23%. També permet preveure l'arribada de la grip a una regió a través de les xarxes socials; es programen semàfors amb *Big Data* amb informació a temps real del trànsit, podent evitar embussos i redistribuir millor el tràfic gràcies a *Google Maps*. I es diu que *Google*, amb el seu monopoli sobre tantes dades, podria preveure les caigudes de borsa, o si una acció pujarà o baixarà analitzant les dades dels seus bilions d'usuaris.

Els usuaris ens convertim, sovint sense saber-ho, en els subministradors de la matèria prima de moltes corporacions. Generem i els cedim milers de detalls sobre les nostres vides, preferències, inquietuds polítiques, interessos, consum, viatges, dinàmiques socials, etc., amb les que es fa negoci en analitzar-ho, usar-ho amb finalitats comercials i vendre-ho. Tot aquest munt d'informació serveix principalment a estudis, projeccions estadístiques i màrqueting, però també per a finalitats de control social, polític i policial. Permet estudiar, generar models estadístics i matemàtics, predir, i fruit d'això, fins i tot preconfigurar comportaments dels ciutadans o manipular eleccions. Es poden identificar patrons i dinàmiques que no s'haurien pogut fer abans, perquè creuen una quantitat de dades que cap cervell humà podria processar. El que, combinat amb la Intel·ligència Artificial obre escenaris amenaçadors, com reconeix el propi magnat tecnològic Elon Musk.

També genera un encès debat entre el dret a la privacitat i l'interès col·lectiu i comercial de disposar d'una informació més real dels mercats i les tendències socials. I com que aquests estudis requereixen grans mitjans, el *Big Data* ens porta a un món on els poderosos poden conèixer millor la societat i influir-hi i manipular-la més i millor. Com s'ha donat a les campanyes victorioses dels presidents conservadors Trump i Rajoy. En el cas de Rajoy, l'any 2016, els estratègies de campanya van fer un ús intensiu del *Big Data* per identificar les províncies on hi havia els marges més estrets per aconseguir escons, intensificant allí la campanya

electoral. En el cas de Trump, també el 2016, van descobrir la connexió -alarmant- entre els seus votants i la sèrie de zombies *Walking dead*. Els que feien *like* a la sèrie estaven més preocupats que la mitjana dels nord-americans per la immigració i la seguretat. Això els va portar a intensificar els seus anuncis a les pauses publicitàries de la sèrie, i que aquests espectadors veiessin més anuncis de Trump que la resta, optimitzant la relació cost-benefici de la propaganda electoral.

La campanya, dirigida a les xarxes socials per *Cambridge Analytica*, també cercava els municipis amb bosses de votants indecisos, sobre els que es feia una campanya personalitzada a xarxes socials, envaint els seus comptes de *Facebook* o *Twitter* amb vídeos de *YouTube*, articles o anuncis favorables a Trump i atacs a la candidata opositora, Hillary Clinton. Per tant CA no només feia una recollida il·legal de dades personals, sinó que també duia a terme tota una estratègia de màrqueting polític personalitzada, també il·legal, en la que manipulava les informacions que rebien els usuaris en obrir Internet.

També hem pogut saber, arrel dels documents filtrats per *Wikileaks* i les revelacions de l'ex espia de la CIA Richard Snowden que companyies com *Google* o *Yahoo* recopilen informacions dels usuaris que han estat cedides a serveis d'intel·ligència nord-americans o xinesos. Snowden va revelar l'extens seguiment de les dades de milions de ciutadans de tot el món, la majoria poc sospitosos de terrorisme, com els caps d'estat de països aliats dels EEUU com Alemanya. Per no parlar de casos més flagrants de control policial estatal via Internet com el de Xina.

Mica a mica els ciutadans anem entenent que tot el que fem a Internet deixa rastre. I al contrari del que creïem fins fa poc, ja sabem que tots aquests registres són emmagatzemats en grans servidors d'empreses com *Google* arreu del món, i de serveis secrets com la *NSA (National Security Administration)*. La NSA ja va desenvolupar el programa *Echelon* als inicis d'Internet, amb la finalitat de vigilar totes les comunicacions del ciberespai. Internet naixia així amb aquest doble tall des del primer dia. Arrel dels atemptats de l'11S van prendre's mesures com la *Patriot Act* que en un context de pau i democràcia consolidada haurien estat impensables. Ser patriota suposà, des d'aleshores, estar disposat a poder ser espia pel govern en nom de la seguretat i la *Guerra al Terrorisme*, represa el 2014 per la nova amenaça

global d'*Estat Islàmic*. Això ha creat un entorn favorable a aquesta degradació de la democràcia a la que també poden conduir les TIC, amb la implementació de polítiques de control social i policial de dubtosa constitucionalitat.

Yahoo, *Google* i *Apple* han admès que el govern nord-americà les ha obligat a cedir informacions i contrasenyes dels seus clients. Sembla clar que el *Gran Germà* ja fa temps que està instal·lat a les nostres societats. ¿Com podem saber que aquestes corporacions no vendran, per interessos corporatius o per pressions dels estats, la tecnologia o la informació dels usuaris a un estat policial que vulgui exercir un control autoritari? A Espanya, amb el pretext de combatre les protestes pacífiques de l'independentisme català, una llei de 2019 permet tancar webs i fer seguiments a Internet sense ordres judicials. ¿Podem viure en veritables democràcies quan la nostra vida on-line, que és cada vegada més important, està en mans de poques empreses o del control de l'estat? Doncs avui, la llibertat i la privacitat que teníem en una conversa al carrer o en un bar, pot ser vigilada si ho fem a través d'un xat, mail o *WhatsApp*.

Tots aquests temors del mal ús del *Big Data* pren dimensions encara més preocupants i inclús aterrades quan es combina amb la Intel·ligència Artificial. Doncs si sumem la capacitat d'aprendre d'aquesta última, amb la possibilitat, únicament accessible a les màquines, d'accedir a tot el *Big Data* global, el que en surt és un nou model d'intel·ligència que supera amb escreix la humana, amb una capacitat de feedback i d'aprenentatge exponencial. On els perills que tan sovint hem vist a la ciència ficció de màquines que van més enllà de l'ésser humà i prenen decisions de manera autònoma i descontrolada, no estan tan lluny. En aquest escenari, la única manera de garantir que aquestes màquines no actuessin contra l'ésser humà per considerar-nos el que en efecte som, una amenaça per al planeta i per la resta de formes de vida, és que ho deixem de ser i fem les coses millor. Si seguim com fins ara, no és tan descartable que una decisió racional i ben informada per tal de preservar la vida al planeta consistís en eliminar-nos com a espècie...

2. Cultura Wiki i P2P

Hem vist com les TIC afavoreixen amb la seva pròpia naturalesa la introducció de mètodes d'organització *descentralitzats*, *oberts* i *cooperatius* on predomina la *transparència* i la *horitzontalitat*, afectant fins i tot les estructures tancades, piramidals i lucratives de tota empresa capitalista. Els moviments socials per la cultura lliure, organitzats al voltant de les llicències *Copyleft*, *Open Source* i *Creative Commons*, aprofiten encara més aquestes virtuts i fan unes passes més enllà. La tecnologia s'avança a les propostes transformadores i utòpiques, fent possible formes d'organització més lliures, igualitàries i cooperatives.

Aquests moviments socials han elaborat sistemes de creació i distribució cultural viables i eficients, basats en la col·laboració en massa, global i on-line, sovint de forma gratuïta i voluntària. En no tractar-se d'antigues indústries que s'adapten a les TIC, sinó de propostes que neixen des de les noves possibilitats tecnològiques, generen models molt innovadors.

En aquest cas no són sistemes de gestió empresarial capitalista, com *Ford*, *Taylor*, *Toyota*, *Wall Mart* o *McDonald's*, els que creen noves dinàmiques socials i canvis en les formes de gestió, sinó al contrari: són noves tendències socials les que generen, a través de noves eines i de l'impuls de moviments socials transformadors, nous mètodes de treball que arriben a influir a les empreses. Introduint canvis que lentament es traslladen a altres espais, fins a alterar els models de gestió empresarial o cultural. Innovant no només en els mètodes de gestió de les organitzacions, sinó també en les finalitats i els valors.

Moltes d'aquestes noves eines recuperen un espai ancestral de les nostres societats que semblava condemnat a desaparèixer amb l'arribada del capitalisme i la industrialització. Un espai també inexistent en l'anomenat *socialisme real*, el comunisme estatal o autoritari, i a la socialdemocràcia: el **comú** o **comunal**, els *comuns*, els béns col·lectius, l'esfera *comunitària*, amb gestió col·lectiva o ciutadana. Que escapa a les lògiques del capital, però que també va més enllà de l'àmbit *públic* de l'estat, amb estructures fetes des de la ciutadania i per a la

ciutadania, sense intermediació institucional. Aquestes propostes tenen, per tant, uns graus d'innovació i transformació, i una rellevància sociològica molt superior al que hem vist fins ara a les empreses innovadores i el treball cognitiu.

Observarem alguns exemples d'aquests nous models d'organització horitzontals, oberts i descentralitzats:

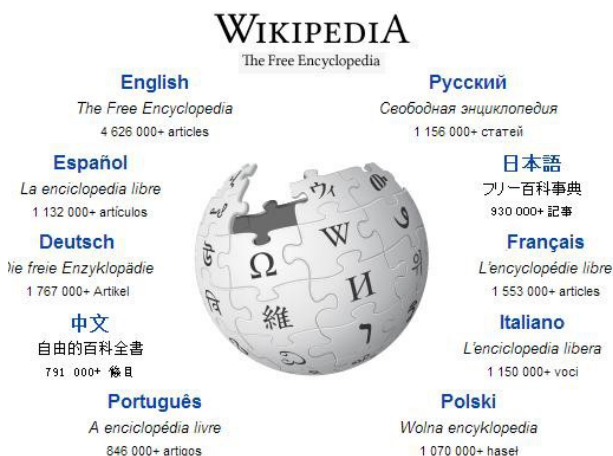
1. Wikipedia
2. Wikileaks
3. Indymedia
4. Blogosfera
5. El Programari Lliure i Copyleft
6. Open Source i Creative Commons
7. Peer to peer (P2P)
8. Open Source Hardware
9. Criptomonedes P2P
10. Blockchain
11. Holochain
12. Aplicacions col·laboratives
13. Plataformes cooperatives

2.1 Wikipedia

Wikipedia és sens dubte el cas més rellevant i de major impacte global de treball col·laboratiu, obert i en xarxa. Es tracta d'una enciclopèdia on-line traduïda a 290 idiomes i amb més de 25 milions d'articles redactats per voluntaris d'arreu del món, que poden ser editats, revisats i modificats per tothom en qualsevol moment.

El projecte, que s'organitza al voltant de la fundació sense afany de lucre *Wikimedia*, començà el 2001 i avui és l'obra de consulta més gran i usada a Internet, i la 6ª web més visitada del món. Poc després de néixer es convertia també en l'enciclopèdia més extensa de la història. Amb una fiabilitat que iguala (segons la revista *Nature*) la *Gran Enciclopèdia Britànica*. Al que cal afegir una capacitat incomparable d'actualització, accés, creixement i correcció.

Wikipedia fa servir la mateixa estratègia de gestió de continguts del *programari lliure* que veurem tot seguit, on els articles poden ser revisats i reelaborats per altres usuaris. Uns mètodes que, a més de ser més democràtics i participatius, garanteixen una actualització i revisió permanent dels continguts, així com una correcció *entre iguals* dels possibles errors i tergiversacions. Un *wiki* (*ràpid* en hawaïà), és una aplicació d'Internet semblant a una pàgina web interactiva, que tot usuari pot modificar, el que permet un treball cooperatiu on-line. Aquest prefix (gràcies justament a *Wikipedia*) evoca la capacitat de creació conjunta i col·laborativa entre milers o milions d'usuaris.

La veracitat de *Wikipedia* es veu reforçada perquè a l'inici de cada article s'informa al lector sobre si la informació ha generat controvèrsia o dubtes, del que també en pot deixar constància qualsevol lector. Hi ha un debat sobre la seva fiabilitat, i ha rebut crítiques de parcialitat, d'inconsistències i per la seva política d'afavorir el consens sobre les credencials en el seu procés editorial, el que s'ha anomenat *anti-elitisme*.

Però sigui o no més fiable que altres enciclopèdies, és evident que hi ha molts avantatges que la fan més còmoda, democràtica i eficient com a enciclopèdia: és més accessible, ja que està disponible gratuïtament a Internet; pot ser traduïda fàcilment a llengües minoritàries; articles que difícilment trobaríem en una enciclopèdia convencional, ja sigui per la limitació del format paper sobre el virtual o per altres circumstàncies socials i polítiques, poden aparèixer més fàcilment. Per exemple la mitologia d'un petit poble, experiències minoritàries, contraculturals o fets molt recents.

Aquesta eina ha inspirat moltes altres aplicacions semblants, com *Wikimedia Commons* des del 2004, on s'arxiven imatges i continguts multimèdia amb llicències lliures, i que ofereix 60 milions d'arxius multimèdia que poden ser usats i modificats lliurement. També ha generat un entorn d'eines col·laboratives amb el mateix format

	Commons Free media repository		MediaWiki Wiki software development
	Wikibooks Free textbooks and manuals		Wikidata Free knowledge base
	Wikiquote Collection of quotations		Wikisource Free-content library
	Wikiversity Free learning materials and activities		Wikivoyage Free travel guide
	Meta-Wiki Wikimedia project coordination		Wikispecies Directory of species
	Wikinews Free-content news		Wiktionary Dictionary and thesaurus

en diferents camps, com la *Wikiversity* (universitat), *Mediawiki* (desenvolupament de software), *Wikibooks* (llibres i manuals), *Wikidata* (bases de coneixements), *Wikinews* (notícies), *Wikiquote* (cites), *Wikisource* (biblioteca), *Wikivoyage* (viatges), *Wiktionary* (diccionari i thesaurus) o *Wikispecies* (espècies). A més d'altres eines que no formen part de *Wikimedia* com *Wikiloc*, per introduir i descarregar recorreguts a peu o bicicleta en mapes, o *Wikihow*, on s'explica pas a pas com fer tota mena de coses. I també dóna nom i lògiques de funcionament a organitzacions com *Wikileaks* o *Wikinomics*.

Però *Wikipedia* ha generat, sobretot, noves maneres d'entendre les possibilitats del treball quan s'organitza amb nous mètodes de col·laboració *globals, en xarxa, massius, oberts i horitzontals*. Un fet inimaginable i inviable tècnicament fins a l'arribada d'Internet, i que avui en canvi és una obvietat per molts de nosaltres. I encara més per a les generacions que juguen, estudien i es relacionen des de ben petits amb les TIC.

Els wikis permeten que moltes persones puguin participar i co-generar continguts de manera eficient i ràpida, sense que calguin reunions físiques en un lloc determinat; tothom pot participar-hi amb independència d'on es trobin -sempre que tinguin accés a Internet. I a diferència d'altres eines, es pot treballar i seguir elaborant sobre el que ja s'ha debatut i treballat, i totes les aportacions prèvies queden registrades. Tots els col·laboradors que llegeixen i editen els articles poden corregir la informació, modificar-la o completar-la; també hi ha proteccions per si algú suprimeix informació útil, intencionadament o no.

Wiki ha esdevingut també un concepte clau per entendre una nova manera de fer política i crear cultura, en el sentit més ample d'ambdós termes, que ja veiem de manera incipient en molts camps de les nostres vides. On hem incorporat amb naturalitat aquests mètodes oberts i descentralitzats per aportar com a individus i comunitats a la construcció social, cultural, mediàtica, educativa, econòmica i política de les nostres societats.

Erudits o fonts multitudinàries?

Wikipedia confronta dues maneres oposades d'elaborar i d'organitzar el coneixement a les nostres societats, que trobem reproduïdes en diferents àmbits: al periodisme (*Indymedia*, *blogosfera* o Xarxes Socials), al *Programari Lliure* o en aquest camp, l'enciclopèdic, on la pregunta, de dimensions sistèmiques i antropològiques, és la mateixa: ¿Quin tipus d'organització pot gestionar millor una notícia, una definició enciclopèdica o una aplicació de programari?: ¿Un petit grup tancat amb un coneixement professional, però amb interessos, perspectives i motivacions polítiques i econòmiques sovint subjectives, opaques i dirigides per l'afany de lucre? ¿O bé una multitud d'usuaris, pocs d'ells professionals, però la subjectivitat dels quals, revisada i reeditada per la resta, en ser milers, pot generar una aproximació més verídica a l'objecte observat?

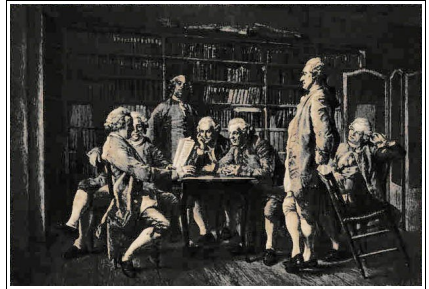
El primer model, el que hem conegut fins al segle XX, aporta un determinat tipus de certeses. Però en canvi, acostuma a estar influït per interessos i ideologies, generalment inconfessades, al que s'afegeix la subjectivitat intrínseca de tot fet social. En no rebre una revisió oberta i transparent, col·lectiva i multitudinària, el criteri que en resulta pot ser menys objectiu que una infinitat d'aportacions, que en la seva diversitat plural i revisable per tots, poden oferir descripcions més properes a la realitat observada.

Això fa que a llarg termini, els equilibris en cadascuna de les definicions on hi ha debat, s'autorregulin i arribin a un consens. La via per arribar a una certa objectivitat a l'hora de definir termes polèmics i socialment subjectius, passa per la *revisió entre iguals* o *peer review*. Però no com a *Google*, entre els treballadors de la mateixa empresa, sinó entre milers d'usuaris al món, enxarxats en igualtat.

Aquests models oposats de generació i gestió de la cultura cobren una dimensió encara major en el cas de *Wikipedia*, donat l'alt grau d'erudició que s'espera dels enciclopedistes per la pròpia naturalesa d'aquesta comesa. Que contrasta amb el format lliure i obert de *Wikipedia*, que permet l'entrada lliure a qualsevol que hi vulgui aportar, sense importar el nivell d'estudis o l'experiència. Aquest qüestionament del que eren mètodes consolidats de treball i generació del saber,

altera profundament les maneres d'entendre la gestió de la informació i les societats.

Lectura a casa de Diderot.
Jean Louis-Ernest Meissonnier

2.2 Wikileaks

Creada pel hacker i activista Julien Assange el 2008, rep i publica filtracions de qualsevol font a nivell global que vulgui denunciar amb documentació fidedigna els abusos democràtics de poders públics i corporacions, garantint el seu anonimat.

Un model que s'ha replicat a Barcelona amb la *Bústia X-Net*, on també es poden enviar de manera anònima filtracions de males pràctiques d'empreses, polítics i institucions. El que ja ha permès desvelar moltes xarxes de corrupció, que a l'estat espanyol estaven vinculades als principals partits i sindicats, i a grans corporacions, revelant un alarmant ús sistèmic de les estructures dels estats per afavorir beneficis privats.

Wikileaks va desvelar un atac militar nord-americà a l'Irak que incomplia no només criteris humanitaris sinó també la legalitat internacional. Això va costar molt car a la soldat Manning que va fer d'informadora, i a Assange, que des d'aleshores és víctima d'un setge permanent per part dels EEUU.

Assange va resumir així les diferències entre *Facebook* i *Wikileaks*. Després del debat que hi hagué sobre si ell o Mark Zuckerberg, creador de *Facebook*, havien de ser l'*home de l'any* 2010 a la portada de la revista *Times*, digué:

“Han optat per Zuckerberg, que ha creat una eina per entregar informació dels ciutadans a les grans corporacions. Mentre que *Wikileaks*, que fa tot el contrari: difondre informació dels abusos d'empreses i governs sobre les societats, m'ha portat a mi a estar perseguit i refugiat. Això ens ajuda a entendre en quin món vivim.”

La mateixa setmana de Març del 2018 en què aparegué l'escàndol de *Cambridge Analytica*, Assange veia com, després de 7 anys refugiat a l'ambaixada equatoriana a Londres, EEUU i Espanya (pel seu suport al sobiranisme català) forçaven l'Equador a retirar-li Internet i més tard l'asil a aquest activista per a la democràcia global. El 2021 es troba entre la vida i la mort en una presó anglesa d'alta seguretat en complet aïllament, on es diu que pateix tortures, a l'espera de ser deportat als EEUU i ser jutjat per traïció. Després d'haver passat per un assetjament que el relator especial de l'ONU per a la tortura, Niels Melsor, descrivia així: «en 20 anys de treball amb víctimes de guerra, violència i persecució política, no havia vist mai un grup d'estats democràtics confabulant-se per aïllar, demonitzar i abusar deliberadament d'un sol individu durant tant de temps, i amb tan poca consideració per la dignitat humana i l'estat de dret.»

El seu delictes, haver revelat crims de guerra, el que en un país democràtic suposadament no només pot fer-se sinó que cal fer. Mentre que els acusats dels crims de guerra desvelats per *Wikileaks* no han patit cap procés judicial. La degradació dels darrers anys de la democràcia i els drets civils arreu del món ens ha portat a estar a poques passes del que sens dubte seria tot un símbol d'aquesta involució: veure com els nostres estats han col·laborat per assassinar aquest destacat heroi de la democràcia global.

2.3 Indymedia

Indymedia és una xarxa global descentralitzada de periodistes i informadors alternatius i autònoms, que editen un butlletí de notícies on-line amb continguts que no apareixen als grans mitjans. Utilitza els mateixos mètodes oberts de *Wikipedia*, i redefineix de la mateixa manera el que és, en aquest cas, un mitjà de comunicació global i democràtic en el nou món de les TIC.

Està vinculat a un fort compromís polític i activista de signe contracultural i majoritàriament llibertari, i a una oposició explícita al control corporatiu i oligàrquic de la informació per part dels grans mitjans. S'ha convertit també en un agent clau en mobilitzacions alterglobalistes, com va quedar pal·les a les protestes de Seattle contra la cimera de l'OMC el 1997 o a Gènova contra el G8 el 2002, on fins i tot les seues d'*Indymedia* foren assaltades per la policia. També fou decisiva en el procés de creació del Fòrum Social Mundial.

El mètode obert de les seves notícies, fòrums i debats, permet contrastar de manera democràtica i participativa les informacions. Alhora que visibilitza protestes, mobilitzacions o denúncies que els grans mitjans acostumen a passar per alt o descriuen de manera tendenciosa. Cada ciutat o país, en funció de la força del moviment a cada indret, pot constituir un nucli autònom. Ciutats com Barcelona disposen d'un espai propi des dels inicis d'*Indymedia*, mentre que molts altres països tenen una única pàgina. L'estructura de la web és senzilla i té el mateix model en totes les seves versions locals: un cos central amb notícies destacades elaborades o admeses pels membres acreditats de l'organització local, i un espai lateral on qualsevol lector pot *penjar* tota mena de documents: articles, vídeos, links, fotografies o àudio.

Es prioritzen les notícies locals i les que ometen els grans mitjans. Si a un lector de Barcelona li interessa, per exemple, el que passa als moviments socials de Bolívia o a la política nacional d'aquest país des d'un punt de vista alternatiu, pot fer-ho *clikant* a *Indymedia Bolívia* i és redirigit fins a la seva web, organitzada des d'aquest país.

cyprus
ostrocho / madia

<http://barcelona.indymedia.org/>

2.4 La Blogosfera

La Blogosfera ha obert un altre espai de democràcia informativa gràcies a l'aparició d'una multitud descentralitzada d'informadors, que també han sacsejat estructures molt arrelades al món dels mitjans de comunicació. Els *blogs* són pàgines web senzilles sovint personals, on l'autor expressa opinions o comparteix visions de la realitat que l'envolta des d'una indissimulada subjectivitat.

La consolidació dels *bloggers* demostra que molta gent confia més en un relat subjectiu, que en un de col·legiat i suposadament més objectiu o *professional*, però sovint mediat per interessos polítics o econòmics. Per això molts grans mitjans incorporen el format *blog* personal als seus diaris per tal d'apropar-se a aquests models més dinàmics i descentralitzats d'informació.

Els *blogs* van créixer molt al voltant de l'11 de setembre nord-americà, una data significativa que constata la voluntat dels ciutadans de disposar d'informació alternativa o complementària a l'oficial per trencar l'estat de setge informatiu oficialista que s'imposà arrel dels atemptats, amb un ferri control estatal sobre la informació dels grans mitjans. En nom de la seguretat nacional s'imposà un control que molts analistes nord-americans comparen amb l'era macarthiana. La resposta a això no va venir de la política o les empreses d'informació, sinó de la ciutadania, de forma descentralitzada. Per a Lawrence Lessig, a qui veurem més endavant, la blogosfera constitueix “l'espai de debat públic perdut a l'oxidada democràcia nord-americana, que pot ajudar a regenerar-la mitjançant espais de discussió i debat ciutadà que eren inexistents abans de la seva aparició, ja que no tenien cabuda als grans mitjans”. A més, a la blogosfera les notícies no estan sotmeses, com a la televisió i als grans diaris, a una vida breu i superficial de poques hores, el que impedeix una reflexió més profunda, sinó que poden ser aprofundides i debatudes en una nova àgora ciberespacial, d'on sorgeixen iniciatives, campanyes, mobilitzacions, informació més completa i reflexiva, debats més elaborats i participatius, etc.

Es tracta, com a *Indymedia* o a *Wikipedia*, d'un nou model de gestió de la informació que no passa per un grup d'experts vinculats a interessos que desconeixem, sinó per una infinitat d'aportacions individuals que des de la seva pluralitat calidoscòpica

poden oferir-nos informacions més veraces a la realitat d'una notícia. A temps real, de forma gratuïta i sotmès a debat i escrutini.

Els blogs, que han passat dels 80 milions el 2008 a 440 el 2017⁴, incideixen de forma positiva o negativa a empreses, polítics, institucions, relats socials o mitjans de comunicació. La *blogosfera* iguala el pes a Internet d'un rotatiu històric i poderós com el *New York Times* amb el blog d'una organització autònoma d'informació o d'un individu aïllat que simplement opina i col·loca notícies en un *blog* personal. Pot influir en col·lectius o sectors socials sense que calgui una carrera periodística o política per aconseguir un espai a la comunicació social. Es democratitza així enormement la capacitat de generació de coneixement sobre el que passa al món, donant veu a moltes més perspectives de tot fet social.

Les xarxes socials com *Facebook*, *Twitter*, *Instagram* o *YouTube* aparegudes més tard, o *TikTok* i *Twitch* després, han pres part de la força que van tenir a la primera dècada del segle els blogs, on els usuaris esdevenen també micro-periodistes o opinadors de la seva realitat social, trencant vells monopolis informatius. Però els blogs mantenen encara un pes com a plataformes més continuades d'opinió del que és un post a *Facebook* o un *tweet*.

YouTube ha ofert també l'opció que molts d'aquests opinadors puguin fer-ho en format audiovisual, el que ha obert un nou gran espai d'expressió a Internet, amb *youtubers* cèlebres, sovint molt joves, o d'altres especialitzats en tota mena d'informacions o cursos ràpids per aprendre coses útils, com fer una web o muntar un moble. No es pot dir que els *youtubers* conformin un nou model de periodisme, però sí un nou format de generadors d'opinió pública o publicada, com a les columnes d'opinió dels diaris tradicionals, relatant fets d'actualitat des d'una perspectiva molt personal, que en alguns casos crea fans i seguidors com si es tractés de grans estrelles de rock.

---

⁴<http://mediakix.com>

2.5 Programari lliure

Mentre que al software privatiu: *Microsoft, Apple, Google, Adobe*, etc. l'accés al *codi font* dels programes és un secret corporatiu reservat als programadors d'aquestes empreses, al software lliure és obert. Qualsevol persona entesa en informàtica pot millorar lliurement el programa, resoldre errors o fer-ne de nous a partir dels anteriors. També el pot usar, copiar, estudiar i redistribuir lliurement.

El *Programari Lliure* (PL) o *Free Software* neix, igual que *Google*, en un entorn universitari, el que determina els seus models organitzatius. En aquest cas, però, les formes de gestió universitàries no es decanten, com a *Google*, pel vessant comercial sinó pel científic, social i humanístic; en els termes de la *P2P Foundation*, que veiem tot seguit, pels *Comuns Globals*.

Comparteix amb *Google* el fort component acadèmic, generalitzat més tard d'una manera més popular entre milions de programadors arreu del món; però enlloc de ser una *empresa* és un *moviment social*. Actua també comercialment, però amb mètodes i organitzacions econòmiques molt diferents a les del programari privatiu. I amb nous formats oberts i generalment gratuïts de desenvolupament tecnològic.

Codi font: Tot ordinador, així com un creixent nombre de dispositius que usem cada dia, des de reproductors de música a electrodomèstics o ascensors, té un sistema operatiu o *programari*, que permet que hi puguem interactuar. Aquests sistemes operatius, escrits en forma de *codis*, els doten d'un esquelet d'instruccions, aplicacions i possibilitats d'ús, que poden anar des de les funcions bàsiques d'un ordinador, fins a sofisticats programes.

Història del Programari Lliure

Quan a finals dels anys 70 la informàtica va passar del terreny científic al comercial, donant peu a un nou gran mercat, els criteris corporatius de secret industrial van imposar-se a les pràctiques obertes i col·laboratives amb les què havien treballat fins aleshores els programadors, com en tota activitat científica.

Això posava fi al treball en xarxa i cooperatiu dels programadors (*hackers*), necessari per resoldre reptes i millorar programes i aplicacions. Doncs és gairebé impossible començar de nou cada vegada que es crea un programa. Es parteix sempre, com a la ciència -i al llenguatge i la cultura-, d'un coneixement previ, sobre el que es treballa, millorant-lo amb noves aportacions, i deixant que altres el puguin seguir desenvolupant.

Hacker: *programador informàtic.*

Cal no confondre-ho, com passa sovint, amb cracker: algú que irromp de forma maliciosa en sistemes operatius aliens.

El PL sorgeix com a resposta a aquest model corporatiu, que convertia en il·legals pràctiques habituals. Alguns joves programadors del MIT, entre els que destaca Richard Stallman, van elaborar una alternativa eficaç per evitar la privatització del programari: el *free software*.

Richard Stallman

Avui, amb només 40 anys d'història, Stallman i la *Free Software Foundation* (FSF) han aconseguit que formin part d'aquesta comunitat més d'un milió de programadors d'arreu del món. És un dels moviments socials més grans i destacats, amb dimensions globals, actiu tecnològic i políticament, i amb una gran capacitat organitzativa. I com la ciència, mogut per inquietuds humanístiques de desenvolupament del coneixement, en aquest cas l'informàtic, sense estar condicionat per l'afany de lucre ni basar el negoci en la venda de patents de programari. El seu creixement i influència en altres camps ha estat enorme, tant dintre com fora de la informàtica. A la seva manera d'entendre el treball obert i cooperatiu devem molt de com és avui Internet. El propi accés a la xarxa, és lliure i gratuït en gran mesura gràcies al PL.

Avantatges del Software Lliure

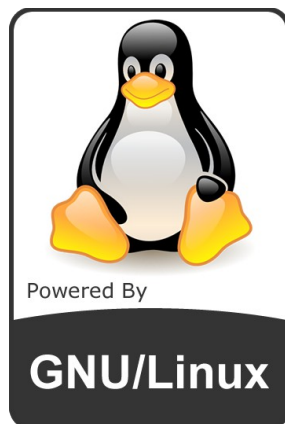
El software lliure ofereix molts avantatges: no existeixen virus informàtics; els errors dels programes es resolten de forma gairebé instantània (enlloc dels terminis més llargs del programari privatiu). Les millores dels programes, com a *Wikipedia*, no les fa un reduït grup de professionals, sinó molts programadors que treballen com els científics, de forma conjunta al món sencer i en models cooperatius i *peer review*. Les empreses i organitzacions poden adaptar els programes a les seves necessitats específiques d'una manera molt més barata i àgil. I es poden traduir programes a llengües minoritàries.

Un altre avantatge rellevant del *programari lliure* és el seu reduït preu o gratuïtat. Tot i així, com es diu sovint en aquest moviment, no es tracta d'una qüestió de gratuïtat, sinó de llibertat. “*Lliure com en societat lliure, no com en barra lliure*”⁵. Segons la FSF, una societat lliure no és aquella on les coses són gratuïtes, sinó una societat transparent i democràtica, on les lleis són conegudes per tots i estan obertes al canvi. I segons aquest moviment, així és com ha de ser el programari per tal de preservar les nostres llibertats, en un món on la informàtica ens envolta en cada cop més camps.

El *programari lliure* és fonamentalment un concepte jurídic. El que el defineix no són aspectes tecnològics o econòmics sinó legals: que s'ajusti o no a les quatre llibertats que estan codificades a la llicència del programa:

1. Poder-lo executar amb qualsevol propòsit (privat, educatiu, públic, comercial o fins i tot militar).
2. Poder-lo estudiar i modificar (per al que cal poder accedir al *codi font*);
3. Poder-lo copiar;
4. Poder-lo millorar i publicar-ne les millores.

(Free Software Foundation)

---

⁵ “*free as in free society, not free as in free beer*”

Els primers anys del *programari lliure*, igualar o superar les prestacions del software privatiu era una tasca difícil. Però el fet que un estigui format per uns quants milers de programadors en estructures empresarials tancades i l'altre per un milió de programadors arreu del món en associacions de treball en xarxa, fa que aquest pugui créixer de forma exponencial. I que a llarg termini tingui una major capacitat d'innovació, creixement i resiliència.

Alguns programes com els processadors de text, fulls de càlcul o navegadors d'Internet ja són iguals o superiors en prestacions que els privatis -ahora que generalment gratuïts, i descarregables a Internet. Altres programes més sofisticats (edició d'imatges, vídeos, etc.), estan sent igualats.

S'usen quotidianament desenes de milers de programes lliures; el volum de *programari lliure* disponible es duplica aproximadament cada dos anys. Hi ha importants comunitats al voltant dels programes lliures com *Linux*, *Debian*, el paquet ofimàtic *OpenOffice.org* o el popular navegador *Mozilla Firefox*. Moltes institucions usen *Linux*: *Google*, *Amazon*, *IBM*, l'*Agència Europea Espacial* o la *NASA*, a més de milions d'usuaris.

Lectures recomanades

Stallman Richard 2004 *Programari lliure per a una societat lliure*. Barcelona Ed. Traficantes de sueños.

Diversos autors (2006) *Copyleft. Manual d'Ús*. Barcelona, Ed. Traficantes de sueños

Mas, Jordi 2005. *Programari lliure: tènicament viable, econòmicament sostenible i socialment just*, Barcelona, Ed. UOC.

Copyleft

Copyleft és el terme jurídic que recull les quatre llibertats esmentades del PL, que obliguen a mantenir les mateixes condicions d'obertura, transparència i llibertat a l'hora d'usar-lo i redistribuir-lo. El 1984 Stallman va traslladar al llenguatge legal aquest concepte amb la *General Public License*, GPL, *Llicència Pública General*.

El *Copyleft* permet que totes les parts d'un treball, excepte la llicència, puguin ser modificades pels seus successius autors i obliga a les posteriors distribucions a mantenir les condicions de la llicència, el que garanteix que el programari circuli conservant les seves llibertats originals. Això pot veure's com un límit a la llibertat de qui rep el programa, però permet garantir que segueixi sent lliure en les posteriors redistribucions. És també un convit pràctic a pensar formes diferents d'entendre i difondre la propietat cultural a la societat del coneixement.

Els models de negoci al *programari lliure* no es basen en la venda de llicències ni de còpies del programa, com passa amb el privatiu, sinó en la prestació de serveis a tercers. Sobretot a través d'adaptar programes a empreses i organitzacions, disposades a pagar per això, que és on es desenvolupa la majoria del software. Així es rendibilitza el programari desenvolupat. Això crea una economia de veritable lliure mercat en el camp informàtic, en oposició a la situació cartelística i de *mercat imperfecte* que avui impera al món del software. Amb situacions d'extraordinari monopoli que són contestades fins i tot pels estats, com en el cas de *Microsoft* i *Google* a la UE i els EEUU.

Aquestes corporacions informàtiques temen més a *Linux* que als seus competidors convencionals. Doncs mentre aquests juguen amb unes regles i uns mètodes capitalistes comuns i ben definits, el PL escapa a les estratègies de control corporatiu de les grans empreses, com la compra de patents i de petites *start up's* joves, el que és impossible amb les llicències obertes i en un treball en xarxa.

També permet una important reducció de costos, amb estalvis a institucions i a països del Sud de l'ordre de milions de dòlars, que en casos com el d'Extremadura es destinen a disposar de més ordinadors a les escoles, i a desenvolupar més PL

regionalment. Creant així llocs de treball entre programadors que van més enllà del reduït oligopsoni laboral de les grans indústries globals de software.

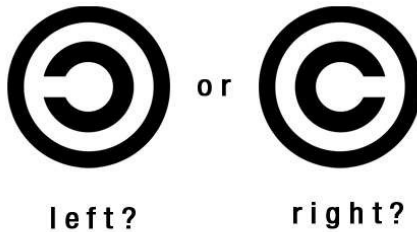
Però el *programari lliure* no només suposa un repte a les corporacions informàtiques, sinó que també desafia molts dels fonaments del capitalisme. Ens mostra de manera pràctica que els sistemes oberts i els entorns de treball col·laboratius i lliures no només són viables, sinó que poden resultar, a més de més desitjables èticament, més eficients social, econòmica i tecnològicament. I ofereix una nova manera de fer canvis transformadors o inclús revolucionaris: *Linux* no confronta obertament ni saboteja *Microsoft*, ni pretén crear una estructura semblant. Simplement el fa innecessari en crear alternatives viables i eficients que permeten fer el mateix sense haver d'entrar al món del software corporatiu i comercial. Plantejant un bon model per fer molts dels canvis que demanen les nostres societats.

El *programador lliure* es mou per un afany humanista semblant al del científic, i per una recerca de reconeixement del seu treball en l'entorn de programadors. Existeix una certa meritocràcia, on Stallman, junt amb Linus Torvalds, creador de *Linux*, disposen d'una destacada posició de prestigi i en certa manera, autoritat. Però una *autoritat entre iguals*, circular, sotmesa a crítiques i millores. Semblant als models de *lideratge circular* que trobem als moviments socials i l'economia alternativa. L'*autoritas* que prové del reconeixement d'un coneixement, no d'una dominació jeràrquica, violenta o econòmica.

Les aportacions del *programari lliure* i el *Copyleft* van molt més enllà del món de la informàtica. Aquesta comunitat global de programadors amb un gran compromís cívic i de transformació social, ha generat canvis en les maneres d'entendre la propietat i la transmissió del coneixement en un món on això constitueix precisament el factor central de generació de riquesa. La cultura del *hacker*: cooperativa, oberta, participativa i igualitària -a més d'àcrata-, s'ha estès a molts altres camps, generant noves formes d'entendre la societat, la transmissió de la cultura i el funcionament de les organitzacions.

Lectures recomanades

Lessig, Lawrence (2005) *Per una cultura lliure. Com els grans grups de comunicació utilitzen la tecnologia i la llei per clausurar la cultura i controlar la creativitat*. Ed. Traficantes de sueños. Esp.

2.6 Open Source i Creative Commons

El moviment pel *codi obert* o *Open Source* introdueix una altra reformulació de la propietat intel·lectual, a través de les llicències *Creative Commons* (CC). Neix el 1998 arran de l'impuls de l'*Open Source Initiative* davant de la necessitat, manifestada per alguns activistes del *programari lliure*, de diferenciar la paraula *free* que en anglès no distingeix, com en altres llengües, entre *lliure* i *gratuït*.

Sense centrar-se tant en consideracions ètiques o ideològiques, aquest moviment aposta per un enteniment pragmàtic: treballar amb codis oberts és més útil, eficaç, dinàmic i barat que fer-ho amb codi tancat o privatiu. Sigui quin sigui el tipus d'empresa o organització, i independentment d'ideologies. Els qui segueixen aquesta opció, que conforma també un nou gran moviment social a escala global, entenen que cal apropar a les empreses convencionals el concepte i la necessitat de treballar amb programes de tipus obert pels seus avantatges tècnics, econòmics i pràctics. Lawrence Lessig, advocat i professor de dret a la Universitat de Stanford, és el creador del marc teòric del moviment social que dona nom a la seva obra *Cultura lliure*. Davant el *tots els drets reservats* del *Copyright* i *cap dret reservat* del *Copyleft*, Lessig proposa una tercera via: *Alguns drets reservats*.

Així com el *Copyleft* (o la *GPL*) és la llicència més habitual al *programari lliure*, aquest altre grup de llicències organitzades al voltant del *Creative Commons*, s'han mostrat més ben adaptades a la difusió cultural en camps com la música o els llibres. Que, com veurem, és un dels principals i més controvertits camps de batalla entre nous models *wikicràtics* o *P2P* de distribució cultural i els vells sistemes encara hegemònics, tancats i oligopòlics.

Les llicències CC han creat nous models de propietat intel·lectual a mig camí entre el *copyright* i el *copyleft*, obrint espai a noves dinàmiques de creació cultural oberta, cooperativa i en xarxa. De nou, amb una naturalesa inèdita i de gran potencial: algú pot compondre una cançó en CC, que un altre músic pot modificar, incorporar en un documental que algú altre pot editar en un altre país, combinar-ho amb altres imatges en un nou documental, i ser exhibit lliurement a qualsevol fòrum o sala. Sens dubte, al contrari del que argumenten les companyies d'intermediació cultural,

això afavoreix i multiplica la creació i la difusió cultural. En contrast amb la cultura tancada, privada i plena de peatges a restriccions.

Creative Commons permet dissenyar llicències amb diferents graus de control i protecció del creador sobre la seva obra, autoritzant usos més o menys restrictius segons la seva voluntat o el tipus de creació. Les diferents opcions que permeten aquestes llicències són:

1. **Reconeixement** (*Attribution, by*): S'ha de reconèixer l'autoria de l'obra. Pot ser reproduïda, distribuïda i comunicada públicament.
2. **No comercial** (*Non commercial, nc*): no es pot utilitzar l'obra ni els treballs derivats per a finalitats comercials.
3. **Sense obres derivades** (*No derivative works, nd*): no es pot alterar, transformar o generar una obra derivada de l'obra original.
4. **Compartir igual**, (*Share alike, sa*): si s'altera o transforma l'obra o es generen obres derivades, han de quedar subjectes a la mateixa llicència que l'obra original.

Com a resultat de combinar aquestes propietats, es poden obtenir 6 tipus de llicències, que permeten protegir amb més o menys restriccions tota mena de produccions culturals: llibres, articles, música, vídeos o imatges. El portal www.creativecommons.org permet confeccionar aquestes llicències i dóna accés a diversos directoris de cultura lliure.

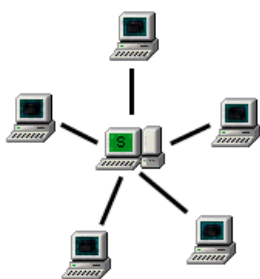

Aquest llibre, per exemple, té una llicència CC amb *Reconeixement*, *Compartir Igual* i *No Comercial*.

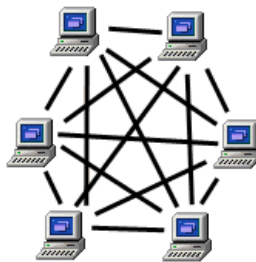
Llicències CC	Logo	Pot usar-se comercial- ment?	Es poden fer noves versions a partir de l'obra original?
Atribució <i>(Attribution, By)</i>		Si	Si
Compartir Igual <i>(Share Alike)</i>		Si	Sí, i cal que usin una llicència <i>Share Alike</i> amb la nova obra
No obres derivades <i>(No Derivatives)</i>		Si	No
No comercial <i>(Non-Commercial)</i>		No	Si, i cal que la nova obra no sigui comercial, però pot usar qualsevol llicència no comercial
No comercial-Compartir igual <i>(Non-Commercial. Share Alike)</i>		No	Sí, i cal que la llicència de la nova obra sigui <i>No comercial-Compartir igual</i>
No Comercial- No obres derivades <i>(Non Commercial- No derivatives)</i>		No	No

2.7 Peer to Peer (P2P)

Per P2P s'entén de manera col·loquial les *xarxes d'igual a igual* (*peer to peer*, que en anglès sona igual que *peer* “two” *peer*, P2P) entre ordinadors. On no n'hi ha cap que faci de *client* ni de *servidor central*, que controli i redistribueixi les dades, sinó que tots són *nodes descentralitzats* de la xarxa, que es comporten com iguals entre sí, actuant alhora com a clients i com a servidors respecte els altres nodes. Permeten l'intercanvi directe d'arxius entre els ordinadors connectats a una xarxa descentralitzada, sense cap *servidor central*. Qualsevol node pot transmetre i emmagatzemar informació, i fins i tot poden operar al marge de la *World Wide Web*.

Xarxa amb Servidors Centrals

Xarxa P2P

Això ha permès crear noves eines de col·laboració i treball col·lectiu on els usuaris comparteixen tota mena d'arxius, com música, pel·lícules i llibres, el que topa frontalment amb els mètodes convencionals de distribució cultural. Sent activitats legals o il·legals en funció de que els continguts tinguin o no drets d'autor i llicències privades restrictives.

Una nova manera d'entendre la societat

Igual que hem vist amb la *Wikipedia* i el concepte *wiki*, el terme *P2P* també va més enllà d'aquest ús més conegut de l'intercanvi d'arxius musicals. Dóna nom a una cultura i una forma de relacions socials basades en el treball col·laboratiu en xarxa i entre iguals, que apareixen com nous models d'organització en molts camps, portant a la creació de nous espais d'economia i cultura comuna, sense intermediaris, peatges ni restriccions privatives.

Aquesta substitució de grans servidors centrals i clients passius per una xarxa descentralitzada de servidors i clients actius la trobem en altres camps que ja hem vist i que veurem més endavant. Com a les xarxes d'intercanvi, on tothom produeix i consumeix alhora; o en el propi ús d'Internet, on tots obtenim informació de la xarxa i alhora n'aportem. Ja sigui amb blogs i webs personals o d'organitzacions on participem, o amb les moltes aplicacions interactives. On podem col·locar fotos i comentaris dels llocs que hem visitat, per tal que d'altres puguin organitzar millor les seves vacances, enlloc de limitar-se, com fins fa poc, als comentaris de les empreses privades i les oficines públiques d'atenció turística. Igual que amb el periodisme descentralitzat i amb la blogosfera, molts usuaris confien més en opinions d'altres usuaris que en la visió corporativa i sempre positiva d'empeses o cases de promoció turística.

Michel Bauwens, de la *P2P Foundation*, defineix la producció ***P2P orientada als comuns*** com:

“comunitats obertes que usen plataformes col·laboratives, deixant a disposició dels comuns software o coneixements. S'estan creant infraestructures i plataformes col·laboratives obertes en tots els camps de la vida social. Aquestes infraestructures *peer-to-peer* estan convertint-se gradualment en les condicions generals de treball, economia i societat. La producció *entre iguals* suposa un avenç social al capitalisme, però alhora conté diversos aspectes post-capitalistes que cal protegir, enfortir, estimular i connectar amb els moviments socials progressistes. El *codi obert* suposa una *mutualització* de recursos immaterials com el *coneixement*, que es converteixen en operatius per a tota la humanitat, enlloc de fragmentat i privatitzat a través de la propietat intel·lectual.”

Igual que amb el *Software Lliure*, això no vol dir que no es puguin comercialitzar les eines i productes elaborats, sinó que cal fer-ho d'una altra manera. Es poden vendre peces i màquines, però no els plànols dels seus dissenys, que són públics i creats col·lectivament, com veurem amb l'*Open Source Hardware*. Els ingressos provenen de la fabricació i venda dels productes manufacturats que en resulten, igual que els

programadors lliures poden cobrar per l'adaptació de software lliure a usos específics. En un model de producció distribuït que Bauwens descriu així:

Les noves modalitats de producció P2P són global-locales (o *glocals*). Permeten la producció a escala local a través de micro-fàbriques que utilitzen tecnologies de fabricació distribuïdes. Però les tasques de disseny i el coneixement del producte i la maquinària pot ser global. Com a norma general, es pot dir que *el que pesa és local i el que és lleuger és global*. Es maximitza la cooperació en el pla immaterial, però el transport global dels materials físics es redueix al mínim.

Un nou anarquisme virtual

El concepte *d'igual a igual* ens ajuda a entendre que la translació d'aquest nou món a les definicions polítiques del SXX correspon al *comunisme llibertari* o *anarquisme*. Doncs la igualtat comunista en l'accés al poder de crear o definir és fonamental. Però alhora des del ple respecte per la llibertat i la lliure participació voluntària de cadascú, i sense grans *comitès* ni *servidors centrals*. Es treballa per a l'economia comuna sense centres ni jerarquies, permetent que la igualtat i la llibertat es retrobin en espais d'acció ciutadana, de manera descentralitzada i confederada. El que fa que no ho puguem assimilar als models centralitzats de socialisme estatal, ja sigui el totalitari de tipus soviètic o xinès, o el de les socialdemocràcies. Sinó que és només assimilable, en una versió actual i tecnològica, al comunisme llibertari, que només arriba a instituir-se durant els primers anys de Guerra Civil i Revolució Social catalana i espanyola. Del que avui en queda poc més que un vague record i moltes distorsions respecte el que aconseguí i el seu significat. Però que en canvi impregna moltes de les lògiques organitzatives de les noves societats P2P i que trobem en molts moviments socials de l'economia alternativa i l'ecologisme.

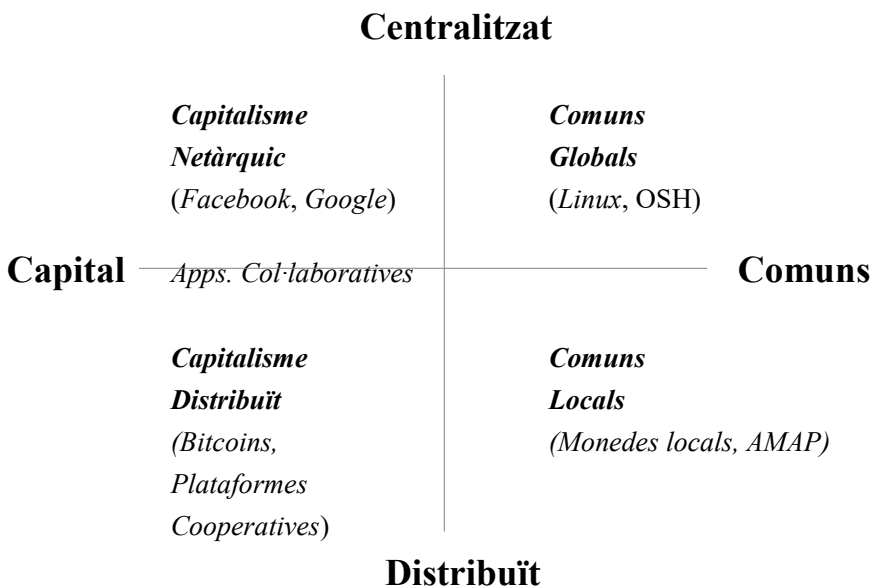
Les noves dinàmiques socials P2P també qüestionen els fonaments ideològics del capitalisme, que es basa en el metarelat d'una societat d'individus i famílies nuclears atomitzades i desconnectades, incapaces d'autogestionar-se i cooperar, comprant i llençant eines i objectes sense compartir-los. Dependents en tot de grans empreses, tant en els seus ingressos com en el seu consum, havent desaparegut els espais

comunitaris de trobada i col·laboració ciutadana. Les últimes dècades de ferma consolidació del neoliberalisme, tan empobridor pel que fa al caràcter poc cooperatiu i d'escassa confiança interpersonal que planteja, es veuen amenaçades ara per la naturalesa lliure, oberta, horitzontal i igualitària de les TIC i l'aparició d'una economia dels comuns i P2P.

P2P per al lucre privat o per al comú

La *P2P Foundation* fa una esclaridora distinció entre les diverses maneres de treure profit de les eines P2P per part d'organitzacions com *Google* i *Facebook*, o d'altres com *Wikipedia* i el software o la cultura lliure. En tots els casos s'utilitzen eines i formes de treball P2P. Però mentre que en el cas d'empreses i a la *Wikinomia* això es destina a la maximització privada de beneficis, en d'altres, com la *Wikipedia*, el benefici no és privat, sinó global i col·lectiu; dels *comuns*.

El següent quadre ho mostra bé amb quatre espais que comparen aquestes diferents maneres d'usar les eines P2P. Permet distingir clarament entre l'objectiu de benefici privat, *Capitalisme Netàrquic i Distribuït*, o bé per al conjunt de la humanitat, els *comuns*, que reflecteix l'eix esquerra-dreta. El vertical fa referència a un control centralitzat o bé distribuït de les infraestructures. En resulten 4 grans maneres d'usar les eines P2P ⁶:

⁶ Font: http://P2Pfoundation.net/Four_Future_P2P_Scenarios

Capitalisme Netàrquic o de xarxa (*Netarchical Capitalism*)

A dalt a l'esquerra trobem el *Capitalisme Netàrquic* (basat en la xarxa *-net*), on hi ha un *control centralitzat* d'una *infraestructura distribuïda, orientada a l'acumulació de capital de forma privada*. S'utilitzen dinàmiques cooperatives i *P2P*, però amb plataformes propietàries, gestionades amb un control centralitzat. Els usuaris comparteixen continguts a les plataformes, però sense tenir-ne cap control ni govern, ni la propietat dels dissenys i els protocols de les xarxes o aplicacions, que són privades; com a *Facebook*, *Google* o *Instagram*. Tot i que els usuaris creen i comparteixen el *valor d'ús*, el *valor econòmic dels intercanvis* només l'obtenen els propietaris del capital. I tot i que l'estructura sembla que sigui distribuïda i en xarxa, el control de l'ús d'aquestes xarxes es manté, com en qualsevol empresa capitalista, sota el govern d'un centre privat i jeràrquic (tot el contrari al concepte *P2P*).

Capitalisme Distribuït

Al requadre inferior-esquerra trobem el “capitalisme distribuït”; que comparteix el propòsit de l'acumulació de capital, però de manera distribuïda. Exemples d'això són els *Bitcoin* o les plataformes de *crowdfunding*, on es dissenyen infraestructures *P2P* per permetre la participació autònoma de molts actors, però amb un focus centrat en la generació d'ingressos privats. Els *Commons* aquí són un subproducte del sistema, i les motivacions personals es centren en l'afany de lucre. Amb els *Bitcoin*, tots els usuaris poden emetre moneda, el que elimina el control centralitzat i la intermediació de la gran banca. Però el focus segueix sent el benefici privat.

A mig camí entre el capitalisme netàrquic i el distribuït trobem les *aplicacions col·laboratives* com *Über*; que combinen el *Capitalisme Netàrquic* de l'empresa, amb un de *distribuït* entre els usuaris, que obtenen ingressos en oferir béns o serveis, però no controlen les polítiques ni els beneficis globals de l'aplicació.

Les *plataformes cooperatives* sorgides més tard sí que combinen alhora els guanys distribuïts amb un control també distribuït de l'eina, sent un bon exemple d'aquesta categoria.

En tots dos casos es crea un capitalisme distribuït més inclusiu i participatiu que supera el capitalisme clàssic i confronta vells monopolis i intermediaris, però mantenen el focus en els guanys econòmics. S'estableixen acords a nivell mundial entre petits jugadors que obtenen beneficis personals de l'ús de mecanismes P2P. El control al *Capitalisme Netàrquic* és central, mentre que aquí se situa a la xarxa dels emprenedors que en formen part.

Comuns Locals

Quan el control distribuït es retroba amb l'objectiu d'afavorir els *Comuns*, podem dir que les eines P2P treballen al servei dels *Comuns Locals*. El focus aquí està en la relocalització, la regeneració i la resiliència de la comunitat local. Es basa sovint en les tesis *decreixentistes* i de l'economia social que veurem més endavant, que creen estratègies per reduir les dinàmiques d'insostenibilitat social i ecològica des de l'àmbit local.

Tot i que es treballa sovint amb aliances internacionals i en comunitats d'afinitat a través d'Internet, el focus està en l'acció local. La mobilització a escales majors es veu com poc realista i amb poc èxit. Es situen en l'eix de capitalització i dels *Commons*: volen generar valor per a la comunitat, com les economies comunals que encara trobem arreu del món. El control és distribuït i en xarxa, i opera en un territori geogràfic determinat, amb un model de govern elaborat per la comunitat que el crea. Exemples d'això són les monedes locals, les AMAP, les *Cooperatives de Consum* o molts sistemes encara presents d'economia comunitària ancestrals, com els *comuns*, *comunals* o *emprius*, les terres col·lectives.

Comuns Globals

L'enfocament de *Global Commons* no creu tant en l'enfoc local i es centra en la defensa i l'impuls dels *comuns globals*, que és on argumenten que cal crear-los i defensar-los. Tot i que la producció és distribuïda a nivell local amb micro-fàbriques, aquestes treballen en xarxa global, com veurem a OSH. Beneficiant-se de la cooperació global enxarxada, tant en el disseny del producte com en la millora de la maquinària desenvolupada conjuntament. Les empreses distribuïdes actuen en un

context de *phyles* transnacionals: aliances d'empreses ètiques que treballen al voltant de determinats coneixements *commons*.

Part de la lluita consisteix a mobilitzar-se política i socialment a nivell nacional i internacional per transformar les institucions. Les empreses que hi participen volen ser models d'implementació pràctica dels comuns globals, i alhora garantir la seva sostenibilitat econòmica. No creuen tant en tesis *decreixentistes* com en una abundància sostenible i més equitativa per a tota la humanitat.

Aquests 4 escenaris varien en l'objectiu al que destinen l'acumulació de valor:

1. per al benefici dels accionistes;
2. per a una xarxa de petites empreses amb fins lucratiu;
3. per a la comunitat local o
4. per als Comuns globals, per a la humanitat en conjunt.

Tots quatre escenaris aprofiten les possibilitats que ofereixen les infraestructures P2P, i mutualitzen els recursos per generar economies d'escala.

La *P2P Foundation* aposta per un model de propietat distribuïda que combini la propietat del fabricant amb una redefinició de la propietat dels treballadors per a l'era P2P i la dels usuaris de les xarxes, reconeixent que són també co-creadors del valor final, i oferint un retorn econòmic als inversors ètics que aporten finançament.

L'orientació als Comuns està garantida pels models de governança dels emprenedors i usuaris que hi participen, com a les empreses que treballen amb *Linux*, on els codis font oberts estan integrats als seus processos d'acumulació de capital. Són empreses ètiques creades pels propis *comuners*, que controlen la seva gestió i de les que en són propietaris, obligats a mantenir la circulació dels *Comuns*.

Dos exemples de la implementació pràctica d'aquesta visió de la *P2P Foundation* els trobem en l'*Open Source Hardware* i en les *Plataformes Cooperatives*.

2.8 Open Source Hardware

A partir del projecte ***Open Source Ecology*** (OSE) iniciat el 2004 als EEUU, sorgeix el concepte genèric d'***Open Source Hardware*** (OSH): *Hardware* o *Maquinari de Codi Obert*. Igual que hem vist al *software lliure*, OSE entén que en aquest cas són els dissenys de fabricació de les màquines els que han de ser lliures i oberts. Alliberats de les patents del mercat d'enginyeria privativa, que són imprescindibles en l'actual model industrial de capitalisme d'oligopolis.

Com al *software lliure*, el fet de no haver de pagar per les patents dels dissenys redueix molt els costos tant als productors com als consumidors. Doncs es calcula que al voltant del 70% del preu d'una càmera fotogràfica, per exemple, està vinculat al pagament de les patents de les seves peces i mecanismes. En el cas dels tractors, els prototips d'OSE costen 9.000 US\$ incloent la mà d'obra del muntatge, o 6.000 en materials si se'l construeix un mateix, el que contrasta amb els 45.000 US\$ d'un tractor equivalent.

La inexistència de patents, a més de reduir el preu dels productes, permet descentralitzar la fabricació. Fent possible, igual que al *software lliure*, que molts més enginyers, petites empreses i associacions puguin construir maquinari sense haver d'abonar grans sumes a corporacions pel disseny d'eines i mecanismes. Ni sense haver de gastar milions en processos interns d'I+D i prototips, que estan disponibles gratuïtament a la xarxa.

Aquest camp, el de la *sobirania tecnològica*, semblava reservat fins fa poc a les grans corporacions per les elevades inversions que implica. Projectes alternatius com ecoviles o productors ecològics havien d'admetre que inevitablement la majoria d'eines i màquines industrials les havien d'adquirir a aquestes grans empreses de maquinària industrial. El que impedia tancar veritablement el cicle de l'autogestió i la plena sobirania en la producció ecològica. Però amb l'OSH, gràcies a dinàmiques

P2P, la sobirania tecnològica enxarxada esdevé un objectiu viable per a petites comunitats i projectes.

Com argumenta OSE, “l'economia de *font oberta* o de *codi obert*, és més eficient i fa créixer la innovació gràcies a la col·laboració, l'obertura, el treball interdisciplinari i a sistemes de pensament sinèrgics, enlloc dels models isolats d'avui”. Així com Stallman, Torvalds, *Linux* i *Ubuntu* han assentat les bases per al desenvolupament de moltes altres iniciatives del *software lliure*, els mètodes d'actuació d'OSE, impulsats per l'enginyer Marcin Jakubowski, han ajudat decisivament a establir els marcs generals del que és l'OSH.

Per impulsar l'OSH, OSE té un full de ruta molt pràctic i concret: desenvolupar plànols de codi obert per a la construcció del que anomenen ***Global Village Construction Set*** (GVCS): un conjunt de les 50 màquines més importants que permeten l'existència de la vida moderna. Doncs l'estratègia d'OSE per poder prescindir de les grans corporacions industrials no passa, com fins ara en molts moviments comunitaris i ecologistes, per la renúncia al món industrial i els artefactes de la vida moderna, el retorn a l'autogestió local i la vida senzilla i artesanal al camp, sinó per construir-se un mateix i amb xarxes de col·laboradors, aquestes eines industrials. Amb una producció autogestionada i en xarxa de les màquines que permeten viure sense prescindir de les comoditats de la modernitat i la industrialització. I no parlem només de fer-se escales o aixades, sinó soldadores, tractors, serres làser o impressores i escàners 3D.

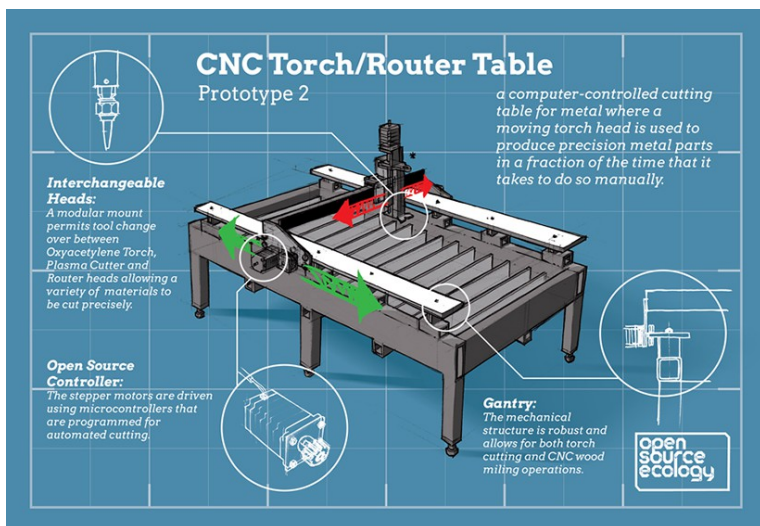
L'enginyeria d'OSE a més d'un disseny obert i col·laboratiu es basa en la construcció de màquines no *obsolescents* i peces modulars que es poden muntar i reemplaçar amb relativa facilitat quan es fan malbé. I amb estructures i xarxes de producció de disseny i muntatge com les que proposa la *P2P Foundation*.

D'aquesta manera es socialitzen els mitjans de producció, com sempre han reclamat les utopies comunistes i llibertàries, però per una via ben diferent als seus programes revolucionaris clàssics, i sense haver de passar per estats o sindicats. Doncs així com veiem tot seguit una versió moderna del *luddisme* amb el rebuig a les *aplicacions col·laboratives*, l'OSH representa també una versió actualitzada del boicot a les

grans indústries capitalistes. I alhora una reformulació de les velles utopies socials per la distribució de la riquesa i la propietat col·lectiva dels mitjans de producció. Però entre d'altres diferències, aquí no cal frenar el desenvolupament tècnic i científic, ni vèncer en una revolució política, sinó tan sols anar creixent, com amb el *software lliure*, en la sobirania enxarxada i l'accés als mitjans de producció. Fent molt més accessible i viable la creació de micro-fàbriques cooperatives com els *Fab Labs*.

OSE ha aconseguit dur a terme aquests principis gràcies a una col·laboració global en el disseny d'aquestes màquines. Ha creat una plataforma *modular i escalable* per a la documentació i el desenvolupament de maquinari lliure amb els plànols de totes les màquines per a les empreses obertes vinculades. A més de modulars i robustes, les peces de les màquines també són escalables: es comença amb màquines que s'auto-reprodueixen i ajuden a crear-ne d'altres, com les impressores 3D o les fresadores CNC, enlloc de màquines amb funcionalitats aïllades. O un motor modular, el *Power Cube*, que pot muntar-se fàcilment en eines diferents com el tractor o el cotxe. Com que les màquines es poden construir a partir de les màquines existents, el GVCS pretén ser un nucli per a la construcció d'infraestructures equiparables a les de la civilització moderna, però des de l'autogestió en xarxa, i sense dependre del gran capitalisme industrial.

Fresadora CNC,
una de les
màquines
principals, ja que
permet construir
noves màquines.

Disseny global, fabricació local

Com ja apuntava la P2PF, el model de producció, enlloc de ser centralitzat en grans fàbriques d'oligopolis industrials com el que coneixem fins ara, és ***distribuït*** o ***descentralitzat***. OSE posa en pràctica el que Bauwens definia molt bé: “el que es lleuger: els dissenys, plànols i I+D, idees, informació o coneixement són globals, i corren lliures i gratuïtament pel ciberespai. I el que pesa: la fabricació, l'assemblatge, l'estoc de peces i màquines, els circuits de venda, són locals”. Els primers no es poden vendre, els segons si.

OSE entén que aquestes noves lògiques en l'enginyeria permeten superar l'escassetat material, que consideren artificial. “Això posa fi a les limitacions materials i els conflictes de recursos que determinen la majoria de les interaccions humanes, personals i polítiques. El futur serà un món sense conflictes per l'escassetat de recursos.” La pròpia tecnologia redefineix, com al *software* i a la *cultura lliure*, els conceptes d'abundància, riquesa, escassetat, i la manera de distribuir els recursos.

Tal com hem vist a la *wikinomia*, a les tesis de la *P2P Foundation*, o al *software lliure*, l'objectiu final d'OSE és: “una *Empresa Distribuïda*: una empresa oberta i col·laborativa que publica tota la seva estratègia empresarial, d'organització i informació per tal que altres puguin aprendre i així accelerar la innovació, eliminant les pèrdues degudes a la competició convencional entre empreses. En un temps en què aquestes destinen més recursos a protegir les seves patents que a la recerca i desenvolupament, cal deixar fluir el poder de la innovació col·laborativa. Amb un model de distribució de béns i serveis, que inclogui la possibilitat de la participació de l'usuari final en la seva producció. I que es basi en l'accés obert i accessible a la informació i la tecnologia.”

OSE vol crear un model de producció distribuït i participatiu, que entenen com els fonaments d'una societat democràtica. Amb un “accés associat al capitalisme productiu, distribuït en mans d'un major nombre de persones”. S'oposa a l'actual model hegemònic d'economies centralitzades, que tenen una tendència natural i estructural a la sobreproducció i a l'*obsolescència programada*⁷. Consideren que el

---

⁷ Dissenyar màquines amb un cicle de vida curt per mantenir la venda i el consum.

desenvolupament obert i distribuït serà el centre de la propera revolució industrial, on “l'economia de codi obert és una idea per a la qual el temps ha arribat”. OSE defineix l'OSH “com una mena de *Lego* per a adults”, que és alhora funcional i pràctic. El treball es documenta en una plataforma oberta on treballen milers de col·laboradors. Les TIC faciliten enormement la tasca de documentació i permeten fer-ho a temps real, deixant-ho al *núvol* per poder seguir desenvolupant col·lectivament a nivell global.

Veiem com les dinàmiques Wiki o P2P permeten transcendir els paradigmes de l'escassetat no només per la possibilitat de còpia il·limitada de creacions en l'àmbit cultural, o pel fet de compartir béns i serveis amb les aplicacions col·laboratives, sinó també en el camp del disseny industrial, amb la fabricació i l'accés més econòmic a eines i màquines. És per tant una extensió i maduració més, i una aplicació en un altre àmbit, dels principis establerts pel *software lliure* i més tard per la cultura *Open Source*, *Wiki* o P2P.

Noves fonts de recursos

Novament, igual que amb el *software* o la *cultura lliure*, treballar amb *maquinari lliure* no vol dir que no es pugui viure de la fabricació i la venda de màquines. Del que no es pot viure és de la venda de patents o del secretisme en els plànols de fabricació, que són oberts, lliures i gratuïts.

Els enginyers i dissenyadors, a canvi d'oferir lliurement els seus dissenys i plànols, poden disposar dels que han fet altres organitzacions i individus, i del treball en xarxa amb altres enginyers, el que accelera el seu procés de creació de noves invencions i millores. A més, a diferència de l'enginyeria actual, on els estudiants a les universitats convencionals i els enginyers a les empreses dissenyen màquines per a l'*obsolescència programada*, el que ho converteix en una enginyeria irracional i oposada a la seva naturalesa científica i pràctica, es fan màquines eficients i durables, resistents i amb peces modulars. A l'OSH són, evidentment, els millors dissenys fruit del treball col·laboratiu en xarxa els que es repliquen i desenvolupen. No les peces i màquines que passat poc temps es trenquen i han de ser íntegrament substituïdes. Sinó màquines resistents, amb el mínim consum energètic, no

obsolescents i modulars, de manera que si una peça es trenca pugui ser reemplaçada fàcilment. Una enginyeria, en definitiva, racional i científica, enlloc d'irracional, ecològicament depredadora, i dissenyada per a trencar-se, com l'actual. Un model, per tant, no només més social i democràtic, sinó també més lògic i ecològic.

Novament es qüestiona d'arrel i es subverteix, des d'una construcció alternativa en positiu i que no confronta obertament el mercat convencional ni els oligopolis dominants, aquest model encara avui hegemònic al capitalisme: el cobrament per les llicències, patents o programari. I la fabricació de peces i màquines mal dissenyades per afavorir que es trenquin aviat i tornin a ser adquirides. I de nou els guanys socials globals i les lògiques molt més sostenibles i humanistes d'aquestes propostes fan pensar que el concepte que aporten superarà les resistències de les velles indústries per mantenir el seu control cartelístic. Els ingressos dels projectes d'OSH passen per la venda i el lloguer de les màquines construïdes o, com fa OSE, per sistemes de *crowdfunding*.

No es qüestiona, per tant, el valor i el cost associat a la fabricació d'una eina o màquina. El que es posa en dubte i desapareix és el cost vinculat a la privatització i comercialització del coneixement i els avenços tecnològics. Un dilema fonamental a les nostres societats, ja que, com hem vist, els innumerables avenços científics i tecnològics del SXX no han revertit en una reducció de les hores del treball alienat i en un augment del benestar general, sinó que la substitució de mà d'obra per màquines ha creat situacions d'atur estructural. Aquesta nova enginyeria, més lògica, democràtica i sostenible, ens permet pensar que el creixement tecnològic ens pot conduir a un millor repartiment del treball i a una reducció de les tasques que poden fer les màquines, millorant el benestar de les societats en conjunt.

Les veus crítiques amb OSE assenyalen que no es fàcil accedir als plànols de la maquinària; que no treballen internament amb models assemblearis i que col·labora amb l'exèrcit nord-americà, el que no agrada a moltes associacions i persones contraculturals que treballen en aquests àmbits. Però és innegable el paper que ha tingut en l'impuls inicial de l'OSH.

Trobem una variant empresarial de bona part d'aquests principis a l'empresa *Vention*, que permet dissenyar, fabricar i personalitzar eines, i rebre les peces a casa per muntar-les. Aprofita bona part de les idees de l'OSH, però amb una òptica capitalista, des d'una empresa amb guanys privats. El que elimina bona part del potencial transformador de l'OSH, però en canvi facilita i permet fer arribar a molta més gent part de les seves innovacions. És un cas semblant al que veurem amb *La Rouche qui dit oui* en l'àmbit del cooperativisme de consum agroecològic.

www.vention.io

2.9 Criptomonedes P2P

El gener del 2009 començava una experiència que en pocs anys ha cobrat grans dimensions, alterant radicalment els models clàssics d'emissió de moneda i generant una nova invenció central per al desenvolupament d'Internet: el *Blockchain*.

Es tracta de les *criptomonedes* o *monedes P2P*, de les quals la primera, més coneguda i emprada és el *Bitcoin*, a la que han seguit moltes més, que copien part dels seus mètodes, com el xifrat, el *Blockchain* i l'organització P2P.

Va començar a partir de les idees exposades en un *paper* acadèmic per una persona o col·lectiu amb el pseudònim d'un suposat matemàtic japonès de nom Satoshi Nakamoto, la identitat del qual segueix sent un misteri el 2021. Al *paper*⁸, elaborà una nova tecnologia que permet la creació d'un sistema monetari global, en base a *algoritmes* i *criptografia*, i alhora va dissenyar una moneda específica, el *Bitcoin*, alliberant-ne una aplicació de *programari lliure*. Des d'aleshores s'han creat centenars de monedes semblants, cadascuna amb les seves particularitats, però en general mantenint les mateixes característiques bàsiques.

Una criptomoneda es pot definir com *diner digital o virtual, basat en una xarxa P2P, descentralitzada i protegida per criptografia*, on totes les transaccions monetàries es fan a través d'Internet (excepte en l'opció *paper wallet*).⁹

Les característiques de les criptomonedes són:

1. **No hi ha intermediaris:** Les transaccions es fan directament de persona a persona; són gairebé instantànies, amb uns costos molt baixos de processament gràcies al funcionament P2P.

2. **Les transaccions són irreversibles:** Un cop fet un pagament, no es pot anul·lar. En tot cas, qui rep la moneda pot fer una transacció de tornada a l'emissor.

---

⁸<https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

⁹ <https://fair.coop/>

3. **Es poden canviar bitcoins a euros** o altres divises i viceversa, com qualsevol altra moneda oficial, i en cada cop més llocs es pot pagar amb elles.
4. **No cal revelar la identitat** en fer intercanvis i pagaments, preservant la privacitat.
5. Els **diners pertanyen a l'usuari** al 100%; no pot ser intervingut per ningú ni els comptes poden ser embargats.
6. No existeixen els **interessos**.

La seguretat de les transaccions es garanteix amb algorismes matemàtics que transformen la informació en un *bloc* de xifrat, només llegible amb la clau correcta, amb un nivell de xifrat que és impossible de descriptar amb la tecnologia actual. El diner es converteix així només en peces d'informació. Més concretament, en un intercanvi de claus: la clau privada d'un, la transferència d'un valor, l'adreça de l'altra persona i els dos saldos resultants, que es registren en un llibre de comptes públic, que tothom pot consultar, i que és gairebé impossible de falsificar. Aquestes firmes formen cadenes que són confirmades per la resta d'usuaris, que verifiquen que les transaccions són vàlides des dels seus propis ordinadors. La criptografia protegeix els usuaris, evita la falsificació o duplicació de moneda i simplifica els intercanvis. Al *Bitcoin*, els propis usuaris de la xarxa, mitjançant la *minería*, fan l'emissió descentralitzada dels *Bitcoins*, en funció de la demanda.

Tot i que el sistema és complicat, per a l'usuari els pagaments són tan senzills com fer una transferència bancària. A més de la pròpia xarxa -ja segura de per sí- els usuaris compten amb els seus propis moneders, protegits per ells mateixos. Així es pot garantir que només poden gastar bitcoins els seus propietaris, i per a cada operació concreta.

Les criptomonedes són l'eina econòmica que faltava per articular i enllaçar, des de la seva autonomia, els milers de projectes de la societat P2P, Wiki o dels *comuns* que hem vist -igual que l'Euro o el Dòlar enllacen milions de projectes capitalistes sota un mateix sistema. Permeten fer transaccions econòmiques sense cap control estatal o corporatiu/bancari, com passa a la resta de l'economia, tret de la informal, la no declarada o amb monedes locals. Això ha generat crítiques per poder facilitar el comerç d'armes o drogues. Però aquests són negocis que existeixen igualment amb

les monedes oficials que, un cop emeses, també són anònimes a l'hora de permetre intercanvis il·legals o no declarats. També es critica la naturalesa especulativa i volàtil del valor del *Bitcoin*, però no és una especulació que pugui afectar a tercers sobre productes bàsics com els béns alimentaris o l'habitatge, i només surten perjudicades les persones que entren més tard voluntàriament al sistema, que es troben un preu més elevat de la moneda en el canvi al diner oficial, en funció de l'acceptació i solidesa de cada criptomoneda. Igual que passa amb qualsevol altre bé sotmès a la llei de l'oferta i la demanda. Alguns estats han intentat regular el seu ús, però tot el que poden controlar és el seu canvi a monedes oficials. Des del 2021 l'Estat Espanyol vol fiscalitzar també els guanys patrimonials en cada compravenda, també entre criptomonedes.

El *Bitcoin* no és una *moneda social* com les que veurem més endavant. Però la seva existència i ús massiu qüestiona i redefineix un aspecte tan central com és l'emissió monetària, que deixa d'estar vinculada a un reduït grup de bancs privats amb una emissió i control centralitzats i amb interessos, per passar a ser descentralitzada globalment, amb emissió i transaccions P2P, i sense interessos. El que en sí mateix suposa un gran avenç social en el camp monetari, que deixa d'estar basada en el deute. Per tant, no són monedes socials o assembleàries necessàriament, però fan passes revolucionàries cap a la desconstrucció i redefinició de l'emissió monetària i els interessos, que són, sens dubte, les eines centrals de la dominació de les elits financeres globals sobre les democràcies.

La naturalesa i la profunditat d'aquesta redefinició és semblant a la que fan les monedes socials. Però mentre que aquestes actuen en xarxes poc denses a nivell bioregional, les P2P s'han estès de manera ràpida a nivell global entre milers o milions d'usuaris. Fent que puguin esdevenir un nou esglaó econòmic entre les monedes socials i les oficials. Com proposa la criptomoneda *FairCoin* entre d'altres, més cooperativa, assembleària i sostenible ecològicament que el *Bitcoin* -que genera una gran despesa energètica pel seu model de *mineria*-, i que pretén combinar els avantatges i el potencial de les monedes P2P amb els criteris cooperativistes de les monedes socials, creant un pont entre diferents espais monetaris.

2.10 Blockchain

El *Blockchain* o *cadena de blocs* és l'element tecnològic central del *Bitcoin* i d'altres monedes semblants, i la seva innovació més destacada. Molts el consideren l'element que ens portarà a una nova revolució a Internet on, a més dels intercanvis que ja fem d'informacions i arxius, puguem fer intercanvis descentralitzats i alhora segurs de valor: diner, vots, assegurances, certificats, tràmits legals, etc.

És l'eina que més ens permet prescindir dels intermediaris i dels centres de poder en aquests camps fonamentals en l'organització de les nostres societats, oferint les mateixes garanties de seguretat i confiança que fins avui només podien provenir d'institucions centralitzades amb molt poder. Permet operar en estructures P2P sense perdre la seguretat en camps tan delicats com la banca, el sistema monetari, els registres de propietat o unes eleccions. És, per tant, una peça clau en un món de relacions P2P com el que hem vist al llarg del llibre. Una nova eina de seguretat que permet donar encara més solidesa a xarxes P2P, per poder prescindir dels centres de control fins ara necessaris en molts camps. I oferint fins i tot majors graus de seguretat i confiança que els que oferien aquestes institucions centrals, públiques o privades.

Per comprendre el *Blockchain* cal entendre que a Internet circulen dos tipus d'informació. La que s'envia mitjançant una còpia, com quan enviem un e-mail o una imatge, on l'emissari rep el document, text o foto, i l'emissor en manté una còpia. Però hi ha altres intercanvis com el diner o un vot que no poden ser una còpia, sinó que cal que el que l'envia se'n quedi sense o no pugui repetir l'operació. Això obliga a fer un acurat registre comptable, i les còpies de seguretat que certifiquin qui tenia quant, i quant té cadascú després de cada transacció. Per a això han calgut tradicionalment els intermediaris, per verificar la identitat, les transaccions, i mantenir els registres i els balanços comptables. Però en fer-ho, cobren grans comissions, obtenen les nostres dades i triguen dies enlloc dels segons que triga un mail, que és el temps que tècnicament és necessari avui.

El *Blockchain* ofereix un sistema incorruptible i descentralitzat per al registre de qualsevol contracte econòmic o legal. Per això comença a usar-se per a molts

propòsits, i es farà servir gradualment en cada cop més camps. Ofereix més seguretat que els sistemes centralitzats en qüestions com els certificats de propietat, el vot electrònic, els sistemes de pagaments descentralitzats o els registres únics de dades sanitàries o del cens, amb bases de dades protegides amb criptografia que no es poden hackejar, no *cauen* ni es *pengen* mai, ni poden ser alterades per un govern o un estat corrupte o poc democràtic.

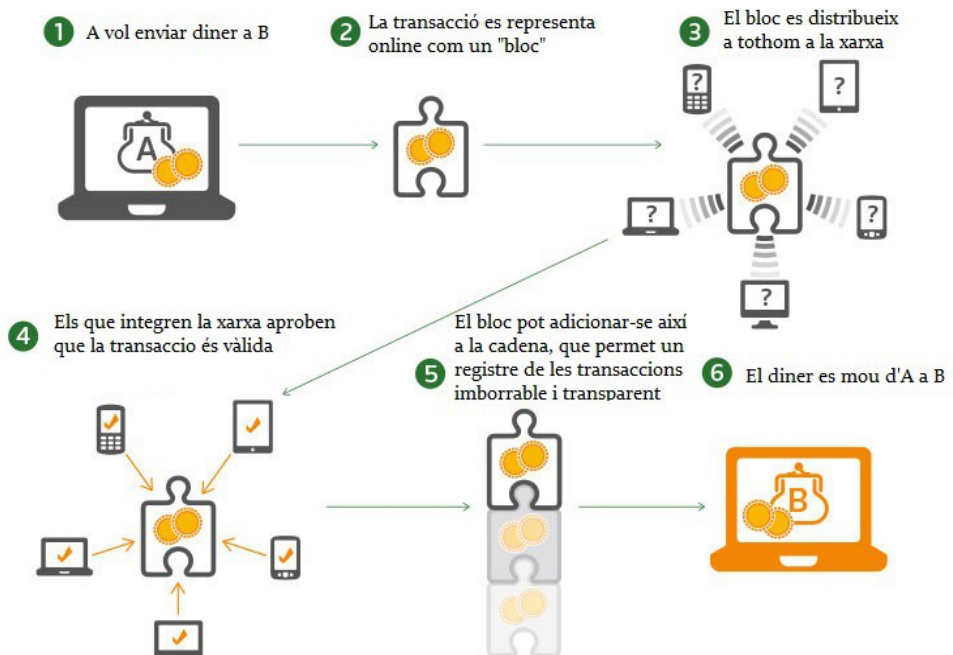
El *Blockchain* dona pas a un nou món on Internet ja no és només un espai d'intercanvi d'informació sinó també de valor, podent recolzar l'*economia col·laborativa* que veurem, i fer-la encara més cooperativa. I permet fer una revolució en sectors com les remeses econòmiques, que suposen una importantíssima partida del PIB de molts països, especialment del Sud, d'uns 600 bilions de dòlars l'any, que amb monedes com *Bitcoin* poden fer-se molt més ràpidament, en segons enlloc de dies, i amb comissions de l'ordre del 2% enlloc del 10 al 20%. També en el camp de la música, on, com veurem, hi ha un fort debat sobre la transmissió de la propietat cultural, el *Blockchain* ofereix noves alternatives.

Tapscott entén que el *Blockchain* constitueix l'avenç tecnològic més revolucionari del present i la propera gran transformació a Internet i a les societats, obrint-les a una nova era de col·laboració i de més prosperitat. Entén que el *Blockchain* genera 5 grans avenços:

1. Protegir els drets a través d'anotacions immutables.
2. Crear una veritable economia del compartir.
3. Acabar amb les altes comissions de les remeses.
4. Permetre als ciutadans posseir i monetitzar les seves dades,
i protegir la seva privacitat.
5. Garantir un retorn econòmic per als creadors de valor.

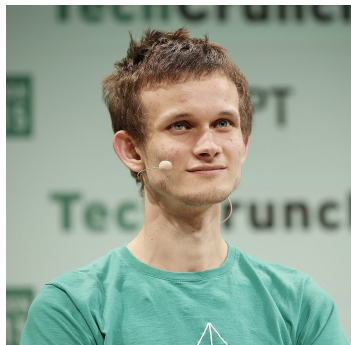
Com funciona?

El *Blockchain* és un programa P2P que recull en línies o *hashtags* totes les transaccions. Aquestes línies formen *blocs* que s'uneixen en *cadena*s. D'això en resulta una mena de llibre comptable amb totes les transaccions, que es distribueix i es verifica entre tots. Per tal que un bloc s'afegeixi a la cadena, cal que passi una "votació" automatitzada entre un número mínim d'ordinadors connectats a la xarxa, per tal que puguin verificar si conté informació correcta o no. Una vegada que un node accepta com a vàlid un bloc (el que significa que totes les transaccions que conté han estat verificades), altres nodes confirmen la seva validesa mitjançant la construcció dels blocs següents a la mateixa cadena. Per tant, cada bloc manté una relació matemàtica amb el bloc anterior i el següent. Tot el procés es basa en algorismes matemàtics. Cada ordinador que descarrega el *moneder* d'una moneda P2P actua com un notari, i tots els equips treballen simultàniament, compartint la mateixa informació i decidint d'acord a les lleis matemàtiques. Aquest gràfic ho explica amb claredat:

El *Blockchain* ofereix, en definitiva, un sistema de registre de valor gestionat entre iguals, que ens recorda a un dels models de *monedes socials*, els SEL francesos, una derivació dels LETS anglesos, que veiem més endavant. Es tracta d'un sistema en el què cada usuari té una llibreta física de comptes. A cada nou intercanvi, l'usuari anota a la llibreta de la persona amb qui fa l'intercanvi el valor, el concepte, la data i el saldo resultant. El saldo total de tots els usuaris suma 0. Aquest mateix model, portat a nivell virtual i amb criptografia és el *Blockchain*. Així com el clàssic llibre d'anotacions comptables de tota empresa, el llibre major, també traslladat a nivell virtual, i tenint-ne una còpia tots els usuaris.

L'any 2010 el canadenc d'origen rus Vitalik Buterin, amb només 20 anys va portar el concepte del *Blockchain* més enllà de l'àmbit monetari per crear tot un univers alternatiu de legalitat i contractes a través del *Blockchain*, que anomenen *Smart Contracts* en un nou entorn d'aplicacions al voltant d'*Ethereum*.

Mica a mica el *Blockchain* es va estenent a molts més àmbits i ja hi ha molts governs i empreses que l'utilitzen pels seus múltiples avantatges. Així com moviments socials de protesta com a Hong Kong o el *Tsunami Democràtic* a Catalunya per organitzar mobilitzacions des d'un anonimat i una estructura multitudinària que esquivia la repressió xinesa o espanyola contra el que anomenen subversió als respectius règims polítics.

És la nova base tecnològica amb què s'estan creant molts nous models de governabilitat en molts camps on, de nou, una eina tecnològica s'avança i afavoreix noves estructures i organitzacions descentralitzades i obertes, sent aquestes les virtuts que les fan més eficients.

2.11 Holochain

Igual que en altres innovacions que hem vist, l'*Holochain* neix per millorar el *Blockchain*, que en pocs anys ha passat de ser una invenció revolucionària del que només se'n coneixien les virtuts, a ser una eina molt transformadora, però de la que ja en coneixem les mancances o defectes. Com l'elevat cost energètic que suposa la *minería* per crear-los, que ha generat crítiques i dubtes, i posteriorment noves creacions que han aconseguit superar aquestes limitacions. Sense el *Blockchain*, l'*Holochain* no existiria, igual que no existiria el *Creative Commons* sense el *Copyleft*. Però en ambdós casos la nova eina amplia els usos de l'anterior, la millora, porta la idea a nous terrenys i omple alguns buits que tenia, per tal de mantenir els propòsits fundacionals.

Arriba a llocs on el *Blockchain* no arribava, ni és necessari que hi arribi, com per exemple, els *likes* en una xarxa social com *Facebook*, que es compten amb milions per segon, que no cal que quedin en un registre revisable per tots amb un consens global. N'hi ha prou amb el model que proposa *Holochain*, que implica menys despesa en temps i energia, i alhora manté el principi d'un registre descentralitzat.

Igual que altres innovacions tecnològiques que hem vist, les qüestions tècniques vinculades a l'*Holochain* són complexes i accessibles plenament només a les persones enteses en informàtica¹⁰. Tot i així provem de descriure de manera simplificada el que és, en base al poc contingut que encara en trobem. -Ni tan sols té una entrada com a terme a la *Wikipedia*.

Holochain és una eina per crear aplicacions P2P, que no requereix cap coordinació central, ni servidors, ni tampoc un únic registre, com al *Blockchain*. Té associada una *criptomoneda* P2P, el *Holochain* (HOT), però igual que a *Ethereum*, i a diferència del *Bitcoin*, aquest no és el nucli central de la proposta. Cada aplicació té una xarxa pròpia aïllada, construïda per totes les persones que l'usen. La unitat ontològica bàsica és l'usuari o el programari que usa per a cada aplicació, que s'aconsegueix introduint un fragment de codi al seu ordinador, que anomenen *ADN de les aplicacions*.

---

¹⁰, <https://developer.holochain.org/concepts/>

L'objectiu central és evitar que les dades puguin ser registrades pel *Big Data*, quedant exclusivament en mans dels propis usuaris, que reben un ingrés si decideixen compartir-les. Això suposa una revolució en l'emmagatzemament descentralitzat de dades a internet. A diferència del *Blockchain*, on les dades estan a tots els ordinadors de la xarxa, aquí estan només al PC de cada usuari. Això els permet tenir alhora l'autonomia i la disponibilitat del programari instal·lat localment, i la potència i la redundància del programari al núvol, que ja no han de mantenir ni pagar-ne l'allotjament.

Es pot usar per a xarxes socials, xats, publicacions, cadenes de subministrament, monedes, mercats, l'*Internet de les coses*, xarxes de sensors, còpies de seguretat al núvol, arxius, registres mèdics, missatgeria segura, identitat digital, etc.

Els seus promotors afirmen que és molt més escalable, ja que no cal un consens complet de tota la xarxa, que entenen que en realitat tampoc acaben sent veritables consensos. Un argument molt proper a la *Sociocràcia* que veurem més endavant, on la necessitat del *consens* es substitueix pel *consentiment*. Creuen que el *Blockchain* no acaba d'abandonar la suposició d'un món basat en estructures centralitzades, on cal que hi hagi una única veritat central, el que fa que vagin encara més enllà en la lògica P2P que el *Blockchain* ja semblava portar al límit. A *Holochain* s'entén que més que veritats úniques centralitzades, l'únic que realment existeix són actors individuals fent observacions, recopilant i compartint-les amb altres persones, rebent a canvi les seves, fins que, gradualment, les perspectives de tothom convergeixen en una aproximació a la veritat. El que ens remet als mètodes de *Wikipedia*, de la *blogosfera*, el *software* i la *cultura lliure* o la *democràcia líquida*.

2.12 Economia Col·laborativa

Els darrers anys hem vist aparèixer moltes empreses que faciliten l'accés a béns i serveis a través de compartir-los entre els usuaris mitjançant una aplicació informàtica. Això s'ha anomenat *economia col·laborativa*. O en una traducció més ajustada del concepte anglès *sharing economy*, *economia del compartir*. En efecte, els usuaris d'aquestes aplicacions *col·laboren* per tal de poder *compartir* molts béns, el que permet accedir al *dret d'ús* de moltes eines o serveis sense que calgui ser-ne propietari.

Troblem exemples com *Über*, la més coneguda i controvertida, on els propietaris d'un automòbil ofereixen una mena de servei de taxi, cobrant en fer-ho, així com l'empresa que gestiona l'aplicació per posar en contacte els usuaris que ofereixen i demanen transport; *Bla Bla Car*, on viatgers amb vehicle i sense poden viatjar junts per reduir els costos per persona, sense que el conductor hi guanyi res més que reduir el preu del seu trajecte; *Car Share*, que permet compartir vehicles que són propietat d'una empresa; *Coach Surfing*, on es pot trobar allotjament arreu del món en cases d'altres famílies, a canvi d'oferir també la pròpia casa; *AirBnb*, on propietaris de pisos els ofereixen comercialment com allotjament turístic temporal; *Smart Park*, amb el que es pot llogar l'espai de pàrquing que un té a altres conductors als horaris en els que no l'està utilitzant; es comparteixen eines com càmeres de fotografia, velers per a trajectes d'un o més dies, i un llarg etcètera.

Un dels fonaments bàsics del capitalisme: adquirir béns per satisfer determinades necessitats, es substitueix per poder accedir al *dret d'ús*, sense que en calgui la propietat, facilitant enormement l'accés a moltes necessitats. Això redueix l'impacte ecològic, permet aprofitar millor els recursos existents (eines, vehicles o cases) sense necessitat de duplicar el seu nombre, i per tant incrementa els recursos disponibles socialment i la resolució de la demanda de molts serveis, podent conèixer persones i activant l'actitud de compartir.

Entre aquestes aplicacions hi ha una gran varietat de relacions comercials. Generalment la persona que comparteix el bé o servei rep una remuneració, com a *Über*, el que fa que el sector del Taxi ho consideri competència deslleial. Però en

alguns casos no hi ha cap ingrés directe per compartir un bé, sinó que un hi guanya d'altres maneres, com amb intercanvis futurs d'allotjament o abaratint costos d'un trajecte o del manteniment d'un bé del que s'és propietari, com un veler o una furgoneta. Gairebé sempre hi ha una empresa capitalista al darrera, que obté ingressos pels percentatges que aplica a les transaccions per oferir el servei de connexió entre els usuaris.

 s a dir, hi guanyen molts usuaris, noves empreses amb nous models d'intermediació P2P, i el conjunt de l'economia i l'ecologia. Però hi perden, com hem anat veient al llarg del llibre, determinades velles indústries que mantenen forts oligopolis i que es veuen obligades a repensar-se, innovar o desaparèixer. Com al sector del taxi, on, junt amb les protestes per provar de frenar-ho, han aparegut moltes aplicacions semblants per fer serveis de taxi 2.0 amb accés per telèfon mòbil.

Hi perd també l'actual model capitalista basat en *comprar, usar*, no compartir i *llençar*. Central no només per als beneficis empresarials, sinó també per al manteniment de molts llocs de treball en l'actual organització socio-econòmica. El que és clarament irracional des del punt de vista ecològic i social, però inevitable en els presents paradigmes econòmics, on el fet de compartir béns és una amenaça i un relat gairebé subversiu a l'economia.

Aquestes aplicacions qüestionen i plantegen alternatives que deixen enrere aquests vells oligopolis, gràcies a noves eines en xarxa basades en la cooperació. Creant un nou capitalisme m s distribuït i inclusiu, i, de fet, més honest amb els principis clàssics d'un mercat lliure que l'actual neoliberalisme, que es basa, en realitat, en grans centres de poder en gairebé tots els sectors. El que contradiu les bases teòriques del lliure mercat, amb barreres a l'entrada de nous actors que protegeixen vells oligopolis i associacions cartelístiques. L'economia col·laborativa, com veurem, ja té molts detractors, però no se li poden negar aquestes virtuts.

Aquestes eines, a m s de crear nous models d'empreses P2P, també permeten als ciutadans generar ingressos de manera autònoma i descentralitzada, obtenint m s rendiment dels recursos i eines que tenen. Micro-comercialitzant-los, socialitzant parcialment el seu  s, i reduint la necessitat de recursos i matèries primeres a nivell

social agregat. Incrementen radicalment les opcions d'accedir a eines quan estan ocioses o en desús, com moltes que usem un o dos cops l'any. I per tant, a més de reduir l'impacte ecològic, generen més riquesa en fer emergir nous actius a l'economia comuna en posar en valor eines i béns que passen a tenir més servei que l'ús particular esporàdic. Això permet reduir el consum superflu, la fabricació i l'extracció de matèries primeres. Podríem dir que aquestes aplicacions són *decreixentistes*, concepte que veurem al capítol dedicat a l'ecologia, per com permeten fer decreïxer la necessitat de recursos en poder-los compartir.

En termes de la *P2P Foundation*, es tracta de models que combinen un *capitalisme distribuït* pel que fa al guany dels usuaris, amb el capitalisme *netàrquic* pel que fa als beneficis de les empreses que, en la majoria dels casos centralitzen i fan passar a través d'elles els intercanvis i les interaccions entre els clients o usuaris de les plataformes.

També ajuden a establir relacions més ètiques, amistoses i cooperatives entre els ciutadans, que reemplacen el consumisme privat o familiar per un nou relat de cooperació. Tan necessari per a la millor salut psicosocial de les persones, però alhora tan letal als models econòmics del capitalisme del SXX, basats en l'escassetat, l'*obsolescència programada* i la necessitat d'un consum incessant i creixent que limiti les dinàmiques de compartir, per tal de mantenir una economia en creixement constant. Amb una mercantilització de totes les necessitats humanes, amb cicles curts, grans centres oligopòlics de producció i comercialització, venda incessant i pautes irracionals i ecocides de consum i producció.

Els guanys que el fet de compartir eines i recursos genera a les societats, l'economia i el medi ambient és indubtable. En una economia, això sí, entesa en el seu sentit més ampli, *oiko-nomos*, al servei de satisfer les necessitats dels ciutadans i minimitzar el dany als ecosistemes. Enlloc del sentit limitat amb què avui associem l'economia: *crematística*, comerç, augment de vendes.

Aquests avantatges fan pensar que en condicions de lliure mercat i de llibertat, aquestes propostes puguin anar guanyant terreny als antics monopolis de cadascun dels sectors econòmics. A més, en molts casos, com amb el *coach surfing*, no poden

ser aturades per considerar que genera un benefici econòmic directe, sinó que l'intercanvi que motiva els usuaris és poder rebre la mateixa acollida en un altre indret del món. Així com tenir una experiència diferent del viatjar, tornant-la molt més humana, amb molts més al·licients que els purament econòmics, com és conèixer un indret des de la casa i els costums d'una família resident, enlloc de l'entorn despersonalitzat d'un hotel. Igual que amb *BlaBla Car* amb un trajecte, l'usuari pot optar entre més opcions, més socials o més comercials, i no només entre diferents marques.

Tot i aquests indubtables beneficis, des de sectors progressistes comencen a rebre fortes crítiques que les acusen de no ser eines veritablement cooperatives. Sostenen que moltes d'aquestes plataformes generen molts beneficis empresarials privats a noves grans empreses, gràcies al fet que els usuaris comparteixen aquests béns. Una crítica que se suma a la que trobem, molt més enèrgica i contundent, entre algunes velles indústries que gaudien de situacions de monopoli o oligopoli històriques, en camps com el transport (taxis) o l'allotjament (hotels), que es veuen amenaçades. Veurem amb detall ambdues crítiques i les alternatives que plantegen.

Val a dir que la distorsió més greu d'aquests *apps* no té a veure amb el servei en sí mateix, sinó en el fet que en algunes d'elles, com a *AirBnb* empreses immobiliàries convencionals gestionen molts pisos de lloguer fent veure que són petits propietaris, o a *Uber* tenen molts vehicles i conductors professionals. Així com el treball mal pagat, com a falsos autònoms i sense contractes fixos de distribuïdors d'empreses com *Deliveroo* o *Globo*. Són aquests abusos, tan comuns al capitalisme convencional i replicats en aquest sector amb encara més precarietat, el que més ha distorsionat i ha donat mal nom a aquestes aplicacions. Quan l'essència del que plantejaven era clarament benèfica a totes les parts implicades menys a les velles indústries.

Després de moltes lluites judicials que semblaven donar la raó a aquestes últimes contra l'economia col·laborativa, el 2016 la Unió Europea va establir legislacions que afavoreixen el seu desplegament, amb nous models regulatoris que proven d'equiparar-les a la resta de l'economia en qüestions com assegurances, salaris o impostos, però alhora tenint en compte les importants diferències entre unes i altres.

El mateix any, la Comissió de la Competència de l'Estat Espanyol va determinar que *Über* podia operar en un context de lliure mercat, així com *Coach Surfing*, *AirBnb* i altres aplicacions col·laboratives.

Però a moltes ciutats segueix havent-hi un fort debat sobre les dinàmiques que l'arribada de plataformes com *AirBnb* generen en massificació turística, gentrificació dels barris i augment del preu dels lloguers. Ajuntaments com el de Barcelona han limitat *Über* i regulat estrictament els pisos turístics vinculats a *AirBnb*. L'estat espanyol va cedir el 2018 a les protestes del sector del taxi, limitant les llicències de VTC per cada 30 de taxi.

Über també ha donat nom al concepte d'*überització* de l'economia, que fa referència a una precarització dels treballadors que ofereixen aquests serveis, en contractar-los com a falsos autònoms, sense les mateixes cotitzacions a la seguretat social que els treballadors del mateix ram, proteccions laborals, límits d'horaris, dret a sindicar-se, etc. Això és del tot cert quan els treballadors fan d'aquesta la seva activitat principal i amb una sola empresa, treballant-hi, en efecte, molt sovint com a falsos autònoms (molt comú a *Über*) o sense cap contracte laboral. Però no és tan clar quan, com succeeix en molts casos, es tracta d'uns ingressos extres a afegir a una ocupació convencional o és un segon salari a la llar, que és com ho plantegen inicialment *Über* o *AirBnb*.

La confrontació *luddista*

La reacció de les indústries que veuen amenaçades les seves posicions oligopolístiques amb aquestes plataformes ens recorda a la dels *luddistes* del SXIX, que provaven d'aturar l'entrada de màquines a les fàbriques que eliminaven llocs de treball artesanals, cremant-les o sabotejant-les. En aquest cas però, no són treballadors sinó empreses o autònoms els més crítics, i el que proven és il·legalitzar les aplicacions informàtiques que, en canvi, com hem vist, i de la mateixa manera que les màquines del SXIX, aporten molts beneficis.

Probablement, a l'igual que els *luddistes*, difícilment puguin frenar l'arribada de noves eines que generen un evident estalvi econòmic, ecològic i formes més

pràctiques i barates d'accedir a béns i serveis. Tot sembla indicar que per més violentes que siguin les protestes, com les que hi ha sovint a França i Espanya dels taxistes contra *Úber*, on s'arriba a atacar viatgers i a cremar-ne vehicles, o per més poderoses que siguin les velles indústries d'intermediació, com les empreses hoteleres o discogràfiques, aquestes noves eines han arribat per quedar-se. Sense que això suposi l'eliminació de velles indústries, però si forçant-les a redefinir els seus models de negoci, per fer-los encaixar millor amb les noves dinàmiques socials.

Aquest nou luddisme *anti plataformes P2P* potser hauria d'enfocar-se -igual que al SXIX- no tant en la confrontació amb aquestes noves tecnologies, sinó en socialitzar els guanys que generen per al conjunt de les societats. El que en efecte, no s'ha produït els últims segles des de l'entrada de les màquines a la indústria, el camp i els serveis, que han generat moltes millores i un augment de la qualitat de vida a les societats modernes, però alhora han expulsat milions de treballadors dels seus llocs de treball, augmentant l'atur, la precarietat i la desigualtat. Mentre que tot el guany generat per l'estalvi de mà d'obra, enlloc de ser distribuït amb menys hores de treball amb igual salaris, ha anat a parar íntegrament a les classes dirigents o extractives. El segle XX no ha passat per a les classes treballadores, que treballen les mateixes hores i amb salaris equivalents als de principis del SXX, però si per al capital, que ha vist augmentar exponencialment els seus beneficis i el percentatge del pastís que s'emporten.

Però en tots dos casos no pot ser que tecnologies que milloren la productivitat, l'eficiència i la comoditat siguin el problema, sinó, en tot cas, la gestió política i socio-econòmica de la seva introducció. L'objectiu no hauria de ser frenar l'avenç tecnològic, sinó garantir la socialització dels guanys que suposa la incorporació de noves eines, amb mecanismes per redistribuir l'estalvi de despesa que generen, compartint de manera més justa i equitativa els avenços de la ciència i la tecnologia.

Exemples d'això els trobem, com veurem més endavant, en els debats actuals sobre *gravar amb impostos robots i màquines*, i l'establiment de sistemes de *Renda Bàsica*. Compartint per la via de gravar amb més impostos els beneficis de les empreses que aprofiten aquestes tecnologies per reduir plantilles. I socialitzant les eines de producció, com hem vist amb les llicències obertes, o com plantegen les

noves *plataformes cooperatives* que veiem tot seguit, que representen una crítica molt més completa, intel·ligent i eficient, des de les esquerres cooperativistes, que no es queden en el combat i el prohibicionisme a l'avenç tecnològic.

La crítica des de l'economia cooperativa

A més de les crítiques que hem vist dels sectors que veuen amenaçats vells monopolis, l'economia col·laborativa comença a rebre també moltes crítiques des d'àmbits progressistes que denuncien l'ús instrumental i lucratiu dels principis cooperatius en què diuen basar-se.

Nathan Schneider creador d'*Internet of Ownership*¹¹ ho veu així:

Aplicacions com *Facebook* fan creure als usuaris que som propietaris dels continguts que hi pengem i que son part d'una producció entre iguals i una economia del compartir. Però una sèrie de contractes il·legibles transfereixen de fet aquesta propietat a l'empresa.

O Tom Slee al seu llibre "*Lo tuyo es mío. Contra la economía colaborativa*":

L'esperit bonista i *hippie* impulsat per les noves tecnologies a Califòrnia ha acabat degenerant en un gran engany global massiu, en què molts creuen encara, i que se sosté gràcies als milers de milions de dòlars aportats per fons especuladors de capital risc. A mesura que aquests s'han anat fent amb el control de les plataformes intermediàries, l'esperit original *col·laboratiu* ha estat pervertit i substituït ràpidament per una finalitat estrictament comercial, on el que es busca és aconseguir l'expansió més ràpida possible i acabar venent aquestes empreses a un preu molt més elevat, obtenint les majors rendibilitats possibles. Els ideals del moviment original serveixen estupendament com a eina de màrqueting per seduir incauts, amb frases i lemes propagandístics buits de contingut.

---

¹¹ <http://internetofownership.net>

Slee exposa que les empreses de la suposada economia col·laborativa incorren en moltes males pràctiques, i que van començar a pervertir-se des d'un inici. "Empreses com *AirBnb*, *Über* i un llarg etcètera fan publicitat enganyosa, amb les seves apel·lacions constants a aquest esperit de *compartir* i de *bon rotllo*". Lluny d'això l'autor denuncia "manca de transparència i veritats a mitges; casos d'explotació laboral; estratègies per eludir responsabilitats, normatives i pagament d'impostos; abusos cap al consumidor (quan per exemple *Über* augmentava tarifes en situacions d'emergències) i degradació de centres urbans."

Tapscott denuncia que empreses com *Über* o *Airbnb*, valorades el 2019 en 120.000 i 30.000 milions de dòlars respectivament, no són en realitat *del compartir* o *col·laboratives*, no són *sharing economy* com afirmen, sinó que tenen èxit justament per què no comparteixen. Simplement agreguen serveis junts i els venen. En l'expansió d'aquest fenomen, Tapscott hi veu dos actors confrontats: d'una banda, grans lobbies que pressionen per tal que aquestes empreses disposin de les seves pròpies lleis a mida; de l'altra les administracions locals i regionals, que sovint es veuen impotents per limitar els efectes col·laterals negatius de l'economia col·laborativa. A aquestes crítiques és al que proven de donar resposta de forma creativa i positiva un nou món d'aplicacions que prenen el nom de *plataformes cooperatives*.

2.13 Plataformes cooperatives

Què passaria si *Ûber* fos propietat i gestionada pels seus conductors i viatgers? O *AirBnb* pels seus usuaris? La resposta ja hi és amb moltes noves *plataformes cooperatives* (*cooperative platforms*), un nou ecosistema econòmic que respon a les crítiques que acabem de veure a la dita *economia col·laborativa*. Estan apareixent arreu del món, i permeten que els usuaris puguin gestionar democràticament les aplicacions, rebre part dels beneficis o fins i tot acabar-ne sent co-propietaris.

Es tracta d'un nou camp d'experimentació de formes alternatives de la propietat on es combinen els principis de les aplicacions col·laboratives i P2P, amb els mètodes i criteris del cooperativisme clàssic, models de propietat comunitària i de governabilitat democràtica. Tot i que la majoria d'elles no tenen un cos jurídic de cooperatives, i malgrat que la majoria de les accions són sovint propietat dels fundadors i treballadors, suposen noves passes endavant cap a l'exploració de noves *empreses de la multitud* (*crowd companies*) on els usuaris també comparteixen el valor d'allò que creen.

S'estructuren amb els mateixos principis de compartir béns i serveis a través d'aplicacions informàtiques, però introduint paràmetres més oberts, participatius i assemblearis. L'element central que les distingeix de les aplicacions que acabem de veure és que no hi ha un guany corporatiu i centralitzat, sinó que és col·lectiu, amb una gestió descentralitzada i una generació de benefici econòmic per als comuns.

La web IOO recull 140 exemples de Plataformes Cooperatives¹², entre les que destaquem:

Loconomics. Xarxa d'intercanvi d'oficis i serveis de comerços locals i individus de San Francisco, propietat dels seus treballadors. Cada propietari té un vot igual per escollir la junta directiva i participar en altres decisions importants. Els beneficis es retornen als propietaris segons la seva participació.

Fairmondo. Alternativa cooperativa a tendes on-line com *eBay*, on els venedors son també els propietaris de l'aplicació. Sorgida a Alemanya el 2013.

---

¹² <http://internetofownership.net/about/development/>

Stocksy. Alternativa a *Instagram* on els fotògrafs que contribueixen són també propietaris, sense *royalties*. Reben el 50% d'una llicència comercial estàndard i el 75% d'una llicència ampliada, i participacions de l'empresa.

Positive News. Cooperativa global de periodistes, creada amb una campanya de micro-mecenantge i co-propietat dels seus 1.525 lectors, periodistes i col·laboradors a 33 països.

Resonate. Cooperativa de música que ofereix una alternativa a l'*streaming*, llicències i compra de música, amb la propietat gestionada i compartida pels seus membres. Hi ha 834 músics i 114 segells discogràfics. No cal una subscripció mensual, només es paga pel que s'escolta. Va començar el 2016 i ja ofereix 2.5 vegades més ingressos als artistes que *Spotify*, així com més formes per connectar artistes i fans que altres plataformes.

Member's Media. Un estudi de cinema per a creadors independents, que mantenen el control sobre el seu treball. L'estudi és propietat de tota la comunitat cinematogràfica que hi participa.

Altres exemples són: **MoneyCircles**, que permet crear i gestionar cooperatives de crèdit amb *Blockchain*, proporcionant serveis d'estalvi i préstecs; **Kickfurther**, per crear dissenys de roba amb co-propietat i co-govern dels contractes; **Diàspora**, alternativa a *Facebook*, on els usuaris tenen el control de l'app; **H2H**, eines comunes per a la promoció i comercialització d'ofertes de salut; **Join Us 2 Eat**, que posa en comú cuiners, menjadors, i productors per a organitzar menjars comunitaris; **Coopify**, que connecta una cooperativa de cura de nens amb els clients; **Backfeed** per crear plataformes cooperatives i organitzacions descentralitzades amb *Blockchain* i en codi obert, amb eines per a la participació igualitària en el capital, mecanismes de crowdsourcing i per a l'avaluació col·laborativa; **Timefounder** per organitzar projectes amb l'opció de ser co-propietari a les persones que hi inverteixen temps; **Sharetribe** per crear un mercat on-line propi sense coneixement de programació; **Somerset Rules** per permetre que una empresa cooperativa com un AMAP pugui ser compartida en un 50% pels productors i un 50% pels consumidors; o un negoci, 60% pels seus treballadors i 40% per la comunitat local; **We Own It**, per a l'organització de cooperatives que son propietat dels seus membres; o **TimesFree**, una app per a organitzar un banc de temps.

Transport compartit

Un dels camps on trobem més plataformes cooperatives és al sector del transport, amb moltes alternatives al polèmic *Über*: nous models de transport col·lectiu, compartit o *ridesharing*, que se situen a mig camí entre l'activitat clàssica del taxi i l'ús compartit de vehicles amb o sense conductor. Des de cooperatives de taxistes fins a models com *Über* però on la plataforma pot arribar a ser co-propietat dels seus usuaris, amb diferents models pel que fa als percentatges dels beneficis, la propietat col·lectiva o el govern de la plataforma.

Troblem, entre d'altres, **VTC Cab**, a París, sorgida arrel de la prohibició d'*Über* a la capital francesa, però on els conductors tenen més control sobre el negoci. **Juno**, a Nova York que reserva el 50% dels ingressos per als conductors, i comissions del 10% en cada trajecte enlloc del 20 al 35% d'*Über*. On s'ofereix l'opció de ser treballadors de **Juno** si s'hi treballa de forma exclusiva. **Modo**, a Vancouver, un *car-sharing* per compartir vehicles, on els membres-propietaris són accionistes de la cooperativa amb dret a vot i tarifes més baixes; **Tapazz** a Bèlgica, una cooperativa P2P de *car-sharing* centrada en una mobilitat sostenible; **Cambio**, també a Bèlgica amb 20.000 usuaris; **Arcade City**, *ride-sharing* basat en el *Blockchain*; **Covoiturage-libre.fr** alternativa a *BlaBla car*, que garanteix que la plataforma és un bé comú que no deixaran que es cotitzi a borsa, sense comissions pels viatges i amb gestió comunitària.

També trobem iniciatives que traslladen les eines P2P i cooperativistes al sector professional del taxi. Com **Cotabo** a Bolonya, un consorci de cooperatives de taxis que agrupa uns 5.000 taxistes. Amb la seva aplicació, **TaxiClick**, els clients poden demanar un cotxe sabent que el preu és correcte i que els conductors són tractats de manera justa. O altres exemples a ciutats com Denver amb **Union Taxi**, Portland amb **PDX Yellow Cab** o **Ridygo**, a França, cooperativa de taxistes amb una app, amb uns 1,500 conductors.

Són bons exemples de com les velles indústries es poden reinventar per respondre de manera més constructiva que amb manifestacions i atacs a vehicles d'*Über*. Amb unions i xarxes més cooperatives del que acostuma a ser el model de taxi

convencional, com a microempresa privada familiar. Creant app's P2P a mig camí entre *Über* i el taxi clàssic.

Llibres recomanats

Trebor Scholz, Nathan Schneider. *Ours to hack and to own, the rise of platform cooperativism, a new vision for the future of work and a fairer internet.* (2017)

Trebor Scholz. *Uber-Worked and Underpaid: How Workers Are Disrupting the Digital Economy* (Polity, 2016).

Liettaert, Matthieu. *Homo Cooperans 2.0. Por una economía colaborativa desde el cooperativismo.* (Icaria, Barcelona 2018)

<http://internetofownership.net/>

<http://platformcoop.net>

3. Ecologia

L'ecologisme ha passat en pocs anys de ser un moviment social minoritari i contracultural a convertir-se en una inquietud present a moltes empreses, governs i acords internacionals. L'empitjorament de la salut de la Terra degut a l'impacte de les activitats humanes i la incapacitat de les administracions públiques i el mercat de frenar els alarmants desajustos ecosistèmics, explica el creixement de la sensibilitat i les propostes ecologistes des de la societat civil.

Troblem arreu del món milions d'experiències que contribueixen, de forma parcial i local, a reduir l'impacte humà sobre el planeta, restablint els cicles de la vida. Aquestes iniciatives prenen moltes formes: moviments socials que, com els *neo rurals*, reclamen un retorn al camp i a l'escala local; productors ecològics o tradicionals, instituts de recerca i desenvolupament en sostenibilitat, fundacions, ONG's locals o globals com *Greenpeace* o *WWF*. O noves polítiques en governs i empreses per tal de fer-les més sostenibles.

També apareixen o es recuperen formes ecològiques de gestió dels conreus, com l'*agroecologia*, l'*agrofloresta* o el *bosc comestible*, així com la bioconstrucció de cases, pobles o barris. Pràctiques quotidianes com el reciclatge, el compostatge, la reducció del consum o disciplines d'estudi com la *biodinàmica*. Formes de consum i de vida comunitàries i més sensibles a un aprofitament sostenible dels recursos, com les Ecoviles, les Cooperatives de Consum Agroecològic, les *AMAP*, els Horts Urbans o les *Transition Towns*.

Sovint aquestes iniciatives estan vinculades a l'economia solidària. La pròpia comprensió de l'ecologia, especialment a l'*ecologia profunda*, l'agroecologia o la *permacultura*, entén que no només els mètodes de cultiu, sinó també la posterior distribució dels productes, i per tant l'esfera econòmica, han d'estar integrades en un cicle ecològic complet. Des d'aquestes perspectives, un producte ecològic desplaçat milers de quilòmetres o incorporat a les grans cadenes de distribució agro-industrial deixa de ser plenament ecològic. A més perd competitivitat en relació als productes

agro-industrials. Que recuperen, en canvi, quan s'utilitzen xarxes alternatives de distribució d'aliments.

La necessitat de posar en comú l'*economia* i l'*ecologia* resulta evident quan parem atenció a l'etimologia d'ambdues paraules. Comparteixen l'arrel *Eco*, del grec *oikos*, *llar*, *casa*, la Terra. Tractant-se en un cas de l'*estudi* o l'*enteniment*, *logos*, de la nostra casa, i en l'altre, de la seva *administració* o *normes*, *nomos*. Un sistema com l'actual capitalisme, on hi ha un gran distanciament entre l'*enteniment* i la *gestió* de la llar, genera models de desenvolupament inevitablement *eco-il·lògics* i desajustats a la realitat del planeta; i per tant, inefficients i insostenibles. És com gestionar una casa de dos pisos quan només en té un; només pot conduir-nos a escenaris de col·lapse i d'errors sistèmics greus, com els que efectivament observem avui en molts camps. Mentre que l'ecologia, que sovint es veu encara com una opció *contracultural*, *antisistema* o minoritària és de fet més *sistèmica*; és *eco-sistèmica*; mentre que l'actual sistema, en canvi, és *anti-sistèmic*: contrari i irrespectuós amb els sistemes de la vida al planeta, el sistema últim que tot ho engloba, la Natura, del que en som part indestruïble.

Tot i la introducció de l'ecologia a moltes agendes empresarials i governamentals, i les moltes iniciatives i projectes ecologistes de la societat civil arreu del món, sembla que encara no aconsegueixen revertir els indicadors que ens diuen que caminem de forma accelerada cap a un col·lapse planetari. L'escalfament global, l'amenaça a la biodiversitat i amb ella a la resiliència dels ecosistemes, també l'humà, així com la incapacitat d'arribar a acords internacionals, són clars indicadors de que les respostes ecològiques, malgrat ser nombroses i imaginatives, no estan prou esteses encara com per garantir que els nostres fills puguin viure en un planeta semblant al que nosaltres hem rebut. El que indica la necessitat i urgència d'implementar propostes com les que veurem, i confiar que puguin replicar-se i enxarxar-se arreu del planeta per fer front a la carrera desenfrenada cap al precipici al que ens porta l'actual capitalisme industrial i urbà.

Als exemples que veiem tot seguit cal afegir les *Ecoviles*, un model d'habitatge ecològic i cooperatiu, que veurem més endavant al capítol d'*Habitatge* a l'*Economia Social*.

3.1 Decreixement

A partir de les tesis del matemàtic i economista romanès Nicholas Georgescu-Roegen, represes recentment per Serge Latouche i *l'Institut pour la décroissance soutenable*, veiem sorgir un nou moviment social anomenat *Decreixement*, que es centra en l'anàlisi i difusió de formes alternatives i sostenibles d'economia, treball i consum.

La idea central dels també anomenats *objectors de creixement* (*objecteurs de croissance*), és un argument difícil de rebatre: *no pot haver-hi un creixement infinit en un món finit*. Una de les frases més cèlebres del decreixement és que *només un boig o un economista* poden defensar aquesta idea. Enlloc d'això reclamen tornar a una petjada ecològica d'un sol planeta, com era abans dels anys 70 enlloc dels 2,3 actuals.

Petjada ecològica: concepte que mesura l'impacte ecològic de tota activitat, calculat en base a la quantitat de territori necessari per extreure les matèries primeres usades, i gestionar els residus generats.

Proposen *decréixer*, un objectiu econòmic subversiu i contraintuïtiu, oposat al creixement infinit del PIB, axioma bàsic del capitalisme. També fan un crit d'atenció al fet que l'any 2005 es va arribar al *peak oil*, el moment en què l'extracció del petroli ha assolit al seu zenit. El que implica que ens espera una davallada del volum disponible i per tant un augment constant dels preus d'una matèria bàsica sense la qual les societats d'avui no podrien funcionar. El que s'ha pogut frenar en part per la posterior introducció del *fracking*, malgrat els reconeguts danys ecològics que genera. Per això, un dels objectius centrals és organitzar una societat de Km 0 o de proximitat, amb una dràstica reducció de la necessitat de petroli. Eliminant el transport innecessari, així com el consum superflu i els productes que requereixen molts processos industrials o embalatges.

Aquest moviment uneix moltes iniciatives ecològiques i de l'economia social. Algunes creades recentment arran d'aquest impuls, i d'altres ja existents que s'han afegit a aquesta nova forma d'entendre els rumbs apropiats per al planeta, com les

cooperatives de consum, els horts comunitaris o les xarxes d'intercanvi amb monedes socials, entre d'altres.

A Catalunya la *Xarxa pel Decreixement* vincula noves organitzacions que actuen i pensen així, fent conferències, seminaris i tallers. També posen a disposició a través d'una web, informació i eines virtuals, i es celebren seminaris internacionals amb un marcat caràcter acadèmic.

www.decreixement.net www.degrowth.net

ICTA. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals www.ictaweb.uab.cat

3.2 Transition Towns

Les *comunitats en transició* o *transition towns* van començar a partir d'un estudi de permacultura en què el professor ambientalista Rob Hopkins va proposar com a exercici l'elaboració d'un mapa per a un futur sostenible al petit poble de Kinsale, al sud d'Irlanda, amb adaptacions graduals en la producció d'energia, la salut, el transport, l'educació, l'economia i l'agricultura.

Un dels estudiants, Louise Rooney va aprofundir-hi, i va presentar la seva proposta a l'ajuntament de Kinsale, que va prendre la decisió històrica d'aprovar aquest pla per tal d'assolir majors graus de sostenibilitat i autonomia energètica. El 2006 el projecte va ser implementat i ampliat al poble natal d'Hopkins, Totnes, a Anglaterra. Des d'aleshores el concepte s'ha estès arreu del món, i ja hi ha milers de ciutats, pobles i barris reconeguts com a *comunitats en transició*.

La idea central és crear processos de transició cap a ciutats que no empitjorin la situació de canvi climàtic, focalitzant especialment en la reducció de combustibles. Elaboren plans integrals de canvis infraestructurals per assolir majors graus d'autosuficiència energètica i sostenibilitat local, i integren iniciatives com les monedes locals com la *Lliura de Totnes*, que pot usar-se en botigues i empreses locals, el que contribueix a la relocalització econòmica.

Ens permeten entendre també, a un nivell més conceptual, que els models *en transició*, que admeten la necessitat d'un canvi gradual des de la realitat actual cap a les utopies desitjades, poden aconseguir resultats més tangibles que altres iniciatives que no dissenyen prou bé els camins per promoure o difondre les seves propostes. Sense que això passi per renunciar al canvi social, però generant les passes intermitges i els aprenentatges necessaris, tant tècnics com psicològics i psicosocials, per poder transitar d'on som ara cap a societats més justes i sostenibles.

Un dels lemes del moviment és *aliments a peu, no a milles*. És molt proper al *Decreixement* i a la *Permacultura*, d'on prenen molts conceptes que posen en pràctica. Sovint estableixen col·laboracions amb les administracions públiques locals, el que suposa un model

també innovador de relacions entre aquestes i la societat civil organitzada, que no veiem en altres moviments socials de l'ecologia i l'economia alternativa, més centrades en l'autogestió i en pràctiques *eco-libertàries* d'autonomia respecte l'Estat.

Es creen models locals que participen d'una xarxa de ciutats i pobles al món amb la mateixa filosofia, que cada comunitat aplica a la seva manera. A través del web www.transitionus.org s'ajuda a les organitzacions o comunitats que volen arrencar un projecte així.

Rob Hopkins. *The transition handbook. From oil dependency to local resilience.*

Dibuix de la portada del llibre de Rob Hopkins

3.3 Permacultura

La Permacultura és un sistema per dissenyar hàbitats sostenibles a través de l'aplicació de pràctiques ecològiques en tots els camps: energia, cultius, habitatge, aigua, economia, etc. Es basa en l'observació dels sistemes naturals, dels que se n'extreuen padrons que es traslladen a altres camps de l'organització de la vida humana. Recull la saviesa dels sistemes tradicionals de cultures ancestrals d'arreu del món i la combina amb noves tecnologies ecològiques modernes, com les plaques solars, per exemple.

La disciplina fou creada per Bill Mollison, ambientalista australià que treballava i vivia a Tasmània, que escrigué junt amb David Holgrom el 1978 el llibre *Permaculture 1*. I sense Holgrom, el 1988, *Permaculture: A designer's manual*, que s'ha convertit gairebé en una Bíblia per als estudiosos d'aquesta nova disciplina ecològica. Tot i així s'han anat creant noves derivacions a partir d'alguns enfocaments lleugerament diferents.

No es tracta d'una disciplina pròpiament acadèmica, perquè no la trobem a les universitats convencionals ni segueix els criteris acadèmics clàssics. Però sí que constitueix una mena de ciència ecològica aplicada i integral, que es transmet amb els *Permaculture Design Course* (PDC) i altres formacions més especialitzades.

El terme prové de la unió d'*agricultura permanent*, que és com funciona un bosc de forma natural. On una gran biodiversitat d'espècies conviu i renovent anualment els seus cicles, oferint molts aliments a moltes espècies, sense necessitat d'intervenció humana ni ús d'elements externs. Per a això cal observar el bosc, veure com funciona i provar d'entendre els padrons i les relacions entre els elements, per traslladar-los a les nostres estructures socials, eines i planificacions d'horts i boscos comestibles, habitatges o sistemes econòmics. Aplicant aquests mètodes naturals i circulars propis de la natura al disseny de la nostra finca, hort, balcó amb cultius, captació d'aigua de pluja o bany sec. Destinant més temps a l'observació i l'anàlisi que a invertir en recursos externs i en forçar els cicles i els elements artificialment. Sinó tan sols ordenant-los perquè puguin funcionar com al bosc: amb harmonia, abundància, bellesa, cicles circulars i generant més vida. És de fet, sobretot, una

manera de pensar, d'entendre i de resituar-nos al nostre entorn, amb mètodes més propers als dissenys i padrons de la natura i de les cultures indígenes i ancestrals, que als del món industrial.

Una de les idees centrals és que l'ésser humà ha d'actuar només com un *coordinador* dels elements, com un *jardiner* del planeta, permetent que sigui la pròpia força de la natura la que generi energia i abundància de manera cíclica i sostenible per a l'home i la resta d'espècies. Amb una visió integrada i sinèrgica de la vida, basada en la resiliència dels ecosistemes. Enlloc d'establir-hi una relació violenta de saqueig i aprofitament insostenible, sense tenir en compte la regeneració i el col·lapse dels cicles a llarg termini, com fa l'actual capitalisme industrial.

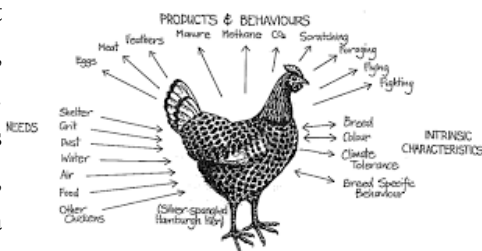
En paraules de Mollison: “es tracta de fer *aikido* enlloc de *karate* amb la natura. És a dir, més una dansa que aprofiti l'impuls de la força de l'adversari, que no pas intentar que es rendeixi per l'ús de la nostra força, donant-li molts cops forts i secs. Convertint l'adversitat en fortalesa, a través d'un bon disseny, i utilitzant tot recurs de manera positiva, també els que d'entrada ens semblarien perjudicials. La col·laboració amb els ecosistemes que ens envolten genera harmonia; la confrontació genera caos”.

La necessitat de molt treball humà o animal, o de molts elements externs o gasoil per gestionar l'explotació agrària, indica que no estem fent bé les coses i que cal recórrer a aquests recursos externs per corregir un mal disseny. Ja sigui una casa amb molta despesa energètica per fer-la habitable o un conreu amb molta necessitat d'adobs i plaguicides. La permacultura es defineix com *intensiva en informació i imaginació*, enlloc d'en *energia i recursos*, que s'aprofiten al màxim gràcies a bons dissenys, basats en una bona observació. On la feina més important està al principi, a l'hora de dissenyar la relació entre els diferents elements d'una granja o un habitatge. Però després, si estan ben dissenyats i ben adaptats als padrons de la Natura, és ella la que treballa, molt més que l'home, el petroli o la tracció animal.

El procés de disseny pot ser lent, però un cop fet, hi ha poca feina a fer, gairebé només recollir els fruits. El que és literal a l'*agrofloresta* o *bosc comestible*, que produeix en 5 nivells enlloc d'un de sol: terra, matolls baixos, matolls alts, fruiters

baixos, fruiters alts, i amb varietats adaptades al medi, que no requereixen maneig humà. Que és com treballaven les cultures indi-americanes o les caçadores recol·lectores a Europa durant mil·lennis, i on retorna ara el més avançat de la cultura occidental.

És també el que proposa el reconegut sistema Fukuoka, un altre dels grans exponents de la permacultura, que ha creat escola amb el seu mètode de cultiu *Nengo Dango* (bola d'argila en japonès), consistent en llençar a voleo llavors de diferents espècies, recobertes d'argila i nutrients en camps que no han estat roturats, sense intervenir als cultius més que per collir-ne els fruits. Fukuoka al seu llibre *La Revolució en un bri de palla* defineix la permacultura com una filosofia de treball on es treballa *amb* la natura enlloc de *contra* ella. “És la filosofia de l'observació prolixa i meditativa, més que del treball prolix i pensatiu. I de l'observació de les plantes i els animals en totes les seves funcions; més que del tractament d'elements com si fossin un producte aïllat del sistema.” Aquesta és una altra idea central: aprofitar en cada acció, recurs o element dos o tres resultats o *outputs* alhora, maximitzant els recursos que ofereix. Així una gallina, per exemple, no només dóna ous i carn, sinó que també abona, grata el terra, etc, com mostra aquesta imatge del llibre *Permaculture 1*.

La permacultura s'integra de manera tan positiva als entorns on actua, que no només no els perjudica, sinó que els pot ajudar a millorar i embellir, augmentant la seva biodiversitat i resiliència. Una vida humana al bosc ben integrada ajuda a millorar els habitats no només humans sinó també de les altres espècies. Per això un concepte que sentim sovint en altres sectors de l'ecologia: provar de *reduir l'impacte humà* i fer les coses *menys malament* o directament, *fer menys coses*, es canvia per fer-ho tan bé com per què no calgui parlar de reduir l'impacte, sinó de que l'impacte sigui positiu. Doncs si les intervencions humanes estan ben integrades als ordres naturals, no només no perjudiquen l'entorn on actuen, sinó que el beneficien. No es tracta de fer les coses menys malament o de fer-ne menys, sinó de fer-les del tot bé. El que permet fins i tot habitar entorns fràgils i poder pensar en una abundància natural,

diferent a la industrial capitalista, que podria alimentar tot el planeta, sense danyar la resta d'espècies. Podent habitar molts indrets que fins ara ha calgut preservar però que, amb mètodes *permaculturals* podrien ser habitables i plens de vida i abundància, perquè es faria de manera integrada i sostenible. Com boscos protegits que avui tanquem per preservar, el que contribuiria a reduir l'impacte de les aglomeracions urbanes, que generen una gran petjada ecològica i una completa absència d'autogestió familiar i comunitària. Ens permet pensar en un ecologisme no només conservador i preservacionista, sinó també en un de més integral, innovador i progressista.

S'emmarca també perfectament en les lògiques *Wiki* i P2P que hem vist, per com prefereix models descentralitzats i autogestionaris d'organització, com es dona a la natura, en comunitats o granges permaculturals, que models centralitzats i jeràrquics

Ha rebut crítiques de ser un coneixement reservat als que paguen per fer el PDC, que sovint ronda els 1.000€, i per tant no és assequible a tothom, especialment als col·lectius alternatius i ecologistes als que més els interessaria i la podrien aplicar. Però és comprensible que, davant la inexistència d'un marc acadèmic reglat, es vulgui preservar la consistència i coherència de la disciplina i dels que parlen en nom d'ella. També es critica que sovint es queda només en un pla teòric, quan és una gran eina de construcció d'alternatives no només d'hàbitats sinó també de formes de treball autogestionari per generar recursos i poder viure des d'aquestes formes més sostenibles, on queda molt terreny per avançar.

Hi ha exemples destacables al món com a Indonèsia, on una gran explotació d'oli de palma treballa de forma integrada i permacultural; moltes comunitats i productors ecològics fan ús de pràctiques recollides a la permacultura; i tota *Ecovila* és una implementació integral de bona part dels seus principis i mètodes. Al Brasil trobem els IPE's, *Institutos de Permacultura e Ecovilas* a moltes regions del país.

Llibres recomanats

Permaculture One: A Perennial Agriculture for Human Settlements. Bill Mollison i David Holmgren, Trasworld Publishers, 1978.

Permaculture: A Designers' Manual, Bill Mollison, Tagari Press, 1988

Permacultura: Principios y Senderos más allá de la Sustentabilidad, David Holmgren, ed Kaicron, 2001

La Ciudad de la Permacultura, Toby Hememway, ed Kaicron, 2017

3.4 Les AMAP

Un altre bon exemple de sistema econòmic local, ecològic i innovador són les AMAP: *Associacions per al Manteniment de l'Agricultura Pagesa*. També anomenades *Teikei (relacions directes)* al Japó, *Community Supported Agriculture (CSA)* als EEUU i Canadà; *Agriculture Soutenue par la Communauté (ASC)* al Québec o *Reciproco* a Portugal.

Funcionen de manera molt semblant a les cooperatives de consum que veiem tot seguit al capítol de l'**Economia Alternativa**. Però s'enfoquen de manera específica, com el seu nom indica, a l'ajuda directa al manteniment de l'agricultura camperola, entenent-ho com una aposta explícita i concreta per l'ecologia.

Es tracta d'una associació de consumidors units per adquirir productes del camp a un únic agricultor de proximitat, tradicional o ecològic al que se li paga per avançat els productes de tota la temporada (entre 200 i 500 €), que distribueix directament cada setmana durant els 3, 6 o 9 mesos que dura cada contracte.

Els costos per al productor i el preu dels productes es redueixen per la proximitat entre productor i consumidor, evitant els *aliments quilomètrics* i per tant les despeses en transport, així com per la inexistència d'envasos. Però sobretot per la desaparició d'intermediaris, que a les *Grans cadenes de Distribució d'Aliments (GDA)* acaparen entre un 60 i un 80% del preu de venda final. O el que és el mateix, un encariment dels productes de l'hort al plat d'una mitjana del 500%; superant en molts casos el 1.000%.

Aquesta reducció dels costos de distribució i del preu final de venda es reparteix entre el productor i el consumidor, guanyant ambdós amb aquesta col·laboració. A més, el productor disposa d'un capital al principi de la temporada que li permet planificar millor les inversions de la granja i reduir la dependència de préstecs bancaris i de les vendes diàries. També pot tenir una estimació molt més acurada de la quantitat de productes que ha de subministrar a la seva comunitat local, amb una venda que ja està establerta abans que arribi la collita.

En realitat els consumidors no estan comprant productes, sinó parts (accions, *shares*) de la producció de la granja. El pagament d'una quantitat tan elevada per avançat, fa que el consumidor pugui veure's com un *accionista* de la granja que rep els *dividends* en forma de *cistelles* més o menys abundants segons l'èxit de les collites, contribuint a una millor estabilitat financera de la granja.

Quan és un únic agricultor el que ofereix tots els seus productes a una sola AMAP, tota la producció pot estar venuda per endavant, ajustant l'oferta amb la demanda local de productes, gràcies a aquests mètodes locals i participatius de distribució, independents del mercat. Un escenari ben diferent als grans desajustos entre oferta i demanda que trobem al sistema agroalimentari global i que es tradueix en milions de morts evitables per fam. En un planeta que, segons la FAO, podria alimentar no només els 7.000 milions d'humans que l'habitarem, sinó 12.000 milions.

Aquests nous mecanismes de distribució alimentària permeten corregir aquestes tràgiques irracionalitats, inherents al capitalisme, i prescindir de les GDA, que controlen entre un 50 i 70% del comerç d'aliments a la majoria de països. Recuperant majors graus de sobirania alimentària regional.

La relació més estreta entre el consumidor i el productor crea un nou model d'organització econòmica, local i comunitària, on la finalitat no es limita a la maximització de beneficis empresarials, sinó que inclou un objectiu compartit més ampli de salut ecològica i social, relocalització econòmica, sobirania alimentària i de manteniment de petites explotacions camperoles tradicionals. Tots ells, interessos comuns, no privats; dels *comuns locals*. Es protegeix la diversitat biològica, social i cultural d'una regió a través de l'ajuda directa i concreta a la viabilitat econòmica de granges ecològiques i tradicionals. El productor pot fer front així a les dificultats creades per l'hegemonia de l'agro-indústria i les GDA al camp, que o bé l'eliminen o bé l'absorbeixen als seus mètodes.

Els riscos d'una mala collita es socialitzen entre les dues parts, reduint, quan això passa, la quantitat d'algun producte a les cistelles setmanals de tots; alhora que es distribueixen també els excedents d'una bona collita. Això fa que es converteixin també en un model alternatiu *d'assegurança agrícola* davant d'inclemències climàtiques, que passa per un nou model de col·laboració ciutadana que socialitza les pèrdues.

També conformen un nou model de *certificació ecològica participativa*, on els usuaris certifiquen, dintre dels marges d'una associació, l'origen ecològic dels productes, enlloc de fer-ho amb segells com el *CCPAE*, que impliquen fortes inversions i manca de control dels criteris establerts.

Són per tant un altre nou model d'organització econòmica ciutadana, profundament democràtica, que redefineix els rols i les relacions entre productor i consumidor, fent que s'apropin fins al punt de fusionar i redefinir una i altra activitat. A més de convertir-se en accionistes de la granja, les famílies la visiten i la coneixen, i sovint hi treballen unes hores, prenent part en les decisions sobre els mètodes de cultiu, els preus o els tipus i quantitats de productes.

Com a la *Wikinomia*, el consumidor s'incorpora de forma central a l'estructura productiva i es difumina la frontera tan nítida al capitalisme entre produir i consumir. Retrobem les mateixes dinàmiques obertes i participatives que hem vist en algunes grans corporacions innovadores, així com a la cultura lliure o *open source*. Característiques com les que assenyalen Tapscott i Williams per a un sector tan diferent com és l'economia industrial:

“Companies com *Boeing*, *BMW* i *Procter & Gamble* treuen partit de la col·laboració i l'auto-organització com nous i potents instruments per reduir costos, innovar amb més rapidesa i crear noves col·laboracions amb clients i socis.”

El fet que trobem formes d'organització tan semblants en sectors tan distants permet pensar que el concepte de *Wikinomia* va més enllà d'unes determinades pràctiques en el camp de l'economia industrial i informacional, i que som davant de noves tendències socials i de gestió *Wiki* o P2P que afecten de manera àmplia i transversal moltes organitzacions en diferents sectors.

Les AMAP també obren nous interrogants i noves formes d'entendre el que pot ser una organització econòmica, generant, com al *software lliure*, nous conceptes que no estan ni tan sols conceptualitzats a les ciències socials: Què és un AMAP? Una cooperativa? Una col·lectivització econòmica? Una redefinició del que significa produir, consumir i comerciar? Una redefinició de les relacions entre el camp i la ciutat? Del que és el mercat? La societat?

A diferència dels canvis que hem vist a la **Revolució de la Informació**, aquí a l'**Ecologia** les innovacions provenen, igual que a l'**Economia Alternativa**, de moviments socials. El que fa que siguin experiències inicialment més reduïdes i localitzades demogràficament, i per tant amb menor impacte immediat en comparació amb les transformacions de les xarxes P2P o de la *Societat del Coneixement*. El seu creixement es basa en la rèplica de models locals d'èxit a d'altres llocs del món, adaptant-se a cada regió. Tot i així les AMAP han crescut ràpidament a països com Japó, EEUU o França, on ja representen un 2,5% del total de la distribució d'aliments, amb 270.000 consumidors i 50 milions d'euros l'any de facturació. Això ha fet sorgir un debat sobre si és positiu, o bé fa que perdi, en massificar-se, part dels principis polítics. En qualsevol cas consolida i estén una alternativa viable a les GDA. El que fa que sigui, si més no a França, una de les construccions *altersistèmiques*, *post-capitalistes*, *decreixentistes* o *eco-llibertàries* de més èxit i difusió. Sens dubte l'estructura agrària del país, basada en la mitjana propietat molt distribuïda de la terra, ajuda a l'èxit d'aquesta proposta a França.

Un exemple de la derivació capitalista dels AMAP i de *capitalisme netàrquic*, la trobem també a França: *La Ruche qui dit oui*, que adapta el principi dels AMAP a una empresa convencional. Creada el 2011, posa en contacte productors i consumidors en una distància menor de 250km (mitjana de 50km).

El 2020 comptava amb 10.000 productors, 210.000 clients, 1.500 *ruches* -espais de distribució-, i ingressos per als productors de 200 milions d'euros. L'empresa rep la meitat del preu de la venda; l'intercanvi econòmic es fa prèviament on-line, i els productes es distribueixen setmanalment en locals associatius, espais de

l'ajuntament o esglésies. És un clar exemple de com noves lògiques de gestió més socials i ecològiques arriben també al capitalisme, transformant-lo, però integrant la innovació social a les lògiques del capital. Tot i així és un model que resulta interessant a molts nivells, com demostra el seu èxit. Apropa les virtuts de les AMAP a molts més consumidors que els que ja són activistes. Facilitant alguns processos amb dinàmiques de mercat, però recolzant-se en estructures de treball, consum i fins i tot en locals associatius.

Tret del cas francès, dels CSA als EUA i Canadà i dels *Teikei* al Japó, que agrupen milers de consumidors, son experiències reduïdes. Però el seu arrelament comunitari fa que siguin sòlides i que tinguin elevats graus de democràcia organitzacional pel fet de construir-se a través d'un permanent debat intern d'idees en la creació de cada projecte. Com que es fan a escala humana, generen un punt de trobada entre la doble dimensió individual i política o social de l'ésser humà.

AMAP Franceses: www.reseau-AMAP.org

Teikei japonesos: www.joaa.net

CSA (Community Supported Agriculture), EUA: www.localharvest.org/CSA/
<https://laruchequiditoui.fr/>

Llibres recomanats

Esther Vivas, Xavier Montagut. (2007), *Supermercats no Gracies*. Bcn, Ed. Icaria.

Esther Vivas, Xavier Montagut. (2007) *Del huerto al plato*. Barcelona Ed. Icaria.

4. Economia Alternativa

L'economia alternativa, també anomenada *social* o *solidària* és un camp molt rellevant a l'hora d'observar noves tendències socials. Uneix un ampli ventall d'iniciatives que es basen en la solidaritat, la igualtat, la valorització dels treballadors i la introducció de les dimensions socials, culturals i mediambientals a l'economia.

Son experiències que neixen i s'articulen des de la societat civil organitzada, amb clares tendències progressistes, contraculturals o fins i tot obertament revolucionàries. Però les seves propostes i inquietuds generen canvis en la gestió d'altres organitzacions i posen en qüestió moltes de les dinàmiques avui hegemòniques. Doncs el comerç *just*, les finances *ètiques* o les monedes *socials* ens ajuden a entendre que el comerç actual és *injust*, que les finances *no són ètiques* o que les monedes que usem *no són socials*.

Les iniciatives de l'economia solidària duen a terme activitats que sovint complementen o reemplacen l'acció pública de les administracions, de manera directa o indirecta: les mútues de salut han omplert històricament l'absència de protecció pública en aquest camp; les cooperatives de consum promouen la sobirania alimentària i l'accés als productes ecològics; les d'habitatge, a més de resoldre aquesta necessitat, prioritzen l'estalvi energètic i la construcció sostenible; les empreses de l'economia social estan compromeses amb el benestar dels treballadors, les comunitats locals on actuen, l'ecologia o la democràcia interna. La banca ètica promou un desenvolupament sostenible, finançant inversions i activitats amb criteris socials i ecològics, etc.

Per tant cobreixen funcions que haurien de resoldre les administracions públiques, però que massa sovint descuiden o deixen en mans de la bona voluntat de l'empresa privada que, al seu torn només se sent obligada a generar beneficis. O del *tercer sector*; les ajudes assistencials i la beneficència que, a diferència de la majoria d'experiències de l'economia alternativa, depenen de finançament extern enlloc de tenir recursos propis i autogestionats.

Això és possible perquè, a diferència de les entitats sense afany de lucre del tercer sector com ONG, associacions, esglésies o fundacions, l'economia social treballa al mercat convencional amb una perspectiva també empresarial i mercantil de generació d'ingressos. Però s'autoimposa uns criteris cooperatius, solidaris i ecològics més restrictius dels que admet l'entorn capitalista en què inevitablement actuen.

Sovint giren al voltant de moviments bioregionalistes, ecologistes, de relocalització econòmica, o bé ajuden a col·lectius amb problemàtiques específiques d'exclusió social com immigrants, discapacitats, desocupats, microcrèdits per a dones d'Àsia i d'Àfrica, etc. El seu marc legal varia a cada país, incloent molts sectors, actors i iniciatives: fàbriques autogestionàries, cooperatives de consum, de serveis, de treball, d'habitatge, de crèdit o de salut; xarxes d'intercanvi, bancs del temps, monedes socials; comerç just, finances ètiques, mútues de salut; associacions de consum responsable, empreses socials o xarxes de l'economia solidària. A cada lloc prenen formes pròpies, que en alguns casos constitueixen bones pràctiques que es repliquen després en altres indrets amb adaptacions locals. També creixen les iniciatives impulsades des de les administracions públiques, que intenten afavorir que al seu territori es duguin a terme experiències d'economia solidària pels valors socials que aporten i per la relocalització econòmica que generen.

La manca d'autors, escoles i estudis acadèmics en molts d'aquests camps obliga als emprenedors socials, idealistes i activistes que les impulsen, a reemplaçar la teoria amb dosis d'imaginació i amb la posada en pràctica, observació i rèplica d'iniciatives d'èxit fetes en altres llocs. No existeix, com al marxisme, un corpus teòric global i homogeni d'emancipació econòmica, sinó que aquest es va creant conjuntament en cada nou projecte i amb els intercanvis d'informació. Internet ha estat clau per facilitar el coneixement i l'enxarxament d'aquestes experiències, moltes de les quals funcionen des de fa dècades.

Tots aquests moviments han treballat durant anys de manera autònoma per construir propostes consolidades i eficients en els seus sectors i regions, i comencen a establir relacions i vincles més estrets a través de xarxes i organitzacions de segon nivell, que les agrupen i consoliden. Exemples d'això són la CIC, Fair Coop o les xarxes

d'economia solidària nacionals entre les que destaquen la de França, Brasil o Itàlia. La majoria impulsades des de la societat civil, i en alguns casos, com amb la *Secretaria General da Economia Solidaria* de Brasil, des de l'Estat; però havent nascut al 3er FSM a Porto Alegre gràcies a l'impuls dels col·lectius ciutadans d'economia solidària al Fòrum. Aquestes xarxes treballen per enfortir i unir les experiències i iniciatives d'economia alternativa a nivell regional i estatal.

Observem de nou coincidències molt significatives entre les demandes històriques de l'economia social per a la democratització a l'empresa i moltes de les dinàmiques ja presents a l'empresa innovadora de la Societat del Coneixement i als moviments socials P2P.

4.1 Principis de l'economia alternativa

El que distingeix l'economia solidària d'altres espais econòmics i el que uneix organitzacions i sectors tan diversos són els seus valors i principis. Una cèlebre frase de l'economia social ho resumeix bé: “la manera com fem les coses és més important que les coses que fem”. Que trobem també en altres camps relacionats, com en la presa de decisions per consens, al consum responsable o a la banca ètica.

El mètode i la finalitat, així com totes les seves repercussions, són indissociables del producte obtingut. A diferència de l'economia *no social*, no es desentén de les repercussions socials de l'acte de consumir, sinó que aquestes conformen el nucli i la raó de ser de l'activitat econòmica. L'economia supera l'escissió que el capitalisme planteja en aquest sentit, i recupera un rostre humà i ecològicament responsable.

Els integrants d'aquestes experiències i projectes són conscients que obren camins inexplorats, on les possibilitats d'equivocar-se o fracassar són elevades. Però prefereixen equivocar-se provant de crear una economia més humana, que perdre part de la seva humanitat per encabir-se a l'economia capitalista. Són activistes pràctics i alhora teòrics, del primer al darrer usuari d'una cooperativa o xarxa d'intercanvi, que creen noves pràctiques i coneixements amb la seva acció quotidiana d'avenç social, que rep una permanent contrastació empírica. Són laboratoris vius de ciències socials avançades, sovint més presents al carrer que a les

universitats. D'on surten coneixements per explorar models més justos i sostenibles de societat; començant a construir-los, i obrint nous senders per on hi caminin altres per crear conjuntament nous mons millors.

Un camp d'innovació social on, per tant, un dels objectius centrals és crear noves propostes que puguin ser replicades a altres indrets. Sent millorades, adaptades a regions i cultures diferents, innovant i continuant el relleu d'experiències anteriors que potser han deixat d'existir, però que si han servit per inspirar-ne d'altres que segueixen camí, han assolit bona part del seu objectiu. Doncs molt sovint els models clàssics en els que s'inspiren noves utopies, com els *falansteris* del SXIX, els *kibbutz* d'Israel, les comunitats *hippies* dels 60 o moments revolucionaris com el de 1936 a Catalunya i Aragó o la Comuna de París han durat en realitat molt poc. Però han inspirat milers d'experiències posteriors.

La *cooperació* és un dels valors centrals que uneix totes aquestes propostes, junt amb la *solidaritat*, el treball *horitzontal i en xarxa*; la *rotació i relació entre iguals de lideratges*, la *democràcia directa, circular o assembleària* i la presa de decisions a través del *consens*. Altres valors centrals de l'economia solidària són les relacions de *proximitat*, amb un retorn a l'*escala humana i local*; la reciprocitat no únicament mercantil; la donació; la recuperació de les economies col·lectives ancestrals com els *comuns*, la gestió compartida dels recursos, la sostenibilitat social o l'*equitat* en la distribució dels beneficis.

Lectures recomanades

Comin, A. Gervasoni L. (2009). *Democràcia Econòmica. Vers una alternativa al capitalisme*. Barcelona. Fundació Catalunya segle XXI

Cattani, A.SR. (coord) (2003) *A outra economia*. Porto Alegre. Ed. Veraz

Revista Nexa, *Quaderns d'autogestió i economia cooperativa*.

4.2 Posicionament polític de l'economia social

Un altre aspecte central de l'economia alternativa és que recupera la dimensió política de l'economia. Això és molt rellevant quan aquesta es presenta avui com una ciència neutra i desvinculada de consideracions i implicacions polítiques. Però, com afirma Joao Lopes:

“Només es pot entendre la pretesa autonomia de l'economia en relació a la política, si admetem que una determinada visió política de l'economia s'ha convertit en dominant, i ha acabat naturalitzant-se com la única possible.”

L'economia és sens dubte, junt amb la dominació cultural i psicosocial, un dels eixos centrals d'una opressió secular de les elits extractives sobre les majories socials, que sembla ser gairebé indissociable a l'espècie humana. Opressió que es basa en un desconeixement de l'economia. Com reconeix el destacat economista liberal J.K. Galbraith, “hi ha dues classes d'economistes, els que no en tenim ni idea, i els que no saben ni això”. Desconeixement del que és realment una moneda, de com i qui l'emet o per què hi ha oligopolis bancaris privats que controlen la seva distribució, prestant diners als estats amb interessos. O sobre la injustícia estructural que suposa l'actual model monetari i bancari, com va apuntar Margritt Kennedy: “amb el sistema d'interès, el que s'aconsegueix és un transvàs permanent encobert de rendes de les classes treballadores al sector rendista-financer; el que fa que no puguem parlar de societats democràtiques”. Aquest transvàs permanent es produeix perquè les famílies de baixos ingressos o classes mitjanes paguen per aconseguir diners amb préstecs i hipoteques per adquirir vehicles o habitatges, mentre que les classes rendistes cobren pel fet de tenir diners al banc o en inversions financeres.

L'economia social pot veure's des d'una òptica conservadora, com una mesura pal·liativa d'aquests desajustos, i un mètode assistencial d'emergència davant de problemàtiques socials urgents. O bé, com en la majoria dels casos, des de posicionaments progressistes, com “l'*embrió* d'una nova societat postcapitalista que podria, en una conjuntura de canvi social, desplegar-se en la seva plenitud”¹³. Un

---

¹³ Comín et al., *Democràcia Econòmica*

agent de canvi per a una transformació completa i radical, d'arrel, de les formes de gestionar, comprendre i imaginar l'economia, i amb ella, la societat.

Acostuma a estar emmarcada en una cultura política que podríem considerar de caràcter *eco-llibertari*, tot i que gairebé mai de forma explícita. Doncs no espera transformacions o ajudes de l'estat, les empreses, els partits polítics o les institucions internacionals. Sinó que generalment s'hi oposa i en prescindeix, gràcies a la construcció d'eines creades de forma autogestionada i ciutadana. El que els permet resoldre necessitats o millorar la qualitat de vida sense que calgui recórrer a l'estat o al capitalisme. Operant al mercat, però amb mètodes i finalitats molt diferents.

Dividim l'ampli ventall d'experiències de l'economia social en els àmbits de la **producció i el treball**, el **consum**, les **monedes**, les **finances** i l'**habitatge**.

A. PRODUCCIÓ

Alguns dels canvis que hem vist en l'organització del treball en la seva transformació dels models *fordistes* i *tayloristes* cap a un *treballador cognitiu* i una *empresa en xarxa*, coincideixen amb les reivindicacions de democràcia interna a les empreses, de llarga tradició a l'economia social i les lluites obreres socialistes, comunistes i anarquistes. Hem vist com la *Revolució de la Informació* porta l'empresa a explorar relacions més igualitàries i horitzontals, reduint el pes de les jerarquies i empoderant el treballador, conceptes molt propers als de la democràcia a l'empresa.

1. Democràcia a l'empresa

La *democràcia econòmica a l'empresa* (o *democràcia industrial* o *organitzacional*) ha estat una demanda llargament expressada pels treballadors, els sindicats, les lluites revolucionàries i els moviments socials de l'economia solidària, que entenen que és necessària per poder parlar de democràcies plenes i consolidades. Ja que passem gran part de les nostres vides a la feina, i és d'on prové la resolució de les necessitats bàsiques de les famílies en un sistema capitalista.

La democràcia econòmica a l'empresa fa referència a la capacitat d'*influir en les decisions* que afecten el treballador, podent *participar en les decisions estratègiques*,

i aconseguint una *distribució més equitativa* dels beneficis de la seva activitat. També implica una *reducció de les jerarquies*, i sistemes de *formació i d'informació* que permetin que cada treballador pugui prendre aquestes decisions amb ple coneixement de l'empresa i l'entorn econòmic.

Aquests valors generen, a més, segons Lopes, nous vectors de competitivitat:

“Sabem que tant la implicació de les persones que treballen a l'empresa, com la seva cooperació amb les altres empreses i la comunitat, milloren la productivitat i la viabilitat molt més que l'individualisme, l'autoritarisme i l'alienació. Podem augmentar l'eficàcia de les empreses socials potenciant precisament els seus aspectes altersistèmics.”

El que enllaça amb el que Vázquez assenyala en relació a la societat del coneixement:

“Actualment els líders fixen objectius i finalitats, però això és una ficció que protegeix el seu estatus. Cal multiplicar les decisions, construir estratègies de baix a dalt. Només es produeix innovació quan hi ha llibertat.”

Canvis en l'organització del treball a la Societat del Coneixement que, tot i així, no alteren per ells mateixos l'essència del sistema capitalista:

“No canvia l'estructura de dominació ni les formes de treball alienades. Les possibles formes de subversió a aquesta dominació capitalista estan contingudes en el potencial transformador del treball cognitiu i de les xarxes de cooperació que aquest desplega per a la seva realització. Les condicions per a aquesta apropiació i empoderament ja venen donades per la naturalesa del treball cognitiu, si bé encara integrades en la lògica del capital. Només cal contextualitzar-les i teoritzar-les com una forma essencial d'alliberament”.

Hem vist com Internet i la Societat del Coneixement s'han convertit en grans eines de democratització. A la feina, les TIC i l'*empresa en xarxa* poden generar més democràcia organitzacional. Trobem els majors graus de democràcia industrial a les cooperatives autogestionàries, seguides de les cooperatives en general, les societats laborals, fins arribar a les diferents modalitats d'empresa capitalista. La naturalesa

democràtica de les quals varia també segons tipus i mida, sent generalment més democràtiques les de tipus familiar, petit i mitjà, que les grans corporacions. Tot i que aquestes poden comptar amb sindicats forts que hagin aconseguit millores laborals més difícils d'obtenir en empreses menors.

La democràcia econòmica a les empreses innovadores

És interessant observar com algunes grans corporacions apliquen dinàmiques de gestió i valors empresarials que fins fa poc trobàvem només als sectors de l'economia social. Valors com la cooperació, la participació, la revalorització del treballador o majors graus d'igualtat. Revelant-se, com en el cas de *Google* i altres empreses joves i dinàmiques, com una de les claus de l'èxit de la seva gestió innovadora. *Google* no és, certament, una empresa de l'economia solidària. Tot i així introdueix, encara que sigui parcialment i només entre els seus enginyers, dinàmiques de democratització a l'empresa semblants a les que molts moviments socials i polítics han reivindicat durant dècades.

Hem vist com l'augment del nombre d'individus a l'organització que contribueixen aportant idees, coneixements i formes de comunicació eficients permet millorar la bona marxa de l'empresa, el que fa que es promoguin dinàmiques de treball més lliures, igualitàries i horitzontals. La necessitat de crear vies de comunicació

eficients les porta a reduir les jerarquies per evitar entorpir la seva fluïdesa orgànica. Canvien els tipus de relacions i els mecanismes de distribució del poder a l'empresa.

Aquests nous enfocaments, que hem vist als canvis produïts per la Revolució de la Informació, busquen també un major compromís del treballador amb l'organització. En alguns casos de manera honesta, com a l'economia social i al cooperativisme; i en altres de manera més dubtosa o parcial, com en les estratègies d'algunes grans cadenes de distribució com *Carrefour*, *Tesco* o *Auchan*, que ofereixen participacions que oscil·len entre el 2 i el 4% de l'empresa per als seus aproximadament 200.000 treballadors¹⁴. El que no aporta gaire democràcia organitzacional ni un millor repartiment del valor generat conjuntament.

D'igual manera, el model japonès dels *Keiretsu*, basat en una forta fidelitat del treballador a l'empresa, que en molts casos arriba a integrar-la com a part de la família durant tota la vida, pot veure's com un pas endavant cap a models més humans i comunitaris de gestió empresarial, o al contrari, com formes més completes i sofisticades de dominació sociolaboral capitalista de tipus paternalista i de control i submissió del treballador. Als *Keiretsu* hi ha salaris vinculats a l'antiguitat; bonificacions substancials lligades als beneficis corporatius i una gran participació del treballador en la presa de decisions. Un model molt diferent a l'occidental, que ha estat una de les bases de l'espectacular creixement econòmic del Japó des de la postguerra fins als anys 80.

En qualsevol cas és evident, i més encara amb l'arribada de les TIC, que les motivacions psicològiques i ètiques com la cooperació i la igualtat són tan o més importants que les de tipus material o econòmic a l'hora de treballar de forma compromesa i eficient a una empresa o organització. Aquest esforç per aconseguir que el treballador valori el seu lloc de treball és innecessari a les cooperatives i és molt menor a les empreses democràtiques. O en les que, fins i tot sense deixar de tenir una estructura i dinàmiques plenament capitalistes, són més socials o respectuoses amb els treballadors.

---

¹⁴ Esther Vivas, Xavier Montagut. (2007), *Supermercats no Gracies*. Barcelona Ed. Icaria

2. Empreses participatives

Així com la democràcia política no es limita a votar cada 4 anys, també a l'empresa, la seva qualitat democràtica no es basa només en participar en algunes decisions, sinó en fer-ho de manera continuada. Això ve determinat per:

“L'accés als mètodes de participació, a la informació necessària per poder prendre decisions, i per la claredat i transparència en les normes de funcionament i les responsabilitats de cada treballador”¹⁵. “Quan el poder es distribueix en diversos nuclis de gestió i en equips semi-autònoms es crea un terreny de joc propici per a la comunicació, on es pot definir col·lectivament el projecte i les seves prioritats estratègiques. Amb un procés de diàleg i reflexió permanent que es modifica a mida que noves necessitats, possibilitats, perspectives i treballadors s'integren a l'organització”¹⁶.

Crear aquests majors graus de participació era difícil fins fa poc. Però les TIC faciliten enormement aquests canvis, que ja trobem de manera imprevista i informal a moltes empreses. Es tracta tan sols de *dur l'empresa a la xarxa*, introduint-hi eines ja tan comunes i quotidianes a les nostres vides com *blogs, xats, webs, nings, WhatsApp*, fòrums virtuals, *Twitter, YouTube, Facebook* o *Moodle*. El simple fet de traslladar a l'empresa algunes d'aquestes eines, així com d'altres específicament orientades a la gestió empresarial, permet establir mecanismes instantanis de comunicació en xarxa. El rol molt més participatiu, interactiu i horitzontal que ja tenim a casa amb Internet pot traslladar-se a l'àmbit de la gestió empresarial, tornant-la més eficient i participativa. Més P2P.

Tot indica, que aquesta obertura, no només cap endins de l'organització, sinó, com hem vist a la *Wikinomia*, també cap enfora, pot crear avantatges competitius rellevants a les noves *empreses intel·ligents* ben adaptades a la Revolució de la Informació. Alhora que amplia i fa més viable tècnicament la democràcia econòmica.

---

¹⁵ del Rio, Enrique (2006), Revista Nexe, 17

¹⁶ Lopes, Joao (2004)

Les empreses que són alhora *intel·ligents* i *ètiques* optimitzen clarament el seu potencial en combinar-se ambdós factors. El que no es dona en corporacions innovadores com les que hem vist amb *Google*, la *Wikinomia* o el *Capitalisme Netàrquic*, on la dimensió política i social cooperativa no existeix més que en un ús instrumental de les TIC per optimitzar beneficis privats. Això no redueix les desigualtats pròpies del capitalisme, que desapareixen o es redueixen, en canvi, de forma natural, al cooperativisme i als moviments per la cultura lliure.

3. Responsabilitat Social Empresarial

La *Responsabilitat Social Empresarial* o *Corporativa* (RSE o RSC) no és un concepte que neixi en el camp de l'Economia Alternativa, sinó en el de les empreses capitalistes convencionals. Però incorpora noves dimensions socials i ecològiques a l'economia, que és interessant observar en aquest llibre per com apunten també a la voluntat d'humanitzar el capitalisme i d'apropar-lo -encara que sovint només formalment-, cap als criteris que hem vist a l'economia social, a l'ecologisme i a les noves tendències del treball cognitiu.

El seu caràcter voluntari i la manca d'un consens clar dels mètodes a seguir, la multiplicitat d'indicadors, i la llibertat de cada empresa dels àmbits i mètodes que decideix implementar i explicar, generen dubtes i debats sobre la seva utilitat i fiabilitat. Existeix també una doble mirada a la RSE: des d'un punt de vista liberal o conservador s'entén que hauria de ser sempre una qüestió voluntària mai imposada a les empreses per no limitar la seva llibertat i autonomia. Des d'opcions socials o progressistes, en canvi, s'entén que és un primer pas cap a una major responsabilitat empresarial, que hauria de traduir-se gradualment en lleis vinculants i en la normalitat de l'acció empresarial.

El terme va sorgir de l'anglès *Corporate Social Responsibility* (CSR), i va començar fent referència a les Empreses Multinacionals (EMN), passant a la resta d'empreses i més tard a tota mena d'organitzacions, públiques o privades, introduint-hi noves pràctiques i criteris socials i ambientals que no es tenien en compte en la gestió empresarial.

Consisteix en un conjunt de recomanacions de caràcter voluntari que les empreses poden adoptar per garantir un major compromís social i ambiental als seus clients i a la societat. Es concreta en sistemes de gestió empresarial i de transparència, i en acords i convenis internacionals que ofereixen una varietat de mètodes, el que dificulta un marc conjunt d'actuació i una coherència a l'hora d'avaluar la seva aplicació. Cada empresa, d'acord amb el seu sector, projecte o grandària, concreta la manera específica, l'abast i els mètodes del seu compromís amb la RSE. Tot i així, hi ha alguns aspectes comuns clars: promoure el desenvolupament sostenible, protegir els drets humans, les comunitats locals on actuen, i assumir la responsabilitat social i ciutadana que té tota empresa, posant en sintonia els processos productius i comercials amb els criteris socials.

S'utilitzen mètodes de governança més oberts i transparents que proven de posar en comú els interessos dels diversos agents amb qui es relaciona directa i indirectament l'empresa, els anomenats *stakeholders* (en oposició als *shareholders*, els *accionistes*). En un nou enfocament de qualitat i viabilitat global i a llarg termini. Són compromisos adquirits voluntàriament com a formes d'auto-regulació, que van més enllà del que estableixen les lleis.

Des dels sectors de l'Economia Social es tenen visions crítiques sobre la RSE. Entenen que molts aspectes, com els relatius a la discriminació social, la igualtat de gènere, el respecte pels drets fonamentals o pel medi ambient, no poden basar-se només en criteris voluntaris. També es qüestiona la honestedat de la seva aplicació, i es denuncia que sovint són façanes de màrqueting comercial que encobreixen abusos laborals o ecològics, com les de moltes grans empreses energètiques a Sud Amèrica.

Internalitzar les externalitats

Amb la RSE l'empresa es presenta com un agent integrat a la societat; com un sistema obert, en interacció amb el seu entorn, una empresa *ciutadana*. El que enllaça amb les noves dinàmiques de gestió organitzacional més obertes i participatives que hem vist a l'economia en xarxa, a la *wikinomia*, a l'economia social i a l'ecologia.

Moltes repercussions negatives que l'empresa socialitzava, com la contaminació ambiental o les males condicions laborals, amb la RSE comencen a deixar de ser *externalitats* del procés econòmic per integrar-se a l'acció empresarial. A diferència de la filantropia, vol contribuir a la societat amb pràctiques *integrades* a l'estratègia comercial, i no després dels beneficis.

Milton Friedman, un dels majors defensors del liberalisme radical, i alhora un dels majors detractors de la RSE, descriu bé l'aïllament de l'economia capitalista respecte els criteris socials i ambientals. Als anys 70 assenyalava que *business of business is business* (la finalitat dels negocis és fer negocis)¹⁷. O ja el 1956 “la única responsabilitat social del capital és augmentar els seus beneficis”¹⁸. Les tesis de Friedman, com ell mateix reconegué, arribaren al major grau de contradicció al Xile de Pinochet (1973-1989), on la implementació d'un dels models d'economia més *lliures* i desregulats del món, requeria una de les dictadures més sagnants, amb 17 anys de terrorisme d'estat i una completa manca de llibertats, drets civils i laborals per a implementar-se.

Causes de l'aparició de la RSE

La RSE sorgeix com a resultat d'una sèrie de transformacions socials i d'una creixent pressió i vigilància de les empreses per part de la ciutadania. Alguns d'aquests canvis són:

1. **Globalització, deslocalització i terciarització** de serveis i producció, el que dilueix la responsabilitat de les empreses.
2. **Major compromís dels consumidors**, que exigeixen més garanties socials i ecològiques.
3. **Creixent poder de les empreses**, que dominen cada cop més àmbits de les societats.
4. **Major transparència de les activitats empresarials** impulsada per les TIC.
5. **Major interès per part dels poders públics** en promoure polítiques que fomentin la RSE, ja que els accidents laborals o ambientals generen costos molt elevats als estats.

---

¹⁷New York Times, 1971

¹⁸1984, Friedman, cit Lisboa)

Tot això ha fet créixer la percepció que cal afegir criteris ètics i socials més estrictes a l'empresa, majors graus de transparència, i pràctiques socialment responsables.

Com observa Comin¹⁹, a l'economia globalitzada “els mecanismes clàssics de l'Estat de Benestar resulten inefficients per regular el sistema capitalista, redistribuir la riquesa, protegir els drets socials i laborals i garantir l'equilibri macroeconòmic. Això afavoreix el sorgiment de la RSE com a mecanisme d'auto-regulació davant d'una economia global fortament liberal, on les empreses poden tenir greus efectes sobre el seu entorn”.

Troblem antecedents de la RSE en sectors econòmics i polítics oposats. D'una banda a les esquerres polítiques i revolucionàries del segle XIX, l'economia social, el cooperativisme, el sindicalisme i els diferents corrents socialistes, comunistes i anarquistes que buscaven introduir criteris de democràcia industrial a l'empresa. D'altra banda, en un sector oposat: les fundacions de grans corporacions capitalistes de principis de S.XX i la seva filantropia típicament liberal, com la de les fundacions *Carnegie*, *Rockefeller*, *Communnity Trusts* als EEUU, o *Nobel* a Suècia. I després de la 2a Guerra Mundial grans fundacions a Europa com *Volkswagen*, *Agnelli* o *Juan March*. Un altre antecedent és la *Llei Sherman Antitrust*, creada el 1890 als EEUU per impedir la formació de monopolis i oligopolis, que eren vistos amb desconfiança i com una amenaça a la democràcia.

Finalment, un altre antecedent més proper és la ***Inversió Socialment Responsable***, una de les branques de les finances ètiques, que, com veurem, introdueix criteris socials i ambientals a les finances. Això ha creat la necessitat de disposar de *balanços socials*, *memòria social*, *segells* o *etiquetes socials* que permetin determinar quines empreses poden ser recolzades per la banca ètica.

---

¹⁹Comin, Antoni (2005). *De la responsabilitat social de les empreses a l'economia social i cooperativa*.

4. Sindicalisme

Històricament el sindicalisme ha estat la forma d'organització bàsica per a la democratització de les empreses. Altra cosa són les millores que cada sindicat ha aconseguit, en funció de molts factors, com la repressió patronal o estatal, les instrumentacions polítiques o les relacions de forces en cada conjuntura històrica.

Tot i així, sembla clar que aquest tipus d'organització no ha sabut adaptar-se i reinventar-se al mateix ritme al què ho han fet les empreses, el mercat laboral i les societats. Un jove assalariat d'avui rarament passa més de tres anys a la mateixa empresa o fins i tot al mateix sector industrial. A diferència dels nostres avis que potser hi treballaven tota una vida. Això fa difícil que puguin prendre part activa en sindicats tradicionals.

Lacalle²⁰ considera que els sindicats han estat tradicionalment les institucions més democràtiques de la història del capitalisme. A més d'aconseguir nous drets de ciutadania i la implementació universal dels drets avui legalment reconeguts a tots els treballadors, aporten una altra demanda rellevant: l'ampliació dels drets laborals a nous camps de participació en l'organització del treball, amb sistemes d'autogestió, cogestió o intervenció en els plans de viabilitat i futur de l'empresa, entre d'altres.

El primer sindicat apareix a Catalunya el 1440 amb l'anomenat *Gran Sindicat Remença*. Amb el seu lema *el temps de la servitud ha acabat*, aconsegueix organitzar de forma eficaç la lluita dels pagesos contra els abusos del feudalisme, arribant a posar fi als anomenats *mals usos*. Un d'ells la *remença*, el pagament per poder-se alliberar del mas de l'amo al que estava adscrit el pagès. Posant fi així al feudalisme 80 anys abans que a Anglaterra i 3 segles abans de la Revolució Francesa.

A l'època moderna Catalunya també destacà amb la construcció de propostes socialment innovadores quan assolí la construcció de l'expressió més completa i singular de revolució comunista llibertària al món, el 1936, gràcies també al sindicalisme, amb el que ha estat el més gran i decisiu de l'Europa del SXX, la CNT.

---

²⁰ Comin et al. (2009) *Democràcia Econòmica*.

Combaté amb eficàcia l'aixecament feixista del 19 de Juliol, i organitzà des de l'endemà mateix un nou model d'economia socialitzada, sense estat ni capitalisme. Tant a les indústries com al camp, tot s'organitzà amb assemblees dels propis treballadors/es, els pobles i els sindicats, amb nous models de democràcia que reconciliaven llibertat i igualtat. Com veurem en observar les col·lectivitzacions industrials, que és una de les majors conquestes d'aquest procés revolucionari.

CNT, Confederació Nacional del Treball

Sindicat hegemònic a Catalunya entre el 1920 i el 1939, de caràcter anarco sindicalista, fou l'agent central de la Revolució Social de 1936. No era un sindicat creat per exigir millores en les condicions de treball sinó per dur a terme una revolució social que subvertís completament aquestes relacions, socialitzant la propietat de la riquesa i dels mitjans de producció, el *Comunisme Llibertari* o *Anarquisme*. Com, en efecte, van aconseguir fer el 1936, en especial a Catalunya i a la meitat alliberada de l'Aragó.

5. Cooperatives de Treball

Les cooperatives de treball són empreses gestionades democràticament pels seus treballadors, que en són alhora els seus propietaris. No és un model nou d'organització, ja que sorgeixen a la primera meitat del segle XIX, prenent força entre el 1850 i el 1950, però aporta encara avui moltes innovacions en la manera d'entendre l'empresa convencional.

Entenem generalment per cooperatives les de treball, on s'organitza la producció i l'auto-ocupació. Però també es constitueixen moltes cooperatives per organitzar l'accés a serveis i el consum de béns com l'habitatge, el crèdit, l'educació o l'alimentació. On l'èxit econòmic no es medeix només amb els ingressos generats, sinó també amb la resolució conjunta de necessitats socials, culturals o econòmiques comunes.

Ens centrem aquí en les cooperatives de treball, que són un model d'empresa democràtica per la seva pròpia naturalesa. El que fa que sigui molt propera a les dinàmiques de democratització que hem vist a les empreses innovadores a la Societat del Coneixement, i puguem pensar que poden recuperar la seva importància com a fórmula empresarial més democràtica i alhora competitiu.

Ja hem vist com la *cooperació* i l'*horitzontalitat* són elements centrals entre els treballadors de les noves empreses de la Societat del Coneixement. Això és el que trobem de manera natural a tota cooperativa, com el seu propi nom indica, on 4 aspectes centrals les converteixen, inevitablement i per la seva pròpia estructura, en organitzacions més democràtiques que les empreses convencionals:

1. El **repartiment dels beneficis entre els treballadors** després de la reinversió en l'organització.
2. La **propietat conjunta de l'empresa** cooperativa, el que converteix els treballadors en els seus co-propietaris, és a dir, del seu propi lloc de treball, enlloc de pertànyer a un empresari. Cada treballador aporta una *quota part* que constitueix el capital inicial conjunt de l'empresa.

3. La **participació en el disseny de les estratègies i decisions** de l'empresa. Tot treballador associat té veu i vot, amb independència del capital aportat.
4. Els treballadors **controlen les direccions fonamentals** de l'empresa, el que fa que puguin actuar per garantir la seva continuïtat i que hi hagi menys possibilitats de patir deslocalitzacions poc justificades.

Això fa que tota cooperativa, malgrat operar en un marc capitalista que dificulta el desplegament del seu ple potencial social i cooperatiu, constitueixi un model diferent d'organització empresarial, amb un nivell superior de democràcia interna. El que ens porta a pensar sobre el què és i el què podria ser tota empresa.

A les cooperatives, de la mateixa manera que al *treball cognitiu*, l'eix central es desplaça del *capital* al *treballador*. Aporten, a més, un valor afegit en generar auto-ocupació estable i de qualitat, i permetre als ciutadans tenir una influència directa sobre els assumptes del mercat que els afecten directament, com el treball. O en altres tipus de cooperatives, el consum, l'habitatge, la salut, l'educació o el crèdit. Especialment quan es tracta de demandes bàsiques que el mercat i l'estat no aconsegueixen garantir.

Definició de les cooperatives

L'AIC (*Associació Internacional de Cooperatives*) defineix la cooperativa com “una associació autònoma de persones que s'uneixen de manera voluntària per satisfer les seves necessitats i aspiracions econòmiques socials i culturals en comú, mitjançant una empresa de propietat conjunta i de gestió democràtica.”

Els 7 principis cooperativistes:

1. Adhesió voluntària i oberta
2. Gestió democràtica per part dels seus membres.
3. Participació econòmica dels socis.
4. Autonomia i independència de governs i d'altres empreses.
5. Importància de l'educació, la formació i la informació. Tan internament com fora de la cooperativa.

6. Cooperació entre les cooperatives en totes les escales geogràfiques i àmbits: l'econòmic, social i cultural.
7. Interès per la comunitat.

Entre els valors cooperativistes trobem també la solidaritat, l'ajuda mútua, la igualtat, la democràcia participativa o assembleària i la preocupació per l'entorn social i ambiental. Sovint actuen en sectors de mercat que autors com Agustí Chalaux creuen que haurien de pertànyer a una altra esfera de mercat diferent a la purament comercial, de tipus social i reproductiu: salut, alimentació, educació, habitatge, etc. Però trobem tota mena de cooperatives: agràries, marítimes, d'assegurances, de consumidors, de crèdit, d'ensenyament, d'habitatge, sanitàries, mixtes, integrals, etc.

Avantatges competitius de les Cooperatives a la Societat del Coneixement

L'empresa cooperativa té en la seva pròpia naturalesa aspectes o virtuts que les empreses capitalistes proven d'aconseguir amb programes d'estímul dels treballadors perquè sentin seva l'empresa, quan econòmica i democràticament pot estar lluny de ser així.

La participació i la cooperació entre els treballadors, que hem identificat com vectors de desenvolupament decisius a les empreses innovadores de la Societat del Coneixement, són més fàcils de trobar entre els treballadors d'empreses que la senten com a seva, com passa naturalment en tota cooperativa, en ser aquesta la seva realitat econòmica, jurídica i organitzacional. Això genera un grau emergent de compromís del treballador que afavoreix una relació molt més activa i participativa, que hem vist que són actituds fonamentals entre els nous treballadors de tipus cognitiu. El que es tradueix en majors graus de productivitat en relació amb una empresa capitalista del mateix ram i escala, com han demostrat diversos estudis. Un altre avantatge competitiu de les cooperatives és el seu major arrelament al territori i la seva dimensió ciutadana i popular.

APOSTA: Cooperativa de segon grau; escola de formació sobre cooperativisme. www.aposta.coop

ANTEAG: L'any 2004 es va crear a Brasil l'*Associació Nacional de Treballadors d'Empreses Autogestionades*, que actua al sector de les indústries autogestionàries o controlades per treballadors, oferint formació i ajuts tècnics. En molts casos es tracta d'empreses que han fet fallida i han estat recuperades pels propis treballadors.

COL·LECTIU RONDA: Ha ajudat a recuperar moltes empreses per a que funcionin de forma cooperativa. www.cronda.coop

AIC. Associació Internacional de Cooperatives: www.ica.coop

6. Mondragón

Un cas singular d'èxit del cooperativisme és *Mondragón Corporación Cooperativa* (MCC). Tot i no ser una organització nova, ja que els seus orígens es remunten al 1956, i tot i estar patint una profunda crisi econòmica i, segons moltes veus crítiques, també dels principis fundacionals, segueix sent un model cooperatiu i innovador de referència a escala global. Fundada per José María Arizmendiarieta, un capellà emprenedor i cooperativista que es va escapar per ben poc de ser afusellat pel feixisme espanyol de Franco, constitueix un exemple singular d'inter-cooperació entre cooperatives laborals del País Basc, majoritàriament industrials, que s'ha convertit en un poderós grup econòmic, articulat entorn d'una caixa d'estalvis comuna: *Caja Laboral*.

L'eix central d'aquesta experiència el trobem en els forts teixits socials de la iniciativa, que es basen en les xarxes comunitàries cooperatives tradicionals a la cultura basca, on la majoria dels socis treballadors viuen a prop i comparteixen els mateixos objectius. Actualment dona feina a 80.000 persones entre cooperativistes i assalariats, la meitat d'ells a Euskadi, a 100 cooperatives diferents i 143 filials arreu del món. MCC és el 7è grup industrial de l'estat espanyol dedicat a la producció de components d'automoció i equipament industrial. També compta amb un grup de distribució encapçalat per *Eroski* i *Consum* que el 2020 estava al lloc 193 del rànquing mundial de les cadenes de distribució.

A les cooperatives de MCC existeixen tres àmbits de participació: en la *propietat*, en els *beneficis* i en la *gestió*. Els treballadors es reuneixen com a mínim un cop l'any a l'*Asamblea General*. Escullen (a través del sistema d'una persona un vot) un *Consell Supervisor* que escull la direcció de l'empresa. Un *Consell Social* que supervisa els assumptes que afecten directament el benestar dels treballadors, i un *Consell de Control* que recull i verifica la informació per a l'*Asamblea General*. Actualment, degut a la pèrdua de treballadors especialitzats davant d'ofertes de competidors, s'ha ampliat l'escala salarial d'1 a 3 amb què es va començar fins a una d'1 a 7. Sent encara molt menor a la que trobem en empreses capitalistes de dimensions similars.

Una de les innovacions organitzacionals més destacables de MCC és la creació d'una xarxa d'institucions de suport, que giren al voltant de *Caja Laboral*. També anomenada el “banc dels treballadors”, constitueix un model precursor de banca ètica, que inverteix a la regió amb criteris socials, promovent la innovació empresarial i la relocalització industrial. En resoldre de forma conjunta i cooperada la necessitat de finançament, s'han generat forts llaços socials i estratègics entre les cooperatives que no existirien si haguessin optat per la banca tradicional. Aquest accés a crèdit constituïa des d'un inici una necessitat bàsica en un sector industrial com aquest, que va començar produint tota la gamma d'electrodomèstics senzills per proveir a un mercat espanyol autàrquic i desproveït. Aquest banc comunitari, a més de ser decisiu a l'hora de finançar les cooperatives, serveix de nexa d'unió, aporta assessorament tècnic i financer, ajuts en la creació de noves empreses i pren partit i es responsabilitza pels interessos de la regió a llarg termini.

Mondragón resol per tant diverses necessitats alhora: ocupació laboral, formació, possibilitat de tenir quadres tècnics i enginyers formats a la regió, creació d'un teixit industrial i accés a crèdit per engegar noves iniciatives de tipus cooperatiu. Aquests eixos han permès enllaçar moltes iniciatives autònomes, unides per *Caja Laboral*. Actualment té prop de 257 sucursals al País Basc i és el 14è major banc de l'Estat Espanyol.

MCC constitueix, malgrat l'actual crisi en què es troba, un model interessant d'integració cooperativa, diferent de la *integració vertical* o del *capitalisme cooperatiu* de les GDA. Amb vincles socials i elevats graus de democràcia industrial, que s'han mostrat com elements estratègics molt favorables. Amb un creixement del 10% anual, la capacitat de creació i manteniment de llocs de treball de les cooperatives del grup supera el de les empreses capitalistes equivalents. Cada any creen una mitjana de 1.000 llocs de treball nous, preferentment com a socis cooperatius, amb unes condicions i una estabilitat laboral superiors a les del seu entorn laboral.

Més enllà de l'èxit comercial i de la fidelitat als principis fundadors (que cal dir que sovint no apliquen en la seva actuació internacional), és rellevant observar com una estructura basada en la cooperació ha aconseguit construir una organització

empresarial d'èxit, de grans dimensions i actuació global. Mostrant la capacitat del cooperativisme de generar propostes a gran escala. Ha creat també un nou tipus d'encaix entre l'economia global i una idiosincràsia nacional pròpia i singular, el que permet arribar a conclusions positives sobre les possibilitats de combinar de forma eficient el respecte a la cultura local i la capacitat de gestió econòmica global.

Fàbriques de Fagor a Mondragón, Euskadi

7. Col·lectivitzacions i Col·lectivitats Anarquistes

El 19 de juliol del 1936, els treballadors de Catalunya i d'altres parts de l'Estat Espanyol, organitzats al voltant del sindicat anarquista CNT van respondre a l'aixecament feixista del General Franco amb tot el contrari: una revolució de caire comunista llibertari o anarquista. En pocs dies, molts propietaris de fàbriques i grans explotacions agràries afins a l'aixecament feixista, fugiren a França o al bàndol franquista, o bé foren represaliats per la contraofensiva revolucionària, quedant de sobte sense propietaris. Començaren en pocs dies a ser gestionats directament pels treballadors, amb models de propietat col·lectiva, cooperativa, municipalitzada o socialitzada.

Començà aleshores una inèdita gestió directa dels pagesos i els treballadors industrials dels seus llocs de treball, passant a disposar de la propietat dels mitjans de producció, col·locats al servei del conjunt de la societat i de les necessitats de la guerra antifeixista. S'encunyà el terme *Col·lectivitzacions Industrials* i *Col·lectivitats Agràries* per primer cop, en oposició al de *nacionalitzacions* que s'havien dut a terme a la resta de revolucions socials al món, on és l'Estat revolucionari qui gestiona les indústries i l'economia. Aquí, enlloc de l'Estat, foren els propis treballadors, la comunitat, el sindicat, la fàbrica o el poble els que passaren a gestionar de manera assembleària i autogestionària l'economia i el treball, especialment fins al Maig de 1937, quan començaren a ser frenades i sabotejades pels comunistes autoritaris i els partits republicans.

Aquesta revolució, que autors com Víctor Alba consideren la única que transformà veritablement l'estructura social, enlloc de transferir el poder d'un grup social a un altre, hagué de combatre no només el feixisme espanyol i internacional. També fou el primer escenari d'un combat aferrissat contra l'estalinisme en els seus anys més foscos, que no admetia altres exemples de revolució que no seguissin el seu model centralitzat, estatista i autoritari.

En aquesta Revolució Social no calia prescindir, com a l'URSS, de la *llibertat* per assolir la *igualtat*; ni, com al capitalisme, de la *igualtat* per assolir la *llibertat*; sinó que llibertat i igualtat es donaven la mà -en el context tràgic de Guerra Civil. Hagué

de combatre també les repúbliques democràtiques que deixaren la República i la Revolució Espanyola aïllades per uns suposats principis de no intervenció internacional, mentre Franco rebia tota l'ajuda militar decisiva de Hitler i Mussolini, que foren els qui bombardejaren Euskadi o Catalunya. El que fa que dir-li *guerra civil* sigui un altre dels enganys fruit de la victòria feixista.

Tot i així, els anarcosindicalistes, aleshores majoritaris entre el proletariat català després de 70 anys d'organització i formació cooperativista llibertària, van aconseguir unes realitzacions que encara avui resulten avançades als nostres temps. Es construí un model d'organització econòmica i sociolaboral que supera amb escreix totes les propostes aquí esmentades d'avenç social i democratització del treball i l'economia.

Una de les realitzacions més sòlides i completes, la *Fusta Socialitzada*, es pot considerar l'organització més avançada, encara avui, a nivell històric i global de l'economia social i solidària. I es mostrà més eficient que el lliure mercat i que l'economia planificada des de l'estat. Tots els tallers posaren en comú la producció, complementant-se enlloc de competir, però alhora mantenint la democràcia interna. Des de la fusta al bosc fins als mobles es va organitzar com si es tractés d'una sola empresa.

Prova de l'èxit de les col·lectivitzacions industrials, en un context tan desfavorable com la crisi econòmica mundial dels anys 30, una guerra civil i inclús religiosa amb odis atàvics, i un feixisme i estalinisme en ascens, amb qui hagueren de combatre militarment, fou el comentari de l'alcalde franquista de Sabadell en retornar les fàbriques als seus antics propietaris: “no se quejen, que se les han dejado mejor de lo que estaban”. Efectivament, el fet que els treballadors gestionessin els seus propis llocs de treball facilità la introducció de moltes millores en qüestions com la higiene al treball, espais per a la cura de nens, menjadors, ventilació, innovacions tècniques, agrupació de maquinària de diferents fàbriques, etc. A més de les millores en drets laborals i salaris igualitaris, que es distribuïen en funció de les necessitats familiars dels treballadors i la guerra. Avenços que encara avui no hem tornat a assolir i són difícils d'imaginar.

A les col·lectivitzacions industrials i les col·lectivitats agràries trobem similituds amb moltes de les propostes que hem vist. Així com molts aprenentatges i nous horitzons oberts per aquesta utopia, posada en pràctica a nivell nacional de forma completa durant un any, i amb més entrebancs i dificultats els dos següents anys de guerra.

La seva sola existència genera profundes preguntes històriques, filosòfiques i polítiques: ¿Hauria estat viable aquell experiment social si no hagués hagut de combatre les forces polítiques més poderoses i repressives del SXX, el feixisme i l'estalinisme, així com l'abandó militar i el boicot econòmic de les democràcies occidentals? ¿Existeixen mancances internes i inherents en la naturalesa humana i en els projectes de societats lliures i d'iguals que fan inviable aquesta utopia? ¿O bé deixà d'existir només per la força militar molt superior dels seus enemics? ¿Com haurien funcionat aquestes experiències amb els actuals mitjans de comunicació? Seria avui possible i més fàcil? ¿Encaixen millor aquestes propostes i realitzacions a la Societat del Coneixement que al capitalisme industrial del 1930?

L'economia col·lectivitzada, socialitzada o dels comuns és l'horitzó màxim al que aspiren moltes propostes de l'economia alternativa i social, de l'ecologisme i de moviments per la cultura lliure. La victòria militar feixista, la llarga dictadura de Franco i la consolidació en democràcia de les seves conquestes, amb l'amnistia jurídica, política i històrica al feixisme espanyol, enterrà en l'oblit aquesta experiència. Per com suposa encara un qüestionament subversiu i un trencament radical dels mites que funden l'actual meta-relat social: la propietat, el poder, el capital, les jerarquies, la política representativa, l'església o fins i tot Deu, que, a conveniència del manteniment dels ordres socials capitalistes, sembla un rei o el propietari d'una empresa. I que és, per a l'anarquisme, tan sols una xarxa de vida, la Natura; on Deu deixa de ser *Ell* per ser *Nosaltres*.

L'amnistia jurídica que es va concedir al feixisme espanyol i a les seves conquestes, i el seu domini encara avui de la memòria històrica, no hauria de portar-nos a una amnèsia històrica del que succeí. I menys encara a privar-nos de les idees i exemples que aportà a l'imaginari col·lectiu, un cop aïllades del context de guerra civil en què es produí. Més encara quan aquesta experiència conté avui, en combinar-se amb les

innovacions que estem veient, una possible alternativa completa d'organització socio-econòmica. Doncs si la memòria es pot tergiversar, els fets i la realitat del que ocorregué no poden esborrar-se de la llarga aventura humana. Queden a l'espera del moment històric apropiat per reaparèixer, revisar-se adequadament i poder-se entendre plenament. Quelcom necessari en esdeveniments que, com aquest, s'avancen potser segles al temps ideal per la implementació del que proposen. El *curt estiu de l'anarquia* a Catalunya i Aragó ens permet encara imaginar com podrien ser altres models radicalment diferents d'organització social, i suposa un model extrem i radical de democràcia econòmica.

Llibres recomanats

Orwell, George. *Homage to Catalonia*

Kominski, Edward. *Ceux de Barcelone*

H.M Eizemberger. *El corto verano de la anarquia*

Castells, Antoni. *Les Col·lectivitzacions a Barcelona 1936-39*

Cárdaba, Marciano. *Campesinos y Revolución en Catalunya.*

Alba, Victor, *Los Colectivizadores*

García Oliver. *El eco de los pasos*

Felix Carrasquer. *Las Colectividades de Aragón*

Documentales: *Vivir la utopia, TV2;*

Sueños colectivos; Economía col·lectiva

Películas: *Libertarias, Land and Freedom*

B. CONSUM

A les democràcies actuals, la condició de *ciutadà* està sent relegada cada cop més a la d'un mer *consumidor*. Els drets humans, aprovats a la majoria dels països, veuen restringida la seva aplicació real per l'accés econòmic dels ciutadans a recursos bàsics com l'alimentació, l'educació, la sanitat o l'habitatge. Aquests drets fonamentals poden aconseguir-se, en un món capitalista, només si es tenen els diners per accedir-hi i si resulta rendible a les empreses que es dediquen a aquests sectors. O bé si es té la sort de formar part del 20% de la població mundial que viu en algun dels pocs països amb un estat del benestar desenvolupat.

És per tant l'economia, no la política, i dins d'ella, les empreses, les que determinen en gran mesura les estructures socials i polítiques de les societats, i l'accés -o no- als drets fonamentals, garantits formalment a la majoria dels països. Empreses que obtenen poder polític amb el pes econòmic atorgat per milions d'actes de consum individuals.

En aquest context capitalista, si bé no es pot situar la responsabilitat únicament en l'acte individual del consum, aquest constitueix de forma passiva o activa una forma d'acció política. Tan quan s'expressa de manera conscient i explícita (al *comerç just* o al *consum responsable*), com quan es fa de forma inconscient, reforçant les empreses dominants. La compra és, de fet, un vot que legitima unes determinades formes d'entendre l'economia i la societat. Podent dirigir-se a grans corporacions que no respecten drets laborals i ambientals, ampliant, reforçant i legitimant aquestes pràctiques; o bé al contrari, recolzant empreses que sí ho fan.

1. El consum responsable

Els col·lectius de consum responsable entenen que no es pot exigir democràcia a les empreses si no s'exerceix i es fomenta la democràcia des del consum. Si el nostre consum admet pràctiques no democràtiques, aquestes seran admeses. Si deixen de ser-ho es produiran canvis en el mateix sentit. La pràctica d'un consum conscient i responsable introdueix criteris en la compra que van més enllà dels que generalment

condicionen l'elecció d'un o altre producte: preu, coneixement a través de la publicitat, i qualitat, partint de factors aliens a la sostenibilitat i els drets laborals.

Entren en consideració les formes d'extracció i elaboració del bé que consumim, els residus generats en la producció, les condicions laborals, els envasos, el consum energètic requerit o la durabilitat del producte. Es tracta, com diu una frase cèlebre dels grups de consum responsable, de “viure senzillament, per tal què d'altres senzillament puguin viure”.

Des de finals del SXIX han aparegut a tot el món associacions i cooperatives de consum ecològic o responsable, tan per garantir aquests criteris com per facilitar l'accés a determinats béns o serveis com la salut, l'habitatge o els aliments ecològics. La dificultat d'accedir-hi a través del mercat o dels serveis públics ha portat molts ciutadans a associar-se per tal de construir col·lectivament mecanismes que ho permetin. Aquesta és la raó de ser de les cooperatives de consum de tot tipus, des de les d'alimentació ecològica fins a les d'habitatge, salut, crèdit o educació. Les primeres cooperatives que apareixen a Rochdale, Anglaterra, el 1844, són justament de consum, i neixen per poder accedir a aliments no adulterats pels venedors, el que era una pràctica habitual. Avui són iniciatives que intenten configurar, des de l'acte concret del consum, un model alternatiu de producció i distribució.

2. Comerç just

El comerç just apareix als anys 60 a Europa i creix amb força les últimes dècades, sense deixar de ser encara un sector reduït, molt compromès i on trobem poca varietat de productes com el cafè, la xocolata o l'artesanía. Tot i així comença a estendre's a d'altres productes i a consolidar-se com una opció de cooperació internacional efectiva, concreta i viable.

Parteix de la idea que les ajudes del Nord geopolític per al desenvolupament del Sud suposen una fracció molt petita de la transferència de capitals que es produeixen cada dia des dels països del Sud cap al Nord per les dinàmiques del comerç global. Segons aquest moviment, una manera més efectiva d'ajudar al desenvolupament dels països pobres o empobrits passa per establir mecanismes més justos al comerç

internacional, que frenin les polítiques proteccionistes i de subsidis als productes del Nord, especialment al món agrari, que és sovint el sector més important als països del Sud geopolític. Per això un dels lemes centrals és *trade, not help, comerç, no ajudes*.

Aquest moviment social neix arrel de la primera Conferència de l'UNCTAD celebrada a Ginebra el 1964, on molts nous estats sorgits del recent procés de descolonització exigien sense èxit als països rics que obrissin les seves fronteres als productes agrícoles del *tercer món*. Actualment l'impulsen grans organitzacions com *Intermon Oxfam*, *Tendes del món*, *Setem* o *Càritas* així com milers d'experiències d'altres ONG's menors del Nord, amb les seves contraparts al Sud.

S'organitza al voltant de dos grans eixos: la sensibilització al Nord sobre la necessitat d'establir majors graus de justícia al comerç internacional, i l'associació estratègica amb determinats productors del Sud geopolític per ajudar-los a construir, mitjançant préstecs, microcrèdits i grans compres continuades dels seus productes, cooperatives agrícoles o explotacions familiars amb criteris de justícia social i una remuneració digna del treball.

Segells de certificacions i
organitzacions de Comerç Just
internacional

3. Cooperatives de consum

Les cooperatives de consum són associacions de consumidors que s'uneixen per adquirir béns o serveis amb millors preus i condicions, constituint-se legalment com a *cooperatives mixtes* o *associacions*.

A més de comptar amb les característiques de les cooperatives de treball que ja hem vist: valoració de les persones per sobre del capital, gestió participativa, inversió dels excedents a la mateixa cooperativa, etc., les cooperatives de consum poden limitar-se a l'objectiu d'aconseguir productes amb millors preus, o bé afegir altres valors. Com conèixer l'origen o la certificació ecològica o social dels béns, participar en el seu disseny, mantenir el contacte amb els productors, adquirir productes amb criteris laborals específics, etc.

El cooperativisme de consum agrupa avui més d'1,2 milions de famílies a l'estat espanyol, amb experiències rellevants als sectors de l'alimentació, els llibres i material escolar, la sanitat o el consum d'energia. A Catalunya trobem un exemple de cooperativa de llibres i material escolar i d'oficina: *Abacus*, amb 50 anys d'història i una dimensió considerable, que permet als seus socis adquirir llibres a preus més reduïts. O la més jove *Som Energia*, que garanteix l'origen renovable de l'energia que es consum. O *Coop57*, una cooperativa de crèdit per finançar projectes d'economia social.

Les *cooperatives de consum agroecològic* són un cas destacat de cooperativisme de consum, que ha cobrat molta força. A Catalunya s'ha estès molt entre 2005 i 2020, i en trobem actualment més de 120. Es coneixen com cooperatives de consum, les *copes*, tot i que la majoria es constitueixen legalment com associacions. Són experiències locals i sovint reduïdes, amb no més d'unes 30 unitats familiars, que s'organitzen de manera molt semblant a les AMAP. Però en aquest cas es centren més en l'accés a productes ecològics a un preu més assequible, que en el manteniment actiu de les granges. No s'ajuda el productor, per exemple, mitjançant el pagament per avançat de tota la temporada, com als AMAP, sinó que se li compren productes setmanalment, i en funció de la demanda dels socis. Sovint són diversos productors, sempre de proximitat, ecològics i de granges petites i mitjanes,

familiars o cooperatives amb cultius ecològics. L'organització del transport i distribució de les cistelles acostuma a fer-se en locals associatius i de manera voluntària i rotativa entre els socis.

Existeix una federació a nivell català *EcoConsum*, que les ajuda a l'hora d'adquirir els productes i organitzar-se de manera eficient. *EuroCoop* fa el mateix a nivell europeu. La Cooperativa Integral Catalana organitza un sistema de distribució d'aliments a nivell nacional amb moneda social, la CAC.

4. Horts comunitaris

Els horts comunitaris són una nova pràctica que sorgeix de la permacultura i en alguns casos de cooperatives de consum agroecològic, on els veïns poden treballar unes hores i aconseguir a canvi alguns dels productes conreats col·lectivament. Funcionen com associacions i amb formes de gestió properes a les cooperatives de consum agroecològic. Generalment la única obligació dels usuaris és fer cultius 100% ecològics, i les parcel·les són gestionades individualment o de manera col·lectiva durant un temps determinat, de forma rotativa.

Els seus usuaris gairebé mai són els propietaris de l'hort, que acostuma a pertànyer a una associació, un organisme públic o un propietari que el cedeix en molts casos temporalment. O bé *okupat* també temporalment en ser terrenys en desús o abandonats. La majoria són experiències impulsades i gestionades des de la societat civil, o projectes rurals i d'habitatge com els horts de *Can Masdeu*. Però també n'hi ha molts que són creats i organitzats per les administracions públiques locals. La barrera ja difusa entre productor i consumidor que trobàvem a les AMAP fa unes passes més enllà: els consumidors s'organitzen per ser alhora els seus propis productors: l'autogestió.

C. MONEDES

1. Monedes socials o locals

Des de l'aparició el 1982 a Vancouver, Canadà, del primer sistema d'intercanvis modern, els LETS (*Local Exchange Trade Systems*) han sorgit moltes *xarxes d'intercanvi, monedes socials o locals i bancs del temps* arreu del món.

En molts casos, l'intercanvi, *bescanvi* o *troc* es converteix, gràcies a la creació d'una nova moneda local, en un sistema integral de desenvolupament econòmic bioregional. La moneda recupera la seva funció original, i esdevé una unitat de registre dels intercanvis que permet crear un nou esglaó econòmic de proximitat i a escala humana, que complementa l'economia d'escala industrial de l'Euro.

Els usuaris d'una xarxa són *prosumidors*: productors i consumidors alhora, el que constitueix una de les seves característiques centrals, deixant enrere els rols clarament diferenciats al capitalisme entre productor i consumidor. Tenen una estructura P2P; són de fet monedes P2P: enlloc d'un sol centre d'emissió de moneda o de venda de productes, tots els usuaris emeten moneda a cada nou intercanvi, i es converteixen en micro-productors descentralitzats.

Tot i el seu caràcter encara reduït i incipient, l'observació de les monedes locals és molt rellevant, ja que, a més de ser organitzacions socialment innovadores, fan un profund qüestionament d'un element tan central i quotidià, i alhora tan desconegut a les nostres vides, com és el diner, la partícula fonamental que mou i estructura les nostres societats. La seva redefinició porta a una redefinició de la societat en conjunt. Es converteixen així en un bon exemple d'acció local, concreta i viable, que és alhora profundament revolucionària i portadora d'un canvi global. Una revolució legal, pacífica, feta per veïns que decideixen cooperar més estretament per crear una nova economia més propera.

En molts casos recuperen mètodes d'economia ancestrals pre-capitalistes. Però les combinen amb noves eines tecnològiques i organitzatives que permeten que, lluny de representar un retorn a models antics i poc eficients com el *troc* clàssic,

esdevinguin models innovadors d'economia postcapitalista. La introducció d'un mitjà alternatiu de pagament i registre dels intercanvis, que és molt diferent al diner oficial, enriqueix la comunitat local, revitalitza l'economia i els talents i recursos regionals, i regenera els teixits socials.

Més enllà de l'èxit d'aquestes iniciatives en la seva posada en pràctica específica, que depèn de moltes variables socials, culturals i humanes, el concepte que hi ha al darrere és molt transformador i rellevant analíticament: en tots els casos una nova unitat local de registre permet l'intercanvi econòmic descentralitzat i *multirecíproc* entre un conjunt de persones que s'associen en una xarxa d'intercanvis permanents, amb independència de l'abundància o escassetat de moneda oficial circulant.

S'emeten monedes comunitàries des de barris o pobles amb decisions assembleàries que ofereixen als ciutadans un major control sobre l'economia, trencant d'una manera pacífica i creativa amb el monopoli d'emissió de moneda dels bancs centrals. Un aspecte que, junt amb els interessos, és un dels eixos centrals de la dominació socioeconòmica per part de les oligarquies financeres.

Alguns col·lectius alternatius es mostren reticents envers les monedes socials, perquè temen que la introducció d'una moneda elimini els espais d'economia col·lectiva o de donació. Però l'objectiu no és reemplaçar aquests espais, sinó els que avui ocupa l'Euro. També és habitual la preocupació que acabin sent iguals que les monedes capitalistes que coneixem. Però això és impossible per les diferències essencials entre les monedes socials i les oficials:

1. No hi ha interessos: els qui tenen moneda social no poden vendre'n als que no en tenen a canvi de més moneda, com passa amb les monedes oficials;
2. No hi ha escassetat monetària;
3. És una economia gestionada *per, per a i des de* la comunitat;
4. El recolzament de la moneda no és l'or ni el dòlar, sinó la capacitat de la comunitat de generar riquesa;
5. Genera dinàmiques cooperatives i no competitives, pel fet de no basar-se en l'escassetat;

6. Permet reconèixer i valorar els talents individuals de cadascú i les riqueses desaprofitades de cada regió.

Per tant, podem dir que, així com els formats lliures i oberts de *Linux* impedeixen que el *software lliure* pugui ser mai apropiat o controlat per empreses com *Microsoft*, tot i treballar en el mateix camp, l'informàtic; o que l'*agroecologia* fa impossible el control de les llavors com fa *Monsanto*, tot i treballar també en l'agricultura; d'igual manera podem tenir plena certesa que tampoc les Monedes Socials podran esdevenir mai una moneda com les oficials, malgrat treballar també en l'àmbit monetari. En tots tres casos ho fan des de posicions massa allunyades de les monedes oficials, la informàtica corporativa o l'agroindústria perquè puguin convertir-se en res semblant.

Cal tenir present que les monedes com a eina de mesura dels intercanvis econòmics tenen milers d'anys d'història, mentre que la moneda capitalista que avui coneixem, amb interessos, té pocs segles. Les monedes socials recuperen la moneda com a tecnologia social per a l'intercanvi i la creació d'economies complexes basades en l'intercanvi multirecíproc, però no la usura ni la dominació. Des d'una òptica progressista cal entendre també que si els sectors per l'avenç social no treballen en aquest camp, el monetari i financer, seguiran deixant-ho exclusivament en mans de les elits financeres.

Entre les moltes experiències que trobem al món, amb diferents models d'organització, destaquen el *Banco Palmas* a l'estat brasiler de Ceará, que emet una moneda local per facilitar la compra als comerços del barri i ofereix crèdits per a reformes de l'habitatge o per invertir en noves iniciatives productives i veïnals. Ha aconseguit crear i articular diverses cooperatives que es recolzen amb crèdits en moneda social, que compta amb targetes de dèbit i crèdit.

A l'estat de Nova York trobem un dels models de més èxit: les *Ithaca Hours*, el valor monetari de les quals és una hora de treball -equivalent a 10 US\$- i que utilitza un

suport físic en paper. També les xarxes d'intercanvi argentines, que van superar els 6 milions d'usuaris el 2003; els LETS britànics i nord-americans, els SEL francesos, el *Tianguis Tlaloc* a Mèxic, el *Chiemgauer* a Alemanya, molts sistemes a Japó, Tailàndia, Senegal, etc.

Tots ells parteixen d'uns pocs models lleugerament diferents, entre els que destaquen:

1. El sistema de **paper moneda**, semblant als bitllets de moneda oficial però emès localment, sense interessos i amb mètodes molt diferents d'emissió i funcionament. Sovint amb un canvi 1 a 1 amb la moneda oficial, o rebent una determinada quantitat en apuntar-se a la xarxa;
2. El model dels **LETS**, sistemes de compensació de comptes de tots els usuaris, que comencen amb saldo zero, i que globalment sumen zero. Els intercanvis s'anoten en llibres de txecs personals que són introduïts posteriorment als balanços globals de la xarxa. L'aparició de softwares com el CES²¹ ha facilitat molt la seva gestió comptable de manera automàtica per Internet.
3. A França trobem els **SEL**, del francès *Systèmes d'Échange Locale*, molt semblant als LETS, però amb una comptabilitat descentralitzada: els intercanvis es registren en unes llibretes personals on cada usuari escriu a la de l'altre el valor de l'intercanvi i el seu saldo total restant.

---

²¹ *Community Exchange Systems* (Sistemes d'Intercanvi Comunitaris) www.ces.org.za

4. A les monedes locals de les *Transition Towns* o emeses des de comerços locals i ajuntaments, l'emissió es fa també a partir d'un canvi d'1 a 1 amb la moneda oficial. En alguns casos els euros es destinen a microcrèdits locals.

A moltes xarxes, a més dels usuaris, hi trobem comerços i productors locals, el que ho reforça com a un nou model d'organització econòmica regional, de caràcter socialitzat o col·lectivista, que relocalitza l'economia des d'una nova dimensió social i cooperativa. Ajuden també a crear un nou espai de relacions inter-cooperatives entre les organitzacions altercapitalistes que ja existeixen a moltes regions. I a dotar-nos d'una nova comprensió de l'economia i del potencial de les xarxes de ciutadans actius quan es posen d'acord per construir noves eines de treball, relacions i consum responsable.

Des del 2009 han aparegut a Catalunya tres propostes que tenen les monedes socials com un eix central i vertebrador. Són experiències rellevants de posada en pràctica de conceptes cooperativistes i altersistèmics, obertament anticapitalistes i llibertaris, que ja han estat replicades en altres regions del món. Són projectes d'autogestió monetària i econòmica que actuen a diferents escales, impulsats en gran mesura pels mateixos grups d'activistes a Catalunya, que constitueixen exemples molt rellevants d'alternatives socioeconòmiques: les *EcoXarxes*, la *Cooperativa Integral Catalana* (CIC) i *FairCoop*.

2. Les EcoXarxes

Les *EcoXarxes* són un model específic de moneda social local. Van néixer amb la primera *EcoXarxa* al Montseny al gener de 2009 i la seva moneda, l'*Ecoseny*. El 2010 la proposta ja estava consolidada, amb més de 300

usuaris, una botiga de menjar ecològic associada a la xarxa i molts intercanvis amb bitllets físics. Celebrava fires trimestrals molt concorregudes, amb activitats lúdiques, festives i culturals.

Des d'aleshores han sorgit unes 20 *EcoXarxes*, cadascuna amb les seves pròpies dinàmiques i característiques, elaborades a partir dels consensos de l'assemblea local de cadascuna d'elles, on es decideixen quins aspectes repliquen, quines millores i noves eines introdueixen, i com anomenen a la seva moneda. Però mantenint una estreta relació entre elles i alguns trets comuns que les distingeixen d'altres models de moneda local.

Entre el 2010 i 2014 les EX van usar l'eina d'intercanvi on-line i gratuïta desenvolupada a Sud-Àfrica, el CES, amb al que els usuaris poden anunciar i modificar les seves ofertes i demandes, veure tot el que s'ofereix a la xarxa pròpia i a les de la resta del món, i els balanços de la resta d'usuaris, el que permet tenir un control col·lectiu i descentralitzat, *Wiki* i P2P, del sistema. També permet imaginar una xarxa de xarxes d'intercanvi a nivell global i, per tant, una economia internacional basada en monedes locals.

The screenshot shows the 'EcoXarxa del Montseny' website. The top navigation bar includes 'Inici', 'Usuaris', 'El meu compte', 'Ofertes', 'Demandes', 'Grups/Xarxes', 'Anuncis', 'Estadística', and 'Ajuda'. The main content area is titled 'Compte d'Intercanvi de' and contains several sections:

- Operacions de Venda:**
  1. Col·lar una venda (veure llista de compradors)
  2. Col·lar una venda (mètode ràpid)
  3. Realitzar diverses transaccions
  4. Copiar i enganxar dades d'operacions
  5. Enter: transferir transaccions (on other systems)
  6. Enviar una factura al comprador
- Operacions de Compra:**
  1. Revisar i avaluar un proveïdor
  2. Enviar una factura-veu per Internet
  3. Per una comanda a un venedor
- El meu compte:**
  1. Veure les meves estadístiques
  2. Veure el meu Estat de Compte
- Diversos:**
  11. Factura-veu per imprimir
  12. Funcions de coordinador
- Afegir ofertes a xarxes remotes:**

Per crear la teva xarxa anunciant les teves ofertes a la llista d'ofertes de la teva xarxa, i a la teva xarxa, també ho pots fer a l'altres xarxes del CES. Tingues en compte que alguns intercanvis es poden fer a distància, com poden ser: ràdios de veu, fax, telèfonos, la xarxa i la programació de video, el sistema gràfic i d'altres. Per afegir una oferta a distància, simplement selecciona la xarxa CES global quan afegues l'oferta.
- Afegir demandes a xarxes remotes:**

També és possible afegir demandes a les llistes de demandes d'altres Xarxes CES. Per exemple, si estàs viatjant cap a una altra àrea i necessites allotjament, envia la teva necessitat a la llista de demandes del lloc on vas. Veureu a la secció de 'Notícies' per afegir aquesta oferta, simplement selecciona 'intercanvi remot' quan estigues afegint la demanda.
- Convidem un amic a unir-se a aquest grup:**

Invite
- Notícies (en anglès):**

Donate - Donate to the CES

Too many Ecosystems in your account, or just appreciative of what the CES gives you? You can now make a donation to the CES in Ecosys and a range of national currencies.

Click on the button above, fill in your account details and how much you would like to donate. Your donation will credit the administrator's account of the global Groups Exchange, which represents the central CES. Your donation will go towards the maintenance and development of this web site. Thank!
- Group Internacional - Intercanvi d'Idees**

Aquest grup forma part de Community Exchange System (CES)

CES, Community Exchange Systems

El 2014, un usuari de l'*EcoXarxa* del Bages creà l'*Integral CES*²², inspirat en el CES però amb *software lliure* i adaptable per cada xarxa de manera descentralitzada. La majoria d'ecoxarxes catalanes han fet la transició del CES a l'*Integral CES* i alhora han anat deixant de banda gradualment la moneda física, excepte a les fires, on s'acostuma a usar bitllets vàlids només per aquest dia.

²² www.integralces.net

Avui hi ha milers d'usuaris d'EX, s'han impulsat desenes de nous projectes cooperatius i el moviment anual en MS registrat a l'ICES va ser el 2019 de 500.000 unitats monetàries. Algunes EX han decaïgut els últims anys, com la del Montseny. Tot i així va aconseguir un gran objectiu: ser un exemple replicat en altres regions. Altres en canvi floreixen i es consoliden, generant noves propostes i eines en un creixement exponencial, en comptar cada dia amb més persones, idees i mans. Com la de la Garrotxa, que disposa d'un *rebot*, una botiga de l'ecoxarxa, molt ple i actiu, i on s'han intercanviat plaques solars, ordinadors o furgonetes de 2^a mà, a més de molts productes de l'hort i elaborats.

Totes les *EcoXarxes* es basen en un mateix principi organitzatiu: l'Assemblea. Acostumen a tenir diversos Grups de Treball (Gt's) amb els seus focalitzadors/es; eines virtuals, com llistes de correu o de *WhatsApp* o *Telegram* per a intercanvis, comunicació interna, difusió, etc; una web externa i una web social com l'N-1²³ per comunicar-se internament.

Dos models en un, i Central d'Abastiments Col·lectius

Una de les característiques principals i potser la major innovació de les EcoXarxes és que combinen dos models diferents de Moneda Social. Els LETS i el que es basa en el canvi de moneda oficial a local 1 a 1 com a les *Regio* alemanyes o les *Transition Towns*. La gestió col·lectiva dels euros que entren així a la xarxa permet l'aparició d'un nou element: una mena de cooperativa de consum, la *Central d'Abastiments Col·lectius* (CAC).

²³<http://n-1.cc>

Com en qualsevol sistema LETS, tots els usuaris comencen amb saldo 0 i adquireixen moneda social en oferir un bé o servei. Però l'opció de poder aconseguir moneda local canviant euros 1 a 1, permet la participació no només dels usuaris o *prosumidors* de la xarxa, sinó també de *visitants* o *consumidors*: persones que potser no volen integrar-se a la xarxa però que sí simpatitzen amb ella o volen adquirir alguna cosa puntualment a una fira o al rebost, sense haver portat res per intercanviar. Com que no es poden usar euros a la fira o al rebost, fan el canvi a una taula d'informació, i així poden adquirir productes. I la xarxa ingressa així euros de forma col·lectiva, el que li permet finançar-se en la part relativa al seu ús d'euros.

Aquests euros passen a formar part d'un nou espai econòmic, el d'**euros col·lectius**. Continuen sent euros, una moneda que no és benvinguda a les xarxes d'intercanvi, però deixen de ser com els coneixem, privats, personals o familiars, per convertir-se en col·lectius. A diferència de moltes xarxes basades en el canvi de moneda, aquest diner no es guarda en un banc per si els consumidors volen recuperar els seus euros, ni es destina a microcrèdits, sinó a compres col·lectives de productes bàsics i de consum quotidià que encara no es troben a la xarxa, com farina, sucre, oli, etc. S'adquireixen a productors propers i ecològics a condició que acceptin un percentatge en moneda social, començant amb un mínim del 10%. Això permet integrar al sistema també a productors externs a la xarxa. I gràcies a ells, introduir productes bàsics que encara no es poden aconseguir amb MS. Aquestes compres col·lectives d'aliments es distribueixen després íntegrament en MS a les fires i rebosts i poden adquirir-los tan els usuaris de la xarxa com els visitants.

Amb les CAC, les EX deixen de ser només una xarxa d'intercanvi per esdevenir alhora una mena de *Cooperativa de Consum* com les que hem vist. Però sent més aviat una *col·lectivitat* de consum, ja que no es tracta de comptes i cistelles familiars, sinó col·lectives. Es converteixen també, especialment quan es fan fires, en un *aparador* públic de l'economia social i ecològica regional cap a tercers. On, enlloc que algunes empreses, cooperatives o productors ingressin euros, és tota la xarxa la que ho fa conjuntament.

També permet que a les *EcoXarxes* no hi trobem només productes i serveis d'escàs interès -com passa sovint a moltes xarxes d'intercanvi-, que quan són els únics,

solen dur a la inactivitat de la xarxa al cap d'uns anys, en no resoldre realment les necessitats econòmiques. A les EX es pot accedir amb MS a productes que generalment no trobàvem a les xarxes d'intercanvi clàssiques, com aliments bàsics que d'una o altra manera caldria adquirir amb euros, el que permet reduir de manera efectiva la despesa familiar. I amb preus més baixos per ser compres col·lectives directes al productor. Mostrant que, al contrari del que assegura un paradigma molt comú, el producte ecològic sí que pot ser més competitiu que el no ecològic quan compta també amb mecanismes monetaris i de distribució socials i ecològics, enlloc de limitar-se a entrar als circuits capitalistes i agroindustrials convencionals.

Això estimula els usuaris a fer un esforç afegit per activar els seus talents i imaginació per oferir béns i serveis útils i interessants, que els permetin disposar de MS per adquirir productes bàsics a millors preus i amb una moneda més propera i accessible. I també porta a que nous consumidors de la xarxa canviïn més moneda, assegurant el flux d'entrada d'euros que enforteix la xarxa i amplia el ventall de productes.

La possibilitat d'algunes EX de disposar d'un *Rebost*: un magatzem i espai de venda d'aliments en MS, dona un impuls molt més gran a la xarxa, permetent que més gent la conegui i que interactuïn més els usuaris i visitants. Afavorint també una major entrada d'euros, que amplia el ventall de productes disponibles dins del sistema. Els rebosts també reben productes dels propis usuaris com fruites o verdures dels seus horts familiars, o elaborats, com pa, galetes, formatges, cervesa artesana, sabons, etc. Que els adquireix en MS, però també, en alguns casos amb un percentatge en euros, per a distribuir-los íntegrament en MS. Comptar amb un rebost, juntament amb fer fires en espais públics i disposar d'un bon sistema d'acollida de nous membres, ajuden molt a l'èxit i consolidació d'una *EcoXarxa*.

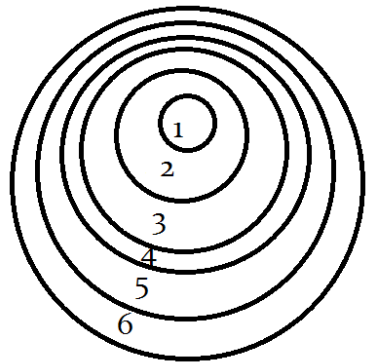

Rebost de l'EcoXarxa Garrotxa

6 espais econòmics

Des del principi les EcoXarxes, la CIC i els projectes d'habitatge i de treball associats, han entès que és tan important definir bé la utopia com els camins que ens hi apropen. Això fa que enlloc de quedar-se únicament en el troc, treballin alhora en diversos espais econòmics complementaris que incorporen tota l'economia real quotidiana, amb models mixtos d'economia, multidimensionals, que inclouen:

1. Donació o Economia Comuna:
2. Troc directe.
3. Monedes Socials.
4. Criptomonedes P2P.
5. Euros col·lectius, i
6. Euros privats.

Aquestes propostes han pogut constatar amb la pràctica que els models en transició entre la realitat que avui ens envolta i la utopia que volem assolir, permet un trànsit més viable i realista cap a ella. Més efectiu que passar anys debatent o estudiant quin dels diferents espais econòmics és més adequat, ja que es pot treballar simultàniament en aquestes diferents esferes, que tindran més o menys pes en funció de la capacitat d'organització en cada espai. Una transició que s'ha mostrat necessària no només en el pla tècnic, organitzatiu i econòmic sinó també a nivell humà i psicosocial.

Analitzem aquests 6 cercles econòmics, que no conformen un model estàtic, sinó variable segons la capacitat d'organització econòmica ciutadana de cada regió en cada espai:

1. Economia Comunal, Col·lectiva o de la Donació

No hi ha registre, ni reciprocitat obligada. És un espai d'economia no monetaritzat, que requereix molta confiança i proximitat. És l'espai nuclear i més utòpic del model econòmic, creixent gradualment al costat d'altres espais econòmics perifèrics, però igual de necessaris, amb els que manté una relació.

És minoritari, ja que només pot donar-se de forma continuada dins d'algunes comunitats (físiques o virtuals) i entre grups d'amics propers, famílies o tribus. O en un país en què hagi triomfat una revolució social amb una economia plenament socialitzada (com només va passar a Catalunya i part d'Aragó i València el 1936).

Se l'anomena sovint economia del *regal* o de la *donació*. Però potser és més apropiat parlar d'economia comuna o col·lectivitzada, ja que és quelcom més que una acció esporàdica, com sol ser un regal o donació. També cal defugir determinades visions ingènues, i tenir present que la donació en moltes cultures encadena d'alguna manera al que rep el bé. Com amb les dots o donacions entre famílies o clans, que sovint creen un vincle de dependència que només se salda o re-equilibra quan el que ho rep retorna alguna cosa. També és important anar més enllà del terme economia de *donació* perquè pot simplificar un espai que en realitat és extremadament complex i difícil: una economia socialitzada. On no es tracta només d'un tema monetari, en aquest cas, no monetaritzar l'economia, sinó que implica crear les infraestructures per viure, treballar i relacionar-se de maneres més comunitàries.

2. Intercanvi directe

Es també habitual a les EX i entre projectes que prefereixen resoldre l'intercanvi de manera directa, sense mediar moneda social. Quan és una opció més, obre moltes possibilitats d'intercanvi no monetaritzat; però quan és, com a les xarxes o fires d'intercanvi sense moneda social, la única opció, es redueixen dràsticament les possibilitats d'intercanvi i de crear una economia alternativa a l'euro que resolgui percentatges rellevants de les economies familiars.

3. Moneda Social

Com ja hem vist, permet l'intercanvi multirecíproc a bioregions o entre col·lectius propers ideològicament. Hi ha registre i reciprocitat, però en un entorn solidari i

cooperatiu on existeix confiança i proximitat. És un espai de transició que obre un nou esglaó econòmic a escala humana que vol reemplaçar els espais que ocupava l'euro, reduint gradualment la seva dependència; en cap cas el troc directe o l'economia comunal.

4. Criptomonedes, o Monedes digitals o P2P

Com el *Bitcoin*, que ja hem vist, o el *FairCoin*, que veiem tot seguit.

5. Euros col·lectius

A la perifèria del sistema, amb ús de les monedes oficials, però amb formes ecològiques, socials i solidàries com es dona al comerç just, a la producció ecològica o al cooperativisme. Hi ha menys confiança i proximitat, i per tant més registre i reciprocitat. És el sistema perifèric d'interacció amb el món exterior, amb compres col·lectives amb euros cap a tercers i decidint de forma col·lectiva i assembleària el seu destí. Creant una economia comuna d'euros, generats i administrats col·lectivament.

S'adquireixen productes a projectes alternatius al capitalisme, però també a persones i organitzacions de l'economia convencional. A les EX i la CIC en ocasions es destinen a inversions per crear eines que permetin resoldre la compra i processament d'aliments, com molins per moldre cafè o fer pa; o microcrèdits per la creació d'un obrador que oferirà aliments posteriorment en MS, el que suposa un gran exemple de la dimensió col·lectiva i democràtica de l'organització econòmica, que arriba a la planificació i el finançament col·lectiu de determinades infraestructures cooperatives.

6. Euros individuals

No forma part pròpiament del sistema, però és un espai amb el que s'interactua, creant mecanismes d'enllaç com les taules de canvi de moneda.

Aquest model de diversos cercles concèntrics permet que cadascú pugui integrar-se al seu ritme en espais d'economia més activistes i col·lectius. Com més un/a s'interessa i participa en aquests models d'economia solidària, més pot beneficiar-se dels espais més cooperatius. Com més allunyat/da s'estigui, per ideologia o per

manca de temps o activisme polític, més es finança tota la xarxa amb euros des de la perifèria del sistema. Tenint les portes empre obertes a deixar de banda els euros quan es decideix aportar d'una altra manera a la xarxa. O en espais no monetaritzats, si crea o s'integra a algun projecte o comunitat. Però sense prescindir de ningú per no haver generat MS o no estar prou polititzat, sinó integrant-lo d'una manera convenient per a ambdues parts. I fent una pedagogia social, activa i concreta, en economia alternativa a qui encara no participa d'ella o no la coneix. Això permet que no només els/les activistes puguin gaudir d'aquestes eines, que sí que han estat creades des d'un activisme militant; en un sistema econòmic *fet per activistes però no només per a activistes*.

L'objectiu, més que voler viure només del troc, la moneda social o la plena autosuficiència, és construir un model econòmic alternatiu que pugui ser una alternativa viable i completa. Creixent molt més en aquests espais més cooperatius i menys monetaritzats, però sense deixar d'afrontar la necessitat de tenir una part de la nostra economia en euros, que es resol col·lectivament i amb criteris d'economia social, comerç just i sostenibilitat. Això permet que els usuaris d'aquestes xarxes no hagin de resoldre les seves economies familiars de manera individual al capitalisme, com passa a molts altres col·lectius alternatius, sinó que cada vegada més tota la seva economia pugui resoldre's internament des dels moviments socials, gràcies a poder generar també als euros que necessiten.

www.integralces.net

3. Cooperativa Integral Catalana (CIC)

El 2010 es va crear la *Cooperativa Integral Catalana*. Igual que les *EcoXarxes*, no pot classificar-se únicament en l'apartat de *Monedes* de l'economia alternativa, perquè, com el seu nom indica, es tracta d'un cooperativisme *integral*, que inclou el consum i les monedes socials, però també moltes altres esferes de la vida com el treball, l'habitatge, l'educació o la salut. Però la moneda social és un eix vertebrador de la CIC, i és per això que des del primer moment ha estat molt vinculada a les *EcoXarxes*. Actua a nivell de tot Catalunya, integrant molts més àmbits que el monetari i els intercanvis.

La CIC pot definir-se com una xarxa de persones i projectes autogestionaris i postcapitalistes que s'uneixen per crear estructures col·lectives i associatives que els permetin prescindir gradualment del capitalisme i de l'estat. Es tracta d'una iniciativa molt rellevant per aquest llibre per com suposa una posada en comú del treball conjunt i en xarxa d'una gran diversitat d'innovacions i projectes socials cooperatius com molts dels que hem vist, que ja existien o que han estat creats. Permet encabir i auto-organitzar molts d'ells, establint-se com una interessant plataforma replicable a moltes altres regions per impulsar i reforçar projectes transformadors.

Més que una organització específica, és un *entorn* econòmic cooperatiu, una *xarxa* de projectes que crea cossos jurídics de cooperatives per protegir-se de les regulacions externes col·lectivament, però resol després internament moltes interaccions econòmiques i fiscals. Facilitant que productors puguin vendre internament amb MS i euros els seus productes a altres productors interns i usuaris, reduint impostos i sense haver de passar per molts tràmits legals requerits per actuar al mercat convencional.

Això permet resoldre qüestions legals, fiscals i administratives conjuntament, agilitzant la creació de cooperatives de treball o d'habitatge, que poden començar usant aquests cossos jurídics i més tard, si ho desitgen, crear-ne un de propi, mantenint-se properes a la CIC i usant les seves eines (com ha estat el cas de la fleca ecològica *La Fogaina* a la Vall d'en Bas). Ha ajudat a iniciar i consolidar moltes propostes d'habitatge cooperatiu i auto-ocupació, oferint les estructures inicials, els cossos jurídics, una àmplia xarxa de suport i d'eines, i en alguns casos el finançament per arrencar. Com a *Calafou*, *Som Pujarnol*, *Can Biarlu* o obradors d'alimentació.

Des del seu inici, la CIC va mostrar interès per les monedes socials com a eina decisiva i vehicular, no suficient però necessària, per al canvi social. Es va interessar per l'EX Montseny, i va replicar i millorar el seu model amb una primera eco-botiga de la CIC i l'inici de l'*EcoXarxa* de Barcelona al local *Infoespai* de la Plaça del Sol a Gràcia. Aquesta EX no es va arribar a formar, però les reunions van ajudar a impulsar l'inici de la CIC. Que al seu torn ha ajudat moltes EX amb eines

informàtiques o la compra de béns que requereixen més inversió, com un camió o un autobús, que faciliten les tasques de les xarxes regionals.

CIC i EX han unit centenars d'activistes entre el 2010 i el 2020 a Catalunya, que participen directament d'aquesta economia més humana i ecològica, i moltes més que, sense ser sòcies, usen les seves eines. Han creat estructures que han permès a moltes persones i col·lectius dur a terme canvis reals en la seva economia i vida quotidiana, amb vies d'escapament per complementar o substituir gradualment l'economia convencional amb noves dinàmiques més cooperatives.

Viure en comunitats que participen d'aquestes xarxes permet que enlloc de requerir, com en una vida urbana i capitalista, un salari de 1.000€ per sobreviure, es pugui viure bé amb ingressos mensuals de 300 o 400€, el que permet una relació molt diferent amb el món assalariat convencional. Al que se li afegeixen altres 100 o 200 unitats de MS i l'opció d'autogestió de part de l'alimentació amb un hort o fruiters, i d'habitatge comunitari amb lloguers compartits o cooperatives de dret d'ús. Això crea, com veurem més endavant, un nou eix per explorar en el desenvolupament d'alternatives laborals al creixent atur i dificultat d'accés a l'habitatge.

Algunes de les estructures més destacades de la CIC són CASX, un banc alternatiu en euros sense interessos, per finançar projectes; *Coopfunding*, per fer crowdfundings amb criteris cooperativistes; o la *Central d'Abastiments de Catalunya* (CAC) una xarxa de distribució de menjar que cobreix tot el territori, adquirint a productors en percentatges de moneda social i euros i distribuint a tota la xarxa de CIC, *EcoXarxes* i projectes afins, íntegrament en MS. Aquesta és sens dubte una de les construccions més rellevants i sòlides de la CIC. Facilita molt la feina a les EX locals a no haver de preocupar-se pel procés que duia a terme l'EX Montseny per aconseguir aliments -si bé això les fa més dependents i menys autogestionàries regionalment-, i constitueix un cas molt rellevant de distribució d'aliments ecològics amb MS a escala nacional. Les EX paguen a la CAC en percentatges cada vegada majors de MS, que organitza la seva economia amb una caixa en euros que fa un circuit circular. També permet que molts projectes puguin disposar de la CAC per distribuir els seus productes d'excedent amb diferents percentatges en MS i euros, podent així aconseguir els euros necessaris per a

despeses com lloguers, benzina, etc, sense haver de sortir del sistema econòmic alternatiu.

La CIC, que s'ha replicat parcialment a moltes altres regions de l'estat espanyol, que celebren trobades anuals per posar en comú propostes i tecnologies, va ser creada entre d'altres per Enric Duran, un activista català que es va donar a conèixer després de dur a terme una acció de desobediència civil contra el sistema bancari. Va sol·licitar crèdits de fins a mig milió d'euros a 17 entitats bancàries que va distribuir a diferents moviments socials -un any abans que comencessin CIC i EX. Avui està sent perseguit per aquesta acció, però abans del seu judici, entre 2010 i 2013, va ser un dels fundadors i principals impulsors de la CIC. És també el principal impulsor de *Fair Coop*, des de la clandestinitat, en parador desconegut.

www.cooperativa.cat

4. Fair Coop i Banc dels Comuns

El 2015 membres de la CIC, la *P2P Foundation* i grups d'activistes hackers van unir forces per crear *Fair Coop*. Aquest projecte trasllada a un nivell global algunes de les propostes i la feina que han estat fent les cooperatives integrals, afegint les monedes P2P amb el *Fair Coin*, similar al *Bitcoin* però amb un contingut més social, ecològic, cooperatiu i assembleari.

També ofereix suport organitzatiu i jurídic a projectes altercapitalistes, a través d'una cooperativa oberta, auto-organitzada a través d'Internet, que queda fora del control estatal. Inspirats en les teories del decreixement, el cooperativisme i la cultura P2P, intenta ampliar els espais d'economia del comú, fent de l'autogestió i la desobediència civil conceptes claus. Però, igual que la CIC, d'una manera legal i organitzada, mitjançant cossos jurídics i arquitectures fiscals que redueixen el control fiscal i administratiu de l'estat. Reduint els impostos en els intercanvis entre membres de FC i generant així recursos econòmics a través dels beneficis de resoldre col·lectivament fiscalitat i organització jurídica, que després es distribueixen als projectes.

Moviments de base i contraculturals que treballen de forma autogestionada i associativa, així com immigrants, refugiats, treballadors precaris o cooperatives poden usar el NIF de FC per facturar els seus ingressos, reduint les seves despeses fiscals i administratives, així com l'accés a recursos comuns per organitzar pràctiques de desobediència fiscal i oferir protecció jurídica davant la insolvència personal, sense risc de bloqueig de comptes.

Es poden realitzar transaccions financeres a través dels comptes bancaris de Fair Coop sense necessitat d'estar legalment constituïts o si es vol operar fora del control del sistema bancari formal. La creació el 2017 del *Banc dels Comuns* (*Bank of the Commons*) permet gestionar moneders amb varies divises i criptomonedes, i crear comptes bancaris que poden rebre pagaments convencionals (transferències

bancàries, targetes de crèdit/dèbit, etc.). El que facilita la gestió econòmica autònoma de projectes com el pagament a proveïdors i clients fora del control de l'actual sistema financer, tant a nivell internacional com local, campanyes de crowdfunding, etc.

Freedom Coop és l'eina legal a nivell europeu que poden usar els projectes vinculats a *Fair Coop* per organitzar les seves activitats jurídiques i econòmiques sense necessitat de registrar-se a cada país. També la fan servir altres projectes creats per la mateixa organització com *FairCoin*, *FairMarket*, un mercat en línia que ja uneix a centenars de membres a tot el món i dóna accés a molts productes; *CoopFunding*, *FairSavings*, *CoopShares* o *FairCredit*.

Aprentatges d'EcoXarxes i CIC

L'experiència d'una dècada de funcionament d'aquests projectes és rica i profunda. En l'aspecte humà i en l'anàlisi social d'alternatives socioeconòmiques transformadores. Han generat aprenentatges teòrics i pràctics, amb un feedback permanent i a escala humana i assembleària, que permet corregir errors i millorar els models dia a dia.

Tot i la fragilitat i impermanència d'aquest tipus de projectes (des del 2018, la CIC pateix una greu crisi que amenaça la seva continuïtat), constitueixen un rellevant cas d'èxit. Tant en el nombre d'usuaris i intercanvis, com en la seva capacitat de rèplica

autònoma, quantitat de productes disponibles i en el percentatge d'economia que representa a les famílies. Són propostes molt completes, no només en els camps que cobreixen per la seva naturalesa integral, sinó també per la seva extensió geogràfica. I són projectes autogestionats financerament, que no depenen de fons externs i alhora financen altres iniciatives. Són projectes de projectes, que estableixen xarxes i les reforcen des de la seva autonomia i sobirania local, amb models senzills i fàcils de replicar en altres regions i nacions.

Al món que vivim queda clar que és imprescindible repensar els models monetaris actuals. I aquestes tres experiències, que a Catalunya treballen d'una manera complementària, permeten tenir com a mínim un bon esbós de quines podrien ser algunes d'aquestes sortides a l'actual dictadura financera. Herbert Falciani²⁴ va declarar públicament el seu suport a *Fair Coin*, i defensa que aquest tipus de monedes P2P socials són bons exemples de les poques maneres d'escapar del poder que les elits financeres exerceixen sobre les nostres societats.

Aquestes tres propostes encara han de millorar i consolidar-se, introduint molts més usuaris i guanyant més presència social, enfortint estructures i eines, i la seva seguretat a mesura que creixin en escala. El que passa per un control des de cada assemblea local, que ofereix les garanties a la resta i al sistema en conjunt. Però ja són estructures fàcilment replicables; no necessiten vèncer una revolució per poder existir; són pacífiques i legals, alhora que radicals; i generen molts aprenentatges sense els quals no poden avançar i consolidar-se. Doncs en aquests camps és només en caminar, com diu el poeta, que es fa camí. I sense començar a caminar no hi ha manera de saber ni els veritables obstacles tècnics, ni els més difícils, els psicològics, relacionals i psicosocials, que solen ser els principals esculls del canvi social.

---

²⁴ Treballador bancari suís que es va donar a conèixer en denunciar xarxes de corrupció a la banca suïssa.

D. FINANCES

La majoria de projectes, empreses, cooperatives o associacions han de fer grans inversions per iniciar les seves activitats. Sovint acudeixen a la banca convencional, però avui ja poden accedir a moltes alternatives per resoldre-ho amb institucions de crèdit de l'economia social, com els *bancs cooperatius*, la *banca ètica*, les *cooperatives de crèdit*, els *microcrèdits* o el *crowdfunding*.

1. Banca ètica

Amb aquest terme (encara un oxímoron per a molts) s'identifiquen les entitats financeres que tenen polítiques d'inversió basades no només en criteris de maximització de la rendibilitat dels estalvis, sinó també en d'altres de tipus ètic i social que amplien els requisits a l'hora de decidir el destí de les inversions. Sense renunciar al guany financer, es concedeixen préstecs a projectes que responen a criteris ètics, socials i mediambientals. Els rendiments financers són indissociables del *rendiment social*. Saber si un fons d'inversió ha generat o no beneficis suposa tenir en compte el destí i les repercussions d'aquestes inversions.

A la banca convencional és molt difícil conèixer aquest destí. Una major transparència sens dubte canviaria moltes dinàmiques hegemòniques, ja que molts ciutadans no voldrien col·laborar amb empreses armamentístiques o que duen a terme pràctiques il·legítimes o de dubtosa ètica, si hi hagués prou transparència com per saber-ho. Sovint els principis ètics dels dipositaris no corresponen amb els de les iniciatives que estan recolzant directa o indirectament amb els seus estalvis. Això és el que porta a la creació de les finances ètiques.

Sota el concepte de banca ètica, que neix de la mà del d'*Inversió Social Empresarial* (ISE), trobem experiències molt diverses, amb diferents graus d'exigència ètica i de democràcia interna. Tots comparteixen un mateix denominador comú, com a la resta de camps de l'economia social: entendre l'economia com una eina al servei de les persones i no a l'inrevés. Recuperant el sentit etimològic de la paraula *crèdit*, on la *credibilitat* social i financera dels projectes puguin constituir part dels avals dels préstecs.

La banca ètica no finança projectes que operen en àmbits que no superen una sèrie de criteris *excloents*. Com la producció i venda d'armament, tabac, energia nuclear, pesticides; proveïdors que practiquen explotació ambiental, agricultura intensiva, biotecnologia i manipulació genètica, tala de boscos tropicals, mineria amb alta contaminació, deslocalització a països del Sud amb pràctiques d'explotació laboral o comportaments irresponsables en àmbits comercials i publicitaris; que recolzen règims dictatorials, treballen amb paradisos fiscals, monopolis econòmics o tenen negocis en països que vulneren els drets humans.

D'altra banda té uns criteris *inclusius* que prioritzen les inversions en projectes que generen impactes socials i ambientals positius: productes elaborats per col·lectius en situació de risc o inserció laboral; cooperatives que redueixen la despesa energètica, respecten la biodiversitat o recolzen el desenvolupament local, l'educació o la igualtat de gènere; empreses democràtiques, sense grans diferències salarials o que cooperen amb el Sud.

Per poder accedir a un préstec d'un banc ètic, cal que l'organització satisfaci també altres requisits com la viabilitat del projecte o la dificultat d'accés a un crèdit convencional per manca de garanties econòmiques o d'una alta rendibilitat com en activitats més especulatives.

Pel que fa al seu funcionament, varia entre models com el de *Triodos*, d'origen holandès i amb 40 anys d'història, el primer banc ètic que arriba a Espanya, l'any 2004, que opera com un banc normal, amb comptes personals i caixers automàtics associats per als seus 700.000 clients. O *Fiare*, que actua com una segona entitat, oferint crèdit només a projectes, sense una operativa de banca personal convencional, que obliga als clients a resoldre les seves transaccions quotidianes (com nòmines i rebuts) amb altres entitats.

Altres com *Oikocredit*, entitat financera també d'origen holandès que destina els dipòsits a finançar projectes al Sud, només treballen com fons d'inversió on es poden deixar els estalvis a llarg termini. Totes elles han crescut de manera significativa des de la seva aparició als anys 80 en nombre de clients, dipòsits, oficines i en extensió geogràfica. El valor dels interessos també varia. Generalment els rendiments

financers són menors que els que ofereixen les finances *no ètiques*, que obtenen majors rendibilitats econòmiques però generen més dèficits socials i ecològics.

La banca ètica s'està consolidant com una alternativa viable i com un dels sectors amb més creixement i projecció de l'economia solidària. En l'actual context de crisi i de descrèdit de les institucions financeres, assenyalades per la seva manca d'ètica estructural, l'ús socialment responsable dels estalvis és una demanda ciutadana en ascens.

Veiem novament com en el camp, en aquest cas, de les finances, neixen des de la societat civil noves organitzacions amb criteris de justícia més amplis i responsables que els del mercat o les administracions públiques. Empenyent la societat cap endavant cap a majors graus de democratització, en aquest cas econòmica.

www.triodos.es

www.oikocredit.cat

www.fiarebancaetica.coop

FETS: Finançament ètic i solidari és una associació de segon grau que agrupa entitats per promoure el desenvolupament de l'estalvi ètic solidari a Catalunya.

www.fets.org

2. Cooperatives de crèdit

Com en els altres models de cooperativisme que ja hem vist, també aquí un grup de ciutadans s'associa per resoldre de manera conjunta a través de la unió cooperativa, l'accés a determinats béns que no es poden adquirir amb els mecanismes habituals de mercat; en aquest cas el crèdit financer.

Troblem arreu del món moltes experiències, entre les que destaquen el moviment *Desjardins*, un banc popular cooperatiu creat fa un segle al Québec, amb més de 4 milions de socis i que promou el desenvolupament econòmic i social. La *Banca Popolare Ética* a Itàlia, que compta amb 13.000 socis i 2.000 associacions i cooperatives, i finança projectes socials, vinculada a Fiare. A Irlanda, 2 milions de

persones pertanyen a una de les 500 cooperatives de crèdit que hi ha al país. A Bolívia la cooperativa CJN gestiona el 25% dels estalvis nacionals. A França trobem la *Nouvelle Économie Fraternelle*. A Suècia el *Jak Medlemsbank*, una cooperativa bancària sorgida el 1965, amb 36.500 usuaris que són els propietaris d'un banc amb el que els membres es deixen diners entre ells sense interessos. O *Coop57* a Catalunya, una cooperativa de serveis financers, creada el 1998.

www.desjardins.com;

www.bancaetica.com;

www.cjn.coop;

www.lanef.com;

www.jak.se;

www.coop57.coop

3. Microcrèdits

A partir de la primera experiència del *Grameen Bank*, creat per l'economista bengalí Muhamad Yunus, premi Nobel d'Economia l'any 2006, neix el primer banc de microcrèdits. La idea és senzilla: concedir préstecs de quantitats reduïdes a individus organitzats en petits grups de suport mutu. El que permet superar l'escull que impedeix que molts ciutadans del món puguin posar en marxa petits micro-empreniments comercials.

L'aval no el determina el patrimoni o el suport econòmic previ, sinó el fet de concedir els préstecs a grups de cinc persones. La pressió i l'auto-ajuda col·lectiva generen un retorn més elevat que el de la banca convencional. Aquests bancs no estan exempts d'interessos, que en alguns casos (com en el propi *Grameen Bank*) són elevats.

Suposen una innovació en la forma d'entendre la banca, que sembla interessar i complaure tant als sectors socials progressistes com als que provenen de la banca convencional. Sorpren veure com grans banques tradicionals o fins i tot cases reials com l'espanyola destinen recursos a promoure, per primer cop, una iniciativa emmarcada en l'economia social. Això potser s'explica pel fet que unes lleugeres modificacions en els procediments a l'hora de concedir préstecs, permeten incorporar al mercat financer 3 o 4 mil milions de pobres al món que n'havien quedat exclosos.

El que suposa, per tant, un gran negoci, que pot explicar per què molts bancs convencionals com *La Caixa* han afegit seccions de microcrèdit a la seva estructura. També genera un interrogant de dimensions polítiques i històriques: ¿el fet que tots els pobres del món puguin convertir-se en micro empresaris capitalistes, constitueix un avenç de les opcions socials i progressistes d'esquerreres o bé, al contrari, de les liberal-capitalistes de dreta?

www.grameen-info.org

4. Comunitats autofinançades

Les comunitats autofinançades (CAF) són una nova proposta d'estalvi i préstec comunitari semblant als microcrèdits, però que s'organitza de manera completament autogestionària. Es tracta de petites xarxes comunitàries d'autoajuda on els socis, generalment entre 10 i 30 persones, dipositen petites quantitats de diners. Això els converteix en socis o propietaris d'una CAF, que funciona de manera autònoma.

Amb el fons col·lectiu s'ofereixen petits crèdits als socis (d'una mitjana de 350 euros), que permeten fer petites inversions o que serveixen per cobrir despeses com reformes a la casa, remeses al país d'origen, llibres per a l'escola dels fills, etc. El cost financer dels crèdits es decideix en assemblea entre els membres de cada CAF, i sol ser d'un 1% mensual, més 3 € de despesa financera. Constitueix un interessant model de micro-banc ciutadà autogestionat.

A Barcelona una associació amb aquest mateix nom (inspirada en una construcció semblant a Veneçuela) està impulsant la proposta entre col·lectius d'immigrants.

www.comunidadescaf.org

Troblem també cooperatives d'**assegurances ètiques**. A Catalunya i Suïssa hi ha dues experiències rellevants: *Arç Cooperativa i Altra*. A Itàlia funciona el consorci *CAUS* (ConSORCI Assegurador Ètic i Solidari).

Arç www.arccoop.coop

ALTRA www.altra.ch

CAUS www.consorzio.org

5. Crowdfunding

La dificultat d'accedir a crèdits per iniciar projectes socials i alternatius, agreujada amb la crisi financera del 2008, ha trobat una altra solució en el *crowdfunding* o *microfinançament multitudinari*. És, de fet, el *crowdsourcing* que ja hem vist, aplicat al finançament.

Es tracta d'un model de finançament alternatiu, on una multitud de microfinançadors ajuden a recaptar fons per a tota mena de projectes, amb aportacions que van des dels pocs euros a centenars o milers. Fa servir mètodes P2P entre els projectes i els seus futurs consumidors, usuaris o persones que hi simpatitzen i aposten per ells. Molts formen part de l'àmbit de la cultura: discs, llibres, documentals, pel·lícules. Però també trobem projectes educatius, ecològics o de l'economia alternativa com cooperatives, *ecoviles*, espais de recerca, etc.

Les institucions financeres comencen a exigir als estats que limitin i regulin aquest sector. Igual que els taxistes amb *Über*, argumenten que si participen del sector del crèdit, han de complir les mateixes normatives, regulacions, controls i impostos. Però ometen que la majoria de projectes que reben finançament no el rebrien mai de les entitats de crèdit convencionals i fins i tot tampoc de la banca ètica. I que no hi ha un interès merament comercial de guany financer, com a la banca, sinó també, i especialment, el de poder ajudar a molts emprenedors a arrencar projectes o creacions artístiques.

Com amb les aplicacions col·laboratives, malgrat els esforços de les indústries del sector per frenar el seu desenvolupament, la seva existència ha permès finançar milers de projectes que han aportat a la societat molt més que un retorn financer privat: millores socials, ambientals, innovacions culturals, etc. Que no existirien sense aquestes noves xarxes de finançament descentralitzades i a escala humana, cooperativa i comunitària.

Verkami o *Goteo* son exemples d'èxit d'empreses de *crowdfunding*. Però trobem també models de *plataformes cooperatives* com *Coopfunding*, a la CIC; *Linkscoopfunding*, *Liberapay*, *Enspiral* o *Open Collective*, que permeten recaptar

fons i gestionar-los de forma transparent. *rCredits*, on trobem crèdits creats per la comunitat per al bé comú, amb l'ús de *Blockchain*; *Share.coop*, una cooperativa de cooperatives obertes, centrada en la compra col·lectiva de sòl. I una variant del crowdfunding, el *crowdlending*, el préstec multitudinari.

www.en.goteo.org ; www.verkami.com

E. HABITATGE

Des de temps immemorials i probablement a totes les cultures del món, la normalitat a l'hora d'organitzar l'habitatge ha estat fer-ho de manera conjunta, comunitària, col·lectiva, tribal, en clans o en petits pobles cooperatius. I és especialment els últims segles quan la industrialització, la vida urbana, l'església i el capitalisme han anat destruint aquests models, i reemplaçant-los pel de famílies nuclears atomitzades.

Les últimes dècades hem vist aparèixer moltes formes de vida que recuperen la dimensió comunitària amb diferents formats. L'accés a un dret bàsic i fonamental com és l'habitatge, reconegut a constitucions com l'espanyola, però inassequibles a molts ciutadans per la mercantilització d'aquest dret, ha fet ressorgir propostes col·lectives de vida en comunitat.

1. La vida Comunitària

A moltes societats industrialitzades, des dels anys 60 es popularitza el retorn a formes de vida comunitària, senzilles i al camp. A més dels models comunitaris ancestrals, ja trobem al SXIX i principis del XX comunitats pacifistes i autogestionàries com les de Tolstoy, inspirades en els *Amish*, i diverses experiències per tota Europa, així com els cèlebres *Kibbutz* d'Israel. Però és als anys 60, durant la revolució *hippie* o contracultural quan es popularitza el moviment neo-rural i comunitarista, i veiem sorgir arreu del món moltes experiències, sovint de curta durada, però amb profundes aportacions culturals. Són fonts d'inspiració de molts projectes posteriors, menys nombrosos que als 60 i 70, però en canvi, sovint més complets i madurs. Especialment quan a l'àmbit convivencial se li suma l'econòmic, permetent que les famílies puguin viure del que produeix la comunitat, enlloc d'haver de resoldre la seva economia, com encara és habitual a moltes comunitats, de manera individual al capitalisme.

Les *comunitats intencionals*, aquelles on la convivència no és un resultat accidental, com en una família, entre veïns molt propers o en un pis d'estudiants, sinó d'una voluntat expressa de viure junts, recuperen formes de vida ancestrals que trobaríem probablement a totes les regions del món, i que coneixem de més a prop amb les

tribus natives americanes. Un retorn o un aprenentatge de formes indígenes o ancestrals similar a la que hem vist a l'agroecologia, la permacultura i l'agrofloresta, que també són, un cop traslladades als llenguatges moderns, les formes ancestrals de gestió de la natura d'aquestes nacions.

La proximitat i els models de vida comunitaris varien molt. Des del *co-housing*: apartaments o cases autònomes que comparteixen espais, serveis i eines amb veïns, sovint per a la gent gran; *barris ecològics*, com com *l'Hammarby Sjöstad*, a Estocolm, el barri ecosostenible *Vauban* a Freiburg, Alemanya, o la *Comunidad Ecológica de Peñalolén* a Santiago de Chile, on la construcció, l'urbanisme i molts recursos són ecològics i comuns, com la gestió de residus o l'energia, però on no hi ha dinàmiques comunitàries quotidianes entre els veïns. Fins a les comunitats clàssiques dels anys 60 i 70, o les més recents del moviment *Okupa*, amb forts vincles personals i comunitaris, i amb una economia i molts espais i dinàmiques col·lectives.

Generalment s'organitzen amb mètodes assemblearis i estableixen forts vincles socials. Sovint respecten també l'autonomia familiar, combinant les economies individuals o familiars amb la comunitària, amb diferents graus de socialització dels recursos. Però gairebé sempre hi ha una economia conjunta o col·lectiva amb què es resolen qüestions estructurals com la propietat o el lloguer de l'espai, la construcció o millores de l'habitatge, l'alimentació, les eines, maquinària o determinats projectes productius que involucren tota la comunitat.

La vida comunitària permet recuperar aquest espai tribal, comunitari o del *comú*, que potser és necessari a nivell psicològic i psicosocial, ja que ens situa en un punt intermig entre l'àmbit individual o familiar, i el social. Ajudant també, igual que la participació en moviments socials i cooperatius com els que hem vist, a reconstruir teixits socials de proximitat i estructures polítiques a escala humana, que afegeixen o recuperen àmbits de les nostres vides que ens permeten sentir-nos més realitzats i reconeguts socialment, la desaparició dels quals pot generar desajustos psicològics i psicosocials.

A més cal afegir el creixement personal i col·lectiu que activa inevitablement tota experiència de vida i treball comunitari, on els espais de confraternització, prevenció

i resolució de conflictes són essencials. Un conflicte que potser és inherent a la condició humana i que no podem esperar que no existeixi, però sí se'n pot (o no) aprendre'n, prevenir-lo, minimitzar-lo i resoldre'l pacíficament. D'on sorgeixen molts aprenentatges en la dimensió més humana de l'experiència social, que potser només són assequibles i es poden treballar a fons i de debò quan es viu en comunitat.

Millora també la qualitat de l'educació i l'atenció dels fills/es, encara que no hi hagi una escola a la comunitat, que molt poques han aconseguit crear. Perquè la pròpia vida comunitària ja és en sí mateixa enriquidora per als infants, en oferir-lis més atenció i molts més patrons i referents adults que aquells dels que disposa en una família nuclear, per tal que pugui escollir millor.

En contrast, el model avui hegemònic, l'unifamiliar, desempodera els ciutadans en molts aspectes, generant més dependència de les empreses i els estats per tal de poder accedir als béns bàsics, que a la vida comunitària es poden resoldre col·lectivament, abaratint-ne l'accés, com l'habitatge, recursos comuns bàsics, eines, electrodomèstics, gestió de residus, compres conjuntes, etc.

Un avenç rellevant del moviment comunitari actual en relació als anys 60 i 70 és que ara molts d'ells ja no defugen l'esfera econòmica i productiva. Una gran passa endavant, ja que prescindir com a col·lectiu de l'economia de l'euro i operar només en el troc, l'autogestió o la donació obliga a les famílies i al propi projecte a dependre de les sortides individuals al capitalisme per aconseguir els euros que les famílies necessiten per satisfer necessitats que avui només es poden resoldre així. Sembla clar que l'autosuficiència a llarg termini passa més aviat per crear mecanismes d'economia col·lectiva que permetin als membres prescindir d'una ocupació assalariada convencional pel fet de combinar l'autogestió comunitària i la reducció de despeses en compartir costos i usar monedes locals, amb la generació d'euros col·lectius i individuals o familiars.

És a dir un model econòmic integrador, multidimensional i en transició com el que han plantejat des del 2009 les *EcoXarxes* i la *Cooperativa Integral Catalana*, que ha ajudat també a la creació de moltes comunitats, com Calafou.

2. El Moviment Neo Rural

Des dels anys 70 apareix, de la mà dels moviments comunitaris, un altre moviment social destacat, els *Neo-Rurals*, que plantegen un retorn al camp. Generalment, creant o participant en propostes com les que hem vist: comunitats, relocalització econòmica, sobirania alimentària, vida més senzilla (que no és sinònim de precària), permacultura, agroecologia, monedes locals, etc.

I més darrerament també des d'estils de vida més convencionals i vinculats al capitalisme amb les noves possibilitats de *teletreball* que ofereixen les TIC. Un procés que s'ha accelerat dràsticament amb la crisi del Covid19, quan el confinament que ha afectat la meitat de la població mundial ha portat a moltes famílies a qüestionar els seus hàbitats i models de vida. Un pis a ciutat és pràctic i permet viure a prop de moltes empreses i clients on rebre un salari, i de moltes distraccions on gastar-lo. Però la pròpia residència en aquests centres del capitalisme global obliga a destinar bona part del salari a l'habitatge i a renunciar a qualsevol bri d'autogestió, ja que tot arriba a casa per tubs i cables de grans corporacions previ pagament, i amb el petroli sense el què no podrien arribar els aliments, que no es poden cultivar a una ciutat.

Moltes famílies han vist de prop amb aquesta crisi les limitacions d'aquest model de vida en caixes de mistos amuntegades, en l'arquitectura funcionalista de Le Corbusier i Van der Rohe, tan funcional també al capitalisme, a qui ajuda a desempoderar, atomitzar i convertir en anònimes milions de famílies que ni tan sols coneixen el veí, i encara menys sabrien com cooperar-hi. Desmantellar els teixits comunitaris ancestrals ha estat un requisit necessari per a la implementació del capitalisme, i les ciutats hi contribueixen decisivament.

El *teletreball* permet treballar des de fora de les ciutats, el que en sí mateix suposa un gran augment de la qualitat de vida i millores en la conciliació familiar, i permet pensar en grans transformacions de moltes dinàmiques urbanes, aglomeracions, hores punta, distribució demogràfica al territori, recuperació de masos i pobles abandonats, d'horts familiars, etc. Les empreses convencionals i les administracions públiques ja ho comencen a promoure, i es comença a legislar per afavorir el

teletreball voluntari. El que permetria que gradualment cada cop més persones, i no només sectors reduïts de *radicals* o *antisistema* puguin abandonar la ciutat per a desenvolupar-se vital i professionalment fora del món urbà. Tot i així, aquest model de retorn al camp no es pot considerar com a part del moviment neo-rural perquè aquest té un component contracultural intrínsec, anticapitalista i llibertari, i amb un pes important de l'autogestió, que no es dóna en treballar al camp per a una empresa urbana convencional.

Tot i així, qualsevol avenç en les xifres actuals, que ens diuen que un 95% de la humanitat habita el 5% del territori: megàpolis, ciutats i pobles, i un 95% del territori global habitable acull l'escàs 5% de població restant, representa sens dubte una passa endavant cap a societats més sostenibles, resilients i equilibrades. I alhora és amb ciutats menys denses que podran esdevenir també més sanes, habitables, verdes i sostenibles. Un procés sens dubte desitjable a molts països on les poblacions estan concentrades de forma desproporcionada a les capitals (sovint més del 50%, com a Xile, Argentina o Catalunya), amb un enorme camp despoblat i en desús, o bé amb pocs propietaris amb grans extensions agro-industrials. El que genera una llarga sèrie de problemàtiques socials i ecològiques derivades de l'aglomeració urbana, com la dificultat d'accés a l'habitatge, la dependència de corporacions, la manca de sobirania alimentària i energètica, els aliments quilomètrics, el trencament de llaços socials comunitaris, una gran petjada ecològica o la manca de resiliència de les societats.

Una millor distribució geogràfica de les poblacions, a més d'aquests clars avantatges, genera noves riqueses i nous eixos de desenvolupament econòmic, amb nous sectors com el lleure, el turisme rural, els esports de natura, la salut holística, la cultura o l'educació. Podent revertir segles d'èxode rural i recuperant zones despoblades que sovint ja compten fins i tot, com en el cas de Catalunya, amb recursos econòmics, culturals i antropològics que avui cauen a trossos per l'abandó: masos mil·lenaris, terrasses de cultiu, vells camins o fargues i molins centenaris per produir energia. El que no suposa acabar amb les ciutats i el capitalisme convencional, però sí permetria establir economies duals sense confrontació entre col·lectius i famílies que opten pel model urbà convencional i les que prefereixen les opcions rurals post capitalistes,

cooperatives, ecològiques i comunitàries, podent-se fins i tot complementar perfectament.

Un procés que els estats poden facilitar amb sistemes de renda bàsica, redistribució de la riquesa social, millora del transport públic més enllà de les corones metropolitanes o ajudes per a la recuperació de masos i la vida al camp. I si no ho fan, des de l'autogestió, com es dona al moviment *neo-rural*, així com de treballadors i autònoms que opten pel teletreball. Perquè malgrat aquests clars avantatges, molts governs semblen tenir poc interès en promoure o facilitar aquest retorn al camp i a l'autogestió familiar i comunitària. D'una banda perquè en molts casos les polítiques conservadores prefereixen que els ciutadans es mantinguin concentrats i dependents en salari i despeses a grans empreses, enlloc d'esdevenir autònomes, autosuficients, autogestionàries i disperses pel territori.

Però sovint també des de sectors progressistes i ecologistes es tem que aquesta dispersió demogràfica es faci igual que es va fer al SXX, amb serveis públics a la porta de casa com aigua, llum o recollida de residus, i amb urbanitzacions semi desertes o segones residències buides com les que van proliferar als anys 70 a Espanya. O com els suburbis nord-americans del SXX, que obliguen a l'ús del vehicle privat per treballar o consumir. Però avui això es pot resoldre de manera molt diferent, més ecològica i eficient, amb mètodes com els que hem vist amb la permacultura, l'ecologisme, la relocalització econòmica, energies autònomes, ecoviles, compostatge, etc. I pel fet que amb Internet a casa hi ha moltes ocupacions i gestions que poden fer-se total o parcialment on-line, a diferència de quan calia desplaçar-se amb vehicle o transport públic a oficines o fàbriques.

Rainbow Gathering

Els *Rainbow Gatherings* o *Trobades de l'Arc Iris* són celebracions multitudinàries de 30 dies enmig del bosc, iniciats als EEUU als anys 70, i organitzades allà sempre en parcs nacionals. Durant la trobada no es pot

fer ús d'elements electrònics, com càmeres, mòbils, gravadores, equips de música

elèctrics, etc; no es menja carn, peix ni productes envasats o industrials; no s'hi admeten plàstics i no circula moneda més que a les aportacions voluntàries al *barret màgic* que passen alegrement els nens del cercle acompanyats de músics en acabar els àpats, per finançar la trobada i els aliments. Abans de cada àpat o de cada assemblea, que anomenen *consell de visions -council vision-*, tots els participants entonen tres vegades el mantra Om.

És una celebració de la vida comunitària, senzilla i natural i alhora una reivindicació dels valors i maneres de viure de les nacions indi-americanes i alguns dels seus costums, com les plantes de visió: «*Blancs* aprenent a ser *indis*», com digué un *elder*, un *ancià*, aquells que han assistit a moltes trobades i són reconeguts per la seva experiència. Usen -igual que el moviment LGTB- una bandera de l'Arc Iris, que expressa la diversitat humana, unida de la mà en igualtat i llibertat. Fent seva la profecia de la nació indi-nord-americana dels Hopi, que, en efecte, encaixa bé amb el moviment:

“Quan la foscor es faci més densa, quan la Terra clami de desesperació, quan plantes i animals siguin menyspreats i trepitjats per l'home, vindran per l'Oest... se'ls veurà arribar. Els Guerrers de l'Arc Iris. Que portaran la Llum, el Coneixement i l'Amor a la resta dels seus semblants. Enarborant el símbol de la Connexió i l'Ancoratge amb el Veritable Amor. (...) Arribarà el temps en què haurem de necessitar als que preserven les tradicions, les llegendes, els rituals, els mites i tots els vells costums dels pobles perquè ens mostrin com recuperar la salut, l'harmonia i el respecte als nostres semblants. Ells seran la clau per a la supervivència de la humanitat, i seran coneguts com els *Guerrers de l'Arc Iris*.”

Els *Rainbow Warriors* recuperen, en efecte, moltes formes de vida natives americanes o aborígens: circulars, comunitàries, basades en la simplicitat, l'ús de plantes medicina, el retorn a la natura, gairebé sempre amb opcions polítiques progressistes i ecològiques. La bondat d'un dels lemes centrals amb què reben els

nouvinguts: *welcome home*, arribà a incloure, als anys 70 als ex-combatents que tot just tornaven de la guerra del Vietnam, malgrat ser un moviment ultra pacifista. El que més hi trobem són *hippies*, joves o veterans, neo-rurals, ecologistes, artesans, acadèmics o activistes.

Al Brasil hi ha una trobada semblant amb la mateixa antiguitat, l'*ENCA*, *Encontro Nacional das Comunidades Alternativas*, que és també una celebració de la vida comunitària, amb la gran diferència que no es fa en un parc natural sinó en un indret on està començant o es vol iniciar una comunitat. Durant els dies de trobada i celebració es fan també moltes tasques per ajudar la comunitat a arrencar o consolidar-se. Ha ajudat a iniciar una trentena de comunitats.

3. Cooperatives d'Habitatge

Les *Cooperatives d'Habitatge* (amb el *Model de Cessió d'Ús* o *Andel*), són cooperatives d'usuaris on la propietat dels immobles pertany a una cooperativa, i els seus membres es beneficien d'un ús *indefinit* i *transferible* de l'habitatge, a canvi d'una entrada inicial retornable i d'una quota mensual assequible.

No es basen ni en el lloguer ni en la compra, sinó en un model de tinença no especulatiu que posa els habitants al centre. La propietat de l'immoble és col·lectiva i recau sempre en la cooperativa, de la que en són socis/es els habitants, que hi poden viure tota la vida. No es pot especular amb el preu de l'habitatge: el soci/a no pot vendre ni llogar el pis per un preu més alt de l'estipulat col·lectivament, el que fa que recuperi el seu *valor d'ús* enlloc de ser un *bé de consum* o *de canvi*, facilitant l'accés al dret a l'habitatge gràcies a la cooperació.

És un model molt estès a països com Dinamarca, Noruega, Suècia, Canadà o els Estats Units. A Dinamarca el model *Andel*, creat el 1911, agrupa 5 milions de ciutadans a 125.000 habitatges cooperatius en règim de cessió d'ús, i a la capital, Copenhaguen, a un terç dels habitants. A l'Uruguai el *FUCVAM* reuneix 3,4 milions d'habitants en 20.000 habitatges cooperatius des del 1966.

Generen molts avantatges socials i individuals com conèixer els veïns, cooperant i compartint serveis, espais i recursos. Les administracions també hi guanyen en reduir la despesa pública en habitatge, garantint alhora un accés social. I contribueixen a enfortir els teixits socials ja que es basen en relacions cooperatives entre els veïns, amb sistemes assemblearis de presa de decisions.

Troben projectes molt diferents pel que fa a la seva manera de resoldre les necessitats dels usuaris, els condicionants econòmics, jurídics, urbanístics o la propietat. Pel que fa a la tinença del sòl, es resol per diverses vies: dret de superfície, cessió, concessió administrativa, fideïcomís, propietat o masoveries. I també varien els models de convivència: *Cohabitatge*, Espais comuns, *Bon veïnatge*, *Coworking*, espais oberts al barri, *ecoviles*, etc. Sovint els socis participen en l'autoconstrucció amb un disseny i treball participatiu.

Co-habitatge

El co-habitatge és un model de convivència entre un grup de persones que viuen en pisos independents i autònoms però compartint espais comuns com jardins, cuines, menjadors, sales d'estar o biblioteques, que es gestionen mitjançant el consens entre els membres. Però mantenint plena autonomia, amb habitatges individuals i sense una economia conjunta, alhora que estan en contacte permanentment amb la comunitat.

Sostre Cívic promou un model específic de *Cohabitatge*: el *sènior* o *intergeneracional*, una manera alternativa de viure la vellesa, on un col·lectiu s'uneix per viure en comunitat, amb espais privats per a cadascú, alhora que en disposen de comuns on comparteixen activitats i cures. Així poden evitar la soledat que acostuma a patir la gent gran, i els ambients despersionalitzats de les residències d'avis, alhora que cada membre escull independentment i de manera autònoma com vol viure.

Sostre Cívic. Cooperativa de Barcelona que promou un model alternatiu d'accés a l'habitatge, a través de la divulgació, l'assessorament, la cerca de finançament, promoció i gestió d'habitatge cooperatiu en règim de *cessió d'ús*. Promouen projectes d'habitatge amb un model més just i accessible d'accés i tinença, sense ànim de lucre, no especulatiu i formes de vida més solidàries. Oferint suport i acompanyament a les persones i grups que busquen casa, i amb col·laboració d'ajuntaments, amb qui fan de mediador, oferint suport tant a les propietàries com a les llogateres en tot el procés.
www.sostrecivic.coop

Masoveria Urbana

A Catalunya tradicionalment s'entén *masoveria* des de fa segles com un contracte de cessió de l'ús d'una masia o d'una construcció separada de la casa pairal principal, a canvi de cuidar-la i fer-ne la gestió de cultius. Des de fa uns anys a Catalunya, aquest model s'ha estès també a les ciutats i s'ha regulat legalment, sent un nou model molt interessant per a casos on un habitatge està en desús i la propietat cedeix el seu ús durant un període de temps a canvi de mantenir-lo o restaurar-lo.

Calafou

Calafou, a 50km de Barcelona, és un model singular de compra col·lectiva i treball i habitatge autogestionari. Una antiga colònia industrial ha estat adquirida des del 2011 per un col·lectiu d'unes 30 persones. L'ús de cadascun dels 27 apartaments, en un model com els de *Sostre Cívic*, es ven per 17.000€, a 225€/mes, amb el què s'ha adquirit tot l'espai, que a més de les residències disposa de 8.000m² de naus industrials (en runes). I com a tota colònia industrial, també d'una petita església, escola, economat, turbina hidroelèctrica, etc. Actualment hi viuen i treballen unes 25 persones, en un projecte d'ideologia llibertària, en àrees com el *Programari Lliure*, l'*Open Source Hardware*, la *Cultura Lliure*, una cerveseria artesana que elabora les cerveses *Rosa de Foc* i *Barricada*, una fusteria o un taller de serigrafia.

És un rescat de les colònies industrials i de les col·lectivititzacions del 1936 que posa en comú ambdós patrimonis culturals catalans. I en fer-ho elimina el fet que les colònies industrials s'emmarcaven en un context de forta explotació laboral molt proper al que podria considerar-se una mena de feudalisme industrial. *Calafou* recupera en canvi els models de *falansteris* o *familisteris* de Godin, Owen i Fourier del socialisme utòpic i els higienistes del SXIX.

El 2019 *Vidàlia* ha començat a replicar aquest model en una colònia encara més gran al Berguedà, Can Vidal.

www.calafou.org

www.vidalia.coop

4. Eco Viles

Les *ecoviles* són comunitats intencionals, sostenibles i ecològiques, generalment rurals i en gran mesura autosuficients. Les famílies que hi viuen construeixen les seves cases, treballen de manera cooperativa i practiquen formes de vida de reduït impacte sobre el planeta. Actuen alhora sobre diversos eixos: la dimensió comunitària, l'ambiental, la psicològica o relacional, la salut integral o holística, la pedagogia alternativa, la formació ecològica i una visió de món progressista, social i solidària.

Són espais de vida, de treball i de posada en pràctica d'iniciatives i d'eines ecològiques, com les energies renovables, la permacultura o l'agroecologia. I sovint són alhora centres de recerca, formació i difusió de bioconstrucció, agricultura i ramaderia ecològiques, conservació de l'entorn, compostatge, reciclatge, captació d'aigua de pluja, etc.

Tot això fa que aquests assentaments no només no perjudiquin l'entorn on habiten, sinó que, al contrari, hi generin més i millor vida. Per als humans, però també per a la flora i fauna. Això s'aconsegueix mitjançant una gestió planificada ecològicament, a través de *dissenys permaculturals*. A França existeixen propostes d'aquest tipus per un cost semblant al d'un habitatge convencional que ofereixen tot un *eco-barri* amb escoles avançades, gestió col·lectiva dels residus, energies netes comunitàries, etc.

La Xarxa Global d'Ecoviles, *Global Ecovillage Network* (GEN) i les xarxes continentals i regionals (*Red Ibérica de EcoAldeas*, *RIE* a Espanya, *ENA* a Nord Amèrica, *CASA* a Llatinoamèrica, etc), enllacen aquestes experiències des de la seva autonomia.

La GEN defineix com els quatre pilars bàsics de les ecoviles l'*ecològic*, el *social*, l'*econòmic* i la *visió del món*. Una visió del món pacifista i generalment progressista i disposada a arriscar-se per provar de generar nous models d'experimentació social, econòmica i ecològica. El que les converteix, com hem vist amb altres moviments socials, en un dels pocs espais de *recerca social aplicada* a les nostres societats. Una branca de l'acadèmia no només poc explorada, sinó generalment perseguida i reprimida quan es dona entre moviments socials contraculturals. Que són, en canvi, un dels millors espais de recerca i pràctica de propostes d'avenç social. I els únics possibles, doncs fer-ho en laboratoris o centres de recerca universitaris seria maquiavèl·lic i poc ètic.

A més de treballar en profunditat l'àmbit humà, les *ecoviles* reproduïxen a escala local i bioregional tot el conjunt de pràctiques innovadores per a la construcció de societats més justes, sostenibles i cooperatives. Sent laboratoris i museus vius d'alternatives i d'implementació pràctica i concreta de tots aquests sabers. El que els converteix en espais privilegiats i escassos de recerca i d'innovació social que cal promoure i preservar, i que val la pena visitar.

Es constitueixen legalment com *Cooperatives d'Habitatge* o d'*Ús*, fundacions o associacions, i promouen també la creació de llaços amb les comunitats tradicionals del seu entorn, l'educació alternativa, les iniciatives ecològiques regionals, la convivència i el creixement personal.

RIE Red Ibérica de EcoAldeas. www.ecoaldeas.org

GEN www.gen.ecovillage.org

Ecoviles al món

Algunes de les Eco Viles més destacades que trobem actives avui al món són²⁵ :

The Farm (EEUU) Amb 5.000 acres de terreny a l'estat de Tennessee, Estats Units és un referent històric. Fou fundada al 1971 per 320 persones pertanyents al moviment *hippie* de San Francisco. Durant els anys 80 va arribar a allotjar 1.200 habitants, si bé avui hi viuen al voltant de 150 persones. www.thefarm.org

Damanhur (Itàlia) Iniciada el 1975, hi viuen unes 600 persones, en una confederació de petites comunitats escampades en 500 ha de terreny, als peus dels Alps italians. Fa servir una moneda pròpia i té un singular temple subterrani. Diuen comunicar-se amb els elements i l'esperit de les plantes. www.damanhur.org

Valle degli Elfi, (Itàlia) o el “Popolo degli Elfi”. Va començar als 80 amb un grup de joves de diverses nacionalitats, que va decidir crear un experiment de convivència, rehabilitant un grup de cases localitzades a Pistoia, als Apenins. Es basa en l'autosuficiència i la convivència amb la natura. Una de les claus del seu èxit és la simplicitat del model organitzatiu i el projecte d'educació. Actualment hi viuen 150 persones.

Zegg (Alemanya). Ecovila i centre internacional de congressos, conformat per una xarxa regional d'iniciatives, grups de treball polític i espiritual, empreses i artistes. S'inspira en l'obra de Dieter Duhm i Sabine Lichtenfels, que han impulsat també *Tamera* a Portugal. Compten amb un espai que denominen *Fòrum* que defineixen com “una forma ritual de comunicació de la comunitat, on cadascú pot parlar, preguntar i descriure allò que l'emociona i el motiva”. www.zegg.de

---

²⁵ Es pot accedir a totes les ecoviles a través de la pàgina del GEN: www.gen.ecovillage.org. La majoria disposen de webs pròpies

Tamera (Portugal). El projecte va ser fundat a Alemanya el 1978, i el 1995 va obrir aquest nou espai a Portugal. Actualment hi viuen i treballen 170 persones en una propietat de 140 hectàrees, que duen a terme recerca teòrica i experimental en vida social i comunitària, bioconstrucció, energies netes i ecologia. La idea bàsica és desenvolupar un model per a una vida sense violència entre els éssers humans, els animals i la natura. Els temes centrals de recerca ecològica i tecnològica a *Tamera* inclouen l'aplicació d'un *paisatge de retenció d'aigua* per a la restauració del cicle de l'aigua i els ecosistemes, el treball a fons en les qüestions relacionals, i en un model per a l'autosuficiència regional en energia i alimentació. www.tamera.org

Findhorn (Escòcia) un altre gran referent històric, iniciada el 1962, on l'espiritualitat de tipus *aquariana* o *new age* constitueix un eix central. Du a terme molts empreniments econòmics, seminaris, publicacions i productes d'hort. Rep 14.000 visitants a l'any de més de 50 països. Com a Damanhur, diuen comunicar-se amb els Devas i els esperits de les plantes, que els donen indicacions de les millors maneres de fer el cultiu. I sigui cert o no, els famosos *jardins de Findhorn* sorprenen a visitants i científics que no s'expliquen la fertilitat i la mida dels vegetals conreats en un terreny que havia estat erm. www.findhorn.org

Sieben Linden (Alemanya) Organitza molts seminaris i cursos de bioconstrucció, habilitats comunicatives, salut holística, treball amb cavalls o permacultura. Han construït edificis de 3 pisos amb adob i palla. www.siebenlinden.de

Longo Maï Co-operatives (França). Una xarxa de cooperatives agrícoles i artesanals auto-gestionades, d'inspiració llibertària, laica, rural i anti-capitalista. La primera cooperativa va ser fundada el 1973 a Limans, i posteriorment la xarxa s'ha difós per Europa (França, Alemanya, Àustria, Suïssa i Ucraïna) i Amèrica Central (Costa Rica). www.prolongomaif.ch

5. L'Okupació

Trobem altres models innovadors de gestionar l'habitatge i el dret de comptar amb un espai on cultivar, crear i produir. Però que alhora van més enllà d'aquests aspectes, ja que són també propostes trencadores amb l'ordre social i legal establert, així com amb l'actual meta-relat capitalista, basat de forma indissoluble i estructural en la propietat privada, que el moviment *okupa* qüestiona, subverteix i transcendeix.

És un moviment social recent, que apareix als anys 70 a Europa com a forma d'acció directa de desobediència civil davant dels abusos de la propietat privada. Així com per la manca d'espais per a l'habitatge, la trobada, la creació i l'organització social sota paràmetres i lògiques diferents a les purament mercantils. Es tracta d'una alternativa il·legal a la majoria dels països, més o menys reprimida per l'estat en cada cas, però que, encara així, constitueix una experiència social d'innegable rellevància.

*Barrilonia. Rambla Raval,
Barcelona*

Es distingeix d'altres formes d'ocupació (*c o k*) com la de famílies amb necessitat d'espais emergencials on viure, pel fet que comporten indissociablement una ideologia obertament revolucionària. S'entén que el *dret a l'habitatge* ha de prevaldre per sobre del *dret a la propietat* privada d'immobles abandonats i deteriorats durant anys, que són en mans de grans propietaris, bancs, immobiliàries o institucions públiques. Mai de petits propietaris com es diu sovint des de veus que pretenen desqualificar el moviment. Constitueix un moviment social minoritari però molt actiu que qüestiona els fonaments del sistema actual i que obre, des d'aquest posicionament il·legal i revolucionari, nous interrogants i comprensions més àmplies del que és i podria ser la societat.

Molts d'aquests espais recuperats es converteixen en centres socials de creació i difusió cultural (CSOA, *Centre Social Okupat Autogestionat*) a vegades de renom internacional, que estableixen vincles amb molts altres moviments socials i amb les

comunitats locals. Hi trobem una varietat d'activitats, d'estètiques i de radicalitat ideològica, que va des del moviment *punk* a opcions artístiques, ecològiques o espirituals.

La majoria d'elles gestiona una economia comunitària i col·lectiva, amb una plena socialització dels béns de que es disposa: automòbils, ordinadors, habitacions, aliments, ingressos, treball, etc. Es viu en un estat d'incertesa en relació al probable desallotjament, el que no impedeix la construcció d'estructures, activitats o horts. Això ofereix una dimensió efímera a la proposta, que intensifica molts processos. En molts països, passats uns anys existeix la possibilitat d'aconseguir legalment la propietat okupada. El que suposa un debat polític i filosòfic sobre si es tracta d'una victòria o bé una derrota del moviment, en integrar-se al sistema.

Alguns d'aquests centres socials okupats s'han convertit en espais de formació artística i circense de referència com

La Carboneria. Eixample, Barcelona

La Makabra al Poble Nou, Barcelona, desallotjada el 2007 o *Los Hermanos Trivenchi* a Buenos Aires, ambdues ocupant antigues naus industrials reconvertides en teatre, circ i locals d'assaig. D'altres han dut a terme experiències d'universitat lliure com *La Rimaia* a Barcelona (desallotjada el 2010, i que va okupar dues vegades més). Totes elles s'organitzen de manera assembleària i amb mètodes de presa de decisió circulars i en consens.

Can Masdeu

Alhora ecovila, comunitat, espai cultural i centre social okupat, constitueix un cas d'èxit i consolidació d'aquest tipus d'experiència, en un entorn rural als afores immediats de Barcelona. S'ha creat des del 2001 una comunitat autogestionària en el que era un antic hospital

Can Masdeu, Barcelona

abandonat i deteriorat. Es duen a terme molts projectes, seminaris, trobades i cursos de temàtiques vinculades al canvi social, l'ecologia i la cultura post capitalista, decreixentista o ecol·libertària. Els grups de treball són autònoms i cadascun contribueix segons les seves possibilitats i necessitats al conjunt d'una economia comunitària que es resol en part col·lectivament. Hi ha, entre d'altres, un taller de reparació i reciclatge de bicicletes, una fleca, una cerveseria i horts comunitaris oberts als veïns del barri. www.canmasdeu.net

ZAD

Arrel de la lluita contra la construcció de l'Aeroport de Notre Dame des Landes, a la Bretanya francesa, neixen els ZAD a França, *Zones à défendre, zones a defensar*, on es combina la voluntat de bloquejar un projecte especulatiu o que s'entén perjudicial per a la regió, el medi ambient i la societat, amb la creació de dinàmiques autogestionàries i assembleàries de vida i de treball. El concepte s'ha estès arreu del país, convertint-se un nou moviment social contestatari, comunitari i post capitalista.

Lakabe

Un altre gran referent de comunitat és Lakabe, un poble okupat a Nafarroa que ha aconseguit mantenir-se 40 anys, sent una de les experiències d'okupació i alhora d'ecovila o comunitat més consolidades d'Europa. Una veritable proesa per a una comunitat, que ha restaurat un de tants pobles abandonats a la península, inspirant noves iniciatives semblants a la regió. Hi viuen unes 30 persones que mantenen una economia plenament col·lectiva, amb produccions comunes com una fleca, i els qui treballen fora de la comunitat contribueixen amb part dels seus ingressos.

Errekaleor

Gasteiz, Euskadi. És un barri obrer dels anys 60, que ja tenia moltes dinàmiques comunitàries i cooperatives entre els habitants. Fou desallotjat el 2013 per tal de fer-hi una renovació urbanística que es va cancel·lar per la crisi econòmica, i ha estat okupat des del 2014 per un col·lectiu ampli i divers de joves, molts d'ells estudiants de Gasteiz, que estan iniciant la construcció d'un barri cooperatiu i autogestionari. Des d'aleshores ha patit diversos desallotjaments policials, però els habitants han resistit i mantingut l'okupació, compartint el barri aquest col·lectiu fortament polititzat amb d'altres famílies que no ho estan, el que en ocasions ha generat conflictes interns.

Christiania

Copenhaguen, Dinamarca. Es tracta del major assentament okupat i autogestionat d'Europa i la major experiència del món d'aquest tipus.

És tot un barri a Copenhaguen, on hi havia hagut un antic recinte militar de 34 ha, situat al centre de la capital danesa i envoltat d'un estany. Fou

ocupat el 1975 després d'haver estat abandonat per l'exèrcit. Des d'aleshores hi viu de forma permanent una comunitat heterogènia d'unes 1000 persones, amb mètodes de democràcia assembleària. Gaudeixen d'autonomia legal i de mecanismes d'economia col·lectius al recinte. Els ingressos provenen d'una mena d'IVA comunitari que paguen les empreses, bars, tallers, etc. que operen al barri, i que reben milers de turistes cada any.

Aproximadament la meitat dels residents treballen a Christiania. L'eix central d'aquesta comunitat és la llibertat individual i el respecte a la llibertat dels altres. No existeixen uns estatuts, i els seus reglaments consisteixen en tres normes obertes a modificacions. En aquest moment es limiten a impedir la violència, les armes, les bandes organitzades i les drogues dures. La marihuana i el haixix, en canvi, son

venuts lliurement en determinats espais. La policia no hi entra, tret d'algunes ocasions específiques en què això ha generat grans aldarulls. Les administracions públiques d'alguna manera mantenen limitat a aquest barri el que en altres ciutats europees es troba dispers pels centres, d'una manera més caòtica i problemàtica.

Molts fills dels primers pobladors segueixen residint allí, hi ha escoles, guarderies i desenes de cases amb arquitectures lliures i molt innovadores on no cal pagar per viure, però per a les que hi ha una llarga cua d'espera.

Constitueix un espai de llibertat completa, que contrasta i permet entendre millor el marc de llibertat pautaada o restringida en què tots vivim fora de Chistiania. Tan sols aquest fet, la possibilitat de poder comptar amb un espai d'experimentació social i artística amb plena llibertat i autogestió econòmica i legal, fa que aquest experiment mereixi una atenció molt especial, i que hagi de ser protegit com una experiència singular i enriquidora.

A més, des de fa temps, és la segona atracció turística de Dinamarca, després de l'estàtua de la sireneta. I cal dir que mentre la sireneta acostuma a decebre molts turistes per les seves reduïdes dimensions, Christiania sorprèn i impressiona tot visitant, que en surt diferent a com ha entrat. I entén que tota ciutat democràtica hauria de tenir un espai com aquest.

Moviment dels Sense Terra

El moviment dels camperols sense terra a Brasil, l'MST (*Movimento dos Sem Terra*), constitueix el cas més rellevant d'okupació rural al món. Reclamen el dret de disposar de terra on poder viure i conrear, especialment enfront del latifundi improductiu i agroindustrial, molt estès al Brasil.

És també una forma de protesta davant dels abusos de la propietat privada, quan aquests impedeixen l'accés a drets socials bàsics. Brasil, un dels països més extensos del planeta és alhora el país amb el major moviment social de camperols sense terra. El que posa en evidència els elevats graus de desigualtat i injustícies d'aquest país que, malgrat comptar amb incomparables riqueses naturals, no arriba mai a oferir condicions dignes de vida a les majories socials. Brasil fa bona la dita de Gandhi: “hi ha prou riquesa per satisfer les necessitats de tothom, però no per saciar l'avarícia d'uns pocs”.

També deixa clar que haver escoltat més als indis que poblaven aquest territori durant mil·lennis i la seva economia circular i sostenible, enlloc de la depredació geomètrica dels recursos naturals que és l'única que encara entenen les cultures arribades d'Europa, el Brasil seria una potència econòmica global des de fa dècades per la immensa riquesa natural renovable de què disposa.

L'MST, amb més d'un milió de camperols organitzats en centenars de campaments arreu del país, és un dels majors moviments socials del món. Construeix en els seus *assentaments* (primera fase) i *campaments* (un cop establerts), mètodes d'organització basats en l'agroecologia, la bioconstrucció, la *pedagogia per a l'alliberament* desenvolupada pel pedagog brasiler Paulo Freire, l'autogestió econòmica, el cooperativisme o la democràcia assembleària, emmarcats en un marxisme militant i revolucionari. Als campaments, a més de conrear el necessari, organitzar les escoles, etc. es creen cooperatives de treball amb les que es comercialitzen productes a tot el país.

5. Cultura lliure

La irrupció del format digital, que permet traslladar les creacions artístiques i el coneixement a un suport virtual, on la còpia no té cap cost, i d'Internet com a eina de distribució pràcticament gratuïta a tots els racons del món a temps real, redefineix i facilita enormement la creació i la difusió cultural. Això ha generat una forta confrontació en el camp de la distribució cultural, i en especial musical, al voltant de la propietat intel·lectual. Els models de negoci basats en la venda de còpies de béns culturals es veuen amenaçats, com passà amb el revelat de fotografies, els discs de vinil i tantes altres indústries que han deixat d'existir per noves descobertes tecnològiques.

Poderosos grups econòmics proven de frenar aquest immens potencial tecnològic amb legislacions restrictives i mètodes de protecció al creador cultural que confronten les pràctiques de compartir continguts en xarxa. Les velles indústries d'intermediació cultural i les societats de protecció dels drets d'autor anomenen *pirateria* a aquest tipus d'intercanvis i descàrregues que, segons Lessig, practicaven 40 milions de ciutadans als EEUU el 2004. És a dir una cinquena part de la població del país, que podia veure's sotmesa a sancions i retallades dels seus drets civils, pel fet de ser *sospitosos* d'infringir la llei. El relat que es vol transmetre és que aquestes descàrregues i intercanvis d'arxius son conductes antisocials que ataquen la creació cultural, quan, com veurem, són noves eines de creació i distribució cultural que optimitzen el rendiment de les TIC i generen més cultura, riquesa i coneixement.

Si bé durant la primera dècada dels 2000 els mitjans de comunicació i les administracions van afavorir un clima d'opinió en què l'ús d'aquestes xarxes es veia com una acció il·legal i antisocial, a la segona dècada, diversos factors feien canviar la perspectiva. D'una banda l'aparició i consolidació de la cultura del *Copyleft* i del *Creative Commons*, que no poden ser aturades en nom dels drets d'autor, ja que s'ofereixen en molts casos gratuïtament. També el desprestigi de les entitats d'intermediació cultural, envoltades sovint, com la SGAE a Espanya, en sonats escàndols de corrupció, i que introdueixen restriccions i fortes sancions que semblen entorpir més que no pas protegir la cultura. La impopularitat d'implementar

pràctiques de vigilància i control a Internet per tal d'evitar els intercanvis d'arxius. Les contradiccions d'anteposar els guanys d'una cultura privada d'unes poques empreses o autors als guanys socials, culturals i humans de deixar que la cultura i l'art flueixi lliurement pel ciberespai. O finalment el fet que des de mitjan de la segona dècada del segle apareguessin noves formes de distribució cultural a través de l'*streaming*, com *Spotify* o *Netflix*.

El nucli d'aquest debat resideix, en última instància, en la manera d'entendre la propietat intel·lectual. Un aspecte central a les nostres noves economies, basades, precisament, en el coneixement. On trobem de nou un gran desajust entre dinàmiques populars i legislacions antigues i restrictives d'entendre-la, que no s'adapten als canvis tecnològics i a les dinàmiques que la societat practica.

Un dels primers sectors afectats ha estat la indústria musical i audiovisual. Grans empreses consolidades que resolien durant dècades una intermediació necessària entre l'artista i el seu públic, i que encara tenen un gran poder polític i econòmic, veuen qüestionada la seva raó de ser. És cada cop més difícil justificar per què acaparen entre el 60 i el 80% dels ingressos del bé cultural distribuït. A la llum dels nous mitjans tecnològics, aquesta intermediació esdevé innecessària, sinó parasitària. I sovint vinculada a mètodes de control i manipulació cultural, on unes poques grans estrelles del rock són promogudes mundialment per vendre milions de còpies.

La desaparició dels intermediaris afecta tant l'usuari com al creador musical, que deixa de dependre de les companyies discogràfiques per vendre el seu art, i pot establir relacions molt més directes i horitzontals amb els seus seguidors, el que era molt més difícil amb els mètodes antics de distribució cultural. Les noves tecnologies alliberen l'artista de la intermediació i li ofereixen molta més autonomia, alhora que un percentatge més alt sobre la venda directa de discs.

Les companyies de distribució cultural es debaten entre reinventar el model de negoci per poder-se adaptar als nous formats de creació i distribució, o bé provar de frenar aquest desenvolupament. Empreses com *Apple* s'hi han adaptat, creant la botiga on-line *iTunes* amb descàrregues de cançons per uns pocs euros. Així com

Spotify, on es pot escoltar música on-line amb publicitat, o sense, si es paga una quota mensual de 10€. O *Netflix*, que també va iniciar un nou model de visionat de pel·lícules i sèries per *streaming* per una quota mensual també de 10€, copiat per moltes altres plataformes semblants.

La dinàmica general de la indústria, per tant, és provar de mantenir els vells models de distribució cultural a la nova societat del coneixement en xarxa, criminalitzant els intercanvis d'arxius per mantenir el seu control de la cultura i la seva mercantilització, ara en format virtual. Restringint si cal, per a aconseguir-ho, l'ús quotidià d'Internet, el que obre portes al control a la xarxa, que sabem com comença però no com acaba. Ben organitzades amb poderosos *lobbies*, semblen voler reemplaçar els ministeris de cultura en el camp de la distribució cultural per un format exclusivament privat, amb interessos corporatius i sense control públic.

5.1 Les fal·làcies de la cultura privada

Sovint escoltem: ¿el creador cultural no pot viure de les seves obres igual que un pagès pot viure dels seus tomàquets? La resposta és que sí, però no de la mateixa manera. No es pot comparar la producció i distribució de qualsevol objecte físic, que requereix temps i recursos en cadascuna de les unitats venudes, amb la creació cultural, que pot ser copiada i distribuïda infinitament sense cost. Els productes culturals tampoc caduquen com ho fa qualsevol altre producte físic, sinó que al contrari, pot revaloritzar-se en la mesura en què el creador cultural és socialment reconegut, el que depèn precisament de la difusió de la seva obra. Per tant, sí que té dret a viure del seu art, però no necessàriament ingressant cada vegada que algú escolta les seves cançons, el que implica l'existència d'un complex entramat d'intermediació, que és on realment (igual que a l'agricultura), es queda la major part del preu de venda final.

No es tracta tampoc, com repeteix la propaganda “antipirateria”, d'un crim equiparable al robatori físic. Compartir una obra cultural en format virtual no és com compartir una poma, on cada mossegada que dono deixa d'estar disponible per a mi. Sinó que és com passar el foc d'una vela a una altra: no es perd el foc, sinó que es

multiplica i es comparteix. Només es deixa de guanyar en la intermediació, en no mercantilitzar aquest acte de compartir.

Aquesta és, per tant, en realitat, una lluita entre la cultura i la indústria cultural. No entre descàrregues il·legals i la defensa dels creadors, com es diu. Les societats d'intermediació com la *SGAE* o *Cedro* no poden ser, com argumenten, els sindicats dels artistes, sinó que són més aviat lobbies de les grans companyies d'intermediació, que usen els artistes com a ostatges per justificar la seva existència. Només en règims totalitaris hi ha hagut *sindicats verticals* que agrupin els interessos, com pretenen aquestes companyies, del creador i del distribuïdor; és a dir del treballador i del seu patró o ocupador. Doncs generalment un i altre tenen interessos sinó oposats, diferents.

Aquestes societats volen que circuli per les seves mans una riquesa que ha crescut de forma exponencial els últims anys amb les revolucions tecnològiques, i que suposa un pastís molt llamíner. Però que, degut també a la revolució tecnològica, es fa fugisser, líquid, difícil de controlar pels qui fins ara administraven tota expressió humana susceptible de ser transmesa o intercanviada.

Pel que fa als llibres, les llicències *Copyleft* i *CC* no comporten una disminució de les vendes. Al contrari, moltes edicions digitals en format obert han facilitat l'edició física posterior de llibres gràcies a la distribució gratuïta a la xarxa. Encara que alguns lectors puguin llegir l'obra a la pantalla o imprimir-la a casa, això es compensa amb altres que, havent pogut fullejar-la a Internet, prefereixen adquirir-la en format paper (o *e-book*). Al cap i a la fi, el llibre segueix sent un objecte insubstituïble pel seu disseny i portabilitat... i per no necessitar piles per funcionar!

Aquest és el cas del present llibre, que estarà sempre obert a la lectura i la descàrrega completa, així com a les aportacions a www.wikicracia.net.

5.2 Proteccions a la cultura que la perjudiquen

Lessig distingeix 4 tipus d'usuaris que fan descàrregues o intercanvis P2P. Els que:

1. descarreguen enlloc de comprar.
2. les usen per provar la música abans de comprar-la.
3. accedeixen a material descatalogat que ja no es ven.
4. accedeixen a continguts que no tenen copyright o que el seu propietari vol regalar.

Només el primer tipus és perjudicial econòmicament i només l'últim és legal. El segon constitueix un tipus de publicitat, amb grans probabilitats d'èxit, el que pot augmentar les vendes, però avui és il·legal. El tercer també és il·legal i en canvi positiu per a la societat.

Això demostra les contradiccions de la suposada protecció de la cultura que ofereix el *copyright*. Si bé aconsegueix en alguns casos que alguns músics puguin viure de les seves creacions, en molts altres impedeix l'accés a la cultura per part de milions d'usuaris, quan tènicament és possible i gratuït, a més de legal en el cas de moltes músiques que ja han passat la seva vida comercial i han estat descatalogades, i poden trobar-se fàcilment en aquestes xarxes. Es calcula que el 75% de la música publicada per les grans discogràfiques ja està descatalogada per manca d'interès comercial. Aquest és un dels usos més positius d'aquestes xarxes. Constitueix legalment una violació del *copyright*, però, com que els seus propietaris ja no el vénen, el cost econòmic és zero. Sense aquestes eines de distribució musical, bona part de la cultura descatalogada es perdria, quan hi ha els mitjans tècnics per evitar-ho. I quan representen un patrimoni cultural comú, tan important o més que la música comercial actual a la que es vol protegir.

Lessig es fa una pregunta fonamental: “sabem, i se'ns repeteix diàriament, el que la indústria discogràfica podria deixar de guanyar amb aquests canvis, el que, com hem vist, és molt discutible. Però no sabem, ni existeixen encara prou veus i mitjans que es plantegin l'opció contrària: quant és el que la societat pot arribar a perdre si s'imposa el model de cultura tancada, propietària i només comercial?” La societat

pot perdre-hi molt. El fre a les noves formes de transmissió cultural, no només impediria avançar cap a nous horitzons de democratització del coneixement i la cultura, sinó que podrien portar-nos a escenaris encara més restrictius dels que teníem abans de les TIC. Doncs mentre prestar, regalar o fins i tot vendre llibres o discs de segona mà que havíem adquirit en format físic era possible i legal, fer-ho avui amb *e-books* o músiques en MP3 no ho és. Tot i que l'intercanvi de continguts culturals antics i descatalogats era possible fins i tot amb propòsits comercials en tendes de segona mà, avui, quan aquesta distribució és tècnicament molt més fàcil, noves legislacions proven d'eliminar-ho.

Un revelador estudi de la Universitat de Bournemouth va concloure que el 2004 a Alemanya només hi havia 1.200 autors professionals que visquessin de la seva música, i d'aquests només 216 ho feien gràcies a les llicències d'autor. Per tant, si aquests límits a la creació i distribució cultural permet protegir només els ingressos de 216 artistes en un país de 80 milions d'habitants, és evident que cal replantejar molts aspectes. Tan pocs autors no poden justificar aquest fre a un creixement inèdit de la capacitat d'intercanvi i cooperació cultural entre milions de ciutadans.

Les eines P2P permeten multiplicar enormement la creació cultural, ja que la possibilitat d'accedir a creacions d'altres es facilita enormement, permetent que els artistes puguin generar noves obres basades en un coneixement molt més ampli del repertori musical o cultural global. El que sens dubte enriqueix l'artista, i també el conjunt de la cultura humana. Doncs la música i la cultura són en elles mateixes el resultat d'un flux permanent d'aportacions i apropiacions de tendències, sons, idees i comprensions prèvies d'altres persones. Si la protecció de les descàrregues de música comercial impedeix, retarda o encareix els altres tipus de transmissió cultural, la cultura pot veure's molt afectada, paradoxalment, en nom de la seva protecció.

Però aquesta lluita va molt més enllà. Si la cultura propietària, tancada i comercial s'imposa, no només no podrem avançar cap a nous models de democràcia més participativa com a les que ens convida a crear les TIC, sinó que caminarem enrere per construir societats més restrictives i autoritàries de les que coneixíem al SXX.

Doncs les TIC farien molt més eficients i completes les velles formes de control social.

Aquests mitjans, que generen més riquesa cultural i noves formes de creació col·lectiva i de transmissió de les arts i el coneixement, també tenen lloc per a les grans corporacions, amb nous models de comercialització allunyats de les estratègies antigues, com *I-Tunes*, *Spotify* o *Netflix*. Però quan proven d'impedir-ho, el caràcter multitudinari, lliure i descentralitzat que veiem en cada cop més camps, aconsegueix burlar els seus intents amb noves eines.

El que està en joc, no és doncs només la protecció de la cultura, a la que les grans empreses de distribució cultural o de software semblen entorpir, sinó una qüestió encara més profunda: si la circulació de la cultura a Internet seguirà sent lliure i descentralitzada com fins ara, o bé controlada per unes poques corporacions de forma oligopòlica. A finals de 2017, l'administració Trump va legislar en favor de la pèrdua de la *neutralitat a Internet*, el que afavorí el control per part dels oligopolis culturals dels continguts a la web. Va ser fortament contestat, però està sent implementat als EEUU.

5.3 Model biblioteca o model llibreria

Podem entendre aquest debat comparant les lògiques de distribució cultural d'una *biblioteca pública* amb el d'una *llibreria comercial*. Mentre que una biblioteca es basa en criteris culturals i socials no mercantils: accés obert i gratuït al coneixement; salvaguarda de béns culturals sense interès comercial; inquietud enciclopèdica en el terreny de l'edició impresa; voluntat d'instrucció ciutadana i difusió cultural, etc; a una llibreria només hi entra la cultura que pot ser comercialitzada.

Les biblioteques públiques estan obertes a tothom pel bé de la cultura, i ningú creu que el fet que facilitin l'accés gratuït a milers de llibres pugui perjudicar la seva venda. Al contrari, un alt índex de lectura promogut per biblioteques públiques obertes i concorregudes probablement afavoreixi una major compra de llibres per part d'una societat més instruïda. Al que cal afegir que la preocupació de tot govern i societat en tractar aquesta qüestió hauria de centrar-se en com apropar la cultura als

ciutadans més que no pas a promoure la venda de llibres. Les TIC constitueixen un nou format de biblioteques, que són infinites, gratuïtes i accessibles, i que ja han generat una revolució en la producció i distribució de continguts culturals, comparable només a la revolució cultural que va suposar la impremta.

Aquest debat sobre la cultura remet també a un relat en què tota interacció humana que transiti pel ciberespai pugui ser mercantilitzada. El que redueix la qualitat ètica de les societats i l'experiència humana, genera una pedagogia social nociva i una corrosió de la qualitat de les relacions humanes. Però, això sí, ofereix immensos beneficis empresarials.

Podria afectar molt negativament la pròpia construcció social, doncs la còpia i la reproducció amb alteracions constitueix la base de la cultura i del llenguatge. És com es genera el coneixement, a partir de punts als que inevitablement han arribat altres individus. I el llenguatge, que comença amb unes poques paraules inclou, a mesura que creixem, molt més que mots i expressions. Inclou una forma de veure i d'entendre el món, conceptes abstractes, idees, visions, conclusions, creacions o pensaments que han estat elaborats prèviament per altres persones o grups; transmesos per altres, i assimilats, copiats i reproduïts amb modificacions per cada individu, de forma lliure, orgànica i en xarxa. Naixent de tot això la societat, el llenguatge i la cultura. Internet i els formats virtuals s'adapten molt millor que les velles estructures tancades i piramidals a aquesta creació conjunta enxarxada que és la cultura humana. I acceleren i doten d'una nova dimensió aquest procés, alterant fins i tot les formes com fins avui enteníem la pedagogia i l'aprenentatge. On, sens dubte, hi ha un abans i un després de l'arribada d'Internet.

La còpia cultural és, per tant, el fonament de la consciència humana i la comunicació, el motor de l'evolució i l'element bàsic de tota construcció social. Si aquesta peça bàsica, l'intercanvi i el lliure flux d'idees i creacions, es frena i corromp en monetaritzar-lo, la comunicació global se'n ressent, i amb ella, l'experiència humana. La reacció dels que defensen una cultura tancada i privada davant d'una de comuna, oberta, lliure i desregulada, ataca el nucli de la cultura i el coneixement humà i els mètodes de construcció de les nostres societats. Si el que volem és el creixement cultural, les biblioteques han de romandre obertes i ser lliures i gratuïtes.

Aquestes biblioteques són avui Internet, i que siguin lliures i gratuïtes significa deixar-les obertes al lliure flux de creacions i col·laboracions culturals. El que no eliminarà però sí transformarà radicalment els models de negoci basats en la intermediació cultural.

5.4 Un accés universal a la cultura global

El dret a un accés universal a la cultura, recollit a l'Article 27 de la Declaració dels Drets Universals de l'Home, ha tingut, des de la seva formulació el 1949, moltes dificultats per aplicar-se, donat l'alt cost dels suports físics amb els què es transmetia tradicionalment el coneixement: llibres, escoles, facultats universitàries, etc. Internet fa que aquesta aspiració deixi de ser una quimera i esdevingui un objectiu viable. Un accés que es multiplica en combinar-se amb la capacitat de fer-ne un ús actiu i participatiu per generar noves creacions, el que obre un nou univers de possibilitats de creació cultural al conjunt de la humanitat.

Aquesta noble aspiració, que avui és tècnicament possible, pot veure's frenada per les indústries d'intermediació cultural, el que ens situa davant d'una important cruïlla històrica on cal posar a la balança quin escenari resulta més convenient socialment: si defensar el projecte d'una cultura privada i mercantilitzada, el que ofereix molts guanys a unes poques i poderoses corporacions, aliades al discurs de la necessària comercialització de tota creació cultural. O bé la cultura en la seva dimensió més àmplia i antropològica, el projecte humà en conjunt i l'avenç cultural, repercutint en un enriquiment global i comú, socialitzant els avantatges que ofereixen les noves tecnologies.

Cal escollir entre una cultura regulada per intermediaris o una que pugui circular lliurement pel ciberespai. Amb les implicacions que ofereix un i altre model: un pretén posar portes al camp, i ho està aconseguint, amb un nou *enclosure act* virtual per al ciberespai. L'altre entén que això és absurd i il·legítim, contrari a l'evolució de la ciència, la tecnologia i la cultura humana. I que posa en risc la llibertat i el potencial de les TIC, amb innovacions que han vingut per quedar-se i per transformar de dalt a baix les nostres societats.

Enclosure act. Llei britànica, aprovada el 1801, que establia el dret de tancar els camps, donant peu a la forma jurídica de la propietat privada de la terra. Això posava fi al model de les terres comunals pertanyents a un domini públic avui gairebé inexistent. Deixant enrere també dinàmiques ancestrals cooperatives i de proximitat.

La imbatible hegemonia empresarial de companyies com *Microsoft*, *Apple* o *Google*, de les tesis de la *SGAE* (o la *RIAA* als EEUU), de les regulacions, taxació i control a Internet, amb amenaces de tallar la connexió per descàrregues *il·legals* de continguts, fan pensar que aquesta batalla l'han guanyat els sectors que aposten per un enteniment restrictiu i neoliberal o conservador. Però hem vist com apareixen noves eines que redistribueixen, difuminen i posen en risc aquests poders centralitzats, sense ni tan sols confrontar-los, sinó creant eines que permeten prescindir-ne.

5.5 Una indústria musical plural, descentralitzada i sense intermediaris

Moltes noves alternatives burlen les velles formes de distribució, i les reemplacen amb d'altres que afavoreixen l'aparició de molts més grups, menors i independents, que basen els seus ingressos en els concerts i en la venda directa dels seus discs, sovint auto-editats. Alhora que distribueixen gratuïtament les seves cançons per Internet per difondre el seu art. Ja sigui amb eines com el *Copyleft* i el *Creative Commons* que ja hem vist, com amb altres iniciatives privades que també revolucionen aquest mercat.

El primer cas rellevant i mediàtic de xarxa P2P va ser *Napster* el 1999, de la mà de Shawn Fanning. Es pot dir que va iniciar la cultura P2P i va massificar l'intercanvi d'arxius musicals MP3, amb més de 26 milions d'usuaris. L'aplicació permetia que poguessin compartir els seus arxius a la xarxa, a canvi d'accedir als dels altres. Una innovació que permet que, gràcies a mecanismes P2P, les llibreries de música accessibles passin a ser immenses, virtualment infinites. Després de rebre molts atacs judicials durant anys, aquesta web va haver de tancar, però molts altres portals

semblants com *BitTorrent* van seguir-lo, amb el mateix principi P2P d'intercanvi d'arxius i algunes millores tècniques i legals.

Trobem cada cop més artistes i grups, tant consolidats com novells, que també rebutgen els esforços de les discogràfiques per mantenir el seu control corporatiu sobre la música. Malgrat la incertesa, prefereixen explorar nous formats de distribució, sovint amb respostes sorprenents, com el producte més venut el 2008 a *Amazon*: un disc de *Nine Inch Nails* per 5\$, que havien col·locat a la seva web de forma gratuïta amb llicència *Creative Commons*. Molts usuaris no van exercir com a *consumidors racionals*, i van preferir comprar el disc per recolzar la banda a descarregar-se'l gratuïtament, el que els generà 1,6 milions de dòlars en una setmana.

El que està realment en joc, molt més que l'economia dels artistes és el manteniment del model de producció cultural oligopolístic, que generava una homogeneïtzació dels gustos i de l'oferta musical que les xarxes P2P fan volar pels aires. Passem de tenir “grans estrelles” globals a molts més grups d'èxit mitjà i regional. Que no es fan multimilionaris, però sí poden viure del seu art. Apareixen treballs col·laboratius en línia; una major proximitat públic-creador; majors interaccions amb altres autors o treballs progressius que passen de mà en mà. Com apunta Liang:

“Pocs autors són els propietaris del *copyright* de les seves obres. Normalment la transfereixen a la discogràfica, l'editorial o la persona que comissiona l'obra d'art. Per a la majoria d'artistes, autors, músics o dissenyadors que encara no són coneguts, la manera més fàcil de començar a fer-se un nom és assegurant-se que les seves obres són vistes per un públic ampli, el que ajuda a popularitzar el seu treball. Sovint els creadors que lluiten per fer-se un espai al domini públic tenen molt poca o cap força de negociació amb les editorials o les discogràfiques. Les xarxes P2P i les llicències obertes redueixen o eliminen del tot els costos d'un intermediari, un agent o un galerista que actuï com a distribuïdor. Permeten que el seu treball circuli de manera molt més fluïda del que ho estaria si l'obra estigués restringida pels drets d'autor tradicionals”

Nous artistes, així com milions de ciutadans sense pretensions artístiques professionals però amb alguna cosa per expressar poden penjar les seves creacions a la xarxa i compartir-les com mai ho haurien pogut fer a través del complex entramat d'interessos corporatius de les companyies discogràfiques. El canvi cap al format digital MP3, i més tard a l'*streaming*, comporta una transformació igual a la del vinil al casset i d'aquest al CD, però amb la gran diferència que ara això surt pràcticament gratuït als usuaris i molt costós a les discogràfiques.

5.6 Spotify

L'aparició el 2008 de *Spotify* ha generat la última revolució en l'accés a la música, a través de contractes mensuals d'uns 10€ per escoltar en *streaming* tota la música disponible de la seva immensa discoteca de 70 milions de cançons, o amb publicitat i altres limitacions en la versió gratuïta. En pocs anys aquesta única empresa ha aconseguit reemplaçar l'MP3 i les facilitats que aquest donava per fer còpies i intercanvis de música, el que ha portat a una dràstica reducció de la *pirateria* musical.

Creada també per un adolescent, Daniel Ek, ofereix als músics un nou model de comercialització del seu art, pel que reben cèntims d'euro per cada cançó reproduïda (en concret, 0.00437€; o 1€ cada vegada que una de les seves cançons es reproduïx 250 vegades), i permet als usuaris accedir a una quantitat enorme d'autors i música per una tarifa plana mensual menor que el preu d'un CD, casset o vinil.

Usa eines P2P, i ha estat promogut pels creadors de *Napster* i *BitTorrent*, però alhora és una empresa convencional que cotitza a borsa i que ha fet del seu creador un dels nous multimilionaris tecnològics. Tot i així, i malgrat els 356 milions d'usuaris arreu del món, i els 158 que paguen cada mes, sorprenentment encara no genera beneficis pels alts costos de les llicències que paguen a les discogràfiques, i per la despesa del seu departament d'I+D en l'elaboració dels algoritmes i el màrqueting. El 90% dels ingressos provenen dels usuaris que paguen, i un 10% dels anuncis. Però es veu perjudicada pel fet que no genera la quantitat de *Big Data* rellevant comercialment com *Google* o *Facebook*, ja que la música que escoltem no ofereix molta informació útil a les corporacions sobre l'usuari.

Tot i que ha resolt en gran part el debat entre la venda de CD's i les descàrregues il·legals en favor dels artistes i les discogràfiques, fent que avui un 47% dels ingressos de la indústria vingui ja de l'*streaming*, ha estat demandat per alguns autors per vulneracions dels drets d'autor. També ha generat, a diferència dels primers models P2P com *Napster*, una nova gran empresa virtual de distribució musical que de nou monopolitza bona part del mercat. Tot artista que vulgui donar a conèixer la seva música està pràcticament obligat avui a estar a Spotify.

El 50% dels ingressos els han d'abonar directament a les companyies discogràfiques, que al seu torn paguen a l'artista, el que manté el poder d'intermediació d'aquests grans segells com *Sony* o *Warner*. Això demostra que, en efecte, aquestes grans empreses discogràfiques no estan disposades a cedir el seu poder, limitant encara la transformació que hauria pogut generar *Spotify* si no tingués aquest elevat peatge i pogués aportar molt més als creadors de manera directa, i alhora abaratir costos als consumidors.

6. WikiPolítica

Hem vist les grans innovacions que la cultura *Wiki* i P2P generen en molts camps, des de l'economia o l'enginyeria, a la comunicació o la música. Però hi ha una altra esfera tan o més important: la política. ¿Com poden totes aquestes noves eines millorar els models polítics que coneixíem fins ara? ¿Com poden oferir més transparència i eficàcia a les actuals democràcies *representatives*; afavorir la implementació d'una de més *participativa* i permetre'ns caminar cap a una de més profunda, *directa*, *líquida* o *Open Source*?

Avui, la relació d'un ciutadà amb les seves institucions i les lleis que el governen pot ser idèntica, tècnicament, a la d'un usuari amb els continguts de *Wikipedia*. Pot convertir-se fàcilment en co-creador de lleis i normatives per temes, regions o comunitats d'afectats per polítiques públiques, de la mateixa manera lliure, oberta i amb revisió entre iguals. Amb àgores virtuals i espais de debat i de presa de decisió on-line, oberts i col·laboratius, que, com als *Pressupostos Participatius* puguin influir o determinar l'assignació de recursos públics. O que, com en la *democràcia directa* i *líquida*, puguin crear nous models de gestió de les societats per al SXXI. Les TIC permeten fer aquest salt endavant cap a mètodes més profunds i participatius de democràcia, basats, com a la cultura P2P, en l'eliminació d'intermediaris i centres jeràrquics, i en la socialització de la presa de decisions.

Després de la *Revolució de la Informació*, mantenir unes democràcies reduïdes a un vot cada 4 anys que confereix un poder gairebé absolut a uns representants, amb poc o cap control sobre les seves polítiques, suposa restringir el potencial democratitzador que ofereixen les TIC, per tal de mantenir estructures polítiques que son més centralistes, autoritàries i menys revisables i participatives del que ja podrien ser amb les TIC. On, tècnicament, ja es pot prescindir del control i la intermediació de molts polítics i tècnics de l'administració, i d'institucions jeràrquiques, tancades i centralitzades. Per anar cap a models polítics P2P, on els usuaris o habitants de territoris i sectors afectats per determinades decisions polítiques puguin participar molt més activament, amb formes *wikipèdiques* o *wikicràtiques*, que permetin consultar, proposar i debatre polítiques públiques.

Si les administracions públiques impedeixen que els avenços tecnològics portin a avenços socials i democràtics, podem dir que vivim en societats democràtiques? Potser no, quan la socialització de la presa de decisions polítiques es manté limitada, malgrat ser tècnicament viable, per tal de mantenir estructures centrals i tancades. Si bé les empreses o els mitjans de comunicació privats poden fer ús o no de les fonts multitudinàries pel fet de ser organitzacions privades, les administracions públiques tenen el mandat democràtic d'actualitzar-se als canvis tecnològics per aprofitar les eines que permetin aprofundir els ideals sobre els que es basa tota societat democràtica. Especialment quan som, com ara, davant de moltes transformacions socials, tecnològiques, productives, de mercat, processos migratoris, etc, que requereixen moltes decisions col·lectives.

Avui disposem, amb costos molt baixos, de les eines que permetrien crear democràcies més profundes, transparents i participatives. Ja sigui per fer les consultes i els debats corresponents sobre una remodelació urbanística, com sobre l'ús d'aliments transgènics al país. No aprofitar aquest potencial respon o bé a un lent i maldestre reconeixement per part dels governants del potencial de les TIC, o bé a una voluntat de mantenir models de despotisme il·lustrat o tecnocràtic, que amaguen opcions polítiques autoritàries i oligàrquiques. Quan la política no usa les TIC, esdevé lenta, antiga i ineficient; un model del XIX que no s'ajusta a les possibilitats del XXI, on pot haver-hi una participació molt més directa en cadascuna de les decisions que es prenen als parlaments o ajuntaments.

En la implementació de formes polítiques *wikicràtiques*, ens trobem de nou amb la mateixa pregunta que hem anat veient al llarg del llibre: Què genera més confiança? ¿Què ofereix més certesa i versemblança, i en aquest cas, també, més justícia social, representativitat i legitimitat política? ¿Una estructura basada en uns pocs erudits, tècnics, polítics professionals, amb molts estudis però condicionats per interessos que desconeixem? ¿O bé les fonts multitudinàries, on es prenen decisions des de l'organicitat del diàleg i la interacció multitudinària, amb eines informàtiques que permeten vehicular de forma constructiva i ràpida el debat i la presa de decisions? En última instància, què preferim: reduïts grups oligàrquics d'experts o la *democràcia de les multituds*?

Aquesta pregunta, que hem trobat al món enciclopèdic, periodístic, informàtic o monetari, té una resposta més senzilla quan ens ho plantejem en el camp de la política i la democràcia. Doncs aquí, el primer model: tancat, central i jeràrquic, és clarament aristocràtic o oligàrquic; poc democràtic. Mentre que el segon, els models P2P, són més democràtics, governats o participats per un nombre, si més no, més ampli de la població. Les restriccions tècniques que fins avui impediien poder donar la veu a tots per a tot, avui només troben els límits en les voluntats polítiques de mantenir democràcies que es podrien considerar, com a mínim, de baixa intensitat.

Un model de democràcia plena i avançada de transició que fes ús d'aquestes eines podria combinar diversos corrents polítics que han existit i combatut al llarg del segle XX, com el liberalisme, la socialdemocràcia, el comunisme i l'anarquisme, que podrien ara complementar els seus encerts i virtuts sense haver d'enfrontar-se, deixant de banda les seves febleses. Els models democràtics actuals, que amaguen estructures amb escassos nivells de democràcia econòmica, només poden mantenir-se, com ha estat fins ara, amb un fort control sobre la informació i l'educació. Però les TIC i els nous moviments socials que hem vist desestructuren i desvelen moltes falsedats, en descentralitzar i multiplicar les informacions i comunicacions. S'estableixen milions de noves converses i interaccions entre ciutadans d'arreu del món que mai s'haurien pogut produir sense aquestes noves eines, accelerant el creixement cultural i polític de cada cop més ciutadans. Tot això fa que sembli més plausible que transitem cap a models socials *wikicràtics* que no pas que ens mantinguem en les velles estructures que coneixem i que encara dominen.

6.1 L'Assemblea

Al llarg del llibre hem topat sovint amb les assemblees i l'assemblearisme. Es tracta tan sols de decidir conjuntament a les organitzacions, en la igualtat del cercle, sense jerarquies ni formes de dominació. Hi ha moltes dinàmiques i mètodes. Abans d'observar alguns exemples innovadors amb eines virtuals en l'àmbit de la cultura *Wiki* i P2P, fem un repàs d'algunes metodologies assembleàries anteriors a l'arribada d'Internet, que avui sovint es traslladen al món de les TIC, combinant les virtuts d'ambdós mons.

El Consens

Recuperat també de pràctiques ancestrals, en aquest mètode de presa de decisions no s'imposen les majories sobre les minories, sinó que les decisions només es prenen quan hi ha un acord entre tots. Les úniques opcions de vot són: “1.Accepto; 2.Rebutjo/Bloqueo; 3.M'aparto de la decisió”.

Suposa més temps i dificultats per arribar a acords, però a canvi, les decisions a les que s'arriba són més sòlides i democràtiques, i han estat analitzades prèviament més a fons i des de diferents perspectives. També ajuden a posar en pràctica el diàleg, l'escolta profunda i la cooperació, el que obliga a un mínim creixement o harmonització personal. I ens porta a pensar que l'alternativa, qualsevol decisió que no provingui d'un consens admès conscientment pels afectats, implica algun grau de coacció.

Hi ha col·lectius que mantenen obertes a tothom les seves assemblees però que per a prendre decisions demanen que les persones hagin aportat treball i dedicació als àmbits en els que volen decidir. Així, si en una comunitat algú vol decidir sobre els horts, per exemple, enlloc de fer-ho a l'assemblea general, se'l convida a que prengui part en aquests grups de treball, arribar allà a consensos, amb més informació, treball i diàleg. I un cop elaborat aquest consens allà, traslladar-ho a l'assemblea general. Perquè l'assemblearisme no és només fer cercles per posar-nos tots d'acord en tot, on sorgeixen molts debats innecessaris, confrontacions, frustracions i temps perduts, sinó en organitzar-se de manera adequada i eficient en base a un diàleg i escolta permanent, i partint d'una concepció més profunda del que és la democràcia a la vida social.

L'assemblearisme i el consens, més que un protocol o que sacralitzar mètodes de reunió en assemblea és una actitud vital a implementar en el dia a dia. Quan això es dona, l'assemblea pot ser un simple tràmit ràpid i eficient per formalitzar grans decisions, que de fet ja han estat parlades, debatudes i consensuades en el dia a dia de la comunitat o l'organització. Tenir un propòsit comú clar i uns mínims acords polítics compartits i de la lletra petita de com funciona el grup, també ajuda a arribar a consensos de manera àgil.

En un *cercle de visions*, assemblea o procés de consens es pot observar com cada individu aporta al cercle una part de veritat; una visió pròpia sobre un mateix tema, forjada amb l'experiència i el coneixement propi, des del seu metabolisme cognitiu o manera d'entendre les coses. En escoltar a fons els arguments de cadascú, es posa en comú tota aquesta saviesa acumulada per cada individu al cercle, en la igualtat, l'escolta sincera i la recerca honesta de les millors idees. De fet, en una societat plenament lliure i d'iguals, son les millors idees les que tiren endavant, amb independència del poder social o econòmic del qui la digui; una societat lliure seria, de fet, una *ideocràcia*; i l'assemblearisme és l'espai on això es pot donar plenament. El consens emergeix com quelcom més que la suma de les parts, on l'important i més difícil son els *links*, els enllaços, les relacions interpersonals i l'escolta circular i sincera.

Per això potser són aquestes les capacitats que mina el capitalisme amb els seus models educatius jeràrquics i autoritaris, que castren i limiten les possibilitats de cooperar, d'entendre's i de respectar-se en igualtat, sense que calgui una autoritat superior: professor, mossèn, *jefe* a l'empresa, policia, president, Rei... Un procés per al que no hem estat educats, i que només s'aprèn en practicar-lo.

Algunes comunitats utilitzen un model interessant, que consisteix en tres cercles concèntrics de disposició dels assistents a l'assemblea. La paraula comença al primer cercle, on hi ha les persones que treballen dia a dia i coneixen a fons la qüestió presentada i que l'hauran d'implementar i seran els màxims afectats per la decisió. Passa a un segon cercle de gent implicada menys directament, que poden fer propostes i oferir noves visions. Segueix a un tercer cercle, que pot estar format per visitants i amics, que també poden oferir visions, però no de caràcter vinculant; torna al segon cercle, i finalment es tanca l'assemblea amb el primer, que en base a l'escolta ponderada dels altres cercles, pren les decisions. El model pot subdividir-se en els diferents grups de treball o comissions que tingui l'organització o la comunitat.

Altres comunitats, com els *Rainbow Gatherings* que hem vist, entonen tres vegades el mantra Om abans de començar el cercle de visions, el que harmonitza el grup i sintonitza les diferents veus individuals. Ajudant a cadascú a harmonitzar la seva

pròpia nota, per tal de crear junts una simfonia més ben afinada. On l'afinació musical ajuda a afinar l'esperit o l'actitud de cadascú davant l'assemblea.

Fer un bon ús de l'assemblea, debatre de manera apropiada, respectuosa, assertiva i ben focalitzada és essencial perquè sigui una bona eina. Sabent en quins espais cal debatre cada assumpte, i combinant l'empoderament de totes les persones i la democràcia dintre el grup, que permeti a tothom tenir veu i vot, amb l'eficàcia i la vehiculació correcta del poder i del temps a l'hora de prendre decisions. Sense anar a un extrem on tot es decideixi entre tots a tothora, el que pot semblar més democràtic sobre el paper, però un cop posat en pràctica, pot entorpir tant la resolució i la presa de decisions, que acabi sent ineficient i poc democràtic, amb veus amb més pes per factors com la simpatia, l'oratorària o la paciència.

Recentment ha aparegut la ***Sociocràcia***, que veurem tot seguit, una nova metodologia per organitzar de manera més eficient les organitzacions amb mètodes assemblearis.

Nous lideratges circulars

A totes aquestes propostes de regeneració política de cultura *Wiki* i entre iguals, així com a l'ecologia, l'economia alternativa, a les formes d'habitatge comunitaris i d'altres nous moviments socials o polítics com les CUP²⁶, les seves estructures horitzontals no suposen la inexistència de lideratges. Sí que n'hi ha, però tenen un caràcter molt diferent. Es basen més en l'autoritat que prové del coneixement que en la que emana de l'exercici del poder, la força o la dominació jeràrquica. Així com de models de relació entre iguals, revisables i revocables per la resta. Són lideratges al servei de la comunitat, no a l'inrevés. On liderar suposa un esforç més que un privilegi, i una responsabilitat que no oblidia el seu compromís i li és fidel a tothora. Doncs si no ho és, la comunitat pot revocar-li aquesta confiança i posició. És el lideratge circular del *primus inter pares*, del *peer review* de l'activitat científica. Els grans lideratges als moviments socials són les persones més dedicades al col·lectiu i les que millor i amb més honestedat i menys personalismes saben interpretar i

---

²⁶ *Candidatures d'Unitat Popular*. Grup polític dels Països Catalans de base municipalista, independentista i amb tendències llibertàries i marxistes.

vehicular el sentir del col·lectiu, i expressar-lo en paraules i accions.

6.2 Sociocràcia

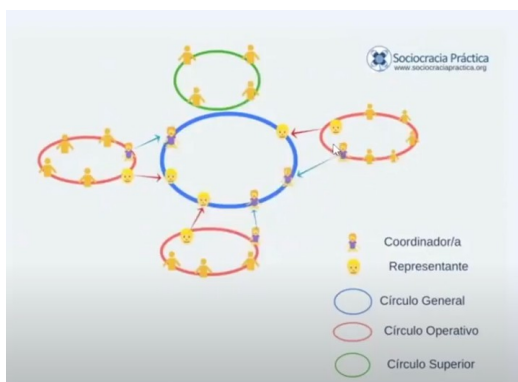
La *Sociocràcia* és un nou model de gestió i de presa de decisions basat en el cercle i l'horitzontalitat i en una major participació i implicació de tots els membres de l'organització. I està per tant, molt en la línia del que hem vist, tant en l'esforç de les empreses innovadores d'estar més obertes a les aportacions dels treballadors, com dels espais de l'economia alternativa i l'ecologisme.

Fou creat per l'enginyer holandès Gerard Endenburg a principis dels anys 70 per aplicar-ho a la seva pròpia empresa familiar, i ja és una metodologia molt estesa a organitzacions de tota mena, com *ecoviles*, cooperatives, entorns educatius o moviments socials. El nom prové etimològicament de *govern dels socis*, és a dir de persones amb relacions significatives, en contrast amb *demos*.

Parteix de la comprensió que tota organització es comporta com un ésser viu, auto organitzant-se i auto corregint-se. Es basa en les teories sistèmiques, i busca l'empoderament dels seus membres a través de la *co-participació* i la *co-responsabilitat*, intentant sumar la intel·ligència col·lectiva per a l'èxit de l'organització.

S'organitza amb diversos cercles, un de *general* de tota l'organització, diferents cercles *operatius*, i un cercle *superior*, com mostra la imatge²⁷. Els *cercles operatius*, que en una comunitat poden ser l'hort, l'acollida, l'economia, etc, tenen un *coordinador* i un *representant*.

Tots dos participen al cercle general, que està compost pels coordinadors i representats de tots els grups operatius, i retornen als cercles operatius la informació i les decisions preses. Això permet ser més resolutius en la presa de decisions per àrees, alhora que cada individu pot estar vinculat al

²⁷www.sociocraciapractica.org

que està fent la resta de l'organització. Cada grup té 4 *oficials de cercle*: el/la coordinador/a, el/la facilitador/a, el/la secretari/a, i el/la representant. És, en definitiva un model de governança basat en l'assemblea, on cada persona és un node d'un altre cercle.

Es diferencien dos tipus de decisions, les *polítiques*, que afecten al funcionament de l'organització, i les *operacionals*, que fan referència al treball quotidià. Per tal de fer-ho àgil, només les primeres s'han de prendre per *consentiment*. Una altra innovació és introduir el *cercle superior*, format per assessors externs a l'organització, que ofereixen informació en aspectes de gestió organitzacional, jurídica o econòmica.

També és innovador el concepte de *consentiment* com a alternativa al de *consens*. El que vol dir que una regla de funcionament col·lectiu pot ser aprovada sense que calgui arribar a la unanimitat. Només cal que no hi hagi objeccions argumentades de ningú. El que facilita l'eficiència per la velocitat de la presa de decisions en relació al consens, així com més flexibilitat i més espai per a la creativitat, sense que deixi de donar-se la participació de tots/es.

Cada individu pot fer una objecció o una observació, que no es veu com quelcom negatiu sinó positiu, però on cal que s'argumenti l'objecció i que estigui basada en el bé comú del grup i no només en qüestions personals. Hi ha tres etapes: la de l'*orientació*, la de l'*execució*, i la de la *decisió*. En executar es pregunta si és prou bo per ara, i prou segur per implementar-se.

Un altre aspecte central és l'organització del treball en cercles, que s'ocupen de la direcció, l'execució i l'avaluació de cada àmbit, i són semi-autònoms. S'organitzen en una jerarquia de cercles, on cal tenir en compte les necessitats dels cercles superiors i inferiors. El de nivell més alt és el consell d'administració.

Endenburg també proposà un repartiment econòmic més equitatiu dels resultats empresarials, però aquesta part tan “socialista” ja no ha estat tan seguida a les organitzacions que han aplicat el seu mètode. Als EEUU, on s'ha estès molt, fins i tot li han canviat el nom pel de *Dynamic Governance*, per tal d'evitar les connotacions pejoratives que en aquest país té tot el que soni a socialisme.

Tot i que la *sociocràcia* es planteja com a un mètode de gestió per a les organitzacions, moltes de les seves eines poden servir en processos de participació ciutadana i de democràcia directa, resolent els vincles entre la ciutadania i les polítiques públiques, usant noves eines virtuals com el *Zoom* o àgores i fòrums virtuals.

6.3 Holocràcia

L'*Holocràcia* és un altre nou mètode de gestió organitzacional encara més recent, sorgit el 2007, molt proper a la *Sociocràcia*, però enfocat específicament a les empreses, on l'autoritat i la presa de decisions també es distribueixen de manera horitzontal enlloc de jeràrquica, diluint el poder dels caps i empoderant els/les treballadors/es i la seva capacitat de prendre decisions. S'entén que no calen *jefes* quan hi ha un conjunt apropiat de normes que és conegut i respectat per tots/es.

Es creà a una empresa nord-americana d'informàtica, *Ternary Software*, on es volien provar formes més democràtiques de gestió organitzacional, per part -de nou, igual que la *Sociocràcia*-, del propietari de l'empresa, Ternary Brian Robertson. Ell mateix agrupà el conjunt d'idees donant nom al mètode el 2007, i el 2010 escrigué la *Constitució Holocràtica* amb els seus principis bàsics. El terme prové d'*holos*, del grec *tot*, o unitats autònomes i autosuficients, que depenen també de la totalitat més ampla de la que en formen part, igual que un òrgan del cos humà. Una *holarquia* seria una jerarquia d'*holons* auto-regulats que funcionen com a totalitats autònomes i com a peces dependents les unes de les altres.

S'inspirà molt en la *Sociocràcia* als inicis, sobretot en els cercles i els mètodes de governança, però es basa més en els *rols* o *llocs de treball* que en les persones, ja que una mateixa persona pot ocupar diferents rols a l'organització. També són importants els cercles auto-organitzats, amb un propòsit clar i que han de rendir comptes al cercle més ampli, podent crear i actualitzar periòdicament els seus propis rols i polítiques.

La principal diferència amb les empreses convencionals és que elimina l'estructura on cada persona té un càrrec fixe i una funció en l'organigrama. Enlloc d'això, el treballador/a du a terme funcions variades, participant en diferents equips, amb tasques que s'actualitzen en base a les necessitats d'un equip. Aquests, al seu torn, reben funcions i responsabilitats concretes en decisions sobre determinats aspectes. Per exemple, si hi ha un equip encarregat del llançament d'un producte nou, la última decisió la tenen els membres d'aquest equip, com hem vist a *Google*, no un gestor de la companyia que estigui en un nivell superior. Això fa que siguin

organitzacions més ràpides i àgils, on els companys de feina tenen més a dir sobre la feina de cadascú que els *jefes*. Així volen optimitzar les habilitats del/la treballador/a, donant-li molta llibertat perquè pugui expressar la seva creativitat i aprofitar millor les seves habilitats.

Un altre aspecte rellevant és que tots els membres de l'organització, incloent la direcció, han de seguir sempre el mateix conjunt de regles clares i predefinides, i no determinades des de l'autoritat. La transparència de les regles és molt important; així com l'autogestió, l'estructura circular, el govern conjunt, amb reunions periòdiques on participen tots els involucrats per avaluar diferents aspectes de l'organització i la dinàmica laboral; la definició de rols, la flexibilitat, sistemes en què els empleats poden treballar en diversos projectes ocupant diferents rols; l'autonomia per poder atendre i resoldre els inconvenients que es plantegin dins de la dinàmica de treball; o la capacitat d'adaptació.

El paradigma de l'autoritat és completament oposat a les jerarquies de gestió tradicionals; en lloc de tenir permís per actuar o innovar, l'*Holocràcia* dóna àmplia autoritat per realitzar el treball dels rols, tret que es limiti amb les polítiques de govern o suposi l'ús de determinats actius de l'organització com diners, propietat intel·lectual, etc. Per tant, promou l'acció i la innovació, basant-se per defecte en l'autonomia i la llibertat, i després utilitza els processos interns per limitar aquesta autonomia quan pot ser perjudicial.

No es basa ni en el *consens* ni en el *consentiment*, sinó que integra les entrades pertinents de totes les parts, garantint que les modificacions proposades s'ajusten a les necessitats dels rols i, a través d'ells, a les de l'organització, en lloc de ser opcions purament personals. Cada rol disposa de molta autonomia i autoritat per assolir els seus objectius, fent les seves pròpies reunions de govern, on assignen els rols als seus membres i assumeixen la responsabilitat de la realització de treballs dins del seu àmbit d'autoritat. Estan connectats entre ells per l'*enllaç líder* i l'*enllaç representant*, que participen en les reunions tan del seu cercle com del cercle més ampli per garantir que estan en línia amb la missió i l'estratègia general de l'organització.

Entre els principals avantatges d'aquest sistema es destaca que permet augmentar l'agilitat, l'eficiència, la transparència, la innovació i la rendició de comptes. Estimula els membres a prendre la iniciativa en un entorn on les seves idees i inquietuds poden ser abordades. La distribució de l'autoritat redueix la càrrega sobre caps i lideratges a l'organització, i els individus esdevenen més responsables. Grans empreses, com *Netflix*, *John Lewis* o *Gore Tex* usen aquest model.

Igual que a la *Sociocràcia* i a l'*Holochain*, es fan símls amb el funcionament *orgànic* en oposició al *mecànic* i d'un cos humà o de la natura, on cada òrgan funciona autònomament, amb relacions sinèrgiques, sense jerarquies, que es substitueixen per un *marc de regles*, que són comunicades a tothom, potenciant la transparència dins de la companyia, amb límits o marges que conformen i mantenen l'ordre de manera espontània, on es pot fer tot el que no estigui en contra de les regles. Per tant, és també un model de gestió molt proper al tipus d'organitzacions que hem vist i a les noves dinàmiques a l'empresa a la societat del coneixement, que es trasllada a una metodologia concreta. I de nou, és un plantejament molt proper a l'anarquisme i a una de les màximes expressades per un dels seus grans pensadors: Bakunin: “l'anarquia és la més alta expressió de l'ordre”. I tant és l'ordre, que no calen ordres, jerarquies, coerció o autoritats, ja que tot flueix de manera orgànica i natural.

Ha rebut crítiques des dels espais convencionals de gestió, com la revista *Forbes*, que creu que el/la treballador/a pot perdre's amb tanta llibertat sobtada i manca de jerarquies. Crítiques que són esperables des del capitalisme convencional, on l'obediència jeràrquica és fonamental. Però és significativa l'aparició i difusió d'aquests mètodes tan semblants a la *sociocràcia* i l'*assemblearisme*, i alhora a tots els avenços que hem avant veient al llibre en espais convencionals i corporatius com *Google*, i de l'economia alternativa i l'ecologia. I en la línia de l'anarquisme pel que fa a la distribució del poder, el treball en cercles o l'empoderament dels treballadors, si bé generalment integrat a empreses capitalistes convencionals en la resta d'aspectes.

6.4 El Pressupost Participatiu

Molt abans de totes aquestes propostes i fins i tot de l'ús massiu d'Internet, ja des de principis dels anys 90, trobem a Porto Alegre, Brasil, el *Pressupost Participatiu* (*Orçamento Participativo, OP*).

Es tracta d'un procés de democràcia directa municipal on s'escullen a mà alçada a les assemblees de barri les prioritats de despesa del pressupost municipal. Tot i que cal dir que l'OP tenia un caràcter consultiu i orientatiu no vinculant per a les posteriors polítiques públiques, els debats i votacions de ciutadans als barris ja suposava un gran avenç socio-polític. Moltes ciutats arreu del món han replicat l'exemple i l'han implementat en diferents graus, extensió i caràcter vinculant, com a Barcelona amb *Decidim.Barcelona*. El 2018 més de la meitat dels municipis d'una comarca rural com la Garrotxa havien implementat processos participatius similars. És probablement una de les primeres tecnologies polítiques creades al Sud geopolític que es replica al Nord. La repercussió internacional de la seva aparició a Porto Alegre fou un dels motius centrals de la celebració de quatre FSM en aquesta ciutat.

Aleshores, totes les decisions es prenen en assemblees presencials, el que comporta altres beneficis socials com el coneixement presencial entre veïns. Però les noves eines virtuals, com el *Zoom*, potencien i faciliten l'aplicació dels principis dels *Pressupostos Participatius* a molts més àmbits i sectors de ciutadans, millorant-ne l'eficiència i la participació ciutadana.

6.5 Els Wikis, nova eina política

Ja hem vist com els *wikis* introdueixen millores democràtiques en molts camps, amb una filosofia senzilla i alhora radical: tothom pot aportar a la construcció del coneixement humà. Un cop adaptat a l'esfera política, el *wiki* pot convertir-se fàcilment en una gran eina per a l'elaboració de polítiques, pressupostos públics i tota mena de consultes i participació ciutadana. Permeten crear mètodes de democràcia més eficients i interactius, on ja no cal delegar-ho tot, per les limitacions tècniques, a polítics professionals, com ha estat fins ara. També permeten superar els models clàssics de democràcia directa i faciliten l'arribada a consensos. Alguns van

més enllà d'un wiki senzill, incorporant etiquetes semàntiques, mètodes de control o de puntuació per a resoldre conflictes.

També trobem models inspirats encara més en el *programari lliure*, que inclouen un *codi base central*: un conjunt de polítiques que es mantenen en un registre públic. Del que se'n poden fer *distribucions* per a l'ús regional, que poden adaptar-se i rebre *pegats (patches)*. Així com abandonar aquesta política central i fer una nova *forquilla* o *derivació*, o adoptar alguna altre base política. Novament, els mètodes de treball del *software lliure* aplicats a l'organització de les nostres societats permeten fer-les més lliures, participatives i igualitàries. Hi ha *fòrums* i *wikis* per fer debats polítics, tant dintre dels partits, com oberts a tota la societat. Com *Podemos*, que usa l'eina *Agora Voting* per resoldre algunes votacions internes entre els militants, com el 2016 per decidir sobre les aliances amb altres partits.

Aquests sistemes de governança basats en la cooperació i l'autocorrecció massiva entre els membres d'una comunitat, organització o país, permeten identificar problemes, dubtes i solucions de manera ràpida i fàcil. Encara més quan es combina amb el *Big Data*, des d'una visió i un ús social, transparent i democràtic. Les polítiques públiques podrien rebre *feedbacks* ràpidament, comunicar errors i elaborar noves propostes als espais de presa de decisions.

Tot això ens empeny clarament cap a nous models que podrien constituir el futur de la democràcia, com defensa el moviment *WikiPolítica*. Que recuperen i actualitzen el principi de *confederalisme democràtic* de l'anarquisme, de manera no explícita i alhora més completa i eficient del que els teòrics i activistes de l'anarquisme haurien pogut imaginar i posar en pràctica al SXX. Una proposta així topava fins ara amb la dificultat de fer grans assemblees presencials eficients i democràtiques, mentre que avui la tecnologia ho facilita enormement. Des de propostes de reforma simplement més eficients operativament dels *Governos 2.0*, on l'estat ofereix l'opció al ciutadà de resoldre molts tràmits administratius on-line, fins a les més trencadores de *Governança Open Source*, *WikiPolítica* o *Democràcia Líquida*.

6.6 Govern 2.0

També anomenat *E-Government* o *Govern Digital* es refereix a l'ús d'Internet per part de les administracions públiques per proporcionar serveis a la ciutadania de manera més transparent, participativa, eficient i còmoda. Permet accedir fàcilment i de manera directa a la informació més actualitzada, reduint temps i recursos, i informar els ciutadans a temps real sobre el que està fent el govern i les polítiques que posa en marxa. Trobem visions més o menys restrictives, que van des de poder fer tràmits administratius a incloure la participació ciutadana i consultes periòdiques en la gestió pública, com l'*Escó 136* del Parlament de Catalunya.

6.7 Governança Open Source

Però a més de les millores que aporten les TIC en l'eficiència de les administracions públiques, ens interessen especialment les noves propostes que van més enllà dels actuals models democràtics. La majoria són encara projectes embrionaris, molt més que en els altres sectors que hem vist. És un camp on l'impacte de les TIC i els models *Wiki* i P2P han arribat més tard i on tot just ara comencem a trobar projectes de *Democràcia 2.0*.

Un d'aquests és la *Governança Open Source* o *Open Politics*, que trasllada les lògiques dels moviments de codi obert als models actuals de democràcia, per permetre que qualsevol ciutadà pugui contribuir a la creació de polítiques públiques amb eines *wiki*. Com en altres innovacions que hem vist, encara no hi ha una teoria homògena, sinó una diversitat de projectes i moviments socials que treballen per construir models de gestió política de codi obert. També s'empra el terme *Wikicracy* o *Wikidemocracy* per descriure aquests nous models de governança basats en el *wiki* i el codi obert per a un procés legislatiu transparent, més participatiu i accessible. *Wikicracy* ha desenvolupat una plataforma basada en *Mediawiki* amb els criteris de l'*Open politics*.

Un concepte proper és el *d'e-democràcia col·laborativa*, que combina la democràcia directa, la representativa i l'electrònica, on governs i ciutadania col·laboren per crear lleis i polítiques públiques a través de xarxes socials governamentals que integren

tots els ciutadans. Alguns membres del Parlament escollits directament durien a terme la majoria de les lleis i la formulació de polítiques públiques (com en una democràcia representativa), i els ciutadans conservarien el seu poder de vot final sobre cada tema (com en una democràcia directa). A més, cada ciutadà estaria facultat per proposar les seves pròpies polítiques, podent inclús iniciar nous processos legislatius.

Aquest és el cas del projecte *Democracia 4.0*, sorgit el 2011 amb el moviment del 15M a Espanya, que va ser recolzat per la plataforma *Democracia Real Ya*, una de les impulsores del 15M, i es va incloure el 2013 al *Partido X*, també vinculat al 15M, que ho duia al seu programa. És una versió limitada de la democràcia líquida, on el vot només es pot delegar als partits polítics actuals. Es mantindria la democràcia representativa, però els ciutadans podrien votar mitjançant el DNI electrònic a través d'una web gestionada pel govern. Quan un ciutadà exercís el vot, se li retiraria al diputat la quota de representació que li correspon al Parlament, i si no vota, delega el vot al diputat. Com que el cens d'electors a Espanya és d'uns 35 milions de votants i el Congrés té 350 diputats, cada escó equival a 100.000 vots. Basant-se en això, proposen una democràcia directa on les persones puguin votar des de casa per Internet o des de qualsevol altre centre de votació habilitat. Per cada ciutadà que exercís el seu dret a vot, se li restaria la quota de representació que li pertany al diputat, donant-se el cas que si en una votació participessin 100.000 ciutadans, serien ells i no el diputat qui votaria. Descriuen la fórmula jurídica per poder implementar-ho avui mateix, el que fa que sigui una proposta més limitada pel fet de mantenir l'estructura actual de partits, però potser per això més viable.

Una iniciativa semblant és el *Partit d'Internet*, registrat a Espanya des del 2009 o el *Partido de la Red* a Argentina, un punt de trobada entre la democràcia directa i la representativa: a través de la web *democracia.net* poden escollir diputats del Congrés que voten segons el que la ciutadania decideix en línia. Usant el *programari lliure DemocracyOS* poden votar sobre els projectes legislatius que s'estan debatent al parlament local, determinar què votaran els diputats del partit i proposar nous projectes de llei, que son presentats oficialment pel congressista del partit si assoleixen un llindar mínim de suport ciutadà.

6.8 Democràcia líquida

Els wikis també han afavorit el ressorgiment de models de *democràcia directa* com la *democràcia líquida*. A més de la diferència amb la democràcia directa clàssica d'usar un format virtual enlloc de presencial, n'hi ha una altra de molt important: a la *líquida*, la participació és opcional i no obligatòria; el votant pot participar en les decisions, però també pot abstenir-se i delegar el seu vot a una altra persona si no té temps o interès en votar sobre una determinada qüestió.

Això fa que la democràcia líquida sigui una mena de *democràcia directa, digital i voluntària*. Creuen que, tot i que no cal que tothom faci de polític professional, que encara poden ser útils a les societats, i que tot i que no cal participar en cadascuna de les decisions, sí que hauríem de poder tenir veu i vot en molts més assumptes i de manera molt més continuada que amb un vot cada 4 anys. Els ciutadans poden ser consultats a temps real sobre totes les decisions que els afecten, diferenciant eixos com l'edat, el gènere, el domicili o qui pot i en quina mesura participar en una determinada decisió o debat.

Com el seu nom indica, la democràcia líquida és molt més fluida que la que coneixem, que, en contrast es mostra sòlida, pètria, gairebé inamovible i opaca durant els 4 anys que dura el mandat d'un vot. A mida que es van creant aquestes eines de transparència i col·laboració massiva, mantenir els vells formats rígids, tancats i centralitzats es va fent més difícil d'admetre.

En un sistema de democràcia líquida avançat com el que proposa *DemocracyOS Software* es poden triar diferents representants de confiança (*proxis*) per a cada sector (economia, medi ambient, educació, etc). En cada decisió, el votant no vota directament, sinó que fa una *delegació transitiva* a un representant o expert de la seva confiança per a cada àrea. Això permet que els representants puguin delegar el vot a d'altres representants, establint-se així cadenes de confiança que canalitzen el vot. Podent canviar de representants o recuperar el vot delegat per a una decisió puntual, o prendre part activa al parlament virtual.

6.9 Parlament Ciutadà

Sorgit a Barcelona el 2013, proposa combinar una taula de *polítics professionals* amb les aportacions d'*experts* i dels *ciutadans afectats* en cada àrea, organitzant les decisions de forma sectorial i territorial. Es defineix com “un parlament alternatiu al dels partits, format per persones i col·lectius, per empoderar la ciutadania, canalitzar les seves necessitats i actuar com a contrapés i control de les institucions polítiques. Articulant un model de democràcia participativa i directa que canviï les regles del joc de la democràcia representativa i sigui una eina de pressió de la ciutadania autoorganitzada davant els poders polítics.”

Volen esdevenir una eina d'actuació política que permeti proposar i revocar lleis amb processos de debat i reflexió, celebrar consultes vinculants i crear eines de participació ciutadana per àrees: governança, energia, medi ambient, sanitat, educació, habitatge, economia, etc. Amb processos de deliberació i mobilització social que es concretin en uns programes d'autogovern aprovats amb consultes vinculants. Un dels primers objectius del *Parlament Ciutadà* és promoure una llei de consultes ciutadanes vinculants que sigui aprovada pel Parlament de Catalunya i pugui replicar-se a altres regions.

6.10 Multireferèndum

També a Catalunya trobem el *Multireferèndum*, un projecte que proposa sotmetre a referèndums presencials molts temes de col·lectius que volen elevar les seves problemàtiques a debat públic i votar-les de manera vinculant. Combina el vot electrònic i el físic en convocatòries multitemàtiques per crear “una democràcia d'arrel, creixent, directa i de carrer, on es consulti a la ciutadania en molts àmbits i de manera continuada, per tal d'aconseguir que s'expressi la voluntat popular de forma directa, determinant i vinculant”.

Va ser creat per col·lectius ecologistes com *Som lo que Sembrem* i la plataforma *Aturem el Fracking*, que havien promogut *Iniciatives Legislatives Populares* (ILP) que foren rebutjades al Parlament. Han començat amb consultes sobre cultius i aliments transgènics; el deute; fer vinculants les ILP, o el control democràtic i

directe de l'energia. I amb projectes específics com *BCN World*, la municipalització de l'aigua a Lleida o la construcció de *Línies de Molt Alta Tensió*. Voten els majors de 16 anys de les poblacions afectades. Tot i coincidir amb la demanda nacional a Catalunya per a un referèndum d'autodeterminació, el primer cop que van posar les urnes al carrer el 2014, van ser confiscades per la policia catalana.

També trobem nous partits que s'estructuren amb mètodes *Open Source* de fer política, amb referèndums on-line, com el moviment *Cinc estrelles* d'Itàlia o el *Partit Pirata* a molts països. Usen el software de democràcia líquida *GetOpinionated* per elaborar el seu programa electoral, amb eines de codi obert, distribuïdes, segures i amb privacitat per a implementar models de democràcia directa i d'empoderament econòmic amb ús del *Blockchain*, com *D-CENT* o *Votorola*. I cada cop més *Partits d'Internet* i de democràcia directa ja presents a països com Hongria, Suècia, Irlanda, Nova Zelanda, Polònia, Turquia o Austràlia.

Veiem per tant com les eines *Wiki* i P2P ja comencen a transformar i a oferir noves propostes en el camp de la política, més recents que en altres sectors on la cultura wiki està més estesa i consolidada, però oferint noves idees que semblen cridades a anar substituint gradualment els models de democràcia clàssics, de manera semblant a com ho han anat fent en els altres sectors que hem vist.

7. Wikicràcia

Hem vist que els canvis tecnològics a la *Societat del Coneixement* ens porten de manera gairebé inevitable cap a una gran transformació de les nostres societats. Les TIC, amb la seva pròpia naturalesa, ens empenyen cap a una economia i una societat en xarxa i més col·laborativa, cap a un nou entorn de relacions socials en essència més democràtic.

També hem vist com a aquest potencial transformador de les TIC, el *treball cognitiu* o la *Wikinomia*, que genera innovacions tendents a la democràcia organitzacional fins i tot en grans empreses capitalistes, s'afegeixen molts moviments socials progressistes que ho porten encara més enllà. Apareixen aplicacions informàtiques i nous models de treball que ens conviden a cooperar i a compartir recursos, tant físics com virtuals, redistribuint la riquesa i els mitjans de producció, accelerant canvis socials i obrint processos democratitzadors. Són propostes que neixen a la societat civil, l'ecologisme, l'economia solidària, la contracultura, l'anticapitalisme, i des d'un ús progressista de les TIC. Creen noves eines i projectes amb maneres diferents d'entendre les societats, transformant-les de manera transversal.

Moltes organitzacions introdueixen canvis en la gestió i en la manera d'entendre's elles mateixes. Altres ja neixen directament amb mètodes de gestió diferents dels que encara s'ensenyen a les escoles d'economia i als manuals d'empresa. A la *nova economia* guanya pes la *comunicació*, la *cooperació* i el *coneixement*, que les TIC permeten incorporar a l'empresa de manera senzilla i gairebé evident.

Això genera canvis que en línies generals vénen determinats per models més propers als de la universitat i els moviments socials transformadors que als de l'empresa convencional i el capitalisme clàssic. El *coneixement* redueix la importància del *capital*; la *cooperació* reemplaça a la *coerció*; la *horitzontalitat* a les *jerarquies*; l'*obertura* al *tancament*; la *descentralització* a la *centralització*; la *interacció directa* als *intermediaris*.

Sense *cooperació*, la informació i el coneixement no poden fluir bé a qualsevol organització; les jerarquies limiten la seva fluïdesa orgànica i eficient, i impedeixen que es puguin expressar totes les veus que podrien aportar noves idees i sabers. És a dir, sense *cooperació*, la nova economia del coneixement no pot fluir de manera adequada, desplegar el seu potencial i aprofitar tot el valor afegit que ofereixen les TIC. Sense *cooperació*, un principi central a l'*economia social* però minimitzat al capitalisme, es desaprofiten recursos i tecnologies, i les organitzacions s'empobreixen.

La *Wikinomia* incorpora dinàmiques molt llunyanes fins avui a l'empresa, com l'obertura i la cooperació cap enfora per rebre les aportacions que ofereixen les *fonts multitudinàries* externes, amb el *crowdsourcing* o els *stakeholders* a la RSE. I una obertura i horitzontalitat també cap endins, cap a majors graus de democràcia interna a l'empresa, empoderant i donant més pes a les aportacions dels treballadors. Els antics organigrames rígids i verticals es substitueixen per cèl·lules de producció amb llocs de treball multifuncionals i formes de gestió més horitzontals. Es passa d'una organització rígida, jeràrquica, tancada i compartimentada, a una de més orgànica, sistèmica i en xarxa.

La *wikinomia* fa referència a aquests mètodes de treball innovadors, on una major optimització del potencial econòmic sembla haver de passar per humanitzar-les. Un procés que s'aconsegueix introduint-hi els mètodes organitzacionals de molts moviments socials i de l'economia solidària. I una visió socialment més integrada, que entén l'empresa com un organisme viu i interconnectat amb la societat, amb qui manté moltes connexions que requereixen relacions més horitzontals i sinceres.

Nous conceptes com l'*eficiència sistèmica* introdueixen a l'empresa els impactes socials i ambientals que genera la seva activitat, defugint l'òptica merament crematística, immediatista i compartimentada. La RSE incorpora a grans empreses aquesta visió més sistèmica de les seves repercussions. Tot i trobar-se encara en una fase limitada i controvertida d'aplicació, assenyala una clara coincidència entre tot el que hem vist i noves sensibilitats empresarials i a les administracions públiques.

La *Sociocràcia* o la *Holocràcia* traslladen tots aquests nous mètodes organitzacionals a formes de gestió específiques per a empreses i altres organitzacions, introduint-hi aquestes dinàmiques més assembleàries que fins ara només trobàvem als moviments socials.

Aspectes com la solidaritat, la humanització de l'economia o la incorporació de nous criteris i meta-relats econòmics com *l'economia femenina*, el canvi cap a nous paradigmes de l'abundància circular, o del *decreixement* econòmic, substitueixen o interpel·len conceptes molt arrelats a les societats del segle XX. Exemples com *Wikipedia*, *Indymedia*, el *programari lliure*, la *cultura lliure*, *l'economia alternativa*, el *treball cognitiu* i les dinàmiques obertes, P2P, *Wiki*, en xarxa i cooperatives, donen pas a noves maneres d'entendre la transmissió del coneixement. I en ser aquest tan central a la nova economia, també a la manera d'entendre les nostres societats.

Els *intermediaris* semblen arribar a la seva fi en molts camps, des de la indústria musical a l'agricultura, el periodisme o les monedes, generant un enriquiment col·lectiu semblant en tots els sectors. Una desaparició que no és automàtica, sinó que es dona només quan els ciutadans d'una regió o d'una aplicació informàtica o comunitat virtual s'organitzen per crear sistemes diferents de distribució, més propers, directes i participatius. Quan ho fan, veiem un creixement sobtat de la riquesa col·lectiva, alhora que es redueixen els beneficis de grans corporacions que durant el SXX mantenien un control cartelístic dels intercanvis de cultura, informació, treball o consum. Desplegant-se amb tot el seu potencial quan es creen bones eines cooperatives per compartir, que reemplacen els centres privats i oligopolístics de distribució.

En alguns casos, com amb *l'streaming* de *Netflix* o *Spotify*, noves indústries desplacen les antigues amb una combinació de l'ús de noves eines d'Internet però amb la mateixa voluntat de control corporatiu de *Sony* o *Warner*. Però encara i així, tot i no representar una transformació social com altres que hem vist, desmunten vells models que redefeixen el sector i permeten l'entrada de més actors i nous models de relació més propers al P2P.

L'aparició imparable de noves eines informàtiques per compartir recursos i informacions posa en risc els models de distribució cultural que teníem fins ara, que generaven societats molt més homogènies i manipulables des dels grans centres de poder. On una reduïda elit econòmica mantenia una mena de feudalisme cultural, amb unes poques famílies o grups polítics dominant els discursos socials hegemònics, l'economia i fins i tot la percepció de la realitat, gràcies al seu control sobre els grans mitjans de comunicació o inclús dels temaris a escoles i universitats. Milions d'opinadors a les xarxes socials trenquen el monopoli de la dotzena d'opinadors de grans diaris o tertulians a ràdios i televisions de cada país. Un gresol amb una infinita biodiversitat substitueix, sense confrontar-los, el models d'organització social encara dominants, amb nous models emergents de relacions P2P que converteixen en obsolet el seu control i ens obren a una societat molt més participativa, plural, transparent, diversa i democràtica.

A la música deixem d'escoltar uns pocs ídols globals produïts comercialment per a milions de fans, per veure aparèixer milers de petits grups organitzats per Internet o amb eines com l'*streaming* o *YouTube*, que fan concerts menors per autofinçar-se, sense intermediaris. I poden entrar més fàcilment a *Spotify* que a *Columbia Records*.

D'unes poques discogràfiques es passa a moltes més eines de distribució musical. D'uns pocs grans rotatius a milions de *blogs*, *youtubers* i xarxes socials, *TikTok* o *Twitch*, presents al mateix lloc de la notícia i explicant-la des d'una perspectiva pròpia, més subjectiva, però molt més propera a les inquietuds del receptor. D'unes democràcies representatives estàtiques, oligàrquiques i bipartidistes amb un vot cada quatre anys, a unes de tipus 2.0, *líquides*, *participatives* o *directes* on-line. De clients passius a clients proactius o *prosumidors*, tant en grans corporacions com en organitzacions a escala local de l'economia social o l'ecologisme. D'uns pocs canals de televisió a milers. D'un sector limitat de taxistes o hotels, a desenes de noves formes de compartir transport o allotjament. D'unes poques pel·lícules o documentals distribuïts per grans cadenes en pocs cinemes, a milers per Internet i en centres socials. D'una enginyeria de grans indústries i patents privades, a una amb plànols lliures i fabricació distribuïda en micro-fàbriques cooperatives en xarxa. D'un grapat de corporacions informàtiques a milions de programadors lliures fent avançar la informàtica com a coneixement lliure i científic. D'uns pocs bancs

centrals emetent un centenar de monedes oficials estatals, a moltes noves formes de pagament amb monedes locals, P2P o corporatives. Fins i tot *Google*, possiblement la corporació amb més poder avui al món, també incorpora parcialment canvis que trobàvem només en moviments contraculturals.

Aquesta proximitat entre models d'organització d'iniciatives transformadores de la societat civil i dinàmiques empresarials de la societat del coneixement ens convida a creure que som davant d'un canvi profund i transversal dels paradigmes socials i organitzacionals. Tot i que cal distingir clarament, com hem vist amb la taula de la *P2P Foundation*, de l'ús d'estructures i mètodes P2P per a finalitats lucratives i de control corporatiu clàssic (com *Facebook*), de l'ús social i per a l'enriquiment col·lectiu dels *comuns* (com *Linux*). I que també cal constatar l'aparició de nous reptes com l'ascens d'*Amazon* i el seu monopoli sobre tot el comerç global, o el risc que *Spotify* o *Netflix* acabin sent tan sols nous models de monopoli cultural on només canviï l'empresa, però tot segueixi igual amb un mer canvi de noms i propietaris.

Encara així, podem identificar trets comuns que afecten diferents sectors d'una manera semblant, el que ens permet entreveure que som davant de canvis de paradigmes socials i organitzacionals semblants als que durant el SXX han fet diverses corporacions com *Ford*, *Toyota*, *McDonald's* o *Wall Mart*. Ara, però, enlloc que grans empreses provoquin canvis socials per tal d'optimitzar sistemes industrials i comercials, el procés és completament invers, tant en els seus valors com en les dinàmiques de canvi: per tal d'optimitzar el rendiment econòmic de les empreses, tot sembla indicar que cal humanitzar-les. I aquest procés s'aconsegueix introduint models organitzacionals desenvolupats per molts moviments socials que fins fa poc es deien *contraculturals*, de l'economia social o inclús revolucionaris. Així com per traslladar a l'empresa l'ús quotidià, obert i cooperatiu que fem de les TIC.

Les noves dinàmiques socials que hem vist, permeten creure que no som gaire lluny d'una superació del *pensament únic* neoliberal i del capitalisme tal com el coneixíem, per encetar potser nous models socio-econòmics i culturals que deixin de banda els sistemes jeràrquics, autoritaris i piramidals seculars, que limiten les capacitats humanes i culturals. Obrint pas a dinàmiques que, com hem vist al llarg

del llibre, ja resulten quotidianes malgrat ser encara contra-intuïtives i subversives als vells ordres socio-polítics i psico-socials capitalistes: guanyen espai els sistemes oberts, col·laboratius, horitzontals, i perden força els espais de producció i distribució centralitzats i a gran escala, tant en l'àmbit cultural com en el desenvolupament tecnològic. Quan els vells oligopolis bloquegen una eina que amenaça el seu domini, els usuaris, en ser milers arreu del món, construeixen noves vies per esquivar-ho i seguir compartint recursos.

El fet que les velles estructures de distribució i d'intermediació *centralitzades*, *tancades* i *piramidals* esdevinguin obsoletes en cada cop més sectors, ens permet entreveure que els fonaments del capitalisme podrien ser superats per noves dinàmiques més sostenibles i democràtiques. Ja sigui amb un capitalisme més social i distribuït que l'actual model oligopolístic neoliberal; o bé amb una superació encara més àmplia de l'economia i la societat, que ens apropi cap a nous models *wikicràtics*, P2P o *eco llibertaris*. Posant límits al relat neoliberal i el seu *pensament únic*, que des dels anys 70 ha aconseguit combatre totes les seves alternatives: socialdemocràcia, comunisme, anarquisme o revolucions culturals dels anys 60, però que en canvi no ha sabut invertir prou recursos i intel·ligència en millorar-se a sí mateix per tal de fer-se prou just i sostenible com per perdurar.

A tot això és al que ens referim aquí amb el concepte de *wikicràcia*. A un entorn més que no pas a determinades eines específiques en l'àmbit estrictament polític (com hem vist amb *Wikicracy*). *Wikicràcia* aquí fa referència al nou entorn social, polític, cultural i tecnològic que ja podem identificar de manera encara difusa, poc sistematitzada i coherent, però àmplia i transversal, en tot el conjunt de noves plataformes, aplicacions, dinàmiques socials i organitzatives que, gairebé sense adonar-nos-en, han substituït molts vells models d'organització social. Vells models, encara hegemònics, que xoquen i troben desajustos amb els nous paradigmes emergents, basats en el cooperativisme, l'obertura, la xarxa, el bé comú i la socialització dels béns i els mitjans de producció. Oposats d'arrel amb el relat capitalista, i superant-lo a tots els nivells, en tots els camps i des de tots els punts de vista, dels lliberals als llibertaris.

El concepte *Wikicràcia* com aquí l'entendem, vol ajudar a descriure aquest nou marc de relacions socials que conformen gairebé un nou model de democràcia i de societat *Wiki*, on Internet i el món virtual, en afegir una nova dimensió a l'experiència humana, enxarxada com mai ho havia estat, a nivell planetari, genera gairebé inevitablement un salt cultural i un nivell més profund de democràcia social i econòmica. Un entorn que ja habitem de forma incipient, consolidat en alguns camps, nou en d'altres, que podem identificar i entendre amb una lògica coherent, malgrat la diversitat i l'autonomia de totes aquestes experiències. Que destrueixen sense estridències els fonaments dels vells models d'organització social que, tot i així, encara dominen les societats. En una silenciosa revolució *Wiki* i P2P dels comuns, que encara ha estat poc detectada pels radars dels grans mitjans de comunicació, universitats o partits polítics. I on es poden traslladar fàcilment tots els valors més ètics i sostenibles que fa temps que ja trobàvem a l'economia solidària i a l'ecologisme.

Amb *Wikicràcia* ens referim al reconeixement de tots aquests processos socials que ja vivim de manera extensa i transversal, íntima i quotidiana, i a aquesta galàxia de noves propostes i eines d'organització política, en un sentit ampli. Al marc sociopolític i cultural general que ja habitem, l'haguem identificat o no, i li donem o no un nom i una concepció sistèmica i global. I sigui aquest nom *wikicràcia*, *societats P2P*, *col·laboratives*, *descentralitzades*, *eco-llibertàries*, *dels comuns* o qualsevol altre. Però és necessari entendre millor l'entorn social que comencem a habitar i definir-lo bé per tal que puguem viure-hi millor i desplegar abans el seu potencial de creació i transformació social positiva.

Aquests nous models de societat només podran existir si el coneixement i la informació circulen lliurement. “Igual que una societat és lliure només si els ciutadans poden circular lliurement pels carrers, conèixer els codis de les lleis que els regulen i tenir, si més no formalment, la possibilitat de modificar-les i de transformar-les en un treball col·lectiu permanent, obert i transparent” (Stallman). Les TIC no encaixen bé amb les formes piramidals, tancades i oligopòliques que han dominat els segles anteriors i encara predominen. En només 30 anys, Internet ha transformat les nostres vides, generant cada cop més contradiccions per aquest defectuós encaix entre vells models socials i les noves tecnologies.

Entenem també *Wikicràcia* com a sinònim de cultura *eco-llibertària*. Doncs tot el que hem dit en relació a les eines i formes de pensament *wikicràtiques* es correspon al que en la teoria política es defineix com pensament *comunista llibertari* o *anarquisme*. En el rerefons de moltes noves expressions polítiques, moviments socials, innovacions tecnològiques o dinàmiques creades per noves aplicacions predominen formes de relacions llibertàries, sovint no de forma explícita. Sense servidors centrals ni lideratges autoritaris, i amb plena llibertat i igualtat a l'hora de contribuir. Afegim el sufix *eco* -fins que deixi de ser necessari, quan tot sigui *eco*-, perquè totes les propostes que hem vist, a més dels trets llibertaris en l'àmbit socioeconòmic, s'emmarquen, gairebé sense excepció, en un enteniment ecologista de la vida humana al planeta. Que no deixa de ser, en realitat, l'extensió del concepte *llibertari* més enllà de la pròpia espècie.

7.1 Wikicràcia o Plutocràcia

Però tots aquests avenços tecnològics i socials que semblen gairebé inevitables, topen amb estructures de poder centrals i jeràrquics encara molt sòlides, anteriors a l'arribada de la *Societat del Coneixement*, i que poden usar les mateixes eines TIC per consolidar i ampliar el seu poder. Això ens situa davant d'una cruïlla entre dos escenaris radicalment oposats, que traslladen al nou univers que s'obre amb les TIC les lluites socials i polítiques dels últims segles. D'una banda apareix aquest nou món plural, descentralitzat, horitzontal i democràtic de gestió de la informació, del treball i dels intercanvis; de l'altra, aquestes mateixes eines faciliten un control gairebé absolut d'unes poques i immenses corporacions, amb poder il·limitat sobre les creacions culturals, la informació, el comerç, els aliments o el treball, que arriben al punt de dominar els estats i les democràcies.

Un camí, com hem vist, ens situa davant de noves *wikicràcies* o *democràcies directes, participatives* o *eco-llibertàries*. On les TIC ens porten de manera gairebé automàtica a un aprofundiment del que coneixíem fins ara com democràcia, amb mitjans tecnològics que ens permeten viure en una societat en xarxa, igualitària, oberta, transparent, participativa i cooperativa. Creant riquesa per al conjunt de la humanitat, com fa la ciència; per al comú, els *commons*, l'esfera del *comunal*. Allò veritablement *públic*, col·lectiu, ciutadà, sense intermediació d'estats i administracions públiques. Amb noves eines que ja trobem en tots els camps, des de la cultura fins al diner, d'empreses a organitzacions i a relacions personals de tota mena.

D'altra banda, aquests mateixos mitjans que faciliten majors nivells de cooperació, llibertat i igualtat, poden conduir-nos també cap a un món de llibertats més restringides, on els ciutadans siguin dependents, espiats i fins i tot influenciats per grans corporacions, que poden exercir majors graus de control social i promoure lleis més restrictives. Amb nous mètodes de dominació social exercits no per estats, com al feixisme del SXX o als models autoritaris de segles enrere, sinó per un petit grup oligopolístic transnacional d'empreses que actuen a nivell global en associacions cartelístiques, esgrimint un mateix meta-relat social, polític i cultural:

el capitalisme neoliberal, cada cop més escorat cap a posicions conservadores i autoritàries, i amb retallades dels drets civils assolits al SXX.

Veiem arreu del món l'ascens d'una dreta populista i l'ultradreta, que ocupa l'espai "antisistema" que dècades enrere tenia encara el pensament de progrés, d'esquerres i els diferents corrents de socialisme i comunisme. Dretes conservadores o ultraliberals que presenten aquest capitalisme agressiu, autoritari i depredador socialment i ecològic com l'únic model possible, malgrat la crisi sistèmica i la ineficiència a la que es confronta en molts camps. I caricaturitzant tota alternativa, malgrat aquest fracàs programàtic, com a *populisme* ingenu i irrealitzable. Fins al punt d'arribar on som ara, en un món on les majories socials perceben com més probable la destrucció de la majoria d'ecosistemes del planeta pel col·lapse ecològic derivat de les activitats humanes, que la fi del capitalisme.

Les tensions entre aquests dos models ha trobat en la indústria de la distribució cultural un dels primers camps de batalla -sobretot abans de l'arribada de l'*streaming*-, però s'ha anat estenent a d'altres, com les *aplicacions col·laboratives*, on retrobem la mateixa manca de sintonia entre el potencial de transformació que ofereixen les TIC sumat a la necessitat de canvi profund a què crida l'actual crisi sistèmica, i la resistència al canvi de les velles indústries i estructures polítiques.

Si deixem en mans de grans corporacions els nostres mitjans bàsics de comunicació, consum o treball, quedem a mercè d'elles, quan han demostrat que sovint estan renyides amb la democràcia, la igualtat o el respecte als drets humans i laborals. Avui hem d'escollir entre alliberar-nos d'això gràcies a les TIC, construint models socio-econòmics més horitzontals i descentralitzats, o bé permetre que gràcies a les TIC puguin exercir aquest poder d'una manera encara més completa, centralitzada i piramidal del que ja feien en començar el segle.

Ens trobem, per tant, davant d'una gran cruïlla històrica entre dos models polítics oposats que, en termes dels corrents ideològics del segle XIX i XX podrien situar-se d'una banda, com hem argumentat, a una visió *comunista llibertària*, a un *anarquisme 2.0* o un nou model *wikicràtic* de societat: de treball pels comuns dels comuns, per a la societat des de la societat, per al bé comú, en llibertat i igualtat.

I de l'altre a un projecte que podria qualificar-se com *plutocràtic*, el govern dels rics, *democràcies oligàrquiques* o fins i tot, sense por a exagerar, una mena de *neo-feixisme* o *neo-feudalisme neoliberal* també 2.0. És a dir d'un grau superior al feixisme del SXX, donat el creixement qualitatiu i quantitatiu de la capacitat de control i repressió que permeten les TIC. Doncs seria exercit de forma global, i des d'una infinitat de dispositius electrònics i informàtics amb els que organitzem la nostra vida quotidiana, començant pels nostres telèfons mòbils.

Només el feixisme pot defensar el món al que ens duria una societat controlada per un grapat d'immenses corporacions amb un gran poder sobre milers de milions de ciutadans, dependents d'elles en tots els àmbits de les seves vides. Un nou feixisme tecnològic, omnipresent a les nostres cases i butxaques; i sense fronteres, refugis o països aliats a la democràcia on poder escapar del seu control. El liberalisme, quan és honest, també s'oposa a aquest horitzó, en nom de la llibertat de mercats, avui ja fortament oligopolístics, i el rebuig a les estructures cartelístiques. Així com la socialdemocràcia, per la manca de redistribució de recursos, mitjans de producció i de cultura d'aquest model, i la subordinació que implica dels estats i les polítiques públiques a les mega corporacions, com ja es dona ara, al que s'afegeix una gran elusió o evasió d'impostos.

Igual que el feixisme del segle XX, aquest fosc horitzó no és sinó la victòria final, extrema i completa del mateix relat social i econòmic del capitalisme neoliberal: el poder empresarial il·limitat per part dels posseïdors del capital, en un món desregulat, sense lleis ni proteccions estatals, sindicals o democràtiques (*Bayer* o *Siemens* van prosperar amb els camps de treball forçat nazis). On la força econòmica i, en última instància, policial i militar, determina la realitat social i els seus marges. En una lluita lliure desigual a escala global entre les democràcies i unes poques empreses amb capacitat de dominar països i treballadors, manipular societats o controlar els mitjans, sense contrapoders ni controls polítics. Més encara amb l'aparició del *Big Data*. Un món on tot està en venda, alhora que hi ha insalvables desigualtats adquisitives.

Aquest terrible feixisme 2.0 seria el resultat natural d'aquesta lògica de desregulació, reducció de l'estat, sindicats, democràcies, nacions i comunitats,

aguditzat des de la contrarevolució neoconservadora dels governs Reagan i Thatcher, on l'acumulació il·limitada de capital i poder polític admet un escenari que posa en risc el propi mercat lliure, la justícia social i les llibertats. Un escenari alarmant que hauria d'estar present a l'hora d'analitzar i debatre sobre la llibertat i les restriccions actuals al ciberespai i l'ús d'eines obertes P2P o bé privades. Qui s'erigeixi en vencedor i aconsegueixi fer-se amb el meta-relat social dominant que justifiqui una o una altra opció -doncs necessiten d'aquest marc ampli per imposar-se-, determinarà en gran mesura el tipus, la qualitat i la profunditat democràtica de les nostres societats presents i futures.

La irrupció de les TIC fa que una simple translació de les dinàmiques liberals i neoliberals hegemòniques del segle XX al XXI ens porti inexorablement a societats amb llibertats i drets socials més restringits i amb més control social. Noves eines de llibertat i emancipació humana esdevindrien eines de domini més amples i eficients que les dels segles XIX i XX.

Una de les maneres de limitar aquesta amenaça totalitària passa per *hackejar* els possibles models de control i domini per tal de garantir que romanguin al servei de la humanitat com a eines d'alliberament i fraternitat, com romànticament ha plantejat sempre la ciència, la democràcia, les esquerres i la cultura de pau. I això s'aconsegueix amb els formats oberts i multitudinaris com al *programari*, *hardware* o *cultura lliure*, que pel seu propi format fan inviable un domini centralitzat, tancat, autoritari i corporatiu. Des del nivell de l'usuari individual fins a l'estatal, com ha fet Veneçuela en confiar al *programari lliure* enlloc de *Microsoft* el software institucional. Si no creem avui mecanismes de control ciutadans, transparents, descentralitzats i en xarxa, la capacitat de control d'aquestes corporacions en un futur immediat podrà ser massa gran com per poder evitar-la.

Afortunadament, però, les tecnologies semblen afavorir aquest horitzó emancipatori. Tot i que a nivell polític cal admetre que avui la lluita de classes l'ha guanyat la classe extractiva, Internet fa volar pels aires, amb la seva mera aparició, el control oligopolístic dels grans mitjans de comunicació del SXX, que ens conduïen de forma accelerada a un món molt reduït informativament, o fins i tot al malson orwellià del

Gran Germà. Amb sofisticats mètodes de control social, que començaven a crear escenaris on la democràcia, tal com la coneixíem fins al SXX, era inviable.

Encara que creguem, tot i les proves concloents que va donar Snowden, que no som espiats de manera personal, sí sabem del cert l'existència del creixent negoci vinculat al *Big Data* o el model d'anuncis *AdWords* de *Google*. Que són eficients gràcies al control que fan dels nostres correus, cerques i informacions personals. La seva existència suposa la victòria del *màrqueting* com a model d'organització social, i deixa clar que el ciutadà ha esdevingut un mer *consumidor*, en *ramats* cada vegada més previsibles i influenciables.

L'arribada del ciberespai a les nostres vides, que alguns autors entenen com una nova dimensió a afegir a les tres que coneixíem fins ara, amb lleis i dinàmiques pròpies que afecten profundament la vida humana, ens obliga d'una o altra manera a redefinir algunes nocions bàsiques del que és la vida en societat. I sobre els límits en l'actuació de les grans corporacions que, en no tenir contrapoders ni estatals ni ciutadans, podrien esdevenir grans amenaces per a les democràcies.

Si aquesta lluita la guanya el *programari lliure*, el *Copyleft*, el *Creative Commons*, l'*Open Source Hardware* i els qui treballen per a l'economia dels comuns i lluiten contra el poder omnímode de les grans corporacions, la societat haurà posat un fre que haurà servit de precedent. I haurà ampliat les llibertats i les eines que permetrien escapar del seu control totalitari. S'encetaria un rumb cap a unes *e-societats* lliures. Si en canvi són aquestes corporacions les que vencen aquesta batalla, comptaran amb eines i proteccions legals encara més poderoses de les que ja disposen per ampliar el seu domini exponencialment. Cal que ciutadans i estats democràtics construïm eines per protegir-nos. Imaginant i creant alternatives que ens permetin prescindir d'elles, desobeint o alliberant-nos-en a través de no necessitar-les, en haver desplegat iniciatives com les que hem vist al llibre i moltes més.

Sens dubte les societats guanyarien molt si passessin de l'actual model cultural d'individus i famílies atomitzades, a nous sistemes de col·laboració que regenerin els teixits socials. Però per aconseguir quelcom aparentment tan senzill com és col·laborar enlloc de desconfiar els uns dels altres, cal generar una profunda

transformació social i cultural, de caràcter sistèmic i estructural. Doncs tot fins ara, en l'apogeu de la distòpia neoliberal, estava estructurat en models tancats, competitius i no col·laboratius. Lògiques sobre les que reposen bona part dels nostres sistemes econòmics, polítics, socials, culturals, educatius i, com a resultat, mentals, ideològics i psicosocials. On, per entrar al mercat laboral, sovint cal oblidar tots els valors ètics i humans que havíem après a la família, l'escola o les religions.

Una de les principals conclusions que podem extreure després de tot el que hem vist és que les TIC faciliten enormement la creació de societats més lliures i igualitàries. Però que no arribaran soles; per a fer-les possible cal crear eines, xarxes i legislacions favorables que permetin desplegar plenament el seu potencial com catalitzadores de societats més igualitàries i distribuïdes. A vegades fins i tot recorrent a la desobediència civil per transgredir lleis i normatives antigues que entrebanquen el progrés i la democràcia. Oferint així als estats, com deia Henry Thoreau, l'ètica que ha perdut.

Per tant, aquesta cruïlla entre models més democràtics 2.0, amb trets llibertaris o *wikicràtics*, o el perill d'una involució cap a formes d'opressió totalitària també 2.0, constitueix una lluita cabdal dels nostres dies, on, per tal de preservar les llibertats assolides fins ara, cal repensar i actualitzar els drets civils a les noves *e-economies* i *e-societats* actuals. No és un debat entre avançar o mantenir-se on som; sinó entre avançar o retrocedir dècades en drets.

Els *Papers de Panamà*, la *Llista Falciani*, les revelacions de *Wikileaks* o d'Edward Snowden ens permeten entendre que l'elit econòmica global, l'1% en paraules dels *indignats* nord-americans d'*Occupy Wall Street*, les classes extractives o rendistes, han creat un marc i unes regles del joc que saben molt bé com eludir, legalment o no. Mentre que els sectors que treballen per a un canvi social post-capitalista van guanyant terreny i compten al seu favor amb la democràcia, quan és honesta i plena, i amb les TIC, quan es poden desplegar sense peatges ni barreres. Mentre que aquestes oligarquies extractives, tot i mantenir encara el control de moltes estructures socials i comunicatives, troben cada dia més obstacles per exercir el seu poder, veient com s'enfonsa el seu model per pròpia obsolescència en molts sectors.

Això va deixant clar que seran probablement aquestes oligarquies les que hauran de fer grans esforços i incomplir moltes lleis per mantenir el seu domini, mentre que els nous models de societat van emergint i consolidant-se en cada cop més àmbits amb naturalitat, gairebé sense esforç. Amb la mateixa facilitat amb què *Wikipedia* ja ha superat la centenària i prestigiosa *Enciclopèdia Britànica*; les *aplicacions col·laboratives* i *cooperatives* a indústries centenàries com la del taxi o els hotels; el *programari lliure* al privatiu, o com l'*OS Hardware* comença a desafiar l'enginyeria privada i tancada.

Som, per tant, davant d'alguna cosa més que del dret d'un autor a cobrar o no per la seva obra, que el *Copyright*, les patents, el *Copyleft* i el *Creative Commons*; o que la música o el diner siguin distribuïts per un lobby central de cultura o banca o bé per una xarxa descentralitzada d'actors. No es un debat entre un mercat més o menys regulat, ni pel dret d'una corporació a exercir un control monopòlic i monopsònic d'un determinat sector. Ens trobem davant de dos models de societat oposats.

La crisi sistèmica actual (agreujada el 2020 amb la del Covid i el 2022 amb la guerra a Ucraïna), fa que aquestes transformacions a les que conviden les TIC puguin fer-se amb més facilitat, ja que forma part del seu diagnòstic dur a terme els canvis estructurals perquè no es repeteixi, que, en temps de prosperitat, costa més de plantejar. Tot i així, malgrat que a l'inici de la crisi financera del 2008, semblava que es posarien límits a la voracitat de les grans corporacions i institucions financeres, passats els anys veiem com no només s'han consolidat moltes de les entitats causants d'aquest col·lapse, sinó també el seu discurs i estratègies polítiques.

El món financer, empresarial i polític dominant, profundament neoliberal i conservador, abraça de forma cínica i deshonest durant uns mesos un salvament comunista dels seus negocis. Igual que amb la Covid ha calgut una gran intervenció estatal i reforçar els sistemes de salut públics, deixant en evidència la pobresa argumental de les tesis lliberals de privatització i mercantilització de la salut. Però el 2008, l'endemà mateix de rebre les ajudes estatals tan contràries als fonaments neoliberals, que arruïna països com Espanya (on es destinaren 60.000 milions d'Euros dels pressupostos públics a fons perdut per al rescat bancari), tot tornà al curs habitual.

Immersos encara en la crisi, es duen a terme mesures que deixen intactes les seves causes. Gairebé com sortir d'un coma etílic i celebrar-ho amb tres ampolles de whisky. És del tot irracional que després d'una crisi que posa en evidència el col·lapse del relat liberal en conjunt, les empreses causants, com les d'avaluació de risc financer, segueixin tenint el mateix pes i credibilitat. I segueixi intacte el relat econòmic d'un neoliberalisme social i ambientalment depredador -a poques dècades d'un col·lapse planetari-, presentant-se com l'únic racional, possible i realista.

Això no ens hauria d'estranyar quan veiem la unidimensionalitat acrítica neoliberal que s'ensenya encara a les escoles de negocis i d'economia, i als grans mitjans de comunicació, que neguen la possibilitat d'un pensament crític, divergent i alternatiu de l'economia, fins i tot quan tot l'edifici ideològic ha col·lapsat. De la mateixa manera, amb la crisi derivada del Covid, malgrat que ens porta inevitablement a qüestionar els models de sanitat privada, i els estats han estat decisius per contenir la pandèmia, inclús finançant la recerca farmacèutica privada i el salvament econòmic de molts negocis afectats, tot sembla indicar que en tornar a la normalitat, tot seguirà com fins abans.

Tot i així, és innegable que la crisi financera, la del Covid, i els canvis socials i tecnològics recents, fan que projectes com els que hem vist passin de ser, als ulls de les majories socials, propostes contraculturals, incòmodes i radicals d'uns reduïts *antistema*, a projectes viables i desitjables per a un necessari canvi social. Propostes, en realitat, més sistèmiques amb els ordres naturals del planeta, més eco-sistèmiques, que el sistema actual.

Assistim també a la paradoxa que mentre que els col·lectius transformadors compleixen escrupolosament (tret dels *okupes*) amb les lleis i normatives, les elits les incompleixen de forma sistemàtica i quotidiana. Tant amb paradisos fiscals o complexes architectures financeres que els permeten evadir o eludir impostos, com amb càrtels de naturalesa oligopolística, sinó mafiosa, en molts sectors, que entorpeixen el lliure mercat, pressionen de manera il·legítima governs per imposar canvis legislatius favorables o fins i tot despleguen mecanismes de vigilància inconstitucionals a ciutadans amb tota mena de dispositius. Com fins i tot joguines o televisions interactives amb micròfons incorporats que registren converses familiars,

fins i tot quan estan apagades. O els itineraris que fem gràcies al seguiment que permet *Google Maps* al telèfon mòbil, o *Google Suite* a les escoles.

7.2 De la fi del treball a la Societat de la Creativitat

Acabem el llibre fent un breu esment del model de societat que podria seguir a la del coneixement: la *Societat de la Creativitat*.

Els avenços i les transformacions que hem vist, desmunten l'aparent solidesa de la societat industrial clàssica, amb els seus models jeràrquics de treball, educació primària i secundària, periodisme, enginyeria o desenvolupament tecnològic i enciclopèdic. Poques coses s'assemblen a les societats que van conèixer els nostres pares i avis. Estructures i lògiques que s'han mantingut gairebé intactes al llarg de 2.000 anys deixen pas, sense que calgui una revolució violenta o política, a models completament diferents d'organització social.

No és estrany que això comenci a passar un segle després de la gran sacsejada tecnològica del SXX, on també molts aspectes com la fi de la tracció animal o els carros, que venien de l'antiguitat i han perdurat fins fa tan sols unes dècades, o el no poder disposar de llum elèctrica per il·luminar les nits, electrodomèstics, vehicles i màquines amb gasoil, etc, han fet que les societats de l'inici del SXXI siguin completament diferents de les societats tradicionals que trobàvem de Nord a Sud del planeta fins a mitjan SXX, tret de petites excepcions del món industrialitzat i modern.

Fem aquí unes passes encara més enllà del que ja hem vist, per tal d'imaginar els canvis que podrien arribar un cop entès el nou món al que ens endinsem. Un món que, si pot ser lliure i *wikicràtic*, ens podria conduir gairebé de manera automàtica cap a una nova *societat de la creativitat*. Les màquines potser aconseguixin reemplaçar també el treballador del coneixement, però difícilment puguin reemplaçar un espai: el de la creativitat humana. Potser cal, doncs, dirigir les nostres economies i l'educació cap a una societat no tan plena de coneixements com de creativitat, on també hi ha molt camp per explorar per a nous negocis i ocupacions laborals.

Reprenent l'anàlisi de Michel Bauwens, "hi ha innovacions socials que només més tard identifiquem com les bases dels nous models socials que prefiguren. En un

primer moment, l'antic ordre social prova de neutralitzar i assimilar dintre de les seves dinàmiques i institucions les innovacions socials i tecnològiques. Fins que aquestes les desborden, i permeten superar el vell ordre establert de forma orgànica i imparable”; com imparable és una primavera quan arriba.

Les moltes expressions de l'àmplia i diversa cultura *Wiki* i P2P que hem vist, són molt probablement alguns d'aquests indicis clars de nous models de societat que podem veure les properes dècades. O potser abans, donada la velocitat exponencial dels canvis que generen aquestes revolucions tecnològiques; gairebé inevitables si no caiem en sistemes totalitaris. De nosaltres dependrà que visquem en societats *wikicràtiques* o bé *totalitàries 2.0*; de la capacitat d'anàlisi crític, activisme, creativitat i accions per construir nous models socials com els que voldríem; de crear noves formes de participació política que permetin canalitzar el que hagi de resoldre's per la via institucional; i de la nostra capacitat de cooperar, quan les eines avui disponibles ens hi conviden amb pocs *clicks*.

Reducció i repartiment del treball

L'era industrial va expulsar milions de treballadors de l'agricultura quan les tasques que requerien centenars de jornalers del camp van passar a fer-se amb pocs treballadors gràcies als tractors i la gran maquinària. Tots aquests camperols abandonen el camp des d'inicis del SXIX per poblar de forma massiva les ciutats, on es produïa la primera Revolució Industrial, deixant un camp despoblat, que encara avui segueix buit arreu del món.

La segona revolució industrial, al SXX, introdueix moltes noves màquines a les fàbriques, que també provoquen l'expulsió de milions de treballadors industrials que es desplacen al sector serveis, sent aquesta una característica de les societats modernes al SXX. Finalment l'arribada de la informàtica popular i massiva, que facilita tasques de gestió i ofimàtica en molts camps, i posteriorment, moltes *apps* que permeten accedir a molts serveis reduint intermediaris, també torna obsoletes moltes feines del sector serveis.

Això provoca, des de les òptiques lliberals clàssiques, la *fi del treball*. Apareixen milions de desocupats estructurals que molt difícilment tornaran a integrar-se al mercat laboral convencional ja que, senzillament, no són necessaris per fer milions de tasques que ja poden fer de manera molt més eficient, ràpida i barata les màquines o el *software*. Això es presenta avui com un escenari catastròfic, gairebé apocalíptic, ja que segons les lògiques capitalistes, aquestes famílies sense feina o bé disposen d'un estat del benestar desenvolupat o bé estan condemnades a morir de fam. Sota les lleis del capitalisme, si no poden vendre la seva mà d'obra, no poden obtenir els diners per sobreviure.

És una tràgica paradoxa: les innovacions fetes per l'ésser humà, empobreixen l'ésser humà, que no pot sinó apuntar un error sistèmic. La clau d'aquesta irracionalitat antropològica, que probablement no trobaríem en altres espècies o civilitzacions, té un nom clar: capitalisme. Que permet una apropiació completa per part de les elits extractives de tots els beneficis econòmics generats pels avenços tecnològics, així com d'una plus vàlua creixent del treballador, i del transvàs permanent i estable de rendes per la via dels interessos financers. Ja que les classes mitges i treballadores paguen per accedir al diner (hipoteques, préstecs, crèdit, etc), mentre que la classe rendista guanya dividends per tenir diner. Si no canvia el sistema, la ciència i el progrés tecnològic poden arribar a ser una amenaça per a la continuïtat de l'espècie.

Això ens obliga a fer anàlisis i propostes que vagin més enllà dels paràmetres econòmics convencionals. El problema no pot ser, evidentment, l'avenç tecnològic que ens facilita la vida i ens allibera de moltes tasques poc edificants, repetitives i alienants que fins ara duia a terme l'ésser humà. No és una qüestió tecnològica sinó política, econòmica i cultural. Doncs és evident que la humanitat hi guanya amb aquesta reducció de tasques, i que l'augment de la productivitat és o hauria de ser un guany social que repercutís en treballar menys hores amb igual salari. Enlloc d'això, l'augment de productivitat generat per tot el progrés científic del SXX ha anat a parar íntegrament a la butxaca de les oligarquies, d'aquest 1%, de la *hiperburgèsia global*, que ha vist créixer els seus beneficis amb augments de les diferències salarials que eren d'1 a 7 a principis del SXX a les d'1 a 700 d'ara, creixent de manera accelerada durant l'actual crisi econòmica.

Mentre que hem evolucionat molt en mitjans tecnològics i científics, en una progressió geomètrica, la millora de les condicions de vida en relació al treball ha crescut en una progressió aritmètica. Les millors condicions de vida es deuen a avenços científics i tecnològics com la penicil·lina, els electrodomèstics o el petroli, però es treballen les mateixes 8 hores que el 1920 i es guanya pràcticament el mateix, pel que fa a l'accés a l'habitatge i el consum bàsic. I pitjor encara, mentre als anys 60 fins a la primera dècada del SXXI, tenir feina era sinònim de progrés, d'ascens social i de resoldre les necessitats bàsiques, i inclús de luxes com vacances a l'estranger i segones residències, avui treballar torna a no garantir, com a principis de SXX, una vida digna, resoldre les necessitats bàsiques o l'ascens social.

Les majories socials treballadores han passat de ser *proletaris* a *assalariats*, i avui han tornat al *precariat*. Com si no haguessin tingut lloc les moltes innovacions tecnològiques del SXX. ¿Com és possible que avui es pugui ser pobre treballant, mentre que fa mig segle, quan disposàvem de molta menys tecnologia, no era així? Als països del Nord geopolític, les actuals generacions són les primeres que tindran condicions de vida pitjors que les dels seus pares. La desigual distribució de la riquesa global generada pels avenços tecnològics dóna la raó al multimilionari Warren Buffet, quan diu: “per suposat que la lluita de classes segueix existint, i la nostra l'està guanyant per molt”.

Per tal d'assolir un repartiment més equitatiu dels beneficis derivats dels avenços tecnològics, cal crear eines de redistribució dels guanys que generen. Al que s'hi pot arribar, al nostre entendre, o bé des de les polítiques públiques de caire *socialdemòcrata* o bé des d'eines i projectes *eco-libertaris* i autogestionaris de la societat civil organitzada.

Des de la Socialdemocràcia

Aquesta via fa referència a la capacitat dels estats de redistribuir la riquesa mitjançant una fiscalitat progressiva, com s'ha fet a molts països europeus des de la segona meitat del SXX amb Estats del Benestar amplis i consolidats, i forta imposició a les grans fortunes i salaris. Que han demostrat al món des de fa dècades que acaba generant un dels models sociopolítics més lliures, justos, igualitaris, socialment equilibrats i econòmicament pròspers.

Al que s'afegeix els últims anys el debat sobre fer que els robots i màquines *paguin impostos* i *cotitzin* a la seguretat social. Així com de *rendes universals garantides* per a tot/a ciutadà/na, independents del treball. Mecanismes socialdemòcrates que permetrien repartir a través d'un estat fort, regulador i intervencionista, la creixent plus vàlua extreta pel capital al treball.

Malauradament, aquestes són idees que avui troben poc espai en el mapa polític internacional per l'ascens de les polítiques conservadores i neoliberals, i per la pròpia renúncia dels que encara es diuen partits socialistes a l'hora de reformar el capitalisme cap a un de més social. Tot al contrari: fins i tot el concepte *reformisme* ha estat pres per la dreta, en un món on el concepte *reformes del capitalisme* es refereix a tot l'oposat del reformisme al que aspiraven els primers socialdemòcrates com Bernstein. En aquestes dècades de col·lapse del capitalisme neoliberal, quan més fàcil semblaria portar a primer pla aquest reformisme per tal d'avançar cap a un *capitalisme de rostre humà*, veiem com aquest es *reforma* en la direcció contrària: cap a una major liberalització, desregulació, reducció de l'estat i poder creixent de les empreses.

La socialdemocràcia ha renunciat clarament als seus principis i objectius, exhibint una decadència ideològica i programàtica arreu dels països europeus, on ha desaparegut de l'escenari polític com a ideologia política alternativa al neoliberalisme. Ha quedat relegada, per pròpia voluntat, a un sector progressista en l'àmbit cultural d'un relat econòmic neoliberal idèntic al de les dretes; en l'ala esquerra del mateix neoliberalisme de les forces liberal-conservadores. Un social-liberalisme ni tan sols capaç d'imaginar i formular en el pla teòric, un model

econòmic alternatiu. Ni d'afirmar les seves suposades conviccions polítiques en l'àmbit econòmic. Com si ho fa, en canvi, i de manera desacomplexada i amb força i estratègies guanyadores la ultradreta arreu del món, malgrat ser la causant de les majors desgràcies del SXX. La renúncia de la socialdemocràcia a erigir-se com una alternativa al neoliberalisme és justament una de les causes més evidents de l'ascens de l'extrema dreta i dels populismes de dreta arreu del món, com a aparent única oposició crítica envers el neoliberalisme. Ajudada per una premsa que majoritàriament ha estat dues dècades prevenint-nos dels perills dels anomenats *populismes* d'esquerra, del tot inofensius al costat de l'immens poder acumulat pels *populismes* de dretes, que ja son gairebé tiranies impossibles de canviar o limitar com la de Putin, Erdogan, Orban, Bolsonaro, Trump fins fa ben poc, creixent poder de Le Pen a França, etc. Que no només reprimeixen la seva pròpia població, sinó que es permeten atacar militarment amb plena impunitat estats veïns, com Ucraïna o el Kurdistan siri.

Només els processos *Bolivarians* a Sud Amèrica (del que tant ens prevenia aquesta mateixa premsa) semblen recollir el relleu de la socialdemocràcia europea, i per això probablement són tan combatuts no només per les dretes i els interessos neo colonials de les grans corporacions del Nord -principals anunciants dels mitjans de comunicació que ens diuen què passa en aquells països-, sinó també pels vells partits socialdemòcrates europeus. Que, enlloc de veure'ls com aliats en una reformulació de la socialdemocràcia, *aggiornada* i des del Sud geopolític, els perceben com una amenaça, ja que deixen en evidència les renúncies del socialisme democràtic europeu a l'hora assolir els seus fins fundacionals, que són els que propugnen i estan duent a la pràctica, malgrat tot, països com Veneçuela o Bolívia. I ho fan, a més, a la perifèria del capitalisme global, a les *neo-colònies* del neo-lliberalisme, el que el capitalisme central no admet, ja que tot el que espera d'elles és que segueixin subministrant matèries primeres i mà d'obra barates. Doncs ja abans d'aquesta decadència programàtica més recent, les socialdemocràcies europees en el seu millor temps, a la segona meitat del SXX, ho eren a Europa, però mai en el rol d'Europa al món, on defensaven alhora un capitalisme salvatge molt proper al colonialisme clàssic, ja fos a l'Algèria francesa, a la resta d'Àfrica o a Sud Amèrica.

Si la socialdemocràcia no hagués abdicat del seu rol històric, podríem haver assolit al SXXI un capitalisme més humà, distribuït i equitatiu, que podria oferir salaris de, posem per cas, 4.000€ al mes per 20 hores de treball a la setmana. L'augment global de la riquesa generat al SXX i de la plusvàlua del treballador així ho permeten. El que deixaria enrere l'escassetat de treball en repartir-lo, i portaria a un augment de la qualitat de vida de moltes famílies. Resolent moltes necessitats socials, però també impulsant l'economia amb aquest augment de la capacitat adquisitiva del gruix de la població, que portaria a un creixement de la demanda interna i del consum en molts nous possibles sectors, com els de la creativitat i l'oci.

D'haver estat així (com en gran mesura s'ha donat als països nòrdics al SXX), el capitalisme seria molt més estable i igualitari, tindria poca contestació social i podria deixar enrere les crisis de sobreproducció que li son inherents cíclicament per la manca de poder adquisitiu de les majories socials per adquirir tota la producció generada. Lluny d'això, les pròpies dinàmiques capitalistes, que tenen en l'acumulació i l'avarícia valors centrals, han aprofundit l'extracció de plusvàlua i han augmentat les desigualtats. Fent que la massa salarial del conjunt de treballadors no sigui suficient per accedir al conjunt de productes i serveis generats pel sistema. Això, a més de les crisis de sobreproducció, porta a l'augment del deute familiar de les classes mitjanes i treballadores per tal de mantenir el nivell de vida. El que novament reforça les elits financeres i desempodera i debilita la ciutadania i les democràcies, en un espiral que no pot sinó generar l'escenari on gairebé som ara: una tirania encoberta de les elits financeres sobre les societats.

La inexistència de forces i discursos polítics de caire socialdemòcrata que plantegin reformes d'aquest tipus, fa que, enlloc d'aquest capitalisme més social i humà, assistim avui a tot el contrari: a l'aparició del que el *City Bank* anomena *plutonomics*: l'economia dels rics. Resulta més rentable produir i vendre pocs béns de luxe a les elits econòmiques, com per exemple, 1.000 vehicles d'alta gamma, que, com al SXX, milions de gama mitjana per a les majories socials, com els mítics *Ford-T* o *Seat 600*. La creixent apropiació de la plusvàlua dels treballadors en poques mans fa que bona part dels recursos quedin atrapats entre els posseïdors del capital, les *elits extractives*, i sigui més rentable vendre productes i serveis a aquests reduïts però poderosos segments socials, que retribuir amb justícia el gruix dels

assalariats per tal que puguin impulsar l'economia nacional amb un poder adquisitiu repartit socialment. El sector del gran luxe ha estat el menys afectat durant la crisi econòmica 2008-2020; al contrari, és un dels pocs que ha crescut. Una economia plutonòmica o potser, com s'ha dit també, *patocràtica*, ja que aquesta economia del super luxe insaciable ens remet també a patologies psicològiques. En un món on 300 famílies posseeixen el 50% del PIB mundial, i semblen no tenir-ne prou.

Tot això ens porta a pensar que potser ja no és amb llocs de treball com caldrà mantenir les famílies. Potser el model mil·lenari de treballar per rebre un salari que permeti satisfer les necessitats bàsiques, podria ser superat per nous paradigmes diferents que permetin a les famílies sobreviure amb independència del treball. Si més no en societats que, com les europees, han aconseguit generar prou recursos conjunts com per garantir com a mínim la subsistència i l'habitatge a tots els ciutadans sense que calgui sotmetre's a mecanismes de comercialització de la seva mà d'obra al treball assalariat i industrial. On el mercat laboral com el coneixem avui pugui mantenir-se, però amb profunds canvis que facin d'ell una eina d'ascens social o creixement personal, però no una necessitat imprescindible per sobreviure.

La crisi de la Covid ha dut a primer pla el debat de la *Renda Bàsica Universal*, i en molts països ja hi ha un consens de dreta a esquerra que cal implementar-la, si més no en les primeres fases de la fi de la crisi sanitària i inici de la recuperació econòmica. Posant sobre la taula un argument que fins ara semblava radical.

Tot i així, els riscos que hem vist amb les actuals derives plutocràtiques, la inexistència de polítiques socialdemòcrates, que semblen més aviat participar d'aquesta hegemonia cultural neoliberal i conservadora, amb la seva participació al *revolving doors* a corporacions com *Endesa* o *Telefónica*, que sovint superen en escala i en el temps als estats²⁸, no dóna gaires esperances de que es pugui assolir un millor repartiment de la riquesa global des de la política representativa convencional i els partits encara anomenats socialistes, socialdemòcrates o laboristes.

---

²⁸ Com en el cas significatiu d'ENDESA a Espanya, creada per règim franquista amb les indústries confiscades pel botí de guerra, i on avui trobem als consells d'administració membres de tots els partits polítics espanyols. Que legislen en favor dels seus interessos, com amb l'*impost al sol* que suposà un boicot directe a l'energia solar distribuïda.

Des de l'Autogestió

Sent així, potser caldrà confiar més en les reformes provinents de les propostes de tipus *eco-llibertari* des de la societat civil organitzada, com les que hem vist al llibre, autònomes de l'Estat i del gran capitalisme. Més reduïdes en escala que les que es poden fer des de governs o instàncies internacionals, però més democràtiques i arrelades, i que poden créixer en replicar-se arreu del món quan són bons models. El que fa que sigui una via potser més realista, senzilla i immediata d'aconseguir aquesta democratització de l'economia que tant els neoliberals de dreta com d'esquerra eludeixen.

Un camí que passa per l'empoderament i l'autogestió, on s'implementen moltes de les propostes que hem vist al llibre: vivint en comunitats, *ecoviles*, cooperatives d'habitatge o *co-housings* que abarateixen el preu d'accedir a una casa i a béns i serveis com electrodomèstics o espais comuns que poden ser compartits. Compartint també altres eines que suposen despeses rellevants com vehicles o vacances amb *aplicacions col·laboratives* o *plataformes cooperatives* com *Coach surfing*, *Car share* o transport compartit. Abaratint despeses en comptar amb horts amb què auto abastir-se de llegums, verdures i fruites; integrant-se a *cooperatives de consum* o *AMAP's*, on la proximitat amb el productor i la manca d'envasos i d'aliments quilomètrics permet reduir la despesa mensual en menjar. Creant *cooperatives de treball*, en camps que usen *llicències obertes* que permeten abaratir el capital inicial, i aconseguint-lo des de la *banca ètica* o el *finançament multitudinari*; usant *monedes socials* per tenir part de la despesa en una moneda més accessible i abundant; creant màquines amb plànols lliures disponibles on line, etc.

Tot això permet que amb alternatives així es pugui viure bé amb menys euros al mes, creixent en espais econòmics d'autogestió, intercanvi o *moneda social*. El que permet optar per ocupacions laborals a temps parcial o telemàtiques, que no generin tants ingressos, però sí els suficients per viure. Enlloc dels 1.000 a 2.000€ que calen avui en una vida urbana a Europa, que es gasten ràpidament pel fet de viure justament en una zona urbana, on tot el què ens cal ens arriba per empreses que comercialitzen béns bàsics com l'aigua, la llum, la calefacció o els aliments, es pot viure bé amb 500€ generats des de comunitats, més 200 o 300 en monedes locals

generades més fàcilment a *EcoXarxes* locals; unit a l'estalvi pel fet d'accedir a productes collits o elaborats des de l'autogestió. Monedes com *FairCoin* permeten també treballar en una economia a escala global sense deixar de banda les eines cooperatives ni haver de retornar al capitalisme.

Alternatives que redueixen la dependència de la vida urbana i dels treballs assalariats convencionals, donant més espai a la creació i l'experimentació de mètodes alternatius de generació de renda i d'allò que ens cal per viure, a través de l'auto-ocupació autogestionària. Que no acostuma a generar ingressos ràpidament, però que pot combinar-se amb feines a temps parcial enlloc de complet. El que fa que algunes ocupacions que avui són considerades degradants com la *uberització*, els *mini-jobs* o el treball temporal i a temps parcial puguin tenir més interès com a eines de canvi i transició fins assolir aquests majors graus d'autogestió. Treballs precaris, però que també permeten menys dedicació i compromís personal amb l'empresa, i poder fer un salt menys arriscat cap a un nou model de vida. Fins a assolir gradualment els graus d'autogestió econòmica amb treball, producció i consum en projectes propis, ajudats de xarxes com les que hem vist: *EcoXarxes*, *CIC*, monedes P2P, *Agroecologia*, *Permacultura*, *Ecoviles*, *AMAP's*, *cultura lliure*, etc.

La reducció d'hores dedicades a treballs alienants permetria reforçar sectors econòmics com el lleure, l'educació, l'art, la cultura o la creativitat. Així com replantejar el treball com avui l'entenem, per fer-ne una àmplia redefinició. Doncs què és el treball en realitat? Vendre la mà d'obra a canvi d'un salari? No treballa un cooperant a una ONG, una mare o un pare que cuida als seus fills, o uns fills que cuiden els seus pares? Un artista que passeja pel bosc, on rep la inspiració que posteriorment expressarà en un quadre, una poesia o una música? És només treball aquell en què es ven la mà d'obra a canvi de diners? O això és un reduccionisme de l'actual model de treball assalariat i el mercantilisme, i una victòria de la conquesta mental del capitalisme?

Treball, cal recordar-ho, prové etimològicament de *tripalium*, un instrument de tortura dels romans. I *salari* de la sal amb què es pagava els primers jornalers que enlloc de viure d'un hort o cultius propis, o de la caça, la pesca i la recol·lecció,

treballaven per compte aliè a canvi de productes com la sal amb què adquirir altres productes. La vida assalariada convencional, quan la feina no realitza a la persona, no és gaire diferent, en essència, del feudalisme, en un nou model d'oligarquia autoritària amb aparença de democràcia lliberal. I on l'escassetat monetària, potser artificial en un món que desborda riquesa, és un excel·lent mecanisme que permet a les elits que acaparen bona part d'aquesta riquesa global, mantenir el control social, i instaurar una escassa ètica interpersonal i compromís social en nom de la subsistència. En definitiva, posicions conservadores i egoistes, dependents del capitalisme i on es promou més la fidelitat al/la cap, que al/la company/a.

Avui, un elevat percentatge dels joves de països com Espanya, no troben treball ni habitatge, i en molts casos fins i tot tenen poc interès a estudiar. Són els que a Espanya s'anomenen *Ni-Ni's*: *ni estudien ni treballen*, que representen un 15% dels joves d'entre 16 i 29 anys. Semblen considerar que ni el treball els motiva o realitza personalment, ni els estudis els garanteixen un ascens social. I passen a *Ni-Nis*, que també podria referir-se a: *ni s'ho creuen, ni hi participen*.

Canvis com aquests permetrien rescatar molts d'aquests joves, ja que un dels possibles nous eixos de generació de riquesa podria consistir tan sols en deixar volar la imaginació, en permetre que expressin les seves inquietuds i talents en les seves pròpies paraules, a la seva manera, com aposten models pedagògics avançats com *Pestalozzi* o *Montessori*, o l'educació primària a l'aclamat model finlandès d'escola, basat en el joc i la completa llibertat. També permet imaginar un món on els recursos bàsics per sobreviure requerrissin menys treball convencional alienat, que ens podrien mantenir ocupats inicialment aquestes 20h setmanals, per deixar la resta a la creativitat. Fins a poder-nos-hi dedicar plenament, d'on de ben segur en sortirien nous camps de treball i de generació d'ingressos. De manera semblant a com hem vist que *Google* permet un espai així al seus treballadors, que ha generat molts nous projectes.

Ja existeix un terme que identifica als que aposten per això: els *downshifters*. Aquells que decideixen fer un canvi radical de vida amb menys despesa, menys consum, menor petjada ecològica i menys treball assalariat, per tal de gaudir d'altres aspectes més subtils i elevats de la vida. Persones que aposten, com hem vist en

alguns moviments socials com els *neo-rurals*, per una vida més senzilla, com resa un lema del moviment de comunitats alternatives del Brasil: “vida simple, pensament elevat”.

Això ens porta a una interessant pregunta que ja estan analitzant els grups promotors de la *Renda Bàsica Universal*: ¿què faríem si no treballéssim per sobreviure, sinó que tinguéssim el bàsic per viure i poguéssim escollir amb més llibertat a què dedicar el nostre temps? Tornaríem potser a la vida enlloc de la supervivència, com ja digué la famosa carta del *Gran Cap de Seattle* al *Gran Cap de Washington*? O com proposava la contracultura *hippie*, que considerava, junt amb d'altres cosmovisions, que estem entrant a l'*Era d'Aquari*, deixant enrere la de Peixos, on la ment i l'experiència humana poden expandir-se més enllà dels rígids paràmetres utilitaristes i productivistes a què es veuen limitades des de fa dos mil anys? Anant més enllà de la comercialització de tot plegat, valorant també el misticisme, la reconexió amb la natura i amb un/a mateix/a, o l'harmonització personal. L'expansió de les capacitats humanes a través de l'experimentació de la consciència i de la vida natural i comunitària, amb eines com la *psicodèlia* que, recorrent a l'etimologia entenem millor: *psico*: ment; *delos*: obertura. Descobrint noves maneres d'entendre la vida i l'acció humana a la Terra que no es basin en la mera supervivència ni en la maximització de beneficis, sinó creant, valorant i expandint la creativitat, i permetent la plena expressió de la singularitat de cadascú. Creant nous mons *on hi capiguem tots*, com diuen els *Zapatistes*, des de la diversitat. No des d'una uniformitat forçada des de les escoles per imposar un mecanicisme *fordista* i unidimensional que, com hem vist, ni tan sols és funcional econòmicament als nostres dies.

Les opcions anti o post capitalistes semblen avançar més i millor quan, enlloc de destinar energia a combatre frontalment l'actual sistema, creen alternatives, com hem vist amb *Linux* contra *Microsoft*. Permetent poder prescindir de les velles estructures, i reduir el seu pes sobre les nostres vides pel fet de no alimentar-les, no dependre'n, no formar-ne part, ni ser-ne usuaris o clients. Combatent allò que no tingui prou entitat ètica a través de buidar-ho de seguiment i credibilitat, per tal que perdin l'aprovació social que les legitima. Una lluita qualitativa, on més que recursos calen canvis de paradigma, de perspectiva, d'on en surtin de noves que ens

alliberin de la completa mercantilització de la vida. Una revolució epistemològica, és a dir dels ulls amb els que contemplem la vida. Un canvi en la mirada i en l'actitud; canvis psicosocials més que grans inversions monetàries.

Moltes alternatives al capitalisme ja són viables tècnicament. Només cal créixer en la capacitat de reconèixer, dialogar i compartir experiències per posar en marxa nous projectes i eines. Unint forces i idees que contenen les respostes o l'inici de les utopies que permeten superar l'actual situació de veritable distòpia civilitzatòria. Amb formes innovadores que repliquen padrons més propers a la Natura que a les màquines, a allò *orgànic* que a allò *mecànic*, escoltant i valorant diferents visions d'altres cultures no euro-cèntriques. Som en temps de trobar, crear i explorar la viabilitat d'altres propostes socials i econòmiques, perquè el col·lapse del sistema que fins ara coneixíem és evident.

7.3 Cultura Wiki, P2P o Eco Llibertària, un nou Anarquisme 2.0 per al Segle XXI

El comunisme llibertari o anarquisme, una utopia de germanor, llibertat i igualtat que potser es va avançar al seu temps, també anomenat, potser per això mateix, de manera despectiva, *socialisme utòpic* per Marx, gaudeix ara d'unes condicions tècniques i materials immillorables per a la seva realització. Doncs tots els nous valors i tendències que hem vist al llarg del llibre s'apropen molt als que defineixen aquesta utopia o proposta socio-política. On la igualtat i la llibertat es retroben, enlloc d'oposar-se, com al model comunista estatal o autoritari (on hi ha igualtat sense llibertat) i capitalista (on hi ha llibertat sense igualtat). És l'horitzó polític gairebé inevitable al que condueix un ple aprofitament de les TIC, que capgiren moltes de les nostres lògiques ancestrals de gestió social, que passen a ser entre iguals, lliures, obertes i en molts casos per a l'economia comuna, col·lectiva, socialitzada. Lluny de les formes tancades, jeràrquiques, excloents i autoritàries que hem conegut de manera gairebé ininterrompuda al llarg de la història humana.

La historiografia i la teoria política, que acostuma a ser o bé d'arrel lliberal-conservadora o bé marxista, comparteixen el fet d'oposar-se per igual al pensament i l'acció llibertària, per què aquest fa inviable qualsevol forma de poder centralitzat, que és l'altre tret comú que comparteixen per igual lliberals, conservadors, feixistes, socialdemòcrates o comunistes estatals o autoritaris. Una centralització que, com hem vist, és del tot oposada a la nova cultura P2P, sinònim de descentralització. I del tot coherent amb el principi d'igualtat i llibertat, i del confederalisme llibertari de l'anarquisme.

El domini d'aquestes ideologies a les facultats i als relats polítics i històrics, ha distorsionat tant el concepte d'*anarquia*, que per entendre-la, més ens val re-interpretar-la de nou que partir de les moltes lectures tendencioses del que fou, vol ser i pot ser l'anarquisme. Que, al contrari del tan acusat *caos violent*, és *la més alta expressió de l'ordre*, com digué Bakunin, on no calen autoritats jeràrquiques ni coercions violentes externes per fer que tot rutlli de manera pacífica i natural entre els humans. O com descriu Noam Chomsky més recentment: “l'anarquisme és una tendència de pensament i acció humana que intenta detectar i descobrir estructures

d'autoritat, dominació i jerarquia, i desafiar-les, demanant-los que demostrin la seva legitimitat, reconeixent que per sí mateixes no s'auto-justifiquen.”

L'anarquisme aspira a la igualtat entre els humans que habitem el planeta, i alhora s'auto imposa el màxim respecte i confiança en la llibertat plena de l'individu, que és possible perquè aquest, a diferència de la llibertat del capitalisme lliberal, és conscient, solidari i socialment responsable. I opera en un marc de pau estructural allunyat dels models de dominació jeràrquics o autoritaris més o menys camuflats, més o menys violents, armats i opressius, com les moltes violències del capitalisme o el patriarcat. I amb la capacitat lliure, llibertària, de construir marcs mentals propis i autònoms, tan a nivell individual com comunitari o nacional, i confederar-se només en determinats aspectes i en determinades condicions amb qui un/a ho desitgi, podent sempre trencar aquest vincle.

Un dels molts exemples de com les TIC fan més viable aquesta quimera la trobem en l'autoregulació descentralitzada i no coercitiva en xarxa, on no calen policies, comitès de control formats per pocs encarregats, experts o centres polítics per tal de garantir que un hotel, un transport o un productor agrari compleixi les condicions que diuen oferir. Avui això es fàcil i possible amb els molts models de *feedback* multitudinari i participatiu, com per exemple *Trip Advisor* pel que fa a hotels i restaurants, on una sola crítica ben fonamentada pot arribar a enfonsar un negoci. Per tant els seus encarregats ja s'ocupen, més enllà de les normatives i restriccions legals, de fer-ho bé i plaure al tipus de clientela que tinguin, en una mena de *certificació participativa* universal, on tothom pot deixar opinions bones o dolentes. És de fet això mateix: una extensió del que en l'economia alternativa i a l'ecologia ja es coneixia com la *certificació participativa*, on per exemple, els socis d'una *cooperativa de consum* són els encarregats de certificar que estan d'acord amb els mètodes ecològics emprats, enlloc d'esperar a que ho faci l'estat o agències de control públiques o privades com la *CCPAE*. El mateix podem dir del *Blockchain*, on enlloc de requerir una institució pública, la validesa de quelcom tan important com els diners, un vot o els registres de la propietat poden garantir-se a través de l'organització de molts participants de manera distribuïda i entre iguals.

L'extensió a molts més camps d'aquests mateixos principis, com hem vist en nous models de *Democràcia Líquida*, amb la *Wikipedia*, la *Blogosfera*, etc, podria substituir molts dels instruments estatals avui necessaris per garantir tant les condicions acceptables en la restauració, com el rigor periodístic, enciclopèdic, pedagògic, o fins i tot monetari i censal.

Sovint els corrents polítics que combaten l'anarquisme no arriben, intencionadament, als ideals que vol desplegar aquesta ideologia, sinó que sempre aturen l'anàlisi en les bombes i els atemptats d'uns pocs autodenominats anarquistes. Que en molts casos, a més, s'ha demostrat posteriorment que havien estat provocats per infiltrats policials, com l'atemptat del *Corpus Christi* el 1920 o el *Cas Scala* el 1978 a Barcelona, o la *Mano Negra* a Andalusia als anys 30, per tal de deslegitimar i reprimir el moviment. O en els fets tràgics de l'estiu del 1936, també a Barcelona, en plena guerra civil i antifeixista, quan es barrejaren entre els anarquistes individus que lluitaven amb altres intencions.

Per tal de fer un anàlisi honest en aquest sentit, també cal tenir en compte la violència que han exercit els altres models polítics per a imposar-se. Ja siguin les monarquies al llarg de la història, el comunisme soviètic -que assassinà més comunistes que el feixisme-, els ferotges intents dels feixismes, o l'actual capitalisme neoliberal, que té les seves arrels en el salvatge colonialisme i l'esclavisme europeu o nord-americà durant segles. O en el cas paradigmàtic de Xile, model suposadament exemplar de neoliberalisme, que necessità 17 anys de terrorisme d'estat amb Pinochet per tal de poder-se implementar i deixar enrere el socialisme democràtic de Salvador Allende.

L'actual contrarevolució neoconservadora i neoliberal aplicada arreu del món, sovint a base de dictàmens i obligacions de dubtosa entitat democràtica del *Fons Monetari Internacional* o el *Banc Mundial*, també ha hagut de promoure, per tal d'implementar-se, un retrocés en drets civils i laborals, qualitat de vida, sobirania comunitària i nacional, i democràcia. Sovint amb dures confrontacions entre els cossos policials o militars, i grups de treballadors, sindicalistes, indígenes o estudiants, per tal de convertir el neoliberalisme en el model únic i hegemònic, i deixar enrere tot rastre social en l'economia nacional.

L'anarquisme pot ser redefinit a la llum de les noves societats de la informació anant més enllà del vell anarcosindicalisme de grans fàbriques i professions per a tota una vida. No només pel canvi radical de l'organització econòmica i laboral a la societat de la informació, sinó també perquè les TIC ofereixen noves estructures en xarxa que s'alineen amb el vell anarquisme si aquest aconsegueix redefinir-se i actualitzar-se, i que permeten superar sense confrontació el capitalisme i les seves estructures. Per la via de fer ús d'alternatives P2P com les que hem vist al llarg del llibre, que ens permetin deixar d'usar i de ser tant dependents del gran capital i l'estat.

L'absència de cossos teòrics actualitzats i d'una estructura ideològica i programàtica d'aquestes alternatives, fa més difícil convertir en realitat aquestes possibilitats tan favorables a l'avenir d'aquesta ideologia d'emancipació humana, que cal repensar i reformular a la llum dels nous escenaris de la *Societat del Coneixement*. Un anarquisme o cultura eco-llibertària que aquí entenem com sinònim de *Wikicràcia*: una nova sensibilitat política que està emergint de manera natural i alhora subversiva en totes les transformacions socials, culturals i tecnològiques que hem vist.

La creació de nous models de presa de decisió *wikicràtics*, sigui quin sigui el format què prenguin, sens dubte facilitaria un màxim aprofitament de les TIC per generar molts avenços socials. Un avenç que no hauríem de desestimar per tal de protegir unes poques indústries obsoletes, més encara en un marc de crisi sistèmica i civilitzatòria com el que vivim; i quan no fer-ho podria suposar la creació de noves eines més sofisticades de control social per part d'un grapat de grans corporacions. Afavorir l'emergència de societats P2P suposa permetre que aquestes eines innovadores no estiguin sotmeses a restriccions i controls per part dels vells poders centralitzats, com hem vist amb les *aplicacions col·laboratives* o en les lluites per la *cultura lliure*, fent prevaldre l'interès comú per sobre del corporatiu. Una decisió política i democràtica, no tècnica ni tecnològica.

Amb quines eines polítiques es pot garantir això? Probablement amb la proliferació de molts més espais descentralitzats de presa de decisions d'allò que ens afecta, diluint els vells poders amb noves dinàmiques culturals i polítiques P2P, basades en el compartir i en l'obertura entre iguals. Afavorint legislacions i projectes que promoguin l'ús d'aquestes eines i nous models d'educació i cultura que permetin

comprendre'n la seva dimensió cooperativa. Promovent no només les eines específiques, els marcs legals i els entorns econòmics, sinó també els canvis culturals, pedagògics i psicosocials que hi van associats. Reconeixent que generalment els sectors progressistes i innovadors de la societat civil s'avancen als governs i les lleis, amb xarxes i projectes com els que hem vist, que aconsegueixen transformar la realitat social.

Hi ha molt terreny encara per caminar amb aquestes propostes innovadores sense que calgui confrontar els poders hegemònics ni trencar amb la legalitat vigent. En un treball invisible de creació d'eines que ens permetin prescindir de les estructures estatal-capitalistes, a través d'haver imaginat i creat alternatives que les facin obsoletes i innecessàries. Molt camí a fer per a centres de recerca, cooperatives, ciutadans/es conscients, empreses ètiques o institucions públiques honestes, per avançar cap a un model que capgiri el que avui coneixem. Però que pot arribar amb una gradualitat que permeti també a velles empreses reciclar-se i participar dels canvis, com han sabut fer moltes fins ara.

Molts moviments socials encaixen plenament en el que podem entendre per cultura o moviments *wikicràtics* o *eco-llibertaris*. Com la pròpia estructura de gestió del *programari lliure*, les *ecoviles*, el FSM, les *monedes locals*, el 15M, les AMAP, etc. O fins i tot el propi concepte d'ecologia, doncs la natura funciona de forma descentralitzada i entre parells, oberta i sense jerarquies, amb interdependència, on existeix competència, però també cooperació, en una gran mutualitat enxarxada o confederada de formes de vida. També s'enquadren a les lògiques *eco-llibertàries* l'economia solidària, les *criptomonedes P2P*, l'*Open Source Hardware*, l'*Holocràcia* i *Sociocràcia*, el *Blockchain* o moviments obertament *eco-llibertaris* com el *Rainbow Gathering* o l'*Okupació*.

Podem endinsar-nos a una nova societat *Wikicràtica* o de *Democràcia 2.0*, amb models de democràcia llibertària adaptada als nous universos tecnològics que obren les TIC, que com hem vist, contenen en ells mateixos elements llibertaris, alliberadors i democratitzants: lliures, oberts i entre iguals. On hi ha espai per a un lliure mercat més íntegre i honest, però no per a les dinàmiques del capitalisme actual, basat en models de dominació violenta, agrupacions cartelístiques,

depredació social i ambiental, i creació de grans corporacions que generen situacions de monopoli i de mercat imperfecte. El que allunya el capitalisme actual dels seus propis fonaments teòrics com ho estava l'URSS del Marxisme o el Vaticà de les paraules de Crist. Afavorint sempre, més que a la pròpia ideologia, a una elit centralitzada, un grup d'individus, sempre homes, que prenen les regnes del poder. Dels que només ens en podem prevenir i protegir amb eines descentralitzades P2P.

Molts nous moviments socials han abandonat la protesta per passar a l'acció i a la construcció específica, pacífica i ciutadana per crear per ells mateixos les alternatives que permetin caminar cap a aquest món on *hi capiguem tots*; just, lliure i igualitari. *Sent el canvi que volem veure al món*, com digué Gandhi. La societat civil organitzada pren les regnes per construir noves societats basades en l'autogestió, l'autoorganització, el consens i l'horitzontalitat. Padrans organitzatius que trobem en un ampli ventall d'alternatives.

Amb models econòmics, comercials i polítics que ens permeten assolir majors graus de sobirania des d'on reconstruir els espais col·lectius o públics com els *comunals*, des d'una dimensió ciutadana, no estatal. Creant eines per poder prescindir de l'economia capitalista i l'estat, fent que puguin deixar de ser la única realitat possible i necessària, per convertir-se en un àmbit cada cop menor, perifèric i menys central a les nostres vides, en funció de la nostra capacitat d'auto-organització col·lectiva.

Assolint autonomia i sobirania en camps com l'econòmic, el polític, el cultural, el tecnològic i, en última instància, el psicològic i psicosocial. Redefinint el meta relat que fins avui condemnava a la pobresa a milions de ciutadans en un planeta que desborda abundància, que de nou fa bona la frase de Gandhi: *podem satisfer les necessitats de tots, però no l'avarícia d'uns pocs*. Queda clar que no es tracta d'una qüestió de quantitat de recursos o de població, sinó de models de distribució, de models polítics; que són avui clarament ineficients i injustos, i fàcilment millorables amb les noves tecnologies.

Molts d'aquells a qui la globalització neoliberal pretenia relegar a una *infraclasse funcional*, prescindible i sotmesa a l'imperi de les oligarquies, els seus bancs i les seves monedes industrials, comencen a teixir xarxes de resistència pacífica i creativa

davant del seu poder global. Sense confrontar-lo obertament, simplement prescindint d'elles cada dia una mica més.

El moment actual permet i exigeix construir propostes llibertàries d'economia, fer-les útils, replicables, viables, a més de, per descomptat, més desitjables èticament. Confiant en què cada cop més ciutadans/es reconeguïn i valorin aquestes qualitats i escullin lliurement deixar de banda espais que ocupaven al capitalisme, augmentant els d'una altra economia, més cooperativa i ecològica.

Això, que podria semblar utòpic i imprecís, és de fet el que ja trobem avui en propostes com les que hem anat veient al llibre que, explícitament o no, responen a una estructura *eco-llibertària*, i que, com a tals, no poden ser ni són imposades, ni creades de dalt a baix, des d'institucions públiques o empreses, sinó que neixen des de la societat civil, voluntàriament, i són gestionades per ella. On es repliquen experiències d'altres regions que es consideren interessants, adaptant-les a les singularitats de cada indret per oferir-les com noves opcions d'organització social i econòmica. Amb la voluntat de crear i investigar la viabilitat de nous models socials i econòmics davant d'un col·lapse del sistema cada dia més evident, i quan els mitjans tecnològics que ens permeten superar-lo són a pocs *clicks*.

Les oligarquies extractives són reduïdes però poderoses, i treballen de manera coordinada. Operen i dominen els sistemes que els confereixen poder. La resta, el 99%, som molts més però estem separats, atomitzats i dominats des de ben endins. Sobrevivim encara entre aquestes estructures, i en fer-ho, els conferim el poder, convertint-nos en vulnerables i dependents, i impeding o reduint la capacitat d'organització ciutadana i de desplegar el potencial humà i creatiu de cadascú. Però si fem servir altres tipus d'eines de forma massiva, desempoderem aquesta elit, i convertim la descentralització i la diversitat en una força enlloc d'en una feblesa.

La resposta, per tant, està en la capacitat d'enxarxament i d'autoorganització, d'empoderament i de comprensió dels actuals models d'opressió i de les possibles sortides. Internet ha obert pas a noves realitats que no havien estat ni imaginades pels utòpics de segles enrere, i facilita enormement la tasca de compartir

experiències i visions crítiques i subversives, i d'organitzar-nos en xarxes lliures d'iguals.

Probablement no siguin les administracions públiques sinó la societat civil organitzada qui construeixi aquest nou món *Wikicràtic*, creatiu i més lliure que podríem encetar. Amb noves economies, nova política, nova cultura. Amb eines consistents, globals i sistèmiques que puguin presentar-se com alternatives fermes i madures per construir un altre món que ja fa temps que és possible, amb moltes tecnologies i iniciatives que permeten fer aquest gran salt endavant. No obstant encara falten espais de trobada, d'unió i de potenciació de les lluites que caminen encara sovint de manera solitària i poc connectada, el que fa que no es puguin presentar com alternatives completes i sistèmiques per superar el capitalisme.

Potser aquesta és la tasca més important avui: la creació d'espais d'unió que multipliquin les idees, projectes i visions dels moviments socials basats en el cercle, el consens, la no violència i la no dominació, i posin èmfasi en la construcció d'allò nou i no només en la destrucció d'allò vell. Eines com la *CIC* o *FairCoin*, que el 2021 patien una greu crisi, però que han creat moltes eines que altres col·lectius poden reprendre i replantejar, així com espais de trobada com el *Fòrum Social Mundial* o l'*Agenda 21*, ens ajuden en aquest propòsit d'unió de lluites, propostes i projectes, des de la seva autonomia,.

Una societat *Wiki* o *P2P*, o si més no una que avanci cap a ella o no la bloquegi, aporta nous avantatges no només als posicionaments humanistes, llibertaris o revolucionaris, sinó també als demòcrates i socialdemòcrates en reduir despeses a les estructures de l'estat, i promoure la democratització i socialització de la riquesa i els mitjans de producció i de comunicació. Des d'una òptica lliberal -honest- també és positiu el control que una societat *Wikicràtica* pot exercir sobre les grans corporacions per impedir situacions de monopolis i de mercats imperfectes com els que avui predominen sota una lògica suposadament liberal. Un control que pot exercir-se millor des d'una societat civil organitzada amb les eines necessàries, que des d'uns poders públics que sovint resulten massa favorables als interessos de les grans corporacions i els seus mercats imperfectes.

Cal crear, replicar i enxarxar exemples d'èxit, que es reproduïxen sols si són prou bons. Una feina, la de construir alternatives sòlides i viables, que avui sembla més important i estratègica que fer campanyes de sensibilització, fòrums, seminaris o mobilitzacions. Doncs bona part de la població que podria participar d'un canvi social profund, ja està convençuda de que calen alternatives. El que no tenim són prou referents sòlids, models eficients i viables que es puguin presentar com propostes veritablement alternatives. En aquest llibre hem vist una llarga llista de projectes d'innovació social molt consolidats que són de gran inspiració per a aquest necessari canvi social.

Són alternatives actuals, de present i de futur. Però moltes d'elles no disposen encara de prou força com per esdevenir rellevants o hegemòniques. Avui encara són llavors sembrades que tot just comencen a germinar. Esperem que alguns/es dels lectors/es d'aquest llibre puguin ser-ne nous *sembradors/es* i *pol·linitzadors/es*.

Tot sembla indicar que només quan visquem en un món organitzat amb software lliure, hardware lliure, enciclopèdies lliures, monedes lliures, energies lliures, educació lliure i potser també amor lliure podrem viure plenament en llibertat.

Si aquest llibre ha pogut ajudar a fer una sola passa en aquest sentit, haurà acomplert el seu propòsit.

ÍNDEX

0. Introducció	5
Motors de canvi social	6
Crisi sistèmica	8
La Revolució de la Informació i la Societat del Coneixement	10
La Globalització	10
L'Ecologia	12
L'Economia Alternativa	12
El Feminisme	13
1. La Revolució de la Informació	16
1.1 Treball cognitiu	17
1.2 Wikinomia	21
Crowdsourcing	24
1.3 Google, Facebook i Twitter	26
Google, entre el campus i l'empresa	28
Gestió innovadora del treball	29
Un nou model de publicitat	31
La captació de dades dels usuaris	32
Nous grans poders globals	33
1.4 Big Data	37
2. Cultura Wiki i P2P	41
2.1 Wikipedia	43
Erudits o fonts multitudinàries?	46
2.2 Wikileaks	48
2.3 Indymedia	49
2.4 La Blogosfera	51
2.5 Programari Lliure	53
Història del Programari Lliure	53
Avantatges del Programari Lliure	55
Copyleft	57
2.6 Open Source i Creative Commons	60
2.7 Peer to Peer (P2P)	63
Una nova manera d'entendre la societat	63
Un nou anarquisme virtual	65
P2P per al lucre privat o per al comú	67
Capitalisme <i>Netàrquic</i>	68
Capitalisme Distribuït	68

Comuns Locals	69
Comuns Globals	69
2.8 Open Source Hardware	71
Disseny global, fabricació local	75
Noves fonts de recursos	76
2.9 Criptomonedes P2P	79
2.10 Blockchain	82
Com funciona?	84
2.11 Holochain	86
2.12 Economia Col·laborativa	88
La confrontació <i>luddista</i>	92
La crítica des de l'economia cooperativa	94
2.13 Plataformes cooperatives	96
Transport compartit	98
 3. Ecologia	 100
3.1 Decreixement	102
3.2 Transition Towns	103
3.3 Permacultura	105
3.4 Les AMAP	110
 4. Economia Alternativa	 115
4.1 Principis de l'economia alternativa	117
4.2 Posicionament polític de l'economia social	119
 A. PRODUCCIÓ	 120
1. Democràcia a l'empresa	120
La democràcia econòmica	
a les empreses innovadores	122
2. Empreses participatives	124
3. Responsabilitat Social Empresarial	125
Internalitzar les externalitats	126
Causes de l'aparició de la RSE	127
4. Sindicalisme	129
CNT, Confederació Nacional del Treball	130
5. Cooperatives de Treball	131
Definició de les cooperatives	132
Avantatges competitiu de les Cooperatives	
a la Societat del Coneixement	133
6. Mondragón	135
7. Col·lectivitzacions i Col·lectivitats Anarquistes	138
B. CONSUM	142

1. El consum responsable	142
2. Comerç just	143
3. Cooperatives de consum	145
4. Horts comunitaris	146

C. MONEDES 147

1. Monedes socials o locals	147
2. Les EcoXarxes	151
Dos models en un,	
i Central d'Abastiments Col·lectius	153
6 espais econòmics	156
3. Cooperativa Integral Catalana (CIC)	159
4. Fair Coop i Banc dels Comuns	163
Aprenentatges d'EX i CIC	164

D. FINANCES 166

1. Banca ètica	166
2. Cooperatives de crèdit	168
3. Microcrèdits	169
4. Comunitats autofinançades	170
5. Crowdfunding	171

E. HABITATGE 173

1. La vida Comunitària	173
2. El Moviment Neo Rural	177
Rainbow Gathering	179
3. Cooperatives d'Habitatge	182
Co habitatge	183
Masoveria Urbana	183
Calafou	184
4. Eco Viles	185
5. L'Okupació	189
Can Masdeu	191
ZAD	191
Lakabe	191
Errekaleor	192
Christiania	193
Moviment dels Sense Terra	195

5. Cultura lliure 196

5.1 Les fal·làcies de la cultura privada	198
5.2 Proteccions a la cultura que la perjudiquen	200
5.3 Model biblioteca o model llibreria	202
5.4 Un accés universal a la cultura global	204
5.5 Una indústria musical plural, descentralitzada i sense intermediaris	205
5.6 Spotify	207

6. WikiPolítica **209**

6.1 L'Assemblea	211
El Consens	212
Nous lideratges circulars	214
6.2 Sociocràcia	215
6.3 Holocràcia	218
6.4 Pressupost participatiu	221
6.5 Els Wikis, nova eina política	221
6.6 Govern 2.0	223
6.7 Governança Open Source	223
6.8 Democràcia líquida	225
6.9 Parlament Ciutadà	226
6.10 Multireferendum	226

7. Wikicràcia **228**

7.1 Wikicràcia o Plutocràcia	236
7.2 De la fi del treball a la societat de la creativitat	245
Reducció i repartiment del treball	246
Des de la Socialdemocràcia	249
Des de l'autogestió	253
7.3 Cultura <i>Wiki</i> , <i>P2P</i> o <i>Eco Llibertària</i> , un nou Anarquisme 2.0 per al Segle XXI	258

L'autor és Llicenciat en Sociologia per la *Universitat Autònoma de Barcelona*, amb estudis a l'*University of East London* i la *Universidad de Chile*. Ha viscut 7 anys a Amèrica Llatina fent tasques de cooperació, estudi i implementació de pràctiques d'economia social, comunitarisme i ecoviles, ecologia i moviments socials. Es va especialitzar en les monedes locals, en què publicà un llibret auto-editat al Brasil l'any 2000: “Com crear xarxes d'intercanvi”. És un dels impulsors inicials de l'*EcoXarxa Montseny*, la *Cooperativa Integral Catalana* (www.cooperativa.cat) i la *Colònia Col·lectivitzada Calafou* (www.calafou.org). Ha

treballat al *Campus per la Pau* de la *Universitat Oberta de Catalunya*, i al Grup de recerca en Sociologia Aplicada *Copolis* a la *Universitat de Barcelona*. Així com amb diverses publicacions i mitjans. Va participar activament al moviment 15M a Catalunya i a cinc *Fòrums Socials Mundials* a Brasil i Veneçuela. Actualment impulsa l'inici d'una *Ecovila* a la Vall d'en Bas, Garrotxa: www.ecovilamat.org

El llibre fa un recull de les moltes innovacions socials i tecnològiques que ja trobem arreu del món i que ens obren les portes a canvis radicals en l'organització social. S'endinsa en l'*Economia Alternativa*, la *Cultura P2P* o *Wiki*, o els moviments pel *Software Lliure*, el *Hardware* o la *Cultura Lliure*.

Per plantejar les opcions que, al parer de l'autor, tenim en l'actual encreuament de camins entre un món on les noves tecnologies permetin que unes poques corporacions ens portin cap a societats més vigilades i dirigides gràcies a les TIC. O, al contrari, a un món on les moltes revolucions generades per les TIC puguin ajudar-nos en el llarg i sovint dolorós camí cap a l'emancipació humana. Escollint un camí cap a models *wikicràtics* i *ecolibertaris*, o bé un altre cap a sistemes totalitaris, ajudats dels nous mitjans tecnològics.

El text vol ajudar a poder prendre aquesta decisió amb més coneixements, així com servir a tots/es aquells/es que ja volen construir un nou món millor, més just, igualitari, lliure i en xarxa, a poder fer un repàs d'algunes de les moltes propostes que ja trobem en aquest sentit, com:

Crisi sistèmica, Revolució de la Informació i Societat del Coneixement, Globalització, Feminisme, Treball cognitiu, Wikinomia, Crowdsourcing, Big Data, Cultura Wiki i P2P, Wikipedia, Wikileaks, Indymedia, Blogosfera, Peer to peer, Monedes P2P, Blockchain, Holochain, Programari lliure, Copyleft, Open Source, Creative Commons, Economia Col·laborativa, Open Source Hardware, Cultura lliure, WikiPolítica, Governança Open Source, Democràcia líquida, Ecologia, Decreixement, Transition Towns, Permacultura, AMAP's, Economia Alternativa, Democràcia a l'empresa, Empreses participatives, Cooperatives de Treball, Mondragón, Col·lectivitzacions i Col·lectivitats Anarquistes, consum responsable, Comerç just, Cooperatives de consum, Horts comunitaris, Monedes Socials o Locals, EcoXarxes, Cooperativa Integral Catalana, Fair Coop i Banc dels Comuns, Banca Ètica, Cooperatives de crèdit, Microcrèdits, Comunitats Autofinançades, Crowdfunding, la vida Comunitària, el Consens, Rainbow Gathering, Cooperatives d'Habitatge, Co habitatge, Eco Viles, Okupació, Moviment dels Sense Terra, Cultura Eco Llibertaria.

El llibre fa un recull de les moltes innovacions socials i tecnològiques que ja trobem arreu del món i que ens obren les portes a canvis radicals en l'organització social. S'endinsa en l'Economia Alternativa, la Cultura P2P o Wiki, o els moviments pel Software Lliure, el Hardware o la Cultura Lliure.

Per plantejar les opcions que, al parer de l'autor, tenim en l'actual-encara-entorn de camins entre un món on les noves tecnologies permeten que unes poques corporacions ens portin cap a societats més vigilades i dirigides gràcies a les TIC. O, al contrari, a un món on les moltes revolucions generades per les TIC puguin ajudar-nos en el llarg i sovint dolorós camí per a l' emancipació humana. Escollint un camí cap a models wikieràtics i eco-libertaris, o bé un altre cap a sistemes totalitaris, ajudats dels nous mitjans tecnològics.

El text vol ajudar a poder prendre aquesta decisió amb més coneixement, així com servir a tots/es aquell/es que ja volen construir un nou món millor, més just, igualitari, lliure i en xarxa, a poder fer un repàs d'algunes de les moltes propostes que ja trobem en aquest sentit, com:

Revolució de la Informació i Societat del Coneixement, Globalització, Feminisme, Treball cognitiu, Wikinomia, Crowdsourcing-48g Data, Cultura Wiki i P2P, Wikipedia, Wikileaks, Indymedia, Blogosfera, Peer to peer, Monedes P2P, Blockchain, Holochain, Programari lliure, Copyleft, Open Source, Creative Commons, Economia Col·laborativa, Open Source Hardware, Cultura lliure, WikiPolítica, Governança Open Source, Democràcia líquida, Ecologia, Decreciment, Transition Towns, Permacultura, AMQ's, Economia Alternativa, Democràcia a l'empresa, Empreses participatives, Cooperatives de Treball, Mondragon, Col·lectivitzacions i Col·lectivitats Anarquistes, C'èssim responsable, Comerç just, Cooperativa de consum, Horts comunitaris, Monedes Socials o Locals, EcoXarxes, Cooperativa Integral Catalana, Fair Coop i Banc dels Comuns, Banca Ètica, Cooperatives de crèdit, Microcrèdits, Comunitats Autòctones, Crowdfunding, la vida Comunitària, el Consens, Rainbow Gathering, Cooperatives d'Habitatge, Co-habitatge, Eco Vies, Ocupació, Moviment del Sense Terra, Cultura Eco Libertària.

Didac Costa del Puig Amat

Wikicracia

Wikicracia

La silenciosa revolució P2P dels Comuns

Oberta, descentralitzada i entre iguals

Didac Costa del Puig Amat

L'autor és llicenciat en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona, amb estudi a l'University of East London i a la Universidad de Chile. Ha viatjat set anys a Amèrica Llatina fent tasques de cooperació, estudi i implementació de polítiques d'economia social, comunisme i ecologia, ecologia i moviment social. Es va especialitzar en les monedes locals, en que publica un llibre autèntic al Brasil l'any 2000: "Com crear xarxes d'intercanvi". És un dels impulsors inicials de l'EcoXarxa Montseny, la Cooperativa Integral Catalana (www.cooperativa-ci.cat) i la Colònia Col·lectivitzada Caldesa (www.caldesa.org). Ha treballat al Campus per la Pau de la Universitat Oberta de Catalunya, i el Grup de recerca en Sociologia Aplicada Copla a la Universitat de Barcelona. Així com amb diverses publicacions i mitjans. Va participar actiu-ment en el moviment IM'a Catalunya i a dia Ferreries Socials Mundials a Itàlia i Veneçuela. Actualment impulsa l'Inici d'una Escola a la Vall d'en Bas, Girona.

www.ecoxarxa.net
www.wikicracia.net
didac@net.upb.es
[@DidacCosta](https://www.instagram.com/didaccosta)

Solapa 2:

“D'unes poques discogràfiques es passa a moltes més eines de distribució musical. D'uns pocs grans rotatius a milions de *blogs*, *youtubers* i xarxes socials, *TikTok*, *Twitch*, presents al mateix lloc de la notícia i explicant-la des d'una perspectiva pròpia, més subjectiva, però molt més propera a les inquietuds del receptor. D'unes democràcies representatives estàtiques i oligàrquiques amb un vot cada 4 anys, a unes de tipus 2.0, *líquides*, *participatives* o *directes* on-line. De clients passius a clients proactius o *prosumidors*, tant en grans corporacions com en organitzacions a escala local de l'economia social o l'ecologisme. D'uns pocs canals de televisió a milers. D'un sector limitat de taxistes o hotels, a desenes de noves formes de compartir transport o allotjament. D'unes poques pel·lícules o documentals distribuïts per grans cadenes, a milers per Internet. D'una enginyeria de grans indústries i patents privades, a una amb plànols lliures i fabricació distribuïda en micro-fàbriques cooperatives en xarxa. D'un grapat de corporacions informàtiques a milions de programadors lliures fent avançar la informàtica com a coneixement lliure i científic. D'uns pocs bancs centrals emetent un centenar de monedes oficials estatals, a moltes noves formes de pagament amb monedes locals, P2P o corporatives. Fins i tot *Google* incorpora canvis que trobàvem només en moviments contraculturals.”